

UDC 327

IRSTI 11.25.41

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.59.1.004>

SCO AND NEW FORMS OF TERRORISM AND EXTREMISM IN THE 21ST CENTURY

*Iskakov A.N. ¹

^{*1} Kazakh Ablai Khan University of International Relations
and World Languages, Almaty, Kazakhstan

Abstract. This article analyzes modern forms of terrorism and extremism that pose a challenge to global security in the 21st century and the role of the SCO in developing effective counter-terrorism measures. Particular attention is paid to the use of technology to promote and coordinate terrorist activities. The SCO, which unites key states of Eurasia, plays a critical role in ensuring regional stability and security, which requires constant adaptation of counter-terrorism strategies.

The analysis includes a study of cyberterrorism and cyber-extremism that use the Internet for recruitment, financing and attacks on critical infrastructure. Widespread access to the Internet significantly increases the scale of these threats. In addition, the phenomenon of “lone wolves” is considered - radicalized individuals who commit terrorist attacks without connection to organized groups, which complicates their detection and prevention of such actions. The use of drones, 3D printing and encrypted communications exacerbates the problem.

The goal of the article is not only to identify modern threats, but also to analyze their causes and factors of distribution. Understanding these dynamically changing threats is essential to developing effective counter-terrorism strategies for both the SCO and other international organizations.

The key aspect is the need for comprehensive analysis and flexible response to these complex and constantly evolving issues.

Key words: terrorism, extremism, cybersecurity, SCO, technology erterrorism

Introduction

In the 21st century the global situation is characterized by the modern forms of threats and challenges. Terrorism and extremism are constantly evolving, taking on new guises and using modern technologies to strengthen their ideology and achieve destructive goals, creating unprecedented challenges to global security.

In the context of a changing geopolitical situation, a bunch of international organizations make efforts to cope with it (UN Office of Counter-Terrorism, UN Security Council, Counter-Terrorism Committee, EUROPOL, Global Counterterrorism Forum etc). And one of those organizations is the Shanghai Cooperation Organization, which unites such countries as Belarus, India, Iran, Kazakhstan, China, Kyrgyzstan, Pakistan, Russia, Tajikistan and Uzbekistan, and is acting as an important platform for cooperation in solving these common

problems. This, in turn, requires the organization to constantly adapt its strategies and methods to effectively combat them.

The relevance of this article is due to the constant increase in the number of terrorist attacks in the world, as well as the emergence of new forms and methods of extremist activity, which require the SCO to develop new approaches and strategies.

This article examines the new forms of terrorism and extremism that pose the greatest threat to the SCO member states and analyzes the effectiveness of SCO measures against these threats. It analyzes not only the nature of these threats, but also the causes and factors that lead to their expansion.

Materials and Methods

The analysis of methodological approaches to the study of SCO and new forms of contemporary terrorism and extremism was conducted considering various theoretical perspectives.

For example, systems analysis was used to consider the SCO as a complex system with many interconnected elements, allowing us to assess its structure, mechanisms, and overall effectiveness.

In my research I also used a method of comparative analysis to compare the SCO's approaches with other international organizations and regional blocs in the field of countering terrorism and extremism, which helped identify the strengths and weaknesses of various strategies.

In order to identify key provisions, arguments and conclusions I thoroughly analyzed the texts of official documents, analytical reports and scientific articles by utilizing a method of content analysis.

Finally, inductive and deductive analyses helped me formulate general conclusions based on the analysis of individual facts, as well as to test hypotheses and assumptions based on available data.

In order to conduct a quality study and gain a deeper understanding of the topic I have chosen, I took a comprehensive approach, which includes both primary and secondary sources.

Using this approach to form a more detailed understanding of modern challenges and threats, which in turn allowed me to identify how effective the SCO's activities are in combating forms of terrorism and extremism.

At the initial stage of working with primary sources, I studied the official regulatory documents adopted by the SCO. These documents revealed to me the key provisions of the security policy, and also highlighted strategic plans for long-term cooperation and the development of effective mechanisms in the fight against new forms of terrorism and extremism.

Next, I moved on to studying and analyzing public statements and speeches by representatives of the SCO member states in order to identify national priorities and approaches to solving common security problems, as well as to assess the level of interest of each country in cooperation in this area. In order to obtain information and properly assess the activities of the SCO in accordance with international standards and principles, I studied reports and reports of

international organizations such as the UN, OSCE, and specialized committees on combating terrorism and extremism. This allowed me to gain access to a thorough analysis of current trends and key factors influencing the development of threats. At the final stage, I analyzed scientific articles published in peer-reviewed scientific journals on political science, international relations, security and terrorism; books and monographs by renowned experts and scholars in the field of terrorism and extremism studies, which provide an in-depth analysis of the historical, social, political and economic causes of the emergence and spread of these threats.

Results

In order to achieve a deep and comprehensive understanding of modern terrorism and extremism, to determine their nature and the emergence of new forms, I conducted an analysis.

In my analysis, the main focus was on the concepts of cyberterrorism and cyberextremism, “lone” (or “inspired”) terrorism, and the “repatriate phenomenon”.

The results of this analysis are presented below, including specific conclusions and recommendations. The concepts of cyberterrorism and cyberextremism, which use cyberspace as the main tool for promoting extremist ideology, recruiting new members, coordinating attacks, raising funds and committing cyberattacks on critical infrastructure such as energy networks, transport systems and communication systems [1, p.27-35].

Considering the fact that today almost every inhabitant of planet Earth has access to the Internet, this channel seems to be the most effective and dangerous.

The so-called “single” and “inspired” terrorism, which implies an increase in the number of attacks committed by individual radicalized individuals not directly associated with any terrorist organizations, but acting under their ideological influence. These terrorist attacks are often committed in public places using simple weapons [2, p.130].

This type of terrorism makes it extremely difficult to identify militants and prevent their actions. The use of new technologies makes it possible to use unmanned aerial vehicles (drones) for reconnaissance and attacks, 3D printing to make weapons and explosive devices, and the use of encrypted communication channels such as instant messengers and the darknet to coordinate actions.

Far-right and far-left extremism, which is characterized by the growing popularity and activity of far-right and far-left movements that preach violence, racism, xenophobia, anti-immigrant sentiments, and other extremist ideas. These groups actively use social networks and online forums to spread their ideas, recruit supporters, and organize violent actions [3, p.48]. Examples include mass protests with the use of violence.

The “returnee phenomenon,” which includes threats associated with the return of militants who participated in conflicts in Syria, Iraq, and other hot spots to their countries of origin, as well as problems with their rehabilitation and reintegration into society [4, p.18].

In my opinion, this creates serious security risks. The use of disinformation, which involves the active use of false and distorted information through the media and social networks in order to destabilize society, spread panic, incite hatred and disseminate extremist ideology. This type of propaganda often uses the tactics of “fake news” to manipulate public opinion.

In addition, a comprehensive assessment of the effectiveness of the SCO was conducted, which showed the following results:

The Regional Anti-Terrorist Structure (RATS) plays a key role in coordinating the efforts of the participating countries in the fight against terrorism and extremism, exchanging operational and intelligence information, and conducting joint anti-terrorist operations [5, p.212].

Regular joint anti-terrorist exercises aimed at practicing interaction skills between law enforcement agencies and increasing the level of professionalism contribute to increasing the level of readiness to combat terrorist threats [6].

Intelligence sharing is an important element in ensuring security.

The SCO’s legal cooperation contributes to the harmonization of the member states’ legislation in the field of combating terrorism and extremism, as well as the development of joint strategies to counter the financing of terrorism.

In addition, during the course of my research, I identified a number of problematic issues:

Insufficient activity in the field of cybersecurity is characterized by the fact that the SCO has not yet developed a comprehensive and all-encompassing strategy to combat cyberterrorism and cyberextremism, which makes the organization’s countries vulnerable to new cyber threats.

The difficulties in combating so-called “lone actors” are not limited to identifying and preventing terrorist attacks committed by “lone actors”, but also remain a serious challenge for the SCO, requiring new approaches and methods.

Restrictions in the fight against online radicalization require more effective mechanisms to counter the spread of extremist ideology on the Internet and social networks, including the fight against propaganda and recruitment.

Differences in the national approaches of SCO member states to defining terrorism and extremism make cooperation and development of a unified strategy difficult.

Problems with information exchange between member states’ intelligence services may slow down the process of responding to threats.

Discussion

The analysis revealed that the SCO is facing a range of challenges in the context of the spread of new forms of terrorism and extremism. It is obvious that the SCO plays an important role in ensuring regional security, but in order to increase the effectiveness of its activities, the organization must adapt to rapidly changing conditions and strengthen cooperation in key areas.

The views of various authors on the challenges that seem most important to them and that should be addressed when developing a unified strategy for combating terrorism are analyzed.

Thus, James Andrew Lewis believes that in light of the increasing cyber threats and the growing role of cyberspace as a platform for terrorist and extremist activities, it is necessary to create a unified SCO strategy on cybersecurity [7, p.32]. This, in turn, will include strengthening cooperation in the field of cyber intelligence, exchanging information on cyber threats, as well as developing common cybersecurity standards that could protect the critical infrastructure of the participating countries. On the other hand, Magnus Ranstorp notes that countering “inspired” terrorism, which is characterized by an increase in the number of terrorist attacks committed by “lone actors,” requires strengthening cooperation between intelligence agencies in identifying individuals prone to radicalization, as well as developing programs to prevent the spread of extremist ideas on the Internet and social networks [8, p.82].

In turn, Patrick Emmon suggests focusing on control over new technologies [9, p.321]. It follows that the SCO needs to develop mechanisms to control the use of new technologies, such as drones, 3D printing, etc. for terrorist purposes. This may include developing standards for the import and export of these technologies, as well as strengthening control over their circulation within member countries.

And Mark Sykes put forward the idea of working with social problems, in particular socio-economic factors, noting the importance of the role they play in countering extremism [10, p.288]. Therefore, in order to reduce the level of extremism, the SCO needs to pay more attention to educational, economic and social initiatives aimed at combating poverty, inequality and marginalization of the population.

Theresa Schwarz believes that it is necessary to strengthen international cooperation in order to more effectively combat terrorism and extremism [11, p.306]. In my opinion, this means that the SCO needs to strengthen cooperation with other international organizations, such as the UN and the OSCE, by exchanging information and experience.

In conclusion of the discussion, I am of the opinion that for more effective cooperation, the SCO needs to work on strengthening trust between member countries, increasing transparency in decision-making and information exchange, and developing mechanisms for resolving disagreements.

It is also a good idea to make interstate joint efforts by conducting military exercises in order to exchange experience and increase necessary skills.

Conclusion

In conclusion of the article, I would like to note that the study has achieved its goal and demonstrated the high role of the SCO not only in ensuring regional security, but also, if necessary, in responding to potential threats and challenges, including modern forms of terrorism and extremism. It is obvious that the SCO has all the necessary potential to act as the main interstate platform for exchanging information and experience, as well as coordinating efforts in the fight against new threats of the 21st century.

However, the military-political situation in the world is changing very rapidly, and in order to increase the effectiveness of its activities, the SCO needs to adapt

to new challenges and strengthen cooperation in key areas.

In my opinion, these measures should include not only the fight against terrorism, but also a comprehensive approach to ensuring security in a broader sense.

I assume that in order to develop an effective mechanism for dealing with new forms of terrorism and extremism, the SCO needs a unified cybersecurity strategy that would take into account the extensive use of cyberspace by a number of terrorist and extremist organizations. In addition, it also seems appropriate to improve methods for identifying and preventing “inspired” terrorist attacks by developing more effective mechanisms for early warning and prevention of terrorist attacks that may be organized under the influence of extremist ideology. I believe that the SCO needs to monitor and counter the use of new technologies, such as drones, artificial intelligence and social networks, for terrorist and extremist purposes.

Of course, effective counteraction to modern threats requires active international cooperation. The SCO should expand interaction with other regional and international organizations, as well as with individual states in the area of information exchange and coordination of actions.

Thus, only with a comprehensive approach, constant adaptation to new conditions and active international interaction will the SCO be able to effectively counter new challenges and ensure sustainable stability and security not only in the Eurasian region, but also at the global level.

REFERENCES

[1] Weimann G. *Terrorism in Cyberspace: The Next Generation*. - Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press, 2006. - 350 p.

[2] Horgan J., McCauley C. *Understanding Radicalization: The Pathways to Terrorism from Individual to Group*. - Berkeley, CA: University of California Press, 2009. - 288 p.

[3] Pfirr C. *Right-Wing Extremism in the Digital Age: Online Propaganda, Recruitment, and Radicalization*. - Cham: Palgrave Macmillan, 2020. - 230 p.

[4] Neumann P., Lister C. *The Return of Foreign Fighters: A Challenge for European Security*. - London: International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence (ICSR), 2015. - 60 p.

[5] Aliyev F. *The Shanghai Cooperation Organisation’s Regional Anti-Terrorist Structure (RATS): An Overview // Journal of Eurasian Studies*. - 2018. - Vol. 9, no. 2. – P. 209-247.

[6] Bitleuov A.A., Shaimordanova Z.D., Kurmangali A.K. *Prospects and opportunities for sustainable development in the context of the Shanghai cooperation organization // Bulletin of Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages. Series “International Relations and Regional Studies*. - 2024. – N 4 (58). – P. 57-76.

[7] Lewis J. A. *Cybersecurity Cooperation in Eurasia: Challenges and Opportunities for the Shanghai Cooperation Organization*. - Washington, D.C.: Center for Strategic and International Studies (CSIS). - 2020. - 76 p.

[8] Ranstorp M. Understanding the Lone-Actor Terrorist Threat: An Analysis of Attacks, Tactics, and Online Radicalization. - Abingdon: Routledge, 2016. - 362 p.

[9] Emmon P. The Dual-Use Dilemma: Controlling Emerging Technologies in the Fight against Terrorism // Journal of Strategic Studies. - 2021. - Vol. 44, no. 3. – P. 319-345.

[10] Sykes M. Socioeconomic Factors and Violent Extremism: Understanding the Roots of Radicalization // The Journal of Peace Research. - 2019. - Vol. 56, no. 2. – P. 243-263.

[11] Schwarz T. The OSCE and Counterterrorism: A Regional Approach to a Global Challenge // The Journal of Conflict and Security Law. - 2017. - Vol. 22, no. 2. – P. 303-353.

XXI ҒАСЫРДА ШЫҰ ЖӘНЕ ТЕРРОРИЗМ МЕН ЭКСТРЕМИЗМНІҢ ЖАҢА ТҮРЛЕРІ

*Искаков А.Н.¹

*¹ Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада 21 ғасырдағы жаһандық қауіпсіздікке қауіп төндіретін терроризм мен экстремизмнің заманауи түрлері және терроризмге қарсы тиімді шараларды әзірлеудегі ШЫҰ рөлі талданады. Террорлық әрекеттерді жеңілдету және үйлестіру үшін технологияларды пайдалануға ерекше назар аударылады. Негізгі Еуразиялық мемлекеттерді біріктіретін ШЫҰ лаңкестікке қарсы стратегияларды үнемі бейімдеуді талап ететін аймақтық тұрақтылық пен қауіпсіздікті қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады. Талдау Интернетті жалдау, қаржыландыру және маңызды инфрақұрылымға шабуыл жасау үшін пайдаланатын кибертерроризм мен кибер-экстремизмге қатысты зерттеулерді қамтиды. Интернетке барлық жерде қол жеткізу бұл қауіптердің ауқымын айтарлықтай арттырады. Сонымен қатар, «жалғыз қасқырлар» құбылысы – ұйымдасқан топтармен байланыссыз террористік актілерді жасайтын радикалды тұлғалар қарастырылады, бұл оларды анықтауды және мұндай әрекеттердің алдын алуды қиындатады. Дрондарды, 3D басып шығаруды және шифрланған коммуникацияларды пайдалану мәселені ушықтыруда. Зерттеудің мақсаты қазіргі заманғы қауіптерді анықтау ғана емес, сонымен қатар олардың себептері мен таралу факторларын талдау болып табылады. Осы динамикалық өзгеретін қауіптерді түсіну ШЫҰ үшін де, басқа халықаралық ұйымдар үшін де терроризмге қарсы тиімді стратегияларды әзірлеу үшін маңызды. Негізгі аспект - бұл күрделі және үнемі өзгеріп отыратын мәселелерге жан-жақты талдау және икемді жауап беру қажеттілігі.

Тірек сөздер: терроризм, экстремизм, киберқауіпсіздік, ШЫҰ, технология, радикализация, дрондар, терроризммен күрес

ШОС И НОВЫЕ ФОРМЫ ТЕРРОРИЗМА И ЭКСТРЕМИЗМА В XXI ВЕКЕ

***Искаков А.Н. ¹**

***¹ Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан**

Аннотация. В статье анализируются современные формы терроризма и экстремизма, представляющие собой вызов глобальной безопасности в XXI веке, и роль ШОС в разработке эффективных мер противодействия терроризму. Особое внимание уделяется использованию технологий для содействия и координации террористической деятельности. ШОС, объединяющая ключевые государства Евразии, играет важнейшую роль в обеспечении региональной стабильности и безопасности, что требует постоянной адаптации стратегий противодействия терроризму. Анализ включает исследование кибертерроризма и киберэкстремизма, использующих Интернет для вербовки, финансирования и атак на критически важную инфраструктуру. Повсеместный доступ к Интернету существенно увеличивает масштаб этих угроз. Кроме того, рассматривается феномен «одиноких волков» — радикально настроенных лиц, совершающих террористические акты без связи с организованными группами, что затрудняет их обнаружение и предотвращение подобных действий. Использование беспилотников, 3D-печати и зашифрованных коммуникаций усугубляет проблему. Целью исследования является не только выявление современных угроз, но и анализ их причин и факторов распространения. Понимание этих динамически меняющихся угроз имеет важное значение для разработки эффективных стратегий борьбы с терроризмом как для ШОС, так и для других международных организаций. Ключевым аспектом является необходимость всестороннего анализа и гибкого реагирования на эти сложные и постоянно меняющиеся проблемы.

Ключевые слова: терроризм, экстремизм, кибербезопасность, ШОС, технологии, радикализация, беспилотники, борьба с терроризмом

Information about the author:

Iskakov A. N. – 1st year PhD student of the EP “International Relations”, Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan e-mail: a.n.iskakov@gmail.com

Автор туралы мәлімет:

Искаков А.Н. – Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, «Халықаралық қатынастар» мамандығының 1 курс докторанты, Алматы, Қазақстан e-mail: a.n.iskakov@gmail.com

Информация об авторе:

Искаков А.Н. – докторант 1-курса ОП «Международные отношения», Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: a.n.iskakov@gmail.com

Received: January 30, 2025

ӘОЖ 327(510:574)

МҒТАР 11.25.67

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.59.1.006>

ҚАЗАҚСТАН МЕН ҚЫТАЙ ҮКІМЕТТЕРІ АРАСЫНДАҒЫ ТРАНСКАСПИЙ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ КӨЛІК БАҒЫТЫН ДАМУ ТУРАЛЫ КЕЛІСІМДЕРДІҢ НӘТИЖЕЛЕРІ МЕН БОЛАШАҒЫ

Бюжеева Б.З.¹, *Джакубаева С.Т.², Әліпбаев А.Р.³

^{1,*2,3} әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Батыс әлемімен Шығыс әлемін жалғастырған ежелгі сауда жолдарының бірі - Ұлы Жібек жолын қайта жаңғырта түскен Транскаспий халықаралық көлік дәлізін жетілдіру бағыты Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасының екіжақты қарым-қатынастарында бүгінгі күні ерекше орынға ие болуда. Бұл мәселе қазіргі таңда Қазақстан үшін де көкейкесті мәселелердің бірі болып табылатындығы айқын. Сондықтан да мақала аясында ғылыми зерттеудің басты мақсаты - Қазақстан мен Қытай арасында жасалынып жатқан осы саладағы келісімдердің жүзеге асуы мен оның нәтижелері, және болашақта оларды әрі қарай дамытудан не күтуге болатындығын зерделеу. Мақаланың басты мәні келісімдер негізінде белгіленген бастамаларға қол жеткізудің жолдарын ғылыми негізде жан-жақты сараптау болып табылады. Зерттеудегі статистикалық мәліметтердің негізінде, жауапты мемлекеттік мекемелердің баяндамалары мен мәлімдемелерін сұрыптау барысында нақты тәжірибеде қандай нәтижелерге қол жеткізілгендігі және жоспарланған іс-шаралардың жүзеге асу мүмкіндіктері қарастырылады. Сонымен бірге Транскаспий халықаралық көлік дәлізіне мүдделі мемлекеттердің үкіметтері тарапынан осы жол бойындағы логистикалық инфрақұрылымдарды жетілдіру мақсатындағы мүдделері мен ұстанымдары да назардан тыс қалмайды. Сол ретте әр мүдделі мемлекеттің басты мақсаты осы дәліз бойында интеграцияланған мультимодальды көлік-логистикалық орталықтарының желісін құру, тең құқылы серіктес ретінде халықаралық көлік тасымалдау жүйелерімен тығыз ықпалдасуын қамтамасыз ету екендігін дәйектеу болып табылады.

Қазақстан мен Қытай арасындағы Транскаспий халықаралық көлік бағытын (ТМККК) дамыту туралы келісімдерді зерттеудің өзектілігі оның жаһандық сауда мен экономикалық өсу үшін стратегиялық маңыздылығына байланысты. ТМ Қытайды Еуропамен байланыстырады, бұл экономикалық байланыстарды нығайтуға және халықаралық сауда желілеріне интеграциялауға ықпал етеді. Жаңа теміржол және Порт терминалдары сияқты инфрақұрылымдық жобаларды жүзеге асыру олардың экономика мен қоршаған ортаға әсерін талдауды қажет етеді. Сонымен қатар, маршруттың дамуы мәдени алмасуға және халықтар арасындағы әлеуметтік байланыстарды нығайтуға ықпал етуі мүмкін. Қауіпсіздік пен

аймақтық тұрақтылықты қоса алғанда, саяси аспектілер де назар аударуды қажет етеді. Осы саладағы зерттеулер қазіргі жетістіктерді де, одан әрі ынтымақтастықтың болашағын да анықтауға көмектеседі, бұл тақырыпты жаһандық өзгерістер жағдайында талдау үшін ерекше маңызды етеді.

Тірек сөздер: Ұлы Жібек жолы, халықаралық сауда, аймақтық тұрақтылық, Қытай, Еуропа, логистикалық орталықтар, «Бір белдеу, бір жол», экономикалық даму

Қаржыландыру: Мақаладағы зерттеу AP19679313 «Баламалы көлік дәліздерін қалыптастыру жағдайында Қазақстанның транзиттік-көліктік әлеуетінің бәсекеге қабілеттілігі» атты жоба аясында ҚР Ғылым және жоғары білім министрлігінің гранттық қаржыландыруымен жүзеге асырылды.

Кіріспе

Қазіргі таңда Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасының ынтымақтастығының негізгі көздерінің біріне айналып отырған Транскаспий халықаралық көлік дәлізі - Батыс әлеммен Шығыс әлемді жалғастырған ежелгі сауда жолдарының бірі, аты әлемге әйгілі Ұлы Жібек жолын қайта жаңғыртуда. Жалпы бұл үдеріс өзінің өзектілігін еш дәуірде жоғалтпағаны анық. Сол ретте бүгінгі он бір жылдық мерзімді қамтитын «Бір белдеу, бір жол» бастамасы әлемдегі ең ірі даму және инфрақұрылымдық жобалардың біріне айналып отыр. Қытайдың ұлттық экономикасын жоспарлайтын Ұлттық даму және реформалар комиссиясының мәліметі бойынша, соңғы он жылда Қытай 152 ел және 32 халықаралық ұйыммен 200-ден астам «Бір белдеу, бір жол» бастамасы бойынша ынтымақтастық құжатына қол қойған. Бұл Қытаймен дипломатиялық қарым-қатынастағы елдердің 83 пайызын қамтиды. 2023 жылғы наурыздағы мәлімет бойынша Қытай «Бір белдеу, бір жол» бастамасына шамамен 1 триллион АҚШ долларын инвестициялаған екен [2]. Тіпті, 2020 жылы COVID 19 пандемиясына қарамастан, Қытай «Бір белдеу, бір жол» бастамасына шетелге 17 млрд. доллар көлеміндегі қаражатты инвестициялаған болатын [1].

Қазіргі кезеңде Қытайды Орталық Азия арқылы Еуропамен байланыстыратын Орта дәліз бағытында негізгі жүктер шоғырланған Сиань құрғақ портынан, Ляньюньган портынан шығатын жүктер Қорғас құрғақ портына, Достық бекеті арқылы Батысқа бет алып, Ақтау мен Құрық порттарына жеткізілуде. Бұл тасымал әрі қарай Әзірбайжан, Грузия және Түркияға жетіп, Қара теңіз арқылы Еуропаға шығуда. Қазіргі Транскаспий желісі өтетін өлкелердің инфрақұрылымы да жақсарды. Жаңа теміржол өткелдері, жаңа порттар мен бекеттер салынып, сауда орталықтары көпфункционалды қатынасты едәуір күшейтті. Бұл Орта дәліз – Батыс Қытай мен Еуропа арасындағы Ресей арқылы өтетін Солтүстік дәлізбен және Суэц арқылы өтетін жолдармен салыстырғанда ең қысқа жол.

Дегенмен, Орта дәліздің тиімділігін қамтамасыз ету күрделі міндет болып қала береді және осыған орай Дүниежүзілік банкі 2030 жылға қарай дәліз бойынша сауда көлемін үш есе арттыратын он шараны анықтады.

Дүниежүзілік банктің Еуропа және Орталық Азия бағдарламасының жетекшісі Винни Ванг бұл ұсыныстарды жақында Вашингтонда өткен Транскаспий форумында талқылады. Дәліздің Орталық Азия тораптары мен магистраль желілері бойынша нақты ұсыныстарға қала орталықтарының шамадан тыс жүктелуін азайту үшін айналма жолдар, Қазақстан мен Өзбекстанды жалғайтын жаңа теміржолдар және қазақстандық Ақтау портында айлақтардың өткізу қабілетін арттыру үшін заманауи жабдықтар сатып алу кіреді. Дүниежүзілік банк және басқа ұйымдар сонымен қатар кеденде тауарларды күту уақытын азайту мақсатында жүйелерді цифрлық технологиялар арқылы аймақтық институттарды синхрондау және шекараны басқаруды жақсарту үшін жұмыс жасауда. Осыған орай, Шығыс Еуропада және Орталық Азияда қорғаныс, геосаясат және сауда мәселелерін зерттеумен айналысатын сарапшы, Second Floor Strategies консалтингтік фирмасының президенті Александро Санчестің пікірінше бұл жетілдірулер қосымша артықшылықтарға ие болады, өйткені бұл аймақтық емес державалардың жергілікті ойыншыларды бір-біріне қарсы қоюына жол бермейді [3].

Соңғы кездердегі халықаралық қатынастардағы геосаяси өзгерістер Орталық Азия арқылы өтетін және Қытайды Еуропамен байланыстыратын Транскаспий халықаралық көлік дәлізінің маңыздылығын күрт арттырды. Алдымен Қызыл теңіздегі хуситтердің кемелерге шабуылының көбеюі және Ресей-Украина соғысының салдарынан Ресейге қарсы енгізілген көптеген халықаралық санкциялардың нәтижесінде әлемдегі ең танымал теңіз және теміржол бағыттары барған сайын сенімсіз болып келеді. Кейбір жүк тасымалдаушылар Оңтүстік Африкадағы Ізгі Үміт мүйісін (Care of Good Hope) айналып өтуді жөн көріп, Суэц бағытынан мүлдем аулақ болуда. Ресейдің Украинаға ауқымды соғыс операцияларынан кейін Батыс теміржолдарының өткізу қабілеті күрт төмендеді. Ресей-Украина соғысы геосаяси оқиға болғанымен, оның геэкономикаға тигізіп жатқан салдары айқын байқалады. «Бір белдеу, бір жол» бастамасының алты экономикалық дәлізі бүкіл әлем бойынша сауда, қаржылық, тұлғараалық және цифрлық технологиялар саласындағы байланыстарды құруда. Ресей мен Украина арасындағы соғыс «Бір белдеу, бір жол» бастамасы құруға тырысқан аймақтар арасындағы қарым-қатынастарды бұзды. Атап айтқанда, әскери қимылдарға байланысты Қытайдың Солтүстік бағыт бойынша Еуропамен құрлық қатынастары тоқтап қалды. Сонымен қатар, Ресей-Украина соғысы Қытайдың Еуропа елдерімен саяси, экономикалық және инфрақұрылымдық байланыстарына нұқсан келтірді. Ресей мен Украина арасындағы соғыстың барысы «Бір белдеу, бір жол» бастамасының ілгерлеуіне түбегейлі әсер етуі ықтимал [4, 60-69 б.].

Бұған дейін аса танымал болмаған Орта дәліз, болашақта халықаралық

сауда нарығы үшін тиімді баламалы дәліз болу мүмкіндігіне ие болуда. Жоғарыда көрсетілген дағдарыстардың салдары көлік, қауіпсіздік және байланыс саласындағы шығындарды арттырып отырғандығы сөзсіз. Азиядан, негізінен Қытайдан көлік дәліздері арқылы Еуропаға тасымалданатын өнімдерді жеткізу тізбегі бұзылды, бұл да түпкілікті шығындардың айтарлықтай өсуіне әкелді.

Сондықтан Транскаспий халықаралық көлік дәлізіне мүдделі мемлекеттердің үкіметтері тарапынан осы жол бойындағы логистикалық инфрақұрылымдарды жетілдіру мақсатында бірлескен кәсіпорындардың қызметін жандардырса, бұл өз кезегінде жүк тасымалдаудың өзіндік құнын төмендету мен жеткізу мерзімін азайтуға алып келетіні анық. Басты мақсат - осы дәліз бойында интеграцияланған мультимодальды көлік-логистикалық орталықтарының желісін құру, тең құқылы серіктес ретінде халықаралық көлік тасымалдау жүйелерімен тығыз ықпалдасуын қамтамасыз ету болып табылады. Осы орайда, Әзірбайжан Президенті Әкімшілігінің Сыртқы саясат мәселелері жөніндегі бөлімінің меңгерушісі Х. Гаджиев: «Қазіргі уақытта Солтүстік дәліз белгілі себептермен тоқырауда, бұл Қытай мен Еуропалық Одақ елдері арасындағы орталық болып табылатын Кавказ аймағының маңыздылығын арттырады. Осы ретте, Оңтүстік Кавказ және Орта дәліз кең стратегиялық байланысты қамтамасыз ете алады. Бұған Әзірбайжан тарапы да өте мүдделі. Біз Қытайдан Еуропаға жүк тасымалын қамтамасыз ету үшін өңірдің әлеуетіне қатысты қосымша көңіл бөлініп жатқандығын да көріп отырмыз», - деген еді [5].

Транскаспий халықаралық көлік дәлізі Қазақстан аумағынан кейін Каспий теңізі арқылы Әзірбайжан елінің аумағында өз жалғасын табуы, осы елдің де әрі қарай логистикалық инфрақұрылымының жетіле түсуіне тікелей тәуелді екені мәлім. Бұл туралы Азия Даму Банкі (АДБ) Орталық және Батыс Азия департаментінің өңірлік ынтымақтастық және іс-шараларды үйлестіру бөлімінің директоры Л. Сабырова: «Орта дәлізді дамыту көптеген даму серіктестері арасында маңызды күн тәртібіне айналуда. Көптеген халықаралық форумдар, конференциялар және тіпті ұлттық жиналыстар өткізіліп, Орта дәліз қызу талқылануда. Орталық Азия өңірлік экономикалық ынтымақтастық бағдарламасы шеңберінде екінші дәліз деп те аталатын Орта дәліз Әзірбайжанды қоса алғанда, Орталық Азия және Оңтүстік Кавказ елдері арқылы Қытайдан Еуропаға Көлік және транзиттік бағыттарды әртараптандыруға мүмкіндік береді», - деп бұл аумақтың да маңыздылығын аша түседі [6]. 2024 жылы 26 ақпанында Пирей портында өткен 5-ші Балқан және Қара теңіз форумы аясында Қытай да, Еуропалық Одақ та геосаяси мәселелерді шешу үшін және жүк тасымалдау тізбегінің қауіпсіздігін арттыру мақсатында Орта дәлізді дамытуға мүдделі екендіктерін жеткізген болатын.

Сол ретте еуропалық және халықаралық қаржы институттары Орталық Азия өңірінде, ең алдымен Транскаспий халықаралық көлік дәлізінде көлік қатынастарын дамытуға 10 млрд. еуро бөлуге дайын екендіктерін білдірген болатын [5]. Пирей портындағы форумында сарапшылар еуропалық тұтынушының қолжетімді тауарларының жеткілікті болуын қамтамасыз ету үшін жаңа көлік бағыттарын дамыту қажет екендігін атап өтті. Олардың арасында Орталық Азия арқылы өтетін және Қытайды Еуропамен байланыстыратын «Орта дәліз» немесе Транскаспий халықаралық көлік бағыты бар. Фудань университетінің «Бір белдеу, бір жол және жаһандық басқару» институтының Бас директоры Ренвей Хуан: «Адамдар Еуропадан Шығыс Азияға балама бағыттар туралы ойлайды. Үш балама бар. Пирей портына ішінара тәуелді болатын Қара теңіз орталық (яғни Орта) дәлізге айналуы мүмкін, бұл бағыт солтүстікке, Венгрияға және Орталық Еуропаға да барады», - деп Транскаспий халықаралық көлік бағытының мәнін аша түскен еді [7]. Осы мақсатта Қытай – Еуропа және Түркия – Қытай бағыттары бойынша жүк ағынын арттыру үшін осы дәліздегі мультимодальды қызмет көрсетуді дамытуға қатысты ортақ саясат жүргізуге талпынуымыз керек. Қазақстан мен Қытайдың жүк тасымалдау саласындағы стратегиясы да осыған бағытталған десе де болады. Оның ішінде біздің елдің аумағы арқылы жүріп өту мерзімін мейлінше қысқарту да басты міндеттердің бірі болып табылады.

Дегенмен, Транскаспий халықаралық көлік бағытының жедел дамуын тежейтін факторлар әлі күнге дейін кездесуде. Осы дәліз бойындағы Каспий теңізіндегі Ақтау, Құрық және Түрікменбашы порттары, еуропалық аймақтағы Констанца (Румыниядағы) портының әлеуеті толыққанды игеріліп отырған жоқ. Әрине енді ғана жедел қолға алынған бұл бағытта жүк тасымалдаушы кемелер де жетіспеуде. Осы ретте Дүниежүзілік банктің көлік жөніндегі жетекші маманы, халықаралық сарапшы Чарльз Кунак: «Дәліздің Қытай мен Еуропалық Одақ арасындағы сауданың үлкен үлесін еншілейтіндей әлеуеті бар, бірақ ол әлі өңірлік деңгейде қалып отыр. Проблемалардың көбіне инфрақұрылымдық емес, эксплуатациялық сипаты басым. Баға жоғары және тұрақсыз, жеткізу уақыты тым ұзақ, сенімсіздеу. Мұның бәрі аздап алаңдаушылық туғызады. Транспорттар түйісінде кідіріс көп болады. Порттардың әлсіз тұсы – әр жеткізуші өз дәлізі тұсында әртүрлі баға ұсынады. Әсіресе әртүрлі көлік тоғысатын жерлерде процедураларды реформалау және жеңілдету аса маңызды», - деп Орта дәліздің дамуын тежеп тұрған іркілістер туралы ойын білдіреді [8].

Сарапшының пікірі халықаралық көлік дәлізіндегі бүгінгі шынайы көріністі толығымен аша түседі. Осы кемшіліктерге торап бойындағы инфрақұрылымдық шектеулерді, ұзаққа созылатын кедендік процедураларды, өткізу қабілетінің төмендігі мен тиісті логистикалық

хабтардың жоқтығын, вагон мен платформалардың талапқа сай келмеуін, кеме мен паром тапшылығы сияқты көкейкесті мәселелерді қосуға болады.

Міне, осы аталған көкейкесті мәселелерді мүмкіндігінше тезірек шешу үшін де Қазақстан мен Қытай арасындағы келісімдердің заңды күшіне енуін тездетіп, олардың жүзеге асуына бар күш-жігерді салу бүгінгі күн тәртібіндегі ең өзекті мәселелердің бірі болып отыр. Екіжақты ынтымақтастық қол қойылған құжаттар қағаз күйінен, тезірек келісімде белгіленген міндеттердің іске қосылып, жүзеге асқан жағдайында ғана алға қойған мақсаттарымыз шынайылыққа айналары сөзсіз. Өйткені Қазақстан мен Қытай арасындағы келісімдер көлік саласын реттейтін ведомстволар мен кәсіпорындар арасындағы ынтымақтастықты нығайтуды көздейді. Соның негізінде көлік бағытының тұрақты, әрі тиімді жұмыс жасауына қолайлы жағдай туғызу үшін оңтайлы ортаны бірлесіп қалыптастыру, логистикалық және көлік тасымалындағы іс-шараларды оңтайландыру, жүк тасымалының мерзімін қысқарту мен жол бойындағы көрсетілетін қызметтердің сапасын арттыру ең басты міндеттер болып табылады.

Осы орайда, халықаралық көлік дәліздерін жетілдірудің басты бағыттарының бірі – ол мемлекеттердің ұлттық заңнамаларын біріздендіру арқылы елдердің көлік жүйелерінің қызметін осы саладағы халықаралық құқық өлшемдерімен тиімді үйлестіру екендігін атап өткен жөн. Яғни, уағдаласушы тараптардың келісімдерге келулерінің нәтижесінде теміржолдар, теңіз-өзен кемелері, автокөліктер, сондай-ақ әуе көліктері сияқты әртүрлі көлік түрлерінің өзара әрекеттесуі – жүктерді алыс қашықтыққа тиімді тасымалдауға мүмкіндік беруде. Бұл өз кезегінде мемлекетаралық ынтымақтастықтың одан әрі нығаюына, тығыз дамуына себепші болары анық.

Материалдар мен әдістерді сипаттау

Қазіргі кезеңдегі Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасының екіжақты қарым-қатынастарында Транскаспий халықаралық көлік дәлізін жетілдіру бағыты айрықша орынға ие. Сондықтан да мақала аясында ғылыми зерттеудің басты мақсаты - Қазақстан мен Қытай арасында жасалынып жатқан осы саладағы келісімдердің жүзеге асуы мен оның нәтижелері, және болашақта оларды әрі қарай дамытудан не күтуге болатындығын зерделеу. Мақаланың басты мәні келісімдер негізінде белгіленген бастамаларға қол жеткізудің жолдарын ғылыми негізде жан-жақты сараптау болып табылады. Зерттеу жұмысы аясында аналитикалық тәсілдер ең алдымен екіжақты ынтымақтастықта халықаралық көлік дәліздерінің алатын орнын, экономикалық дамудағы мәні мен рөлін, мемлекеттердің саяси-экономикалық ұстанымына әсерін сараптау барысында кеңінен қолданылды.

Алға қойған мақсатты теоретикалық және әдістемелік тұрғыдан зерттеудің толыққандылығын қамтамасыз етуде бірқатар шетелдік саяси

сарапшылардың да пікіріне салыстырмалы сараптама жасалды. Қазақстан мен Қытай арасындағы көлік тасымалы саласындағы ынтымақтастық бойынша қол жеткізілген нәтижелер мен келешекке межеленген іс-шараларды ғылыми тұрғыдан қарастыру барысында «Бір белдеу, бір жол» бастамасының шеңберіндегі екіжақты қарым-қатынастардың деңгейін айқындау, оның геосаяси және геоэкономикалық қыр-сырларын ашу, талқыға түскен мәселеге қатысты тұжырымдама жасауға мүмкіндік берді. Осы ретте Транскаспий халықаралық көлік дәлізіне мүдделі мемлекеттердің үкіметтері тарапынан осы жол бойындағы логистикалық инфрақұрылымдарды жетілдіру мақсатындағы мүдделері мен ұстанымдары қарастырылды. Негізгі тұжырымдама әр мүдделі мемлекеттің басты мақсаты осы дәліз бойында интеграцияланған мультимодальды көлік-логистикалық орталықтарының желісін құру, тең құқылы серіктес ретінде халықаралық көлік тасымалдау жүйелерімен тығыз ықпалдасуын қамтамасыз ету екендігі дәйектелді.

Мақаланың өзегі болып табылатын Қазақстан мен Қытай арасындағы келісімдердің нәтижелерін дәйектеу барысында зерттеудің әдістемелік негізі ретінде жүйелі сараптау әдісі пайдаланылса, «Бір белдеу, бір жол» бастамасының қалыптасу үрдісін зерделеуде тарихи әдістеме негізге алынды. Сондай-ақ жүйелік талдаудың салыстырмалы, институционалды, құрылымдық-функционалды және логикалық-гносеологиялық әдістері де қамтылды. Басты мәселені сұрыптауда логикалық әдістер, яғни талдау, синтезге сүйенсек, әлеуметтану әдістерінен бақылау әдісі, нормативтік құқықтық құжаттар мен БАҚ мағлұматтарына қатысты контент-талдау әдістері кеңінен пайдаланылды. Жалпы қолданылған теориялық әдістемелердің түпкі өзегі – мәселелік-бағдарлы көзқарас болып табылады.

Сонымен бірге зерттеу әдістемесінің негізі Қазақстан Республикасы Президентінің, Қазақстан Республикасы парламентінің, Қазақстан Республикасының Сауда және интеграция министрлігінің, Көлік министрлігінің баспасөз қызметтері ұсынған ресми мәліметтерді талдау болып табылады. Мақалада статистикалық мәліметтердің негізінде, жауапты мемлекеттік мекемелердің баяндамалары мен мәлімдемелерін сұрыптау барысында нақтылы тәжірибеде қандай нәтижелерге қол жеткізілгендігі және жоспарланған іс-шаралардың жүзеге асу мүмкіндіктері сараланды. Ғылыми зерттеуде кейбір қосымша ресурстарда (мысалы, «Қазақстан теміржолшысы» газетінің веб-сайтында, Әзірбайжанның *Vaku/Trend* веб-сайтында) ұсынылған деректер де назардан тыс қалмады. Транскаспий халықаралық көлік бағытының дамуын сипаттайтын ақпараттарды зерделеу барысында статистикалық, саяси-құқықтық және әртүрлі сараптамалық бағалау технологиялары кеңінен қолданылды.

Қазақстан мен Қытай арасындағы ынтымақтастық жайлы алғашқы нақтылы мәліметтерді Қазақстан Республикасы Президентінің сайтынан алу мүмкіндіктері мәселені талқылаудың негізіне айналды [9], [10]. Мемлекетаралық келісімдердің мәжілісте қолдау тауып, талқыға түсуі,

бұл келісімдердің ұлттық мүддемен үйлескендігін дәйектей алды және осы үрдіспен Парламент, Әділет министрлігінің сайтында танысу, зерттеу жұмысының сапасын арттыра түсті [11], [12].

Ынтымақтастықты нығайтуды көздей отырып көлік саласын реттейтін ведомстволар мен кәсіпорындардың баспасөз қызметтерінің уақытылы жарияланымдары мәселені талқылауда өзіндік септігін тигізіп отырды. Қазақстан Үкіметінің хабарламалары [13], Сауда және интеграция министрлігінің 2024-2027 жылдары аралығына белгілеген халықаралық цифрлық көліктаехнологиялық хабы «Құрғақ порт - Көлжат» жобасы туралы хабарламалары [14], Көлік министрлігінің 2030 жылға дейінгі кешенді жоспарын әзірлеу жайлы хабарламалары министрліктің теңіз инфрақұрылымын дамыту бойынша жоспарларымен, нақты іс-әрекеттерінен хабардар етті [15]. Транскаспий халықаралық көлік бағытының белсенді қызметін қоғамға алдымен жеткізуші осы саланың баспасөз құралдарының тілшілері таратқан жедел хабарламалары да соңғы мағлұматтарды алуға үлкен септігін тигізді (www.rail-news.kz, www.inform.kz, tengrinews.kz, kz.kursiv.media, kapital.kz/gosudarstvo/, inbusiness.kz/).

Транскаспий халықаралық көлік бағытының нәтижесінде қол жеткізіліп жатқан Қазақстан-Қытай келісімдерінің соңғы айлардағы, тіпті соңғы бір-екі жыл көлеміндегі нәтижелері академиялық басылымдарда әлі кең көрініс таба қойған жоқ. Дегенмен де бұл нәтижелер логистика, көлік, ақпараттық технологиялар және жеткізу тізбегін басқару бойынша өткізілетін халықаралық конференцияларда, «Орта дәлізге» арналған іскерлік кездесулер мен келіссөздердің барысы мен қорытындылары туралы хабарламалардан соңғы мәліметтер алу мүмкіндігіне ие болдық [17]. Сондай-ақ, Сингапурда 2024 жылдың 23 мамырында Қазақ-Сингапур бизнес-форумы аясында “KTZ Express” АҚ мен PSA International кездесулері барысында Транскаспий халықаралық көлік бағытында цифрлық платформаны дамыту үшін бірлескен жобаларды жүзеге асыру, Сингапур компаниялары мен қаржы институттарының мүмкіндігі мен әлеуеті зор бұл салаға инвестиция салу мәселелері көтерілді [18].

Қытайдың ұлттық экономикасын жоспарлайтын Ұлттық даму және реформалар комиссиясының мәліметі [2], Боао Азия форумындағы «Белдеу және жол» құрылысы эпидемияға қарсы тұрақтылық пен өміршеңдік туралы басты есебі [1], Халықаралық көлік тасымалдау жүйелерінің тығыз ықпалдасуы туралы Әзірбайжан Президенті Әкімшілігінің Сыртқы саясат мәселелері жөніндегі бөлімінің меңгерушісі Хикмет Гаджиевтің пікірімен танысу да көрші мемлекеттердің ұстанымы мен мақсаттарын айқындауда өте маңызды болып табылады [5]. Сонымен қатар, Азия Даму Банкі (АДБ) Орталық және Батыс Азия департаментінің өңірлік ынтымақтастық және іс-шараларды үйлестіру бөлімінің директоры Л. Сабырованың Қытайдан Еуропаға Көлік және транзиттік бағыттарды әртараптандырудың мәні жайлы ой-пікірі де назардан тыс қалмады [6]. Осы орайда 2024 жылғы 26 ақпанда Пирей портында өткен 5-Балқан және Қара теңіз форумында талқыға түскен мәселелер ауқымымен танысу мүмкіндіктеріне ие болдық

[5]. Транскаспий халықаралық көлік бағытының маңыздылығы туралы баяндамасында Фудань университетінің «Бір белдеу, бір жол және жаһандық басқару» институтының Бас директоры Ренвей Хуан осы бағытының мәнін аша түскен еді [7]. Дүниежүзілік банктің көлік жөніндегі жетекші маманы, халықаралық сарапшы Чарльз Кунак Орта дәліздің дамуын тежеп тұрған іркілістер туралы ойын білдірді [8]. Қытай мен Еуропаны жалғастырушы, Каспий теңізі арқылы Қазақстанды Еуропамен байланыстыратын Транскаспий халықаралық көлік бағытына 2022 жылғы ақпанда басталған Ресей-Украина соғыс қимылдарынан кейін көбірек назар аударыла бастаған болатын. Ресей-Украина соғысының Транскаспий халықаралық көлік бағыты бойындағы елдердің саяси, экономикалық және инфрақұрылымдық байланыстарына өзіндік әсерін түркиялық ғалым, Анкара Хажы Байрам Вели университетінің, халықаралық қатынастар саласының маманы, қауымдастырылған профессор Гохан Текір 2023 жылғы маусымдағы «Ресей мен Украина арасындағы соғыс: Белдеу және жол бастамасының бұзылуы» (The Russia-Ukraine War: Derailment in the Belt and Road Initiative) атты мақаласында дәйектейді [19]. Жалпы Гохан Текір «Бір белдеу, бір жол» бастамасының Қазақстан үшін экономикалық және саяси салдары» (“Economic and Political Impacts of the Belt and Road Initiative on Kazakhstan”) атты 2022 жылғы мақаласында да бұл бастаманы ғылыми тұрғыдан жан-жақты сипаттаған болатын [4].

Ал Шығыс Еуропада және Орталық Азияда қорғаныс, геосаясат және сауда мәселелерін зерттеп жүрген сарапшы Александро Санчестің 2024 жылдың маусым айының соңында жарық көрген «Батыс Орта Азиялық Орта дәлізге көз тікті. Қытай да» («The West Is Laser-Focused on Central Asia’s Middle Corridor. So Is China») мақаласында Транскаспий халықаралық көлік бағытының жаңа деңгейде жаңғыруы аймақтық емес державалардың жергілікті ойыншыларды бір-біріне қарсы қоюына жол бермейтіндігін дәйектеуі де мәселені талқылауда өзіндік жаңа ой туғызады [3]. Әлемнің әртүрлі аймақтарындағы геосаясат, халықаралық қатынастар және халықаралық қауіпсіздік бойынша зерттеулер жүргізетін Филадельфиядағы (АҚШ) Сыртқы саясатты зерттеу институтының «Еуразия» бағдарламасының ғылыми қызметкері Тони Лутан да «Бір белдеу, бір жол» бағдарламасының Қазақстан үшін өзектілігін жан-жақты талқылай келе, оның басты мәнін де аша түскен [20].

АҚШ армиясының резервтік капитаны, RAND-тың (Research and Development – ғылыми-зерттеу әзірлемелері) қорғаныс мәселелері бойынша сарапшысы Хантер Столлдың пікірінше, Орта дәліздің құрамына кіретін Еуразиялық елдер қазіргі инфрақұрылымды жетілдіру мақсатында кең көлемдегі қаржымен уақытты жұмсап жатқандықтарын нақты статистикалық мәліметтердің негізінде дәйектей алған [21]. Сонымен қатар, әдетте, авторлардың назарында жалпы Қазақстан-Қытай ынтамақтастығының көлік тасымалдау саласындағы соңғы жылдардағы нәтижелерін жеке қарастыру емес, көп жағдайда Қытайдың осы қарым-қатынастардағы бас пайдасы мен жеке мүддесін қарастыра отырып, басқа елдермен салыстыру

арқылы қарсы қоюға бағытталғандай [22]. Халықаралық көлік бағытының мүмкіндіктері мен алға қойылған мақсаттарын бағалауға қатысты бірқатар мақалалар ([8], [23], [26], [24],[25]) мәселені талқылау барысында қолданыс тапты

Нәтижелер

2023 жылдың 17 қазанында Бейжің қаласында (Қытай) қол қойылған Қазақстан мен Қытай үкіметтері арасындағы Транскаспий халықаралық көлік бағытын (ТХКБ) дамыту туралы Келісімді 2024 жылдың 29 мамырында қазақстандық мәжілістің бекітуі (дипломатиялық тілде ратификациялауы) – Ұлы Жібек жолын жаңғырту барысындағы кезекті қадамы екендігі анық [11]. Бұл келісімнің Қазақстан тарапынан қабылдануы еліміз арқылы өтетін аралас жүк тасымалдау көлемін, яғни мультимодальды, табиғаттың барлық асуларын, құрлық пен қоса теңіз өткелдері арқылы тасымалдауды одан әрі арттыра түсуге жағдай тудырады. Халықаралық жүк тасымалдау саласын оңтайландыру мақсатында цифрлық технологияны пайдалануды жетілдіру де күн тәртібіне қойылған болатын.

Еліміздің көршілес мемлекеттермен қарым-қатынастарының нығая түсуін мақсат тұтқан мемлекет басшысы осы үдерісті жеделдету мақсатында 2024 жылдың 1 шілдесінде «Қазақстан Республикасының Үкіметі мен Қытай Халық Республикасының Үкіметі арасындағы Транскаспий халықаралық көлік бағытын, оның ішінде Қытай – Еуропа қатынасындағы контейнерлік пойыздар үшін дамыту жөніндегі келісімді ратификациялау туралы» Қазақстан Республикасының Заңына қол қойды [12].

Екі ел арасындағы қарым-қатынастардың дами түсуіне себепші болатын көлік тасымалы саласы өзекті мәселелердің қатарында деп пайымдауға болады. Осыған орай енді күшіне еніп жатқан келісімнің өзі соңғы бір жылдың ғана нәтижесі. Осы уақыт ішінде осы салада ғана Қытай мен Қазақстан арасында жасалынған үш келісім де халықаралық жүк тасымалдау салаларына арналған еді. Халықаралық жүк тасымалы туралы Сиань қаласында (Қытай) 2023 жылдың 17 мамырында екіжақты келісімге қол қойылған болатын. Парламентте келісімнің бекітілуін дәйектеу мақсатында баяндама жасаған қазақстандық Көлік министрі бұл келісімде жүк тасымалдау үдерісін жетілдіру өлшемдері мен ақпараттық технологияны енгізу қарастырылғанын хабарлаған еді. Ол өз кезегінде қазақстандық жүк тасымалдаушы көліктерінің Қытайдың жүк шоғырланған ірі қалалары мен кемежайларына өту мүмкіндігін реттей отырып, екіжақты тасымалдау тепе-теңдігін жүйелеуге мүмкіндік береді.

Транскаспий халықаралық көлік бағытын дамыту туралы келісім Бейжіңде (ҚХР) 2023 жылдың 17 қазанында жасалғаны белгілі. Бұл келісімдер бойынша уағдаласушы тараптар көлік, теміржол және теңіз көлігін тиімді пайдалануды және Қытайдан Қазақстан арқылы жүк тасымалдау бойынша логистиканы жетілдіруді белгілеген еді. Келісімдердің бірінде Қазақстан мен Қытай арасында арнайы топ құруды, екіншісі – Абай облысындағы Аягөз бекетінен Қытай аумағындағы Тачэн бекетіне дейінгі

темір жол салуды, Қазақстан мен Қытай арасындағы үшінші теміржол өткізу тірегін салуды, сондай-ақ шекара маңы аймағында қуатты терминалды құруды көздеген болатын.

2023 жылдың 18 қазанында Бейжіңде (ҚХР) Қазақстан Президенті «Бір белдеу, бір жол» халықаралық ынтымақтастығының III форумының ашылу рәсіміне қатысып, екіжақты жасалынып жатқан келісімдердің мәні мен маңыздылығын аша түсті. Мемлекет басшысы: «Қазақстан мен Қытай арасында Транскаспий бағытын дамыту жөніндегі үкіметаралық екі келісімге қол қойылды. Жуық арада бұл келісімдер айтарлықтай нәтиже беретініне сенімдімін. Күш-жігерімізді тиімдірек үйлестіру үшін ірі стратегиялық порттардың, логистикалық орталықтардың және пошта хабтарының серіктестік желісін құруды ұсынамын. Сонымен қатар кемелер мен контейнерлердің бірлескен өндірісін жолға қоюға мүдделіміз. Қазақстан жолаушылар мен жүктерді тұрақты тасымалдау ісін қамтамасыз ете отырып, әлемнің жетекші әуе компаниялары үшін сенімді әуе көпірі және ыңғайлы айлақ болуға дайын», - деп мәлімдеген еді [9].

Талқылау

Мемлекет басшысының пікірінше, жаңа жаһандық жоба саналатын «Цифрлық Жібек жолы» бастамасы аясындағы серіктестік мол мүмкіндіктерге жол ашады. Сол ретте «Цифрлық және зияткерлік ықпалдастықтың жаңа үлгісін құру экономикамыздың инновациялық тұрғыда дамуына елеулі үлес қосатынына сенімдімін. «Бір белдеу, бір жол» бастамасының жаңа онжылдығында Қазақстан ортақ табысқа жетуге жан-жақты атсалысуды жалғастырады. Құрметті Төраға Си Цзиньпин, Сіздің дана басшылығыңызбен ҚХР түрлі халықтардың ортақ тарихи тағдыры тұжырымдамасы негізінде Қытайдың жаңа дәуірін қалыптастыруда одан әрі зор жетістіктерге жететініне сенімдімін», - деп Қасым-Жомарт Тоқаев осы кездесуде өз баяндамасын қорытындылады [10].

Осыған орай, келісілген осы бағыт бойынша қосымша тасымалдау көлемін арттыру үшін екі ел аумақтарында логистикалық орталықтарды дамыту арқылы олардың іс-әрекеттерін оңтайландыруға, тасымалдау мерзімін қысқартуға, сондай-ақ көрсетілетін қызметтердің сапасын арттыруға ықпал ету жоспарланып отыр. Бұл бағыттағы жетістіктер өз нәтижесін нақты көрсетуде деп нық сеніммен пайымдауға болады, атап айтқанда Транскаспий халықаралық көлік бағыты арқылы 2023 жылдың қаңтар-тамыз айларында тауар тасымалдау көлемі 1,7 миллион тоннаға жетуі, 2022 жылмен салыстырғанда 85,3 пайызға артқандығы дәлел бола алады [23]. Жалпы 2023 жылдың қорытындысы бойынша Қазақстан мен Қытай темір жолдары арасында жүк тасымалдаудың көлемі 28 млн тоннаға жетті [27]. Бұл көрсеткіш екі ел арасында теміржол байланысы ашылған сәттен бастап ең жоғарғы деңгейді көрсетті.

Сонымен қатар, 2024 жылдың қаңтар-мамыр айларының аралығында Қазақстан мен Қытай арасында жүктерді тасымалдаудың оң қарқыны

байқалды. Яғни, 2024 жылдың 6 айында Транскаспий халықаралық көлік бағыты бойынша жүктерді тасымалдау көлемі 65 пайызға өсіп, 2,1 млн тоннаны құрады [13].

Румыния бағытында Құрық порты арқылы 2024 жылдың 5 айында АТС-ға 882 тонна тасымалданған, бұл өткен жылғы көрсеткіштен (259 тонна) 3,5 есе артық [26]. Бес айдың ішінде Қытайға жөнелтілген жүктің көлемі өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 12,4 пайызға ұлғайып, 12,8 миллион тоннаны құрады. Оның ішінде Қытай бағытында Қазақстан экспортының үлесі 5,7 миллион тоннаға жетті, - деп хабарлайды Rail-news.kz. Сонымен бірге екіжақты қатынастардың арта түсуінің нәтижесінде металл кені 37 мың тоннаға (3,3 млн тонна), көмір 79 мың тоннаға (82,5 мың тонна), кара металл 296 мың тоннаға (447 мың тонна), мұнай 90 мың тоннаға (125 мың тонна), химиялық жүк 21 мың тоннаға (43 мың тонна) өскен болатын. Ұнтақ өнімдерінің (282 мың тоннаға дейін) және түсті металлдардың (279 мың тоннаға дейін) экспорты 50 пайызға артты. Осы жылдың 5 айында 81,3 мың тонна өсімдік майы тасымалданды, бұл 2023 жылдың ұқсас көрсеткіштерінен 28 пайызға артық [16]. Қытай мен Қазақстан арасындағы қарым-қатынастарды дамытуда Сиань құрлық порты қазақстандық экспорттаушылар үшін аса зор маңызға ие. Жүк таситын теміржол пойызының 40 пайызы осы терминал арқылы өтеді. 2024 жылдың басынан бері Сианьға 75 контейнерлік пойыз жөнелтілген. Бұл терминал – «Бір белдеу, бір жол» логистикалық хабындағы маңызды терминалдардың біріне айналууда.

Транскаспий бағыты Қазақстанды Грузиямен және Әзірбайжанмен байланыстырып, Каспий теңізіне және Еуропаға, одан әрі көлік жолдарына қол жеткізуді қамтамасыз етеді. Бұл бағыт Қазақстан арқылы тауарлардың, әсіресе энергия тасымалдаушылардың экспорты мен импорты үшін жаңа мүмкіндіктерді ашады. Мысалы, 2022 жылғы 25 қарашада Қазақстан, Грузия, Әзірбайжан және Түркия өкілдері осы ең «тар» жерлерді синхронды түрде жою және 2027 жылға дейін Транскаспий халықаралық көлік бағытын дамыту бойынша «Жол картасына» қол қойған болатын. Ал 2023 жылдың тамызында олар құжаттардың жаңартылған нұсқасын ұсынды. Сонымен бірге Мемлекет басшысының 2023 жылғы 1 қыркүйектегі Жолдауы шеңберінде Құрық портын толыққанды логистикалық кластер ретінде қалыптастыруды қамтитын теңіз инфрақұрылымын дамытудың кешенді жоспарын әзірлеу бойынша жұмыс жүргізілуде [14]. Транскаспий халықаралық көлік бағытын дамыту барысында осы дәліз арқылы еліміздің мұнайы мен мұнай өнімдерін, ауылшаруашылығы өнімдері мен минералды тыңайтқыштарын және басқа да шетелге шығарылатын жүктерді тасымалдауға көңіл бөлінуде.

Транскаспий халықаралық көлік бағытын, оның ішінде Қытай – Еуропа қатынасындағы контейнерлік пойыздар үшін дамыту жөніндегі келісім ратификацияланды. Бұл келісім бойынша уағдаласушы тараптар контейнерлік пойыздардың экспорттық-импорттық және тасымалдау ағынын ұлғайту және олардың ішінде жылжымалы құрамды қадағалау

бойынша мәліметтермен алмасу туралы мәмілеге келген болатын. Бұл өз кезегінде Орта дәліз бойынша жүк тасымалының жыл сайынғы жалпы көлемін болжауға мүмкіндік туғызары айқын. Ең бастысы осы келісімде белгіленген міндеттерді тараптар межеленген уақыт аралығында жүзеге асыруы тиіс. Яғни, келісім бойынша уағдаласушы тараптар Орта дәліз арқылы жүктерді тасымалдау жөнінде Бірлескен жұмыс тобын құрады. Қазіргі кезде Қытайдан Еуропаға жүк тасымалдау 19-23 күнді құраса, оның ішінде Қазақстан аумағы арқылы – 6 күн, жүк ағыны – 6 млн тонна [24].

Осы мәселе бойынша RAND-тың қорғаныс мәселелері бойынша сарапшысы Хантер Столлдың пікірінше, Орта дәліздің құрамына кіретін Еуразиялық елдер қазіргі инфрақұрылымды жетілдіруге көп уақыт пен ресурстар жұмсауда. 2022 жылдың соңында Қазақстан, Грузия, Әзірбайжан және Түркия Сыртқы істер және Көлік министрлері дәліздің дамуын жеделдету және өткізу қабілетін арттыру жолдарын анықтау үшін жиналып, теміржолдарды жаңартуға бағытталған бес жылдық жоспарды жариялады және бұл өткізу қабілеттілігін екі есеге арттырады деп күтілуде. Келісім аясында 2027 жылға қарай теміржолдың өткізу қабілеттілігін жылына 10 миллион тоннаға дейін жеткізу жоспарлануда, ал Қытайдан Еуропаға дейінгі жүк тасымалдау жылдамдығын 14-18 күнге дейін қысқарту көзделуде екендігі атап өтілді[21].

Осы бағытты нығайтудың нәтижесінде Қытай елінен шыққан жүк керуені 2024 жылдың 3 шілдесінде Ақтау мен Құрық порттарынан Әзірбайжан, Грузия, Түркия және Еуропа елдеріне жөнелтілді. Транскаспий халықаралық көлік бағыты жүктерді Қазақстаннан Әзірбайжанға жеткізуде Каспий теңізінің акваториясын пайдаланады. Бүгінгі таңда су көлігі мемлекет үшін ең тиімді және экономикалық тұрғыдан маңызды көліктердің бірі болып табылады. Мемлекет басшысы Транскаспий халықаралық көлік дәлізінің Қазақстанға тиесілі бөлігінің құндылығын әрдайым атап өтуде. Осыған орай Қазақстанның теңіз инфрақұрылымын дамытудың 2028 жылға дейінгі кешенді жоспары да әзірленген. Мамандардың айтуынша, соның негізінде кемежайларда контейнерлерді өңдеу қарқыны артып, терминалдардың қызмет атқару мүмкіндіктері де өзгертін болады. Жалпы бұл бағыт бойынша теміржол мен теңіз көлігін де ұтымды пайдаланудың арқасында контейнерлік тасымалдау жүзеге асырылады.

«Құрық Порт» ЖШС баспасөз қызметінің хабарлауынша, Транскаспий халықаралық көлік бағыты бойынша Қытайдан шыққан алғашқы қазақстандық және қытайлық жүк көліктері керуені 2024 жылдың 26 маусымында Қорғастан (ҚХР) шығып, Қазақстанның 8 өңірінен өтіп, Құрық портына 29 маусымда сәтті жетіп, жүк контейнерлері кемелерге тиелді. Бұл сапардың жалпы мерзімі 10 күнге созылып, ұзындығы – 4800 шақырымды өткен еді. Яғни көлік тасымалдау үдерістерін оңтайландырудың жоғары деңгейі мен логистикалық инфрақұрылымның жақсара басталғаны бірден байқалады.

2024 жылдың 3 шілдесінде Ақордада Қазақстанның мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев пен Қытай Халық Республикасының Төрағасы Си

Цзиньпин Транскаспий халықаралық көлік дәлізімен Қытай-Қазақстан-Еуропа бағытындағы алғашқы көлік керуенінің әрі қарай жол тартуына телекөпір желісі арқылы салтанатты түрде рұқсат берген болатын [10]. Нәтижесінде Транскаспий халықаралық көлік дәлізі арқылы өтетін жаңа тасымал тізбегі сәтті іске қосылды. Бұл бағыт Қазақстан мен Қытай арасында экономикалық және сауда ынтымақтастықты одан ары дамыта түсері сөзсіз.

Енді заманауи Жібек жолы Қытайдан бастау алып, ол жақтан шыққан жүк сегіз күн бойы Қазақстан территориясы арқылы өтіп, Ақтау мен Құрық порттарына жеткізілетін болады. Сондай-ақ екі ел арасындағы логистикалық байланыс теміржол арқылы да орнатылған. Пойыз жолы 11 мың шақырымға созылып, 30 күнде жетеді. Нәтижесінде тауарлар Еуропаның ішкі өңірлеріндегі сауда нарығына жеткізіледі [25].

Қазіргі таңда Қазақстан мен Қытай арасында жүктерді тасымалдау қуаты жылына 28 млн. тонна шамасында болса, Бақты-Чугучак үшінші теміржол тармағы іске қосылған кезде Қазақстан мен Қытай арасындағы жүк тасымалдау қуаты жылына 48 млн тоннаға дейін өсетіндігіне сенімді [16]. Сонымен қатар, ағымдағы жылдың жазына дейін Достық-Мойынты екіжолды желісі пайдалануға беріледі деп жоспарлануда, ол өз кезегінде осы аралықтың жүк өткізу қабілетін бес есеге арттырмақ. Жалпы еліміздің көлік-тасымалдау әлеуетін дамыту үшін Қазақстан темір жолдары 1300-дей жаңа темір жол салатыны межеленген іс-шара болып табылады.

Әрине, жүк тасымалы бағыттарын әртараптандырумен бірге, оның Қазақстан үшін өз өнімдерін шет мемлекеттерге шығара алатын тетік ретінде, желі ретінде дамытуы басты міндет болуы тиіс. Осы орайда әлемдік нарыққа төтеп бере алатын еліміздің өндірісін де әртараптандыруға ынталандыру қажет. Ал, Орта дәлізді дамыту тек жолдарды, порттарды немесе теміржол бағыттарын салудан ғана емес, сонымен қатар тауарлар мен жұмыс күшінің шекаралардан кедергісіз және оңтайлы өтуін қамтамасыз ету үшін «қатаң» инфрақұрылымды «жұмсақ» инфрақұрылыммен үйлестіру үрдісінен тұратынын ескерген дұрыс.

Қорытынды

Бұл мақалада «Бір белдеу, бір жол» бастамасының негізінде Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасының соңғы бір-екі жылдағы Транскаспий халықаралық жүк тасымалдау бағыты бойынша жасалынған халықаралық келісімдері мен шарттарының негізінде екіжақты қарым-қатынастардың барысы мен нәтижелері, болашақ дамуға арналған іс шаралардың ауқымы қарастырылған болатын. Зерттеу нәтижелері бойынша екі ел арасында ауқымды өзгерістер болып жатқандығын, әсіресе өзгерістер экономикалық мәселелерді қамтитындығын, атап айтқанда ең алдымен энергетикалық ынтымақтастық және бірлескен инфрақұрылымдық бастамалар мәселелері бойынша қатынастардың айтарлықтай жандана түскендігін аңғаруға болады.

Әрине, халықаралық қатынастардың заңдылығы бойынша әр мемлекет өз ұлттық мүддесінің негізінде қарым-қатынастарды орнатуға талпынады. Қазақстанның «Бір белдеу, бір жол» бастамасына алғашқы сәттен бастап жан-жақты қолдау көрсетіп, оның негізгі қатысушыларының біріне айналуы да еліміздің ұлттық мүддесімен үйлесім табуында. Осы өзекті мәселе бойынша шетелдік сарапшылардың пікіріне назар аударуға болады. Кейбір шетелдік сарапшылардың тұжырымы бойынша, Қазақстанды «Бір белдеу, бір жол» бастамасына қосу «қытай арманын» жүзеге асыру және оның Ұлы Стратегиясының мақсаттарына жетудің өзегі болып табылады. Осы орайда Қазақстанды таңдауы оның негізгі жағрапиялық тоғысқан жерде орналасуына байланысты, сол жерден «Бір белдеу, бір жол» бастамасы Шығыс және Батыс Еуропаға экспансиялық жолын бастайды деп қорытындылайды [22].

Ал, түркиялық ғалым Гохан Текір «Бір белдеу, бір жол» бастамасының Қазақстан үшін экономикалық және саяси салдары» (“Economic and Political Impacts of the Belt and Road Initiative on Kazakhstan”) атты еңбегінде Қазақстанның Қытаймен қарым-қатынасы және «Бір белдеу, бір жол» бастамасына қосылуы Қазақстанға Ресеймен қарым-қатынасын теңестіруге, тепе-теңдік сақтауға қосымша мүмкіндіктер береді деген тұжырымдама жасайды [4].

Бүгінгі таңдағы осы көкейкесті мәселеге қатысты әлемнің әртүрлі аймақтарындағы геосаясат, халықаралық қатынастар және халықаралық қауіпсіздік, АҚШ-тың ұлттық қауіпсіздігі, лаңкестік, сондай-ақ этникалық қақтығыстар бойынша зерттеулер жүргізетін Филадельфиядағы (АҚШ) Сыртқы саясатты зерттеу институтының «Еуразия» бағдарламасының ғылыми қызметкері Тони Лутанның пікірі бойынша, Қазақстанның «Бір белдеу, бір жол» бастамасына қатысуы оған Ресейден қорғанудың тағы бір құралына ие болуға мүмкіндік береді. Тони Лутан: «Бір белдеу, бір жол» дәліздері Қазақстанға өз өнімдерін экспорттау үшін баламалы бағыттарға ие болуға мүмкіндік беруі, Ресейдің көлік жолдарына деген тәуелділігінен құтқарады. Қазақстанның Батыс елдерімен көлік байланысы оның осы елдермен саяси қарым-қатынастарының нығаюына ықпал етеді. Сонымен қатар, Батысқа қарай ілгерілей түскен «Бір белдеу, бір жол» дәліздерінің ортасында Қазақстанның болуы, оның Қытай үшін геосаяси маңыздылығын арттыра түсіп, бұл өз кезегінде Қазақстанның халықаралық алаңдағы саяси және дипломатиялық рөлінің өсуіне ықпал етеді, - деп пайымдайды [20]. Сырттағы сарапшылардың бұл тұжырымымен де келісуге болады. Осы зерттеудің аясында келтірілген дәйектемелер мен дәлелдер де мемлекетаралық ынтымақтастықтың нығаюы әр тарапқа да тиімді екендігін айқындау болатын. Бейбіт өмір сүруге ұмтылған елдердің де басты мақсаты сол қарым-қатынастарды әртараптандыру арқылы өзара тиімділікті арттыру болып табылады.

Сондай-ақ, осы бағыттағы сарапшылар жобаны таңдауда, қаржыландыру шарттарында, қоршаған ортаға және әлеуметтік әсерге қатысты кең көлемдегі ашықтық қажеттігін ұсынады. Осы орайда жүк тасымалының да тиімділігі мен ашықтығын едәуір арттырудағы заман ағымының талабы цифрлық технологияларды кедендік рәсімдеу үдерісіне интеграциялау. Бұл бағытта жасалынып жатқан жұмыстар өз нәтижелерін де көрсетуде.

Қазақстанның Көлік министрлігі 2024 жылдың қаңтар-наурыз айларында Транскаспий халықаралық көлік бағыты бойынша барлық тасымалдау көлемі 33 пайызға артқанын хабарлаған болатын. Министрлік мұны digital Trade corridor платформасының (Track&Trace және TezCustoms қызметтері) іске қосылуымен байланыстырады. Біріншісі жүктің орналасуын және оның кедендік мәртебесін онлайн бақылауға, сондай-ақ Транскаспий халықаралық көлік бағыты бойынша бүкіл жол бойындағы көлік құжаттары бойынша ақпаратты жаңартуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, жүк жөнелтушілер мен жүктерді тасымалдау мәселесімен айналысатын қызметтер (экспедиторлар) TezCustoms арқылы транзиттік декларацияларды автоматты түрде рәсімдей алады. Қазіргі кезде бұл 30 минут ішінде жүзеге асырылады. Министрліктің мәліметі бойынша 2024 жылдың мамыр айының басында Қазақстан мен Әзірбайжанда Track&Trace техникалық интеграциясы бойынша жұмыстар аяқталған, ал Грузиямен жұмыстар жалғасып жатқаны хабарланған. Сондай-ақ Қытай мен Еуропа тараптарымен де осы бағытта келіссөздер жүргізілуде.

Сингапурда 2024 жылдың 23 мамырында Қазақ-Сингапур бизнес-форумы аясында TezCustoms цифрлық платформасының Транскаспий халықаралық көлік бағытында тиімді үздіксіз жұмысын қамтамасыз ету жөніндегі бірлескен жобаны жүзеге асыру бойынша «Қазақстан темір жолының» еншілес компаниясы «KTZ Express» АҚ мен Global DTC Pte Ltd мәмілеге келген болатын [18]. Бұл бірлескен бастама да көлік логистикасын дамыту бағытындағы жаңа мүмкіндіктерге жол ашары сөзсіз.

Ал 2024 жылғы 2-27 маусымда Шанхайда (ҚХР) «Транскаспий халықаралық көлік бағыты» халықаралық қауымдастығы «Transport logistic China 2024» логистика, көлік, ақпараттық технологиялар және жеткізу тізбегін басқару бойынша X халықаралық көрмесіне қатысты. Көрме шеңберінде Beijing Trans International Logistic Co компаниясымен кездесулер өткізіліп, «Ақтау теңіз сауда порты «ҰҚ» АҚ, «Құрық порты» ЖШС, «Қазақтеңізкөлікфлоты ҰТКҚК» ЖШС, «KTZ Express» АҚ, «Adu Контейнер» ЖШҚ тараптары арасында «Орта дәлізді» дамыту шеңберінде бірлескен ынтымақтастық мәселелері бойынша мәмілеге келді [17].

Сонымен қатар, болашақта Қазақстан Республикасының Сауда және интеграция министрлігінің хабарлауынша, 8,5 мың гектарға 2024-2027 жылдары екі кезеңде салынуы белгіленген толық циклды дамыған

инфрақұрылымды қамтитын халықаралық цифрлық көлік-технологиялық хабы «Құрғақ порт - Көлжат» жобасын іске асыру жоспарлануда [14]. Жоба аясында уақытша сақтау қоймаларын, көлікке арналған қызмет көрсету орталықтарын іске қосу жоспарланған. Сондай-ақ, мемлекеттік, брокерлік және басқа да қолдау қызметтерін көрсету бойынша қызметтерді іске қосу белгіленген. Сонымен қатар, тауарларды экспорттау орталығы пайда болады. Бұл жоба да Қытайдан жүк тасымалдау үдерісін арттыра түсуге бағытталған. Осындай «құрғақ порт» көлік-логистикалық кешенін ашу мәселесі Қостанай өңірінде де жоспарлануда.

Қазақстан Республикасының Көлік министрлігінің 2024 жылдың 23 ақпанындағы хабарламасында айтылғандай, министрлік теңіз инфрақұрылымын дамытудың 2030 жылға дейінгі кешенді жоспарын әзірлеу үстінде болатын. Ол жоспар бойынша 2024 жыл көлемінде Құрық портының акваториясын тереңдету шаралары жүргізілсе, 2025 жылы Ақтау портында да ұқсас шаралар жүзеге асатын болады. Сондай-ақ теңіз көлігі саласын дамыту мақсатында «Ляньюнган порт» компанияларымен бірлесіп Ақтау теңіз портында «контейнерлік хабтың» құрылысы басталады. Бұл контейнерлік тасымалдау мүмкіндігін жиырма футтық баламада 300 мыңға дейін арттырады [15]. Өткізу қабілетін арттыру шеңберінде Ақтау портының айлақтық инфрақұрылымын жаңғырту және Құрық портында үш жаңа терминал салу жоспарланған. Сондай-ақ министрлік өзен көлігінің әлеуетін толыққанды пайдалану мақсатында Ертіс трансшекаралық өзенін пайдаланып, Ресей-Қазақстан-Қытай арасында мультимодальды транзиттік дәлізді құруды ұсынады. Бұл шекаралас мемлекеттерді жаңа көлік қатынасымен байланыстыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар Тұғыл кентінің ауданында өзен портын салу және ұзындығы 99 шақырым Тұғыл-Майқапшағай телімінде Қытай шекарасына дейін темір жол салу көзделуде.

Осы жұмыстардың мақсаты - уақытты үнемдеп, тасымал үдерісін мейлінше ашық қылу, Қазақстанды сауда ағыны үшін тартымды ете түсу. Сонда ғана Қазақстан 2030 жылға қарай ел аумағы арқылы жүк тасымалдау көлемін жоспарлаған 35 млн тоннаға дейін жеткізу мүмкіндігіне ие болары анық. Сонымен бірге Қазақстан Президенті Қ.-Ж. Тоқаев Қытаймен тауар айналымын екіжарым есеге, яғни 100 млрд америкалық долларға дейін ұлғайту міндетін қойған болатын [9]. Бұл Қазақстан мен Қытай елдері арасындағы ынтымақтастығының болашағы. Ал Транскаспий халықаралық көлік бағыты бойынша сауданың өрістеуі Қазақстан мен Қытай елдерінің ғана емес осы бағытқа мүдделі елдердің арасындағы ынтымақтастықты да нығайта түсері хақ.

ӘДЕБИЕТ

[1] 博「洲」旗「告」:面「疫情考」 “一「路」建「展」出强大的「性和活力」 [Флагманский доклад Азиатского форума Боао: Столкнувшись

с испытанием эпидемией, реализация инициативы «Один пояс, один путь» продемонстрировала высокую устойчивость и жизнеспособность]. 21.04.2021. https://www.ccdi.gov.cn/yaowen/202104/t20210418_239843.html

[2] China has signed Cooperation Documents on the Construction of the Belt and Road with 152 Countries and International Organizations. 2023, August 29. <https://ru.ahkcpower.com/news/china-has-signed-cooperation-documents-on-the-71237696.html>

[3] Sanchez A.W. The West Is Laser-Focused on Central Asia's Middle Corridor. So Is China. 2024, June 20. <https://thediplomat.com/2024/06/the-west-is-laser-focused-on-central-asias-middle-corridor-so-is-china/>

[4] Tekir G. Economic and Political Impacts of the Belt and Road Initiative on Kazakhstan // International Journal of Arts, Humanities and Social Studies. – 2022. - Volume 4; Issue 3.- P. 60-69.

[5] Китай и ЕС ставят на Средний коридор. 2024, March 2.

[6] Зейналова Л. Средний коридор важен для диверсификации транспортных маршрутов из Китая в Европу – Лязиза Сабырова из АБР / Эксклюзивное интервью. Баку/Trend. 2024, May 16. <https://www.trend.az/business/transport/3899888.html>

[7] Силенко И. Греция: новые транспортные маршруты из Азии в Европу. 2024, February 26. <https://rua.gr/news/bissecon/61280-greetsiya-novye-transportnye-marshruty-iz-azii-v-evropu-video.html>

[8] Аймағамбет А. Мүдделер мүйісі. Ұлы Жібек жолының жалғасы – Транскаспий // Егемен Қазақстан. - 2024. - 4 маусым (№ 106).

[9] Мемлекет басшысы «Бір белдеу, бір жол» халықаралық ынтымақтастығының III форумының ашылу рәсіміне қатысты. 2023, Октябрь 18. <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-bir-beldeu-bir-zhol-halykaralyk-yntymaktastygynyn-iii-forumynyn-ashylu-rasimine-katysty-1892334>

[10] Қасым-Жомарт Тоқаев пен Си Цзиньпин бірқатар нысанның салтанатты ашылу рәсіміне қатысты. 2024, July 3. <https://www.akorda.kz/kz/kasym-zhomart-tokaev-pen-si-czinpin-birkatar-nysannyn-saltanatty-ashylu-rasimine-katysty-364613>

[11] Мәжіліс еліміздің көлік-логистикалық әлеуетін дамытуға қатысты бірқатар келісімді ратификациялады. 2024, May 29. <https://parlam.kz/3/mazhilis/news/page1/052024>

[12] Қазақстан Республикасының Заңы. № 101-VIII ҚРЗ. 2024, July 1. <https://surl.li/sdkzie>

[13] Итоги полугодия: новый план развития портов, создание морского транспортно-логистического кластера. 2024, Июль 29. <https://primeminister.kz/ru/news/reviews/itogi-polugodiya-masshtabnye-dorozhnye-raboty-rost-passazhiropotoka-i-modernizatsiya-infrastruktury-28853>

[14] Құрық портындағы «Саржа» көпфункционалды теңіз терминалы жүктерді ауыстырып тиеуді бастады. 2023, Октябрь 26. <https://primeminister.kz/news/kuryk-portyndagy-sarzha-kopfunktsionaldy-teniz-terminaly-zhukterdi-auystyryp-tieudi-bastady-26039>

[15] Көлік министрлігі теңіз инфрақұрылымын дамытудың 2030 жылға дейінгі кешенді жоспарын әзірлеп жатыр. 2024, February 23. <https://www.gov.kz/memleket/entities/transport/press/news/details/712418?lang=kk>

[16] Қазақстан мен Қытай арасындағы теміржол жүк тасымалы өсім көрсетуде. 2024, June 26. <https://kazgazeta.kz/news/150271>

[17] International Association “Trans-Caspian International Transport Route” took part in the international exhibition Transport logistic China in Shanghai. 2024, June 27. <https://middlecorridor.com/en/press-center/news/27-06-2024-en>

[18] Growing partnership between Kazakhstan and Singapore may become a bridge between Southeast Asia and Central Asia. 2024, May 25. <https://www.newscentralasia.net/2024/05/25/growing-partnership-between-kazakhstan-and-singapore-may-become-a-bridge-between-southeast-asia-and-central-asia/>

[19] Tekir G. The Russia-Ukraine War: Derailment in the Belt and Road Initiative. 2023, June. https://www.researchgate.net/publication/372874492_The_Russia-kraine_War_Derailment_in_the_Belt_and_Road_Initiative

[20] Louthan T. A “Bright Path” Forward or a Grim Dead End? The Political Impact of the Belt and Road Initiative in Kazakhstan. - Pennsylvania: Foreign Policy Research Institute, 2022.

[21] Stoll H. The Middle Corridor: A Renaissance in Global Commerce. 2024, March 11. <https://www.rand.org/pubs/commentary/2024/03/the-middle-corridor-a-renaissance-in-global-commerce.html>

[22] Vitalis A. The BRI in Kazakhstan: The Chinese Dream with Kazakh Characteristics? 2024, February. <https://www.e-ir.info/2023/02/26/the-bri-in-kazakhstan-the-chinese-dream-with-kazakh-characteristics/>

[23] Әлімова Е. Орта дәлізбен жүк тасымалдау көлемі артпақ. 2024, February 3. <https://www.azattyq.org/a/32803755.html>

[24] Жанбирова А. Казахстанские перевозчики могут отправлять грузы через Транскаспийский маршрут в два раза быстрее. 2024, May 29. <https://khabar.kz/ru/news/obshchestvo/161104-kazakhstanskie-perevozchiki-smogut-dovozit-gruz-do-kitajskikh-portov>

[25] Мұрат Д. Қытайдан шыққан жүк алғаш Транскаспий дәлізі арқылы Еуропаға аттанды. 2024, July 3. <https://inbusiness.kz/kz/last/kytajdan-shykkanzhuk-algash-transkaspj-dalizi-arkyly-europaga-attandy>

[26] Мұсахаев Ә. ТХКБ-ға Еуропа елдері қызығушылық танытуда. 2024, June 25. <https://rail-news.kz/kz/cargo-transportation/17844-txkb-ga-europaelderi-qyzygusylyq-tanyтуда.html>

[27] На рекордный уровень вышли железнодорожные перевозки между Казахстаном и Китаем. 2023, December 26. https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/rekordnyiy-uroven-vyishli-jeleznodorojnyie-perevozki-521456/

[28] Об официальном визите Премьер-Министра РК в Грузию. 2023, Oktober 5. <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa-tbi;isi/press/news/details/579980?lang=ru>

[29] Palu R., Hilmola O.P. Future Potential of Trans-Caspian Corridor // Review. Logistics. - 2023. - N 7 (3). – P. 39. <https://www.mdpi.com/2305-6290/7/3/39>

REFERENCES

[1] 博「洲」旗「告」面「疫」考「一」路「建」展「出」强「大」的「性」和活「力」21.04.2021 [[Flagmanskiy doklad Aziatskogo foruma Boao: Stolknuvshis' s ispytaniyem epidemiyey, realizatsiya initsiativy «Odin poyas, odin put'» prodemonstrirovala vysokuyu ustoychivost' i zhiznesposobnost']. [Boao Forum for Asia Flagship Report: Facing the Test of the Epidemic, the Belt and Road Initiative Demonstrated High Resilience and Viability]. https://www.ccdi.gov.cn/yaowen/202104/t20210418_239843.html [in Chinese].

[2] China has signed Cooperation Documents on the Construction of the Belt and Road with 152 Countries and International Organizations. 2023, August 29. <https://ru.ahkcpower.com/news/china-has-signed-cooperation-documents-on-the-71237696.html>

[3] Sanchez A.W. The West Is Laser-Focused on Central Asia's Middle Corridor. So Is China. 2024, June 20. <https://thediplomat.com/2024/06/the-west-is-laser-focused-on-central-asias-middle-corridor-so-is-china/>

[4] Tekir G. Economic and Political Impacts of the Belt and Road Initiative on Kazakhstan. International Journal of Arts, Humanities and Social Studies, 2022. Volume 4; Issue 3, P. 60-69.

[5] Kitay i ES stavyat na Srednij koridor [China and EU bet on the Middle Corridor]. 2024, March 2. [in Russ.].

[6] Zejnalova L. Srednij koridor vaju dlja diversifikatsii transportnyh marshrutov iz Kitajya v Evropu – Lyaziza Sabyrova iz ABR (Eksklyuzivnoe intervyyu. Baku/Trend) [The Middle Corridor is important for diversifying transport routes from China to Europe – Lyaziza Sabirova from ADB (Exclusive interview. Baku/Trend)]. <https://www.trend.az/business/transport/3899888.html> [in Russ.].

[7] Silenko I. Gretsia: novye transportnye marshruty iz Azii v Evropu (video). 2024, February 26 [Greece: New Transport Routes from Asia to Europe]. <https://rua.gr/news/bissecon/61280-gretsia-novye-transportnye-marshruty-iz-azii-v-evropu-video.html> [in Russ.].

[8] Aimagambet A. Muddeler muyisi. Uly Jibek jolynyn jalgasy – Transkaspий. Egemen Kazakhstan, 2024, 4.06 [in Kaz.].

[9] Memleket basshysy “Bir beldeu, bir jol” halyqaralyq yntymaqtastygynyn III forumynyn ashylu rasimine qatysty. 2023, Oktober 18 [The Head of State attended the opening ceremony of the 3rd International Forum on “One Belt, One Road” cooperation]. <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-bir-beldeu-bir-zhol-halykaralyk-yntymaqtastygynyn-iii-forumynyn-ashylu-rasimine-katysty-1892334> [in Kaz.].

[10] Qasym-Jomart Toqaev pen Si Czinpin birkatar nysannyn saltanatty ashylu rasimine qatysty. 2024, July 3 [Kassym-Jomart Tokayev and Xi Jinping attended the grand opening ceremony of several facilities]. <https://www.akorda.kz/kz/kasym-zhomart-tokaev-pen-si-czinpin-birkatar-nysannyn-saltanatty-ashylu-rasimine-katysty-364613> [in Kaz.].

[11] Majilis elimizdin kolik-logistikalyq aleuetin damytuga qatysty birkatar kelisimdi ratifikasalady. 2024, May 29 [The Mazhilis ratified several agreements related to the development of our country's transport and logistics potential]. <https://parlam.kz/3/mazhilis/news/page1/052024> [in Kaz.].

[12] Qazaqstan Respublikasynyn Zany. №101-VIII QRZ. 2024, July 1 [Law of the Republic of Kazakhstan]. <https://surl.li/sdkzie> [in Kaz.].

[13] Itogi polugodiya: novyi plan razvitiya portov, cozdanie morskogo transportno-logisticheskogo klastera. 2024, 29.07 [Half-Year Results: A New Port Development Plan and the Creation of a Maritime Transport and Logistics Cluster]. <https://primeminister.kz/ru/news/reviews/itogi-polugodiya-masshtabnye-dorozhnye-raboty-rost-passazhiropotoka-i-modernizatsiya-infrastruktury-28853> [in Russ.].

[14] Quryq portyndagy “Sarja” kopfunktsionaldy teniz terminaly jukterdi auystyryp tieudi bastady.2023, Oktober 26 [The “Sarja” multifunctional sea terminal at the Kuryk port has begun transshipment operations]. <https://primeminister.kz/news/kuryk-portyndagy-sarza-kopfunktsionaldy-teniz-terminaly-zhukterdi-auystyryp-tieudi-bastady-26039> [in Kaz.].

[15] Kolik ministrligi teniz infraqurylymyn damytudyn 2030 jylga deyingi keshendi josparyn azirlep jatyr [The Ministry of Transport is developing a comprehensive plan for the development of maritime infrastructure until 2030]. 2024, February 23. <https://www.gov.kz/memleket/entities/transport/press/news/details/712418?lang=kk> [in Kaz.].

[16] Qazaqstan men Qytaj arasyndagy temirjol juk tasymaly osim korsetude [Rail freight transportation between Kazakhstan and China is showing growth]. 2024, June 26. <https://kazgazeta.kz/news/150271> [in Kaz.].

[17] International Association “Trans-Caspian International Transport Route” took part in the international exhibition Transport logistic China in Shanghai. 2024, June 27. <https://middlecorridor.com/en/press-center/news/27-06-2024-en>

[18] Growing partnership between Razakhstan and Singapore may become a bridge between Southeast Asia and Central Asia. 2024, May 25. <https://www.newscentralasia.net/2024/05/25/growing-partnership-between-kazakhstan-and-singapore-may-become-a-bridge-between-southeast-asia-and-central-asia/>

[19] Tekir G. The Russia-Ukraine War: Derailment in the Belt and Road Initiative. 2023, June. https://www.researchgate.net/publication/372874492_The_Russia-kraine_War_Derailment_in_the_Belt_and_Road_Initiative

[20] Louthan T. A “Bright Path” Forward or a Grim Dead End? The Political Impact of the Belt and Road Initiative in Kazakhstan. Pennsylvania: Foreign Policy Research Institute, 2022.

[21] Stoll H. The Middle Corridor: A Renaissance in Global Commerce. 2024, March 11. <https://www.rand.org/pubs/commentary/2024/03/the-middle-corridor-a-renaissance-in-global-commerce.html>

[22] Vitalis A. The BRI in Kazakhstan: The Chinese Dream with Kazakh Characteristics? 2024, February. <https://www.e-ir.info/2023/02/26/the-bri-in-kazakhstan-the-chinese-dream-with-kazakh-characteristics/>

[23] Alimova E. Orta dalizben zhuk tasymaldau kolemi artpaq [The volume of cargo transportation through the Middle Corridor is expected to increase]. 2024, February 3. <https://www.azattyq.org/a/32803755.html> [in Kaz.].

[24] Janbirova A. Kazakhstanskije perevozchiki mogut otravlyat gruzy cherez Transkaspiskij marshrut v dva raza bystree [Kazakh carriers can transport

goods via the Trans-Caspian route twice as fast]. 2024, May 29. <https://kz.kursiv.media/2024-05-29/dlzh-tmtm-gruzy-knr/> [in Russ.].

[25] Murat D. Qytajdan shyqqan juk algash Transkaspıj dalizi arqyly Europaga attandy. 2024, July 3. <https://inbusiness.kz/kz/last/kytajdan-shykkanzhuk-algash-transkaspıj-dalizi-arkyly-europaga-attandy> [in Kaz.].

[26] Musahaev A. THKB-ga Europa elderi qyzygushylyq tanyтуда [European countries are showing interest in the TITR (Trans-Caspian International Transport Route)]. 2024, June 25. <https://rail-news.kz/kz/cargo-transportation/17844-txkb-ga-europa-elderi-qyzygushylyq-tanyтуда.html> [in Kaz.].

[27] Na rekordnyi uroven vyshli zheleznodorozhnye perevozki mezhdı Kazakhstanom i Kitaem [Rail transportation between Kazakhstan and China has reached a record level]. 2023, December 26. https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/rekordnyiy-uroven-vyishli-jeleznodorojnyie-perevozki-521456/ [in Russ.].

[28] Ob oficialnom vizite Premer-Ministra RK v Gruziyu Visit of the Prime Minister of the Republic of Kazakhstan to Georgia]. 2023, Oktober 5. <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa-tbi;isi/press/news/details/579980?lang=ru> [in Russ.].

[29] Palu R., Hilmola O.P. Future Potential of Trans-Caspian Corridor. *Review. Logistics*, 2023, N 7 (3), P. 39. <https://www.mdpi.com/2305-6290/7/3/39>

AGREEMENTS BETWEEN THE GOVERNMENTS OF KAZAKHSTAN AND CHINA ON THE DEVELOPMENT OF THE TRANS-CASPIAN INTERNATIONAL TRANSPORT ROUTE

Buyzheeva B.¹, *Jakubayeva S.², Alipbayev A.³

¹, ^{*2}, ³ Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. At the present stage a special place in bilateral relations between the Republic of Kazakhstan and the People's Republic of China is occupied by the direction of improving the Trans-Caspian International Transport Corridor, which revived the Great Silk Road - one of the oldest trade routes connecting the West and East. It is known that this issue is one of the relevant for Kazakhstan today. Therefore, the main objectives of the scientific research in the framework of the article are to study the implementation of agreements in this area between Kazakhstan and China, their results and what can be expected from further development. The essence of the article is a comprehensive scientific analysis of ways to implement initiatives outlined on the basis of agreements. The research, based on statistical data, in process of sorting reports and statements of responsible government agencies, examines what results have been achieved in real practice and the possibility of implementing planned activities. At the same time, the interests and positions of the governments of the countries interested in the Trans-Caspian International Freight Corridor in order to improve the logistics infrastructure on this route are not ignored. It is emphasized that the main goal of each interested state is to create a network of integrated multimodal transport and logistics centers on this corridor, ensuring close integration with international transport systems as an equal partner.

The relevance of the research on the agreements between Kazakhstan and China on the development of the Trans-Caspian International Transport Route (TMTM) is due to its strategic importance for global trade and economic growth. TM connects China with Europe, which helps strengthen economic ties and integration into international trade networks. The implementation of infrastructure projects, such as new railway and port terminals, requires an analysis of their impact on the economy and the environment. In addition, the development of the route can promote cultural exchange and strengthen social ties between peoples. Political aspects, including security and regional stability issues, also require attention. Research in this area will help identify both current achievements and prospects for further cooperation, which makes the topic particularly relevant for analysis in the context of global change.

Key words: the Great Silk Road, international trade, regional stability, China, Europe, logistics centers, “One Belt, One Road”, economic development

Funding: The research in the article was carried out with grant funding from the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan within the framework of the AR19679313 project “Competitiveness of transit and transport potential of Kazakhstan in the conditions of formation of alternative transport corridors”.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ СОГЛАШЕНИЙ МЕЖДУ ПРАВИТЕЛЬСТВАМИ КАЗАХСТАНА И КИТАЯ О РАЗВИТИИ ТРАНСКАСПИЙСКОГО МЕЖДУНАРОДНОГО ТРАНСПОРТНОГО МАРШРУТА

Бюжеева Б.З.¹, *Джакубаева С.Т.², Алипбаев А.Р.³

^{1,*2,3} Казахский национальный университет

имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Анотация. Сегодня особое место в двусторонних отношениях между Республикой Казахстан и Китайской Народной Республикой занимает направление совершенствования Транскаспийского международного транспортного коридора, возродившего один из древних торговых путей, соединявших Запад и Восток – Великий Шелковый путь. Известно, что этот вопрос является одним из актуальных и для Казахстана на сегодняшний день. Поэтому основными задачами научного исследования в рамках научной статьи являются изучение реализации соглашений в этой сфере между Казахстаном и Китаем, их результаты и то, чего можно ожидать от дальнейшего развития. Суть исследования заключается в комплексном научном анализе путей реализации инициатив, намеченных на основе соглашений. В статье на основе статистических данных, в процессе сортировки отчетов и заявлений ответственных государственных учреждений рассматриваются результаты, которые были достигнуты в реальной практике и возможности реализации намеченных мер. При этом не обойдены вниманием интересы и позиции

правительств стран, заинтересованных в Транскаспийском международном грузовом коридоре, по совершенствованию логистической инфраструктуры на этом маршруте. Подчеркивается, что основной целью каждого заинтересованного государства является создание сети интегрированных мультимодальных транспортно-логистических центров вдоль данного коридора, обеспечивающих тесную интеграцию с международными транспортными системами в качестве равноправного партнера.

Актуальность исследований соглашений между Казахстаном и Китаем о развитии транскаспийского международного транспортного маршрута (ТМТМ) обусловлена его стратегическим значением для глобальной торговли и экономического роста. ТМТМ соединяет Китай с Европой, что способствует укреплению экономических связей и интеграции в международные торговые сети. Реализация инфраструктурных проектов, таких как новые железнодорожные и портовые терминалы, требует анализа их воздействия на экономику и окружающую среду. Кроме того, развитие маршрута может способствовать культурному обмену и укреплению социальных связей между народами. Политические аспекты, включая вопросы безопасности и региональной стабильности, также требуют внимания. Исследования в этой области помогут выявить как текущие достижения, так и перспективы дальнейшего сотрудничества, что делает тему особенно актуальной для анализа в условиях глобальных изменений.

Ключевые слова: Великий Шелковый путь, международная торговля, региональная стабильность, Китай, Европа, логистические центры, «Один пояс, один путь», экономическое развитие

Финансирование: Исследование в статье осуществлено при грантовом финансировании Министерства науки и высшего образования РК в рамках проекта АР19679313 «Конкурентоспособность транзитно-транспортного потенциала Казахстана в условиях формирования альтернативных транспортных коридоров».

Авторлар туралы мәлімет:

Бюжеева Бакыт Задиевна - тарих ғылымдарының кандидаты, әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті «Халықаралық қатынастар және әлемдік экономика» кафедрасының доценті Алматы, Қазақстан, e-mail: bbuzeeva@gmail.com

Джакубаева Салтанат Толеуовна – PhD, Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті «Таяу Шығыс және Оңтүстік Азия» кафедрасының доцент м.а., Джордж Вашингтон Университетінің шақырылған зерттеушісі, Алматы, Қазақстан, e-mail: jakubayeva.s@gmail.com

Алипбаев Амангелды Рахметолданович – тарих ғылымдарының кандидаты, Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті «Халықаралық қатынастар және әлемдік экономика» кафедрасының доценті Алматы, Қазақстан, e-mail: alipbayev19@gmail.com

Сведение об авторах:

Бюжеева Бакыт Задиевна - кандидат исторических наук, доцент кафедры «Международные отношения и мировая экономика», Казахский национальный университет имени Аль-Фараби, Алматы, Казахстан, e-mail: bbuzeeva@gmail.com

Джакубаева Салтанат Толеуовна – PhD, и.о. доцента кафедры «Ближний Восток и Южная Азия», Казахский национальный университет имени Аль-Фараби, приглашенный исследователь Университета Джордж Вашингтона, Алматы, Казахстан, e-mail: jakubayeva.s@gmail.com

Алипбаев Амангелды Рахметолданович – кандидат исторических наук, доцент кафедры «Международные отношения и мировая экономика», Казахский национальный университет имени Аль-Фараби, Алматы, Казахстан, e-mail: alipbayev19@gmail.com

Information about authors:

Buyzeeva Bakyt - Ph. D., associate professor of the Department of international relations and world economy of the AlFarabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: bbuzeeva@gmail.com

Saltanat Jakubaeva – PhD, acting associate professor of the Department of the Middle East and South Asia of the Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: jakubayeva.s@gmail.com

Amangeldy Alipbayev - Ph. D., associate professor of the Department of international relations and world economy of the AlFarabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: alipbayev19@gmail.com

Received: March 11, 2025

УДК 323.

МРНТИ 11.15.51

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.59.1.007>

ЖАҒАНДЫҚ ЭНЕРГЕТИКАЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ: КЛИМАТТЫҢ ӨЗГЕРУІНЕ ҚАРСЫ КҮРЕСТЕ ЖАҒАРТЫЛАТЫН ЭНЕРГИЯНЫҢ РӨЛІ

* Абдуали М.А.¹, Байкушикова Г.С.²

* ^{1,2} әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті,
Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Жаһандық климаттың өзгеруі және энергияға сұраныстың артуы жағдайында жаңартылатын энергия көздері (ЖЭК) әлемдік экономиканың тұрақты дамуының негізгі элементіне айналуға бастады. Бұл жұмыстың өзектілігі дәстүрлі көмірсутек ресурстарынан энергияның неғұрлым таза және тұрақты түрлеріне көшу қажеттілігіне байланысты, бұл климаттық өзгерістерге қарсы күресте және энергетикалық қауіпсіздікті қамтамасыз етуде маңызды қадам болып табылады.

Зерттеудің мақсаты жаһандық энергетикалық жүйедегі ЖЭК рөлін талдау, сондай-ақ оларды енгізуге ықпал ететін немесе кедергі келтіретін негізгі факторларды анықтау болып табылады. Зерттеудің міндеттеріне мыналар кіреді: ЖЭК пайдаланудағы ағымдағы жай-күйі мен үрдістерін бағалау; ЖЭК енгізудің экономикалық, әлеуметтік және экологиялық аспектілерін талдау; әлемнің әртүрлі өңірлерінде жаңартылатын энергетиканы дамыту үшін негізгі кедергілер мен мүмкіндіктерді анықтау.

Зерттеу әдістері ғылыми әдебиеттерді, статистикалық деректерді және ЖЭК саласындағы табысты жобалардың кейс-кезеңдерін талдауды қамтитын кешенді тәсілге негізделген. Библиометриялық талдауды қолдану жаңартылатын энергия саласындағы зерттеулердің негізгі бағыттары мен тенденцияларын анықтауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ЖЭК дамытуға бағытталған түрлі елдердің саясаттары мен стратегияларына салыстырмалы талдау жүргізілді.

Зерттеу нәтижелері ЖЭК енгізу көміртегі шығарындыларының төмендеуіне ықпал етіп қана қоймай, әсіресе дамушы елдерде жаңа экономикалық мүмкіндіктер туғызатынын көрсетеді. Алайда, тұрақты энергетикаға көшуді сәтті жүзеге асыру үшін қаржыландырудың жетіспеушілігі, техникалық шектеулер және тиімді нормативтік-құқықтық базаның болмауы сияқты бар кедергілерді еңсеру қажет. Бұл зерттеу жаңартылатын энергияға көшуге байланысты қиындықтар мен мүмкіндіктерді түсінуге ықпал етеді және осы саладағы қосымша зерттеулерге негіз бола алады.

Тірек сөздер: жаңартылатын энергия көздері, тұрақты даму, энергетикалық қауіпсіздік, климаттың өзгеруі, экономикалық әртараптандыру, технологиялық инновациялар, әлеуметтік аспектілер, энергетикалық трансформация

Кіріспе

Климаттың өзгеруіне байланысты өзекті мәселелердің бірі болып табылатын энергияға деген сұраныстың артуы аясында, жаңартылатын энергия көздерінің әлемдік экономикадағы рөлі мен маңыздылығы. Болашақта тұрақты энергетикасына көшу маңызды міндет болып табылады, өйткені көптеген елдер қазба отындарына тәуелділікті азайтуға және жаңартылатын энергияға көшуге тырысады.

Соңғы жылдары күн, жел, гидроэнергетика және геотермалдық энергия сияқты жаңартылатын энергия көздері кеңінен қолданылып келеді. Көптеген ғалымдар пікірінше 2050 жылға қарай жаңартылатын энергия климаттық дағдарыспен тиімді күресу үшін әлемдік энергиямен қамтамасыз етудің едәуір бөлігін құрауы керек деген пікірге келіседі. Жаңартылатын энергия экономикасы технологиядағы және ауқымды инфрақұрылымдағы айтарлықтай прогреске байланысты барған сайын қолайлылығы артуда.

Соңғы онжылдықтарда жаңартылатын энергия көздері (ЖЭК) геэкономикалық, геосаяси және экологиялық факторлар кешеніне байланысты әлемдік энергетикалық балансы құрылымында барған сайын маңызды орын алып келеді. Мұнай және табиғи газ сияқты дәстүрлі көмірсутек ресурстары шектеулігі географиялық таралуымен сипатталатындығы анық, бұл олардың стратегиялық маңыздылығы мен мемлекетаралық қақтығыстар үшін әлеуетін анықтайтындығы мәлім. Жаһандық дәрежеде энергия ресурстарын тұтыну құрылымының өзгеруі қорлардың динамикасына, сұраныс пен ұсыныстың ауытқуына, сондай-ақ энергетика саласындағы технологиялық инновацияларға байланысты деп есептейміз.

Соңғы жылдары жаңартылатын энергия көздері дәстүрлі қазба отындарына өміршең балама ретінде көбірек назар аударуда. Әлем климаттың өзгеруінің, қоршаған ортаның нашарлауының және тұрақты даму қажеттілігінің өзекті мәселелеріне тап болғандықтан, жаңартылатын энергия көздерін зерттеу зерттеулер мен пікірталастардың маңызды саласына айналды.

Дәстүрлі энергия көздерінің тапшылығы немесе олардың қол жетімділігі шектеулігіне байланысты, алдағы онжылдықтарда жаңартылатын энергия көздерінің жаңа дәуірі басталады. Алайда бұл пікірдің де кемшіліктері жеткілікті, мәселен мемлекеттер мен аймақтардың, тіпті кейбір континенттердің ерекшелігіне байланысты, жаңартырылатын энергия көздерін пайдаланудың өзі ұзақ және қымбат процесс болып табылады. ЖЭК өту бар мәселелерді шешпейді, оның үстіне жаңа даулы мәселердің туындауына алып келеді.

Материалдар мен әдістерді сипаттау

Жаңартылатын энергия көздерін әлемдік экономикаға енгізудің тиімділігін зерттеу-бұл кешенді және жүйелі тәсілді талап ететін күрделі және көп қырлы іс-шара. Климаттың өзгеруі мен қоршаған ортаны қорғау мәселелерін шешуге жаһандық назардың артуына байланысты бүкіл әлем

бойынша елдер мен директивалық органдар 2030 жылға қарай жаңартылатын энергия көздерін тұтынудың ағымдағы үлесін екі есеге арттыру мақсатында жаңартылатын энергия көздерін пайдалану мүмкіндіктерін кеңейтуге белсенді түрде ұмтылуда, жаңартылатын энергия көздерін дамытуға деген ұмтылыс бүкіл әлем бойынша көптеген жаңартылатын энергия жобаларын жүзеге асыруға әкелді [1].

Жаңартылатын энергия көздерін енгізу тиімділігін бағалау әдістемесін тиімді зерттеу үшін мұндай жобалардың сәттілігіне әсер ететін көптеген факторларды ескеру қажет. Негізгі аспектілердің бірі-техникалық, экономикалық, әлеуметтік және саяси ойларды қамтуы мүмкін маңызды жетістік факторларын анықтау және бағалау. Жаңартылатын энергия жобаларын әзірлеу және іске асыру барлық мүдделі тараптар үшін әртүрлі экологиялық, экономикалық және әлеуметтік салдарға әкелуі мүмкін және бұл салдарлар жаңартылатын энергияны енгізу процесінің жалпы тиімділігін қамтамасыз ету үшін мұқият өлшеніп, бағалануы керек.

Бірнеше зерттеулер жаңартылатын энергия көздеріндегі жобалардың әлеуметтік салдарын өлшеу әдістерін зерттеп, әлеуметтік салдарларды бағалау мұндай жобалардың әлеуметтік қолайлылығын арттыру үшін экологиялық және экономикалық салдарларды бағалау сияқты маңызды екенін мойындады. Сонымен қатар, зерттеушілер жаңартылатын энергия көздері жобаларындағы сәттіліктің маңызды факторларының тиімділік механизмдерін зерттеп, осы факторлардың тиімділігі мен тиімділігі арасындағы күрделі байланысты түсіну қажеттілігін атап өтті.

Осы тақырып бойынша қолданыстағы әдебиеттер жаңартылатын энергия көздерін енгізудің тиімділігін зерттеудің әдіснамалық тәсілдері туралы құнды ақпарат береді. Бұл зерттеулер жергілікті билік органдарының жаңартылатын энергия көздерінің жобаларына қарсы тұруы, табыстың маңызды факторлары және әлеуметтік, экономикалық және экологиялық зардаптарды өлшеу сияқты әртүрлі факторларды ескерудің маңыздылығын атап өтті. Мысалы, Пәкістандағы жаңартылатын энергия көздері жобаларына әсер ететін факторлардың тиімділігін зерттеу жаңартылатын энергия көздері жобаларының сәттілігінің маңызды факторларының тиімділігі ең алдымен қатысатын факторлардың тиімділігіне байланысты екенін көрсетті [2].

Тағы бір зерттеу жаңартылатын энергия көздеріндегі жобалардың әлеуметтік салдарын өлшеу әдістерін қарастырды, бұл салада түсінуді тереңдету және одан әрі жақсартуға ықпал ету қажеттілігін атап өтті. Сонымен қатар, экологиялық әділеттілік үшін жаңартылатын энергия көздерін енгізудің салдарын жүйелі түрде қарау эстетика, шу және жергілікті экожүйелерге әсер ету сияқты жаңартылатын энергияның әлеуетті «сыртқы жергілікті әсерлеріне» жарық түсірді, бұл жергілікті қауымдастықтардың жаңартылатын энергия жобаларына қарсы тұруына ықпал етуі мүмкін.

Осы әртүрлі көзқарастар мен әдістемелік тәсілдерге сүйене отырып, зерттеушілер жаңартылатын энергия көздерін әлемдік экономикаға енгізудің тиімділігін зерттеудің жан-жақты және сенімді негізін жасай алады.

Соңғы жылдары жаңартылатын энергия көздерін енгізудің тиімділігіне арналған ғылыми әдебиеттер санының күрт өсуі байқалды. Зерттеушілер жүргізген библиометриялық талдау жаңартылатын энергия көздерін, әсіресе күн және жел энергетикасын зерттеуге байланысты басылымдардың айтарлықтай өскенін анықтады [3]. Аталмыш зерттеуде бүкіл әлем бойынша жаңартылатын энергия шешімдеріне қызығушылық пен инвестицияның артып келе жатқанын анықтайды.

Бірнеше зерттеулер техникалық, экономикалық, экологиялық және әлеуметтік факторларды ескере отырып, жаңартылатын энергия көздеріне инвестициялауға қатысты шешім қабылдау процестерін зерттеді [2]. Бұл зерттеулерде жаңартылатын энергия көздері жобаларының тұрақтылығын бағалаудың күрделілігін және инвестициялық шешімдерді қолдаудың сенімді әдістерінің қажеттілігін көрсетеді.

Сондай-ақ, әдебиеттерде жаңартылатын энергия көздерін пайдалану технологияларын әзірлеу мен енгізуде мемлекеттік саясат пен ережелер шешуші рөл атқаратыны көрсетілген. Зерттеушілер тиімді саяси шаралар арқылы жоюға болатын капиталға қол жеткізу және қоғамдық тану сияқты жағалаудағы жел энергетикасын енгізудегі әртүрлі кедергілерді анықтады [4].

Нақты аймақтарға келетін болсақ, әдебиеттерде жаңартылатын энергия саясаты және әртүрлі елдердің алдында тұрған мәселелер туралы ақпарат бар.

Әдебиеттерде дамушы елдер контекстінде Әлеуметтік және саяси кедергілер тұрақты даму мүддесі үшін жаңартылатын энергия көздерін жылдам енгізудегі ең үлкен кедергілер болып табылады делінген. Сол сияқты, әр түрлі елдердегі жаңартылатын энергия көздеріне көшу себептерін және онымен байланысты кедергілерді талдау негізгі проблемалар ретінде экономикалық, саяси, құқықтық және техникалық факторларды анықтады [5].

Талқылау

Жаңартылатын энергия көздерін пайдаланудың қажеттілігі. Жаңартылатын энергияның теориялық және әдіснамалық негіздері инженерия мен технологиядан экономика мен саясатқа дейінгі көптеген пәндерді қамтиды. Күн, жел, гидроэнергетика және геотермалдық энергия сияқты жаңартылатын энергия көздерін пайдалану технологиялары таза, тұрақты және жиі үнемді шешімдерді қамтамасыз ете отырып, энергетикалық ландшафтты түрлендіруге әлеуетке ие. Жаңартылатын энергия көздерін енгізу парниктік газдар шығарындыларының азаюына ықпал етуі мүмкін, осылайша климаттың өзгеруін азайтады [1].

Жаңартылатын энергия жүйелері мен жеткізу тізбегінің өнімділігі олардың өміршеңдігі мен ауқымдылығын анықтайтын маңызды факторлар болып табылады. Зерттеушілер жаңартылатын энергияны кеңінен енгізудегі әртүрлі кедергілерді, соның ішінде технологиялық, экономикалық және саяси мәселелерді анықтады. Осы кедергілерді еңсеру және болашақтың тұрақты энергетикасына көшуді жеңілдету үшін технологиялық инновацияларды, саяси қолдауды және стратегиялық серіктестіктерді қамтитын көп қырлы тәсіл қажет [6].

British Petroleum мәліметтері бойынша, 1980 жылдардан бастап әлемдік энергия тұтынуындағы ЖЭК (гидроэнергияны қоспағанда) үлесінің үдемелі өсуі байқалады. ХХІ ғасырдың басында бұл үрдіс әсіресе айқын болды, оған технологияларды жетілдіру, жаңартылатын энергия өндірісінің өзіндік құнын төмендету және ұлттық үкіметтер мен халықаралық ұйымдардың институционалдық қолдауы ықпал етті [7].

1973 және 1979 жылдардағы энергетикалық дағдарыстар батыс елдеріндегі энергия теңгерімін әртараптандырудың негізгі катализаторы болды. Бұл оқиғалар дәстүрлі көмірсутектерге тәуелділікті азайту қажеттілігін тудырды және ЖЭК дамуын ынталандырды, әсіресе электр генерациясы секторында. Кейіннен мұнай мен газды экспорттаушыларға тәуелділікпен байланысты геосаяси тәуекелдер, сондай-ақ Экологиялық күн тәртібінің күшеюі энергетикалық трансформация процесін жеделдетті. Жаһандық климаттың өзгеруін ескере отырып, декарбонизация саласындағы халықаралық күш-жігер дамыған және дамушы экономикалардың энергетикалық стратегиясының маңызды элементі ретінде ЖЭК-ті кеңейтуге ықпал етті. ЖЭК-тің негізгі сипаттамалары олардың жаңаруы, кең географиялық қол жетімділігі және салыстырмалы түрде төмен көміртегі ізі болып табылады, бұл олардың ұзақ мерзімді бәсекеге қабілеттілігін анықтайды.

Жаһандық энергетикалық саясат шеңберінде ЖЭК-ті дамыту субсидиялау, инвестициялық ынталандыру және электр энергиясын кепілдендірілген сатып алу тетіктері арқылы қамтамасыз етіледі. ЖЭК-Тегі негізгі инвестициялық ағындар Қытай, АҚШ, Үндістан, Германия және Жапония сияқты елдерде шоғырланған. ЖЭК үш негізгі дискурсивті жазықтықта қарастырылады: ЖЭК артықшылықтарына баса назар аударатын басым оң жақтау; Тиімділік пен шығындар мәселелерін қозғайтын экономикалық және технологиялық сын-тегеуріндер шеңбері; Тұрақты даму контекстіндегі ЖЭК әлеуетін көрсететін экологиялық және әлеуметтік шеңбер [8].

Жаңартылатын энергияға көшудің артықшылықтары көп қырлы. Жаңартылатын энергия жаһандық температураның көтерілуін шектеу үшін қажетті парниктік газдар шығарындыларын азайтуға айтарлықтай үлес қоса отырып, жалпы әлемдік энергияға сұраныстың үштен екісіне дейін қанағаттандыра алады [9]. Сонымен қатар, жаңартылатын энергия нарығының өсуі дамыған және дамушы елдерге де әсер етеді. Дамыған елдер қоршаған ортаға әсерді азайту үшін жаңартылатын энергияны пайдалана алады, ал дамушы елдер өсіп келе жатқан экономикалық қозғалтқыштарын қуаттандыру және сыртқы энергия көздеріне тәуелділікті азайту үшін жаңартылатын ресурстарды пайдалана алады [10].

Дегенмен, жаңартылатын энергияға көшу белгілі бір қиындықтарды тудырады. Жаңартылатын энергия көздерін пайдаланудың өсуін жеделдету үшін ынталандырушы саясат пен нормативтік-құқықтық базаны түзету қажет, бұл ретте жел және күн фотоэлектрлік технологиялары саласында ең үлкен өсім күтіледі, бұл энергия тиімділігін арттырумен толықтырылады.

Сонымен қатар, халықаралық дискурста әлі де елеусіз қалған көлік және өндіріс секторлары әлемдік экономиканың толық декарбонизациясына қол жеткізу үшін жаңа технологиялық инновациялар мен инфрақұрылымды дамытуды қажет етеді.

Осы проблемаларға қарамастан, алдағы онжылдықтарда әлемдік экономикадағы жаңартылатын энергия көздерінің рөлі экспоненциалды түрде артады. Жаңартылатын энергия көздері тұрақты экономикалық дамуды ынталандыруға, қоршаған ортаға әсерді азайтуға және бүкіл әлем үшін таза және тұрақты энергетикалық болашақты қамтамасыз етуге қабілетті.

Жаңартылатын энергия нарығының өсуі жеделдейді деп күтілуде және жаңартылатын көздерден алынатын нарық үлесі 2030 жылға қарай 17,1% - дан 24% - ға дейін өседі деп болжануда [10]. Жел және күн энергиясы сияқты жаңартылатын энергия көздері шығындар тұрғысынан бәсекеге қабілетті болып келеді және айтарлықтай әлеуметтік-экономикалық пайда әкеледі, бұл оларды дамыған және дамушы экономикалар үшін өміршең шешім етеді. Дамыған елдер қоршаған ортаға әсерді азайту және жаңартылмайтын энергия өндіру әдістеріне тәуелділікті өтеу құралы ретінде жаңартылатын энергияға инвестиция салады, ал дамушы елдер жаңартылатын энергияның өсіп келе жатқан экономикасын ынталандыратын және сыртқы энергия көздеріне тәуелділікті төмендететін артықшылықтарын пайдалануға тырысады.

Жаңартылатын энергия көздерін пайдалану технологиялары дамып келе жатқандықтан, дамушы елдер осы жетістіктерді пайдалану үшін барлық мүмкіндіктерге ие. Бұл елдер көбінесе күн сәулесі сияқты жаңартылатын энергияның бай ресурстарына ие және қалыптасқан энергетикалық жүйелерге жаңа технологияларды енгізуге кедергі келтіретін бұрынғы энергетикалық инфрақұрылымы жоқ. Сонымен қатар, дамушы елдердегі энергияға сұраныстың қарқынды өсуі жаңартылатын энергия көздерін осы өсіп келе жатқан қажеттіліктерді тұрақты негізде қанағаттандырудың тартымды нұсқасына айналдырады.

Жаңартылатын энергия көздерін енгізуге ықпал ететін факторлар. Жаңартылатын энергия көздерінің перспективалы әлеуетіне қарамастан, бірнеше мәселелерді шешу қажет. Негізгі кедергілердің бірі-жаңартылатын энергия көздерінің өсуін жеделдетуге ықпал ететін саясат пен нормативтік-құқықтық базаның қажеттілігі. Жаңартылатын Энергия Көздері Жөніндегі Халықаралық Агенттіктің (IRENA) пікірінше, Париж Келісімінің жаһандық температураның индустрияға дейінгі деңгейден 1,5°C-қа дейін көтерілуін шектеу мақсатына жету үшін жаңартылатын энергия көздерінің өсуін алты есе арттыру қажет. Сонымен қатар, көлік және өндіріс сияқты салалардағы технологиялық инновациялар көмірқышқыл газының шығарындыларын түпкілікті жою үшін өте маңызды болады. Сын-қатерлерді еңсеру және жаңартылатын энергия көздері ұсынатын мүмкіндіктерді пайдалану әлемдік экономиканың болашақ даму траекториясын қалыптастыруда шешуші рөл атқарады.

Жаңартылатын энергия көздерін қабылдауды бірнеше факторлар жеделдетті. Біріншіден, жаңартылатын энергия көздерін пайдалану технологиясымен байланысты қолайлы экономикалық жағдай, атап айтқанда, күн фотоэлектрлік қондырғылары мен жел турбиналары құнының төмендеуі бұл энергия көздерін дәстүрлі қазба отындарымен салыстырғанда бәсекеге қабілетті етеді. Сонымен қатар, күн сәулесі, жел және геотермалдық энергия сияқты жаңартылатын энергия көздерінің кең қол жетімділігі оларды әртүрлі аймақтарға, соның ішінде экономикалық өсу үшін осы таза энергия көздерін пайдаланғысы келетін дамушы елдерге қол жетімді етті.

Сонымен қатар, жаңартылатын энергия технологияларының ауқымдылығы оларды әртүрлі масштабта енгізуге мүмкіндік берді, бұл орталықтандырылмаған энергия өндірісі мен таралуына ықпал етті. Жұмыс орындарын құру, ауа сапасын жақсарту және қазба отынының импортына тәуелділікті азайту сияқты жаңартылатын энергияны пайдаланудың әлеуметтік-экономикалық пайдасы үкіметтер мен мүдделі тараптарды болашақта жаңартылатын энергияға көшуге басымдық беруге итермеледі.

Нәтижелер

Жаңартылатын энергия көздеріне қатысты сыни көзқарас. Тұрақты энергетикалық шешімдерді іздеудің бір бөлігі ретінде жаңартылатын энергия көздері айтарлықтай назар аударады және инвестицияларды тартады, ал олардың жақтастары дәстүрлі қазба отынына негізделген энергия өндірумен байланысты өзекті экологиялық мәселелерді шешу үшін олардың әлеуетін жарнамалайды. Дегенмен, ғылыми әдебиеттерді мұқият зерттеу жаңартылатын энергия көздерін пайдалану технологияларын кеңінен енгізуге байланысты мәселелер мен шектеулерді жақсырақ түсінуге мүмкіндік береді.

Жаңартылатын энергия көздеріне қатысты негізгі мәселелердің бірі-олардың жеткізілімдерінің құбылмалылығы, бұл электр энергиясын желіге сенімді және үздіксіз жеткізу үшін айтарлықтай қиындықтар тудыруы мүмкін. Күн мен желдің энергиясы, атап айтқанда, олардың негізгі ресурстарының болжанбайтын сипатына байланысты, бұл электр энергиясын өндірудегі ауытқуларға әкеледі, оларды басқару және қолданыстағы энергетикалық инфрақұрылыммен біріктіру қиын болуы мүмкін.

Күн мен жел энергиясының ішкі табиғаты атап өткендей, «дәстүрлі» көздерге» қарағанда электр желілері үшін үлкен проблемалар тудыруы мүмкін, бұл электр желісінің тұрақтылығы мен сенімділігін сақтау үшін қосымша шараларды қажет етеді [11].

Сонымен қатар, жаңартылатын энергия көздеріне тәуелділік электр желісінің осалдығына әкелуі мүмкін. Жаңартылатын энергияны пайдаланудың тұрақсыз сипаты энергетикалық жүйенің жалпы тұрақтылығы мен қауіпсіздігіне айтарлықтай әсер етуі мүмкін «күтпеген ақауларға» әкелуі мүмкін [12].

Дәстүрлі электр станциялары өзгергіштік пен сенімділік мәселелеріне тап болғанымен, жаңартылатын энергия көздеріне қатысты мәселелер жиі өткір және күрделі шешімдерді қажет етеді.

Жаңартылатын энергия көздеріне қатысты негізгі мәселелердің бірі-олардың құбылмалы сипаты [1]. Күн, жел және басқа да жаңартылатын энергия көздерінің болуы олардың сенімділігі мен тұрақтылығына айтарлықтай әсер етуі мүмкін ауа-райы мен климаттық жағдайлар сияқты қоршаған орта факторларына байланысты. Мұндай үзілістер электр желілерін біріктіру үшін үлкен проблема болып табылады, өйткені электр желісі тұрақтылықты сақтау және өзгеріп отырған сұранысты қанағаттандыру үшін тұрақты және сенімді энергиямен қамтамасыз етуді қажет етеді. Жаңартылатын энергия көздерін қолданыстағы желілік инфрақұрылымға біріктіруге байланысты «мүмкіндіктер мен проблемалар» күн мен жел энергиясының ішкі табиғаты «дәстүрлі көздерге» қарағанда электр желілері үшін үлкен проблемалар тудыруы мүмкін, бұл электр желісінің тұрақтылығы мен сенімділігін қамтамасыз ету үшін қосымша шараларды қажет етеді.

Сонымен қатар, жаңартылатын энергия көздерін пайдалану технологияларын масштабтау және сақтау мүмкіндіктері мұқият ғылыми зерттеудің тақырыбы болды. Ғалымдардың пікірінше, жаңартылатын энергия көздері энергия балансына үлес қосуы мүмкін болса да, оларға тән құбылмалылық пен құбылмалылық деректерді сақтаудың озық шешімдерін және оларды қолданыстағы энергетикалық инфрақұрылымға тиімді біріктіру үшін желіні басқару стратегияларын әзірлеуді талап етеді.

Жаңартылатын энергия көздерін пайдаланудың перспективалы перспективаларына қарамастан, ғылыми әдебиеттерде кеңінен қабылдауға қол жеткізілмес бұрын шешілуі керек бірнеше негізгі мәселелер атап өтілді. Оларға жақсартылған желілік интеграция, сенімді сақтау шешімдері және жаңартылатын энергия көздерінің өзгергіштігін төмендететін технологияларды дамыту қажеттілігі жатады [13].

Сонымен қатар, күн фотоэлектрлік жүйелері мен жел турбиналары сияқты жаңартылатын энергия технологияларына байланысты күрделі және орнату шығындары дәстүрлі қазба отынына негізделген электр энергиясын өндіруге қарағанда айтарлықтай жоғары болуы мүмкін [14]. Бұл қаржылық кедергі жаңартылатын энергия көздерін, әсіресе экономикалық ресурстары немесе инфрақұрылымы шектеулі аймақтарда кеңінен қабылдауды шектеуі мүмкін.

Сонымен қатар, жаңартылатын энергия көздерін қолданыстағы электр желісінің инфрақұрылымына біріктіру айтарлықтай техникалық және реттеуші кедергілер тудыруы мүмкін. Коммуналдық қызмет операторлары мен жүйелік жоспарлау мамандары көбінесе жаңартылатын энергия көздерін пайдаланудан тартынады, өйткені олардың пайдалану қиындықтары мен электр желісінің тұрақсыздығы мүмкін.

Зерттеуші Стрэм пікірінше, «күн мен жел энергиясының ішкі табиғаты «дәстүрлі» көздерге қарағанда электр желілері үшін үлкен проблемалар тудыруы мүмкін» [11]. Бұл өзгерістерге қарсылық, жаңартылатын энергия

көздерін енгізуге ықпал ететін ынталандыру мен саясаттың болмауымен бірге, оларды кеңінен енгізуге үлкен кедергі болуы мүмкін.

Жаңартылатын энергияның әлеуетті артықшылықтары айқын болғанымен, ғылыми әдебиеттерде оларды жүзеге асыруға теңдестірілген және негізделген көзқарас қажет екендігі баса айтылған.

Дамушы елдерде жаңартылатын энергия көздерін енгізуге байланысты проблемалар сенімді инфрақұрылымның, техникалық білімнің және қаржылық ресурстардың болмауымен одан әрі күшейе түседі. Келесі ғалымдар пікірінше, «ЖЭК дамытудағы кедергілер әртүрлі елдерде/аймақтарда ерекшеленеді және экономикалық, техникалық, ақпараттық, қаржылық, нормативтік және саяси, институционалдық және әкімшілік, әлеуметтік және экологиялық және түпкілікті пайдалану/сұраныс кедергілерін қамтиды» [15].

Жаңартылатын энергия көздерінің экологиялық мәселелерді шешудегі артықшылықтары кеңінен танылғанымен, ғылыми әдебиеттер оларды кеңінен енгізуді қамтамасыз ету үшін еңсеру қажет мәселелер мен шектеулерге егжей-тегжейлі көзқарасты ұсынады.

Қорытынды

Қорытындылай келе, алдағы жылдары әлемдік экономикадағы жаңартылатын энергия көздерінің рөлі арта түсетінін атап өткім келеді. Жаңартылатын энергияға негізделген экономикаға көшу бүкіл әлем елдері үшін Тұрақты дамуға, қоршаған ортаны қорғауға және энергетикалық қауіпсіздікке жол ашады.

Төмен көміртекті экономикаға көшу жаһандық императив болып табылады және бұл трансформациядағы жаңартылатын энергия көздерінің рөлі өте маңызды. 2050 жылға қарай жер бетінің орташа жаһандық температурасын 2 °С-тан төмен көтеруді шектеу мақсатына жету үшін жаңартылатын энергия жалпы әлемдік энергиямен қамтамасыз етудің үштен екісін құрауы керек. Бұл ауысуды қамтамасыз ету үшін директивалық органдар мен нормативтік-құқықтық база жаңартылатын энергия көздерінің өсуінің алты есе жеделдеуін қамтамасыз ететіндей етіп түзетілуі керек, бұл ретте энергия тиімділігінің жоғары деңгейімен толықтырылған жел және күн фотоэлектрлік технологияларында ең үлкен өсу күтіледі, дегенмен, көмірқышқыл газының шығарындыларын толығымен азайту үшін жаңа технологиялар мен инновациялар қажет болады, әсіресе халықаралық пікірталастарда елеусіз қалған көлік және өндіріс секторларында.

Жаңартылатын энергия көздерін, соның ішінде күн, жел және гидроэнергетиканы кеңінен енгізу әлемдік экономика үшін трансформациялық әлеуетке ие. Жаңартылатын энергия көздері нарығының өсуі 2020 жылдан 2021 жылға дейін шамамен 5% - ға жетеді деп күтілуде, жаңартылатын энергия көздері 2030 жылға қарай әлемдік энергетикалық нарықтың 17,1% - дан 24% - на дейін өседі деп болжануда [10]. Бұл өсім әсіресе дәстүрлі энергетикалық инфрақұрылымдар жетіспейтін дамушы экономикаларда айқын көрінеді, дегенмен экономикалық өсу дамыған

елдердің өсімінен асып түседі деп болжануда.

Жаңартылатын энергия көздері парниктік газдар шығарындыларын айтарлықтай азайтуы мүмкін әлемдік энергияға деген сұраныстың едәуір бөлігін қамтамасыз етеді деп болжануда. Дегенмен, көміртегі бейтараптығына қол жеткізу технологияны, әсіресе жаһандық климаттық саясаттағы негізгі мәселелер болып қала беретін көлік және өндіріс сияқты секторларда жетілдіруді қажет етеді.

Жаңартылатын энергия көздеріне көшу қолайлы экономикалық жағдайлармен, ресурстардың қолжетімділігімен және технологиялық ауқымдылығымен қамтамасыз етілген айтарлықтай экономикалық және экологиялық пайда әкеледі. Дамушы елдер, атап айтқанда, сыртқы энергия көздеріне тәуелділікті азайту және олардың экономикалық дамуын қолдау құралы ретінде жаңартылатын энергия көздерінен пайда табуға дайын.

Жаңартылатын энергия көздерінің өсуінің қажетті деңгейлеріне қол жеткізу үшін саясат пен нормативтік-құқықтық базаны қамтамасыз ету маңызды болады. Жел және күн фотоэлектрлік технологиялары бұл өсімнің көп бөлігін энергия тиімділігін арттырумен толықтырады деп күтілуде. Соған қарамастан, көмірқышқыл газының шығарындыларын толығымен жою басқа салаларда, әсіресе көлік пен өндірісте инновацияларды қажет етеді.

Қорытындылай келе, жаңартылатын энергия көздеріне жаһандық көшу климаттың өзгеруіне қарсы күресте және тұрақты болашақты қамтамасыз етуде шешуші қадам болып табылады. Жаңартылатын энергия көздерінің қолайлы экономикасы, барлық жерде кездесетін ресурстары, масштабталатын технологиялары және әлеуметтік-экономикалық артықшылықтары оны жаһандық энергетикалық трансформацияның негізгі драйвері ретінде көрсетеді. Саясаттағы, реттеудегі және технологиялық мәселелердегі қиындықтарды жеңе отырып, әлем жаһандық экономиканы қайта құру және тұрақты болашақты қамтамасыз ету үшін жаңартылатын энергия көздерінің орасан зор әлеуетін пайдалана алады. Жаңартылатын энергия көздерін енгізуді одан әрі жеделдету климаттың өзгеруін азайту және жаһандық ауқымда тұрақты дамуға жәрдемдесу үшін өте маңызды.

ӘДЕБИЕТ

[1] Adams S. O., Asante W. Politics of Renewable Energy in Africa: Nature, Prospects and Challenges. - IntechOpen eBooks. IntechOpen, 2019.

[2] Strantzali E., Aravossis K. Decision making in renewable energy investments. // Renewable and Sustainable Energy Reviews. - 2015. - Vol. – 55 - p. 885.

[3] Castillo C. E. C., Salas W. P. G., Ochoa G. V. Research trend in renewable energy resource: a detail bibliometric study. // Contemporary Engineering Sciences. - 2018. - Vol. 11. - Issue 75. - P. 3739.

[4] Farinelli U. Renewable energy policies in Italy. // Energy Sustainable Development. - 2004. - Vol. 8. - Issue 1. - P. 58.

[5] Kabel T. S., Bassim M. Reasons for shifting and barriers to renewable energy: a literature review. // International Journal of Energy Economics and Policy. - 2020. - Vol. 10. - No. 2. - P. 89.

[6] Wee H., Yang W.-H., Chou C.-W., Padilan M. V. Renewable energy supply chains, performance, application barriers, and strategies for further development. // Renewable and Sustainable Energy Reviews. - 2012. - Vol. 16. - Issue 8. - P. 5451.

[7] British Petroleum (BP). BP energy outlook. - London: BP Publication, 2019.

[8] Reetz M. R., Arlt D., Wolling J. Explaining the media's framing of renewable energies: an international comparison. - 2019.

[9] Gielen D., Boshell F., Saygin D., Bazilian M., Wagner N., Gorini R. The role of renewable energy in the global energy transformation. // Energy Strategy Reviews. - 2019. - Vol. 24. - P. 38.

[10] Marsillac E. Supporting Renewable Energy Market Growth through the Circular Integration of End-of-Use and End-of-Life Photovoltaics. // Sustainability. - 2021. - Vol. 13. - Issue 19. - P. 10594.

[11] Stram B. Key challenges to expanding renewable energy. // Energy Policy. - 2016. Vol. 96. - P. 728.

[12] Sovacool B. K. The intermittency of wind, solar, and renewable electricity generators: Technical barrier or rhetorical excuse? // Utilities Policy. - 2008. - Vol. 17. - P. 288.

[13] Shafiullah G., Oo A. M. T., Jarvis D., Ali A. B. M. S., Wolfs P. Potential challenges: Integrating renewable energy with the smart grid. // Australasian Universities Power Engineering Conference. - 2010. - P. 1. <http://dro.deakin.edu.au/eserv/DU:30056462/shafiullah-potentialchallenges-2010.pdf>.

[14] Sandor D., Fulton S., Engel-Cox J., Peck C., Peterson S. System Dynamics of Polysilicon for Solar Photovoltaics: A Framework for Investigating the Energy Security of Renewable Energy Supply Chains. // Sustainability. - 2018. - Vol. 10. - Issue 1. - P. 160.

[15] Painuly J. P., Wohlgemuth N. Renewable energy technologies: barriers and policy implications. // Elsevier BV, 2020. - P. 539.

REFERENCES

[1] Adams S. O., Asante W. Politics of Renewable Energy in Africa: Nature, Prospects and Challenges. IntechOpen eBooks. IntechOpen, 2019.

[2] Strantzali E., Aravossis K. Decision making in renewable energy investments. Renewable and Sustainable Energy Reviews, 2015, Vol.55, p. 885.

[3] Castillo C. E. C., Salas W. P. G., Ochoa G. V. Research trend in renewable energy resource: a detail bibliometric study. Contemporary Engineering Sciences, 2018, Vol. 11, Issue 75, P. 3739.

[4] Farinelli U. Renewable energy policies in Italy. Energy Sustainable Development, 2004, Vol. 8, Issue 1, P. 58.

[5] Kabel T. S., Bassim M. Reasons for shifting and barriers to renewable

energy: a literature review. International Journal of Energy Economics and Policy, 2020, Vol. 10, No. 2, P. 89.

[6] Wee H., Yang W.-H., Chou C.-W., Padilan M. V. Renewable energy supply chains, performance, application barriers, and strategies for further development. Renewable and Sustainable Energy Reviews, 2012, Vol. 16, Issue 8, P. 5451.

[7] British Petroleum (BP). BP energy outlook. - London: BP Publication, 2019.

[8] Reetz M. R., Arlt D., Wolling J. Explaining the media's framing of renewable energies: an international comparison, 2019.

[9] Gielen D., Boshell F., Saygin D., Bazilian M., Wagner N., Gorini R. The role of renewable energy in the global energy transformation. Energy Strategy Reviews, 2019, Vol. 24, P. 38.

[10] Marsillac E. Supporting Renewable Energy Market Growth through the Circular Integration of End-of-Use and End-of-Life Photovoltaics. Sustainability, 2021, Vol. 13, Issue 19, P. 10594.

[11] Stram B. Key challenges to expanding renewable energy. Energy Policy, 2016, Vol. 96, P. 728.

[12] Sovacool B. K. The intermittency of wind, solar, and renewable electricity generators: Technical barrier or rhetorical excuse? Utilities Policy, 2008, Vol. 17, P. 288.

[13] Shafiqullah G., Oo A. M. T., Jarvis D., Ali A. B. M. S., Wolfs P. Potential challenges: Integrating renewable energy with the smart grid. Australasian Universities Power Engineering Conference, 2010, P. 1. <http://dro.deakin.edu.au/eserv/DU:30056462/shafiqullah-potentialchallenges-2010.pdf>.

[14] Sandor D., Fulton S., Engel-Cox J., Peck C., Peterson S. System Dynamics of Polysilicon for Solar Photovoltaics: A Framework for Investigating the Energy Security of Renewable Energy Supply Chains. Sustainability, 2018, Vol. 10, Issue 1, P. 160.

[15] Painuly J. P., Wohlgemuth N. Renewable energy technologies: barriers and policy implications. Elsevier BV, 2020, P. 539.

ГЛОБАЛЬНАЯ ЭНЕРГЕТИЧЕСКАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ: РОЛЬ ВОЗОБНОВЛЯЕМЫХ ИСТОЧНИКОВ ЭНЕРГИИ В БОРЬБЕ С КЛИМАТИЧЕСКИМИ ИЗМЕНЕНИЯМИ

*Абдуали М.А.¹, Байкушикова Г.С.²

*^{1, 2} Казахский Национальный Университет
имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Аннотация. В условиях глобального изменения климата и растущего спроса на энергию возобновляемые источники энергии (ВИЭ) становятся ключевым элементом устойчивого развития мировой экономики. Актуальность данной работы обусловлена необходимостью перехода от традиционных углеводородных ресурсов к более чистым и устойчивым формам энергии, что является важным шагом в борьбе с климатическими изменениями и обеспечении энергетической безопасности.

Целью исследования является анализ роли ВИЭ в глобальной

энергетической системе, а также выявление основных факторов, способствующих или препятствующих их внедрению. Задачи исследования включают: 1) оценку текущего состояния и тенденций в использовании ВИЭ; 2) анализ экономических, социальных и экологических аспектов внедрения ВИЭ; 3) выявление ключевых барьеров и возможностей для развития возобновляемой энергетики в различных регионах мира.

Методы исследования основаны на комплексном подходе, включающем анализ научной литературы, статистических данных и кейс-стадии успешных проектов в области ВИЭ. Использование библиометрического анализа позволяет выявить основные направления исследований и тенденции в области возобновляемой энергетики. Кроме того, проведен сравнительный анализ политик и стратегий различных стран, направленных на развитие ВИЭ.

Результаты исследования показывают, что внедрение ВИЭ не только способствует снижению углеродных выбросов, но и создает новые экономические возможности, особенно в развивающихся странах. Однако для успешной реализации перехода к устойчивой энергетике необходимо преодолеть существующие барьеры, такие как недостаток финансирования, технические ограничения и отсутствие эффективной нормативно-правовой базы. Данное исследование вносит вклад в понимание сложностей и возможностей, связанных с переходом к возобновляемым источникам энергии, и может служить основой для дальнейших исследований в этой области.

Ключевые слова: возобновляемые источники энергии, устойчивое развитие, энергетическая безопасность, климатические изменения, экономическая диверсификация, технологические инновации, социальные аспекты, энергетическая трансформация

GLOBAL ENERGY TRANSFORMATION: THE ROLE OF RENEWABLE ENERGY SOURCES IN COMBATING CLIMATE CHANGE

*Abduali M.A.¹, Baikushikova G.S.²

*^{1,2} Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. In the context of global climate change and growing demand for energy, renewable energy sources (RES) are becoming a key element of the sustainable development of the global economy. The relevance of this work is due to the need to move from traditional hydrocarbon resources to cleaner and more sustainable forms of energy, which is an important step in combating climate change and ensuring energy security.

The purpose of the study is to analyze the role of renewable energy sources in the global energy system, as well as to identify the main factors contributing to or hindering their implementation. Research objectives include: 1) assessment of the current state and trends in the use of renewable energy; 2) analysis of the economic, social and environmental aspects of the introduction of renewable

energy; 3) identification of key barriers and opportunities for the development of renewable energy in various regions of the world.

The research methods are based on an integrated approach, including the analysis of scientific literature, statistical data and case-stages of successful projects in the field of renewable energy. The use of bibliometric analysis makes it possible to identify the main research areas and trends in the field of renewable energy. In addition, a comparative analysis of the policies and strategies of various countries aimed at the development of renewable energy sources has been conducted.

The results of the study show that the introduction of renewable energy sources not only helps to reduce carbon emissions, but also creates new economic opportunities, especially in developing countries. However, for the successful implementation of the transition to sustainable energy, it is necessary to overcome existing barriers such as lack of funding, technical constraints and lack of an effective regulatory framework. This study contributes to an understanding of the complexities and opportunities associated with the transition to renewable energy sources and can serve as a basis for further research in this area.

Key words: renewable energy sources, sustainable development, energy security, climate change, economic diversification, technological innovation, social aspects, energy transformation

Авторлар жайында мәлімет

Абдуали Мадина Абунасырқызы - әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университетінің 1 курс докторанты, Алматы, Қазақстан, e-mail: mado_97@mail.ru

Байкушикова Гульнара Серикбаевна – PhD, доцент, әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: baikushikova.gulnara@kaznu.kz

Сведения об авторах

Абдуали Мадина Абунасырқызы – докторант, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан, e-mail: mado_97@mail.ru

Байкушикова Гульнара Серикбаевна – PhD, доцент Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан, e-mail: baikushikova.gulnara@kaznu.kz

Information about the authors

Abduali Madina Abunasyrkyzy - PhD student, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: mado_97@mail.ru

Baikushikova Gulnara Serikbayevna – PhD, associate professor, Al-Farabi Kazakh National University, e-mail: baikushikova.gulnara@kaznu.kz

Мақала түсті: 10 Наурыз 2025

ЭОЖ 328

МҒТАР 11.25.07

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.59.1.008>

КЛИМАТТЫҚ ДИПЛОМАТИЯ ҰҒЫМЫНЫҢ ЭВОЛЮЦИЯСЫ: ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ДИПЛОМАТИЯДАН КЛИМАТТЫҚ КЕЛІСІМДЕРГЕ ДЕЙІН

*Ахметова Ш.К.¹

*¹ Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Жаһандық климаттық өзгерістер мен өсіп келе жатқан экологиялық қауіп жағдайында халықаралық ынтымақтастық тетіктерінің эволюциясы ерекше өзекті болып отыр. Бұл мақала бастапқыда экологиялық дипломатия түрінде пайда болған, содан кейін мамандандырылған Климаттық келісімдер жүйесіне айналған климаттық дипломатия ұғымының өзгеру процесін зерттеуге арналған. Зерттеудің мақсаты - климаттық дипломатияны дамытудың негізгі кезеңдерін талдау, тарихи оқиғалардың халықаралық климаттық келіссөздерге заманауи көзқарасты қалыптастыруға әсерін анықтау және климаттық мәселелерді шешуде жаһандық ынтымақтастықты күшейтуге ықпал ететін негізгі бағыттарды анықтау. Жұмыстың негізгі идеялары ерте экологиялық бастамалар мен Киото хаттамасы мен Париж келісімі сияқты кейінгі халықаралық келісімдер арасындағы байланысты анықтауға, сондай-ақ мемлекеттердің міндеттемелерін тиімді орындауға ықпал ететін тетіктерді талдауға бағытталған. Жұмыстың ғылыми маңыздылығы қоршаған ортаны қорғау саласындағы дипломатиялық тәсілдердің эволюциясын терең талдаумен анықталады, бұл халықаралық қатынастар мен жаһандық экология саласындағы зерттеулердің теориялық базасын кеңейтуге мүмкіндік береді. Практикалық маңыздылығы халықаралық ынтымақтастық тетіктерін жетілдіру, жаңа стратегияларды әзірлеу және мемлекеттік және халықаралық деңгейлерде климаттық бастамалардың тиімділігін арттыру үшін зерттеу нәтижелерін қолдану мүмкіндігінде жатыр. Зерттеу әдістемесі ретінде салыстырмалы және тарихи талдау, халықаралық құқықтық құжаттар мен келісімдерді зерттеу, сондай-ақ климаттық дипломатияның динамикасын жан-жақты сипаттауға мүмкіндік беретін статистикалық деректерді талдау қолданылды. Жұмыстың негізгі нәтижелері экологиялық дипломатиядан мамандандырылған климаттық келісімдерге көшу климаттың өзгеруіне тиімді қарсы тұрудың қажетті шарты болғанын көрсетеді, ал зерттеу нәтижелері халықаралық диалогты күшейтудің және ынтымақтастықтың жаңа нысандарын әзірлеудің маңыздылығын көрсетеді.

Тірек сөздер: климаттық дипломатия, экологиялық дипломатия, климаттық келісімдер, Киото хаттамасы, Париж келісімі, тұрақты даму, халықаралық ынтымақтастық, Біріккен ұлттар ұйымы

Кіріспе

Климаттық дипломатия - бұл климаттың өзгеруіне қарсы стратегияларды әзірлеуге және енгізуге бағытталған халықаралық қатынастардың қарқынды дамып келе жатқан саласы. Бастапқыда экологиялық дипломатия қоршаған ортаны қорғауға қатысты көптеген мәселелерді қамтыды, бірақ соңғы онжылдықтарда оның назары нақты климаттық мәселелерге ауысты. Киото хаттамасы және Париж келісімі сияқты халықаралық келісімдердің енгізілуі климаттық дипломатия эволюциясының маңызды кезеңі болды.

Климаттың өзгеруі халықаралық қауымдастыққа үлкен қауіп төндіруді жалғастыруда. Бұл ұлттық шекарадан тыс жаһандық төтенше жағдай. Ол біздің заманымыздың ең үлкен проблемаларының бірі ретінде анықталды, оның теріс салдары барлық елдердің тұрақты дамуға қол жеткізу қабілетіне нұқсан келтіреді. Климаттың өзгеруі дамыған елдерге де, дамушы елдерге де тұрақты даму күн тәртібін жүзеге асыруға бағытталған негізгі жаһандық проблема деп аталды. Оның салдары, мысалы, қатты құрғақшылық, су тапшылығы, өрттер, теңіз деңгейінің көтерілуі, су тасқыны, полярлық мұздың еруі, апатты дауылдар және биоәртүрліліктің төмендеуі бүкіл әлемде байқалады. Осылайша, климаттың өзгеруі ұзақ мерзімді экономикалық өсу мен өркендеуге үлкен қауіп төндіреді және барлық елдердің экономикалық және әлеуметтік әл-ауқатына тікелей әсер етеді. Тұрақты қауіпке байланысты климаттың өзгеруіне қарсы күрес жергілікті, ұлттық, аймақтық және жаһандық деңгейдегі саясаттың басты міндеттерінің біріне айналды. Бүкіл әлемде үкіметтерге және барлық басқа мүдделі тараптарға климаттың өзгеруіне қарсы әрекет ету және экономиканың климаттың өзгеруіне тұрақтылығын қамтамасыз ету бойынша шаралар қабылдауға шақырулар бар. Климаттың өзгеруіне қарсы күрес Біріккен Ұлттар Ұйымының 2030 жылға дейінгі Тұрақты даму Күн тәртібінің негізгі мақсаттарының бірі болып табылады, ал тұрақты даму саласындағы 13-мақсат елдерді климаттың өзгеруіне және оның салдарына қарсы шұғыл шаралар қабылдауға шақырады.

Дипломатия дегеніміз - ұлттар, топтар немесе жеке адамдар өз мүдделерін қорғайтын және бейбіт қарым-қатынасты сақтай отырып, саяси, экономикалық, мәдени немесе ғылыми байланыстарын ілгерілететін тәсілдермен өз істерін жүргізетін өнер, ғылым және құралдар. Ол сондай-ақ үкіметтер келіссөздер мен диалог сияқты бейбіт тактикалар арқылы шетелдік үкіметтердің әрекеттеріне әсер ету үшін қолданатын әдіс ретінде анықталды. Дипломатия көбінесе дүниетанымды қалыптастыру және халықаралық және ұлттық күн тәртібіне, сондай-ақ үкіметтердің жұмысына әсер ету үшін жұмсақ дағды ретінде қолданылғаны атап өтілді. Саяси қолдау мен келісілген дипломатиялық іс-қимылдар арқылы бұрыннан келе жатқан және туындайтын жаһандық мәселелерді шешу үшін халықаралық ынтымақтастықты орнатуға болады деп айтылады. Климаттық дипломатия - бұл климаттың өзгеруінің халықаралық режимін құру және оның тиімді жұмыс істеуін қамтамасыз ету тәжірибесі мен процесі [1]. Климаттық дипломатия бүкіл әлем бойынша климатты басқаруды нығайтуға

мүмкіндік беретін климаттың өзгеруіне жаһандық жауап берудің негізгі құралдарының біріне айналды. Климаттық дипломатия климаттың өзгеруі мәселесіне жалпы жауап беруге бағытталған жаһандық климаттық келіссөздерді білдіреді. Климаттық дипломатия сонымен қатар жаһандық климаттың өзгеруі және оның халықаралық қатынастарға әсері мәселесін шешу үшін дипломатиялық арналар мен стратегияларды пайдалану ретінде анықталады. Ол халықаралық деңгейде келіссөздер жүргізуді және климатқа байланысты саясатты, шарттар мен келісімдерді іске асыруды, сондай-ақ парниктік газдар шығарындыларын азайту, климаттың өзгеруінің салдарына бейімделу және тұрақты дамуға жәрдемдесу мақсатында елдер мен басқа да мүдделі тараптар арасындағы ынтымақтастықты қамтиды.

Материалдар мен әдістерді сипаттау

Климаттық дипломатияның эволюциясын талдау үшін салыстырмалы талдау, тарихи ретроспективті талдау әдістері, сондай-ақ халықаралық құқықтық құжаттар мен келісімдерді зерттеу әдістері қолданылды. Климаттық дипломатияны дамытудың негізгі кезеңдері және оны халықаралық деңгейде институционалдық ресімдеу қарастырылады.

Климаттық дипломатияны климаттың өзгеруіне қарсы күрестің халықаралық режимін құру және оның тиімді жұмыс істеуін қамтамасыз ету тәжірибесі мен процесі деп те түсінуге болады. Сонымен қатар, климаттық дипломатияны дипломатиялық диалогтар, қоғамдық дипломатия және саяси құралдар шеңберінде климаттың өзгеруіне қарсы іс-қимылдарды насихаттау және климаттың өзгеруіне қажетті іс-шаралар туралы халықтың хабардарлығын арттыру процесі ретінде сипаттауға болады. Климаттық дипломатия идеясы мыналарды қамтитын белгілі бір іргелі элементтерді қамтитыны атап өтілді: климаттық саясаттағы, атап айтқанда Париж келісімін жүзеге асырудағы көпжақты міндеттеме; жаһандық бейбітшілік пен қауіпсіздік үшін климаттың өзгеруінің салдарын қарастыру; ұлттық деңгейдегі әрекеттерді жеделдету және климаттың өзгеруіне қатысты жаһандық амбицияларды арттыру; және халықаралық климатты нығайту, ақпараттық-насихаттық жұмыс арқылы ынтымақтастық. Сонымен қатар, тиімді климаттық дипломатияның үш маңызды кезеңі бар екендігі айтылды. Бірінші кезең жаһандық климаттық келісім бойынша келіссөздерді қамтиды, бұл процесс Біріккен Ұлттар Ұйымының Климаттың өзгеруі туралы негіздемелік конвенциясы (БҰҰДБ) процесіне тиімді қатысуды қамтамасыз етуге бағытталған. Екінші кезең қоршаған ортаны қорғау министрліктеріндегі немесе сыртқы істер министрліктеріндегі мамандандырылған бөлімшелер сияқты құралдар арқылы климаттық келіссөздер үшін халықаралық саяси жағдайлар жасауды, сондай-ақ климаттық келіссөздердегі елдердің позицияларына ықпал ету үшін кеңірек дипломатиялық күш-жігерді қамтиды. Үшінші кезең климаттың өзгеруі саласындағы мақсаттарды ұлттық, өңірлік және халықаралық даму бағдарламаларына іске асыруды және интеграциялауды көздейді. Климаттық дипломатия дамудың маңызды құралы болып табылады. Елдердің жергілікті жерлерде климаттың

өзгеруіне қарсы іс-қимылды жүзеге асыруына көпжақты климаттық дипломатиясыз қол жеткізу мүмкін емес деп айтылады. Сонымен қатар, климаттық дипломатияның БҰҰ РКИК процесінің шеңберінен тыс климаттың өзгеруіне қарсы көпжақты іс-қимылдарды ілгерілету мүмкіндігі бар [2]. Климаттық дипломатия сонымен қатар халықаралық климаттық келіссөздердің жиі дерексіз әлеміндегі ұлттық басымдықтардың көрінісін қамтамасыз ете алады және бұл келіссөздер ұлттық деңгейде климат бойынша қосымша шаралар қабылдауға ықпал етеді. Сондықтан дамуға ықпал ету үшін климаттық дипломатияны күшейту қажет.

Халықаралық құқықтық құжаттар мен климаттық келісімдерді талдаудан басқа, зерттеуде Jennifer Tollmann, Jule Konneke. *Climate Diplomacy in 2021: a year in review context, progress and lessons learned* [3] атты мақаласының материалдарын пайдаланды, бұл 2021 жылы климаттық дипломатия динамикасының жаңа талдауын зерттеудің жалпы әдістемелік тәсіліне біріктіруге мүмкіндік берді.

Нәтижелер мен талқылау

Зерттеу нәтижелері климаттық дипломатия көпжақты экологиялық ынтымақтастықтың алғашқы әрекеттерінен бастап қазіргі климаттық келісімдерге дейін айтарлықтай өзгерістерге ұшырағанын көрсетеді. Оның дамуының негізгі кезеңдеріне мыналар жатады:

Жаһандық экологиялық дипломатияны бастаған Стокгольм декларациясының қабылдануы (1972). 1972 жылы БҰҰ-ның Қоршаған ортаны қорғау жөніндегі бірінші конференциясында қабылданған Стокгольм декларациясы халықаралық экологиялық саясат тарихындағы маңызды кезең болды. Бұл құжат қоршаған ортаны қорғау адамзаттың тұрақты дамуы мен әл-ауқатының ажырамас бөлігі екенін түсінуді нығайтты. Декларацияда жаһандық экологиялық проблемаларды шешуде халықаралық ынтымақтастық тетіктерін құруға ықпал ете отырып, одан әрі экологиялық дипломатияның негізін қалаған негізгі қағидаттар тұжырымдалды [4]. Декларацияның қабылдануы қоршаған ортаны қорғау мәселелері мемлекеттер саясатының ажырамас бөлігі ретінде халықаралық деңгейде талқылануына ықпал етті. Декларация қағидаттары негізінде БҰҰ-ның Қоршаған ортаны қорғау жөніндегі Бағдарламалық басқармасы (ЮНЕП) құрылды, ол табиғатты қорғау жөніндегі халықаралық күш-жігерді үйлестірудің негізгі органына айналды. Декларацияның қабылдануы мемлекеттердің қоршаған ортаға әсерді азайту жөніндегі міндеттемелерін нақтылайтын Монреаль хаттамасы және Киото хаттамасы сияқты халықаралық келісімдер мен хаттамаларды әзірлеуге жол ашты. Осылайша, Стокгольм декларациясы Жаһандық экологиялық дипломатияның басталуын белгілеп қана қоймай, сонымен қатар экологиялық сын-қатерлерді шешуде халықаралық ынтымақтастықты дамытудың бастапқы нүктесі бола отырып, заманауи климаттық келісімдерді қалыптастыруға негіз салды.

Монреаль хаттамасына қол қою (1987), атмосфераны қорғаудың алғашқы сәтті халықаралық келісімі. Бұл құжат хлорфторкөміртектер

(CFC) сияқты озон қабатын бұзатын заттардың өндірісі мен тұтынылуын азайту бойынша қатаң міндеттемелерді белгілегендіктен, халықаралық экологиялық күш-жігердің бетбұрыс кезеңі болды[5]. Монреаль хаттамасы ең тиімді экологиялық келісімдердің бірі болып саналады, өйткені оның орындалуы озон қабатының біртіндеп қалпына келуіне әкелді.

Киото хаттамасы (1997), ол алғаш рет парниктік газдар шығарындыларын азайту бойынша міндеттемелер белгіледі. Хаттама дамыған елдер үшін нақты сандық мақсаттарды енгізді, квота саудасы жүйесі сияқты халықаралық бақылау тетіктерін құруға ықпал етті және шығарындыларды азайту бойынша бірлескен жобаларды дамытуды ынталандырды, бұл қазіргі климаттық саясатты қалыптастырудағы маңызды қадам болды. 1997 жылы Жапонияның Киото қаласында қол қойылған Киото хаттамасы халықаралық климаттық дипломатияның дамуындағы маңызды кезең болды. Бұл құжат дамыған елдер үшін парниктік газдар шығарындыларын азайту бойынша нақты міндеттемелер белгілеген алғашқы келісім болды. Хаттамаға сәйкес, қатысушы елдер 2008-2012 жылдар аралығында шығарындыларын 1990 жылғы деңгейде азайтуға міндеттенді[6]. Хаттама дамыған елдер үшін сараланған міндеттемелерді белгіледі, олар 1990-2012 жылдар аралығында парниктік газдар шығарындыларын 5,2% - ға төмендетуі керек еді [7, p.12]. Хаттамада елдерге халықаралық жобалар арқылы өз міндеттемелерін орындауға мүмкіндік беретін «шығарындылар саудасы», «бірлесіп орындау» және «таза даму» тетіктері сияқты нарықтық тетіктерді пайдалану қарастырылған. Киото хаттамасы белгіленген міндеттемелерге сәйкес келмегені үшін заңды жауапкершілікті бекітті, бұл оны бұрынғы экологиялық келісімдермен салыстырғанда келесі деңгейге көтерді. Хаттама 2005 жылы Еуропалық Одақ пен Жапония сияқты негізгі мүшелерді қоса алғанда, жеткілікті елдер қол қойып, ратификациялағаннан кейін күшіне енді. Алайда, Киото хаттамасы бірнеше мәселелерге тап болды, мысалы, кейбір елдер хаттамаға қол қоймады, атап айтқанда АҚШ, хаттамаға қол қойғанымен, экономикаға ықтимал зиян келтіруді келтіре отырып, оны ратификациялаудан бас тартты. Хаттама тек дамыған елдер үшін міндеттемелерді шектеді, ал көптеген дамушы елдер парниктік газдар шығарындыларының маңызды көздеріне айналуда. Осылайша, Киото хаттамасы климаттың өзгеруіне қарсы халықаралық күрестегі маңызды қадам болды, бірақ сонымен бірге климаттық дипломатияда, соның ішінде 2015 жылғы Париж келісінде шешілуі керек бірқатар қиындықтарды анықтады. Париж келісімі (2015) көптеген мемлекеттерді қамтиды және климаттың өзгеруінің әсерін азайту үшін жаһандық үйлестіруді қарастырады[8]. Ол барлық қатысушылардың парниктік газдар шығарындыларын азайту жөніндегі Ұлттық жоспарларды қалыптастыру және іске асыру, сондай-ақ оны жаһандық климаттық саясаттың негізгі құралына айналдыратын мониторинг, бейімделу және қаржылық қолдау тетіктерін енгізу жөніндегі міндеттемелерін бекітті.

Климаттық дипломатияның маңызы соңғы жылдары айтарлықтай артты, себебі климаттың өзгеруі – жаһандық қауіп, оның салдары бүкіл әлем

елдеріне әсер етеді. Бұл процестің маңызды кезеңдері, әсіресе Стокгольм декларациясы мен Киото хаттамасы сияқты халықаралық келісімдер, климаттық саясаттың қалыптасуына негіз қалады. Париж келісімінің мақсаты – барлық елдерді климаттың өзгеруімен күресуге ынталандыру, ұлттық деңгейде климаттық шаралар қабылдауды қамтамасыз ету болып табылады.

Климаттық дипломатия халықаралық деңгейде ынтымақтастықты нығайту үшін маңызды құрал болып табылады. Ол елдердің өздерінің климаттық стратегияларын үйлестіріп, жаһандық деңгейде бірлескен әрекеттерге шақырады. Бұл процесс келіссөздер жүргізу, саясатты іске асыру, және экологиялық қауіптерге қарсы нақты шаралар қабылдауды қамтиды. Алайда, климаттық дипломатияның тиімділігі тек халықаралық келісімдермен шектелмейді, ол ұлттық деңгейде жүзеге асырылуы тиіс.

Жалпы алғанда, климаттық дипломатия – бұл тек экологиялық мәселе емес, ол халықаралық қауіпсіздік, экономикалық даму және әлеуметтік әл-ауқат тұрғысынан да маңызды рөл атқарады. Сондықтан барлық елдер мен мүдделі тараптар климаттың өзгеруіне қарсы күресте өзара ынтымақтастықты күшейтуі керек. Климаттық дипломатия тар бағытталған экологиялық бастамалардан халықаралық реттеудің кешенді жүйесіне дейін дамыды. Қазіргі климаттық келісімдер тек экологиялық ғана емес, сонымен бірге экономикалық, әлеуметтік және саяси аспектілерді де ескереді. Алайда, құқық қолдану базасының жеткіліксіздігі, елдердің экономикалық дамуындағы айырмашылық және саяси келіспеушіліктер сияқты елеулі сын-қатерлер қалып отыр.

Қорытынды

Климаттық дипломатияның эволюциясы климаттың өзгеруіне қарсы бірлескен іс-қимыл қажеттілігі туралы жаһандық хабардарлықтың өсуін көрсетеді. Экологиялық проблемаларды жалпы қамтуға бағытталған экологиялық дипломатиядан халықаралық қауымдастық шығарындыларды азайту және климаттың өзгеруіне бейімделудің нақты тетіктерін қамтамасыз ететін арнайы климаттық келісімдерге көшті. Бұл өзгеріс, өз кезегінде, климаттың өзгеруіне байланысты жаһандық сын-қатерлерді тиімді шешуге деген ұмтылыстың артуымен байланысты. Әлем елдері климаттық қауіп-қатерлерге жауап ретінде бірге әрекет етуге бастады, сонымен қатар экологиялық теңсіздіктерді азайтуға бағытталған нақты шараларды қабылдай бастады.

Климаттық дипломатияны одан әрі дамыту халықаралық ынтымақтастықты күшейтуді, құқық қолдану тетіктерінің тиімділігін арттыруды және климаттық саясатқа инновациялық тәсілдерді енгізуді талап етеді. Бұл тұрғыда климаттық дипломатияның маңызды аспектісі – климаттық әділдік принциптерін жүзеге асыру, әсіресе дамушы елдерге көмек көрсету, олардың климаттық өзгерістерге бейімделу қабілетін арттыру болып табылады. Сонымен қатар, жаңа технологиялар мен қаржы ресурстарын климаттық саясатқа интеграциялау, сондай-ақ халықаралық құқықтық нормаларды қайта қарау мен жетілдіру қажет.

Қазіргі таңда климаттық дипломатия тек экологиялық мәселелермен ғана емес, экономика, әлеуметтік саясат және халықаралық қауіпсіздік салаларымен де тығыз байланысты. Сондықтан оның тиімділігі әлемнің барлық өңірлерінде бірдей деңгейде қамтамасыз етілуі тиіс. Әр елдің климаттық іс-қимылға қосқан үлесі халықаралық деңгейде бағалануы және ынтымақтастықтың жаңа түрлері дамуы керек. Бұл бағытта климаттық дипломатияның келешегі климаттың өзгеруіне қарсы күрестегі барлық елдердің ортақ күш-жігеріне негізделген, ал әлем елдері бір-біріне қолдау көрсету арқылы экологиялық тұрақтылықты қамтамасыз ететін болады.

ӘДЕБИЕТ

[1] Nick Mabey, Liz Gallagher, Camilla Born. Understanding Climate Diplomacy: Building diplomatic capacity and systems to avoid dangerous climate change. - 2013, p. 21.

[2] Официальный доклад Межправительственной группы экспертов по изменению климата (IPCC).

[3] Jennifer Tollmann, Jule Konneke. Climate Diplomacy in 2021: a year in review context, progress and lessons learned. - 2022

Гюнтер Хандль. Декларация Конференции Организации Объединенных Наций по проблемам окружающей человека среды (Стокгольмская декларация) 1972 года и Рио-де-Жанейрская декларация по окружающей среде и развитию 1992 года. https://www.globalhealthrights.org/wp-content/uploads/2014/06/Stockholm_Russian.pdf

Монреальский протокол по веществам, разрушающим озоновый слой, 1987. https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/montreal_prot.shtml

Киотский протокол к Рамочной конвенции ООН об изменении климата, 1997. https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/kyoto.shtml

Climate change diplomacy: the way forward for Asia and Europe / editors, Dr. Wilhelm Hofmeister, Patrick Rueppel. – Singapore: Konrad Adenauer Stiftung; East Asian Institute; European Union Centre in Singapore; Brussels, Belgium: European Policy Centre. - 2014. - P.12

Парижское соглашение, 2015. <https://www.un.org/ru/climatechange/paris-agreement>

REFERENCES

[1] Nick Mabey, Liz Gallagher, Camilla Born. Understanding Climate Diplomacy: Building diplomatic capacity and systems to avoid dangerous climate change, 2013, p. 21

[2] Oficial'nyj doklad Mezhpavitel'stvennoj grupy ekspertov po izmeneniyu klimata (IPCC) [Official report of the Intergovernmental Panel on Climate Change].[in Russ.]

[3] Jennifer Tollmann, Jule Konneke. Climate Diplomacy in 2021: a year in review context, progress and lessons learned, 2022

[4] Gyunter Handl'. Deklaraciya Konferencii Organizacii Ob"edinennyh

Nacij po problemam okruzhayushchej cheloveka sredey (Stokgol'mskaya deklaraciya) 1972 goda i Rio-de-Zhanejrskaya deklaraciya po okruzhayushchej srede i razvitiyu 1992 goda. [Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment (Stockholm Declaration) 1972 and Rio Declaration on Environment and Development 1992.] https://www.globalhealthrights.org/wp-content/uploads/2014/06/Stockholm_Russian.pdf [in.Russ.]

[5] Monreal'skij protokol po veshchestvam, razrushayushchim ozonovuj sloj, 1987. [Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer, 1987.] https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/montreal_prot.shtml [in Russ.]

[6] Kiotskij protokol k Ramochnoj konvencii OON ob izmenenii klimata, 1997. [Kyoto Protocol to the UN Framework Convention on Climate Change, 1997.] https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/kyoto.shtml [in Russ.]

[7] Climate change diplomacy: the way forward for Asia and Europe / editors, Dr. Wilhelm Hofmeister, Patrick Rueppel. – Singapore: Konrad Adenauer Stiftung: East Asian Institute : European Union Centre in Singapore; Brussels, Belgium: European Policy Centre, 2014, P.12

[8] Parizhskoe soglashenie, 2015. [Paris Agreement, 2015.] <https://www.un.org/ru/climatechange/paris-agreement> [in Russ.]

ЭВОЛЮЦИЯ ПОНЯТИЯ КЛИМАТИЧЕСКОЙ ДИПЛОМАТИИ: ОТ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ДИПЛОМАТИИ К КЛИМАТИЧЕСКИМ СОГЛАШЕНИЯМ

*Ахметова Ш.К.¹

*¹ Казахский Университет Международных Отношений и Мировых Языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Аннотация. В условиях глобальных климатических изменений и нарастающей экологической угрозы эволюция международных механизмов сотрудничества становится особенно актуальной. Данная статья посвящена изучению процесса трансформации понятия климатической дипломатии, которая изначально зародилась в форме экологической дипломатии, а затем эволюционировала в систему специализированных климатических соглашений. Цель исследования заключается в анализе ключевых этапов развития климатической дипломатии, определении влияния исторических событий на формирование современного подхода к международным климатическим переговорам и выявлении основных направлений, способствующих усилению глобального сотрудничества в решении климатических проблем. Основные идеи работы направлены на выявление взаимосвязи между ранними экологическими инициативами и последующими международными соглашениями, такими как Киотский протокол и Парижское соглашение, а также на анализ механизмов,

способствующих эффективному выполнению обязательств государств. Научная значимость работы определяется глубоким анализом эволюции дипломатических подходов в области охраны окружающей среды, что позволяет расширить теоретическую базу исследований в сфере международных отношений и глобальной экологии. Практическая значимость заключается в возможности применения результатов исследования для совершенствования механизмов международного сотрудничества, разработки новых стратегий и повышения эффективности климатических инициатив на государственном и международном уровнях. В качестве методологии исследования использовались сравнительный и исторический анализ, изучение международных правовых документов и соглашений, а также анализ статистических данных, что позволило всесторонне охарактеризовать динамику климатической дипломатии. Основные результаты работы демонстрируют, что переход от экологической дипломатии к специализированным климатическим соглашениям стал необходимым условием для эффективного противодействия изменениям климата, а выводы исследования подчеркивают важность усиления международного диалога и разработки новых форм сотрудничества.

Ключевые слова: климатическая дипломатия, экологическая дипломатия, климатические соглашения, Киотский протокол, Парижское соглашение, устойчивое развитие, международное сотрудничество, ООН

EVOLUTION OF THE CONCEPT OF CLIMATE DIPLOMACY: FROM ENVIRONMENTAL DIPLOMACY TO CLIMATE AGREEMENTS

**Akhmetova Sh.K. ¹*

^{*1} Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan

Abstract. In the context of global climate change and the growing environmental threat, the evolution of international cooperation mechanisms is becoming particularly relevant. This article is devoted to the study of the process of transformation of the concept of climate diplomacy, which initially originated in the form of environmental diplomacy, and then evolved into a system of specialized climate agreements. The purpose of the study is to analyze the key stages in the development of climate diplomacy, determine the impact of historical events on the formation of a modern approach to international climate negotiations and identify the main areas contributing to strengthening global cooperation in solving climate problems. The main ideas of the work are aimed at identifying the relationship between early environmental initiatives and subsequent international agreements, such as the Kyoto Protocol and the Paris Agreement, as well as analyzing mechanisms that contribute to the effective implementation of State obligations. The scientific significance of the work is

determined by a deep analysis of the evolution of diplomatic approaches in the field of environmental protection, which makes it possible to expand the theoretical base of research in the field of international relations and global ecology. The practical significance lies in the possibility of applying the research results to improve international cooperation mechanisms, develop new strategies, and increase the effectiveness of climate initiatives at the national and international levels. The research methodology used was comparative and historical analysis, the study of international legal documents and agreements, as well as statistical data analysis, which made it possible to comprehensively characterize the dynamics of climate diplomacy. The main results of the work demonstrate that the transition from environmental diplomacy to specialized climate agreements has become a prerequisite for effective counteraction to climate change, and the conclusions of the study emphasize the importance of strengthening international dialogue and developing new forms of cooperation.

Key words: climate diplomacy, environmental diplomacy, climate agreements, Kyoto Protocol, Paris Agreement, sustainable development, international cooperation, United Nations

Автор туралы мәлімет:

Ахметова Шолпан Кудайбергеновна – PhD докторант, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: cholpane88@gmail.com

Сведения об авторе:

Ахметова Шолпан Кудайбергеновна – PhD докторант, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: cholpane88@gmail.com

Information about author:

Akhmetova Sholpan Kudaibergenovna – PhD student, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan, e-mail: cholpane88@gmail.com

Мақала түсті: 28 ақпан 2025

UDC 327:620.9

IRSTI 11.25.19

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.59.1.009>

DIGITALIZATION OF THE ENERGY SECTOR IN EASTERN COUNTRIES

*Kudaibergenov T.S.¹

*¹ Kazakh Ablai Khan University of International Relations
and World Languages, Almaty, Kazakhstan

Abstract. The “energy transition” around the world presents significant challenges for the global energy sector, and this challenge is no exception for Eastern countries. While post-industrial nations in the West have largely focused on integrating renewable energy sources into their energy systems, Eastern countries are following a more diverse approach. In addition to incorporating renewable energy, they are modernizing existing energy infrastructure to ensure a smoother and more efficient transition. This includes upgrading power grids, enhancing energy storage systems, and improving energy distribution mechanisms to support cleaner energy sources.

A central aspect of this energy transition is digitalization, which addresses the critical needs for decarbonization while boosting economic efficiency. Eastern countries are embracing digital technologies such as smart grids, real-time monitoring systems, and advanced data analytics. These innovations allow for more efficient energy use, reduce energy waste, and optimize the balance between energy supply and demand, fundamentally transforming traditional energy frameworks.

This paper investigates the strategic integration of these digital tools within the energy sector, assessing their impact on operational efficiency, regulatory compliance, and cross-border collaboration. It analyzes how policies and technological developments are driving this transformation while also identifying key barriers such as regulatory challenges and cybersecurity risks. Additionally, the study examines how digitalization contributes to energy security and sustainable growth, especially in light of shifting geopolitical factors. The findings offer valuable insights and a roadmap for policymakers and stakeholders looking to modernize energy systems while maintaining reliability in an increasingly competitive global energy market.

Key words: digitalization, energy transition, renewable energy sources, smart grids, distributed generation, energy efficiency, Eastern countries, global energy sector

Introduction

Different countries employ their own methods and experiences in implementing and advancing the energy transition. Only small and wealthy post-industrial countries are able to quickly abandon old methods of electricity generation and transition to development through the installation of expensive

renewable energy sources (RES) [1]. To maintain accelerated growth rates, industrial Asia is forced not only to sustain but also to modernize its fossil fuel-based energy sector. Therefore, the main direction of the energy transition here is seen in technological changes to the existing energy economy at all its stages: production, processing, logistics, storage, distribution, and consumption. Asian countries, which are primarily experiencing a boom in industrialization, construction, and transportation and are characterized by rapid demographic growth, will not be able to meet their rapidly growing energy resource needs solely through renewable sources. Furthermore, it is important to note that renewable energy installations occupy large areas of land, have relatively low power output (the capacity of an average solar power plant is 20 times less than that of an average thermal power plant), and cannot meet the energy demands of large installations, power-intensive industries, or densely populated regions [2]. As a result, renewable energy-based power generation in much of Asia will be modernized in conjunction with all possible sectors of traditional (rapidly growing) energy or autonomously, outside of the energy system, to supply electricity to remote rural areas, which are numerous in the regions and often located far from each other.

It is worth noting that prioritizing the development of renewable energy sources does not mean a thoughtless abandonment of fossil fuels, as happened in Europe and led to an energy crisis in the fall of 2022. For every gigawatt of renewable energy capacity, there are 310 to 530 MW of backup thermal reserves or necessary nuclear power capacity. Consequently, increasing renewable energy capacity does not mean a proportional reduction in electricity generation at thermal power plants [3].

Materials and Methods

In the course of the research, the works of foreign and domestic researchers and experts were analyzed and utilized. The research methodology was based on the theory of international schools.

The methodological basis of the study was a statistical analysis of data on the digitalization of the energy sector in Eastern countries, general trends, and the dynamics of digital technology implementation in energy. The obtained data allow for the identification of patterns and trends in the digitalization process. Comparative analysis reveals differences in approaches to digitalization, economic development, and sociocultural characteristics, which may affect the speed and efficiency of digital technology implementation in the energy sector.

Results

The necessity of prioritizing the modernization of existing infrastructure turns digitalization into a key tool for the energy transition in the East. By radically improving technological processes, it not only ensures compliance with greenhouse gas emission reduction requirements but also increases efficiency and, consequently, the competitiveness of the economy.

The use of digital technologies leads to a significant expansion of the resource base in the oil, gas, and coal industries. These sectors were the first to adopt powerful computer systems for analyzing large volumes of data related to geological exploration and field development. The use of robots for monitoring deep-water wells and laying underwater pipelines, fiber optic sensors for controlling drilling and extraction processes and greenhouse gas emissions, artificial intelligence for determining optimal field operation modes, as well as accounting for financial and environmental risks with minimal personnel involvement, results in lower production costs, shorter investment cycles, greater environmental safety, and consequently, lower prices for extracted fuel. According to the International Energy Agency (IEA) [4], widespread adoption of existing digital technologies could reduce market prices for oil and gas by 15-25% and increase recoverable oil and gas reserves worldwide by an amount equivalent to ten years of global consumption.

Digitalization has “revived” the competitive advantages of the coal industry, which was previously considered “dying.” Computer modeling of geological structures, the use of robots and drones in hazardous and hard-to-reach mines, unmanned mineral extraction technologies, the use of GPS and GIS, and fiber optic sensors in underground operations dramatically increase the productivity and safety of mining operations. The application of innovative digital technologies in some depressed operations has increased their efficiency by 23%, reduced downtime during logistics by 34%, and lowered the cost of delivered coal by 26%. As a result, the price of coal (based on calorific value) has become lower than the price of liquefied natural gas [5].

Furthermore, digitalization has advanced the integration of renewable energy sources with conventional fossil-fuel systems, reinforcing grid stability and operational efficiency. The implementation of smart grid architectures and data-driven analytics has optimized load balancing and improved predictive maintenance schedules, resulting in a documented 18% reduction in unplanned outages. Enhanced monitoring capabilities allow for real-time adjustments in energy supply to match demand fluctuations, thereby reducing peak load pressures and associated operational costs. The deployment of digital energy trading platforms has improved market transparency and enabled dynamic pricing mechanisms that accurately reflect real-time supply conditions. In several Eastern countries, supportive regulatory reforms have accelerated the adoption of these technologies, creating an investment-friendly environment that attracts both domestic and international capital. Cross-sector collaborations between government entities and private enterprises have further facilitated the development of integrated systems, streamlining operations and lowering production expenses while mitigating environmental risks. Collectively, these outcomes substantiate that strategic investments in digital infrastructure not only accelerate the energy transition but also enhance energy security, improve resource allocation, and bolster economic resilience, thereby reinforcing the region’s competitive standing in the evolving global energy landscape.

Discussion

The East is the region that has not abandoned coal energy. So far, this “dirtier” method of generating electricity from its own resources is the only one capable of ensuring the sustainable development of the largest Asian countries. The efficiency of existing coal-fired power plants in Asia is significantly lower than the level that could be achieved with modern technologies. Greater efficiency can be reached through the implementation of modern digital technologies. A large number of sensors that send parameters such as temperature, pressure, specific fuel consumption, current frequency, and voltage to servers provide “big data” in real-time to optimize the operation and interaction of numerous and diverse producers, distributors, and consumers of electricity. According to the IEA, the annual effect of using digital technologies in thermal power generation will be \$80 billion for the period 2017–2040. The annual effect of using digital technologies in control systems alone will be \$21 billion for the same period. Digital technologies have an even greater positive impact on improving the combustion process (controlling fuel supply, interaction with oxygen, dosing, etc.) and, consequently, reducing specific fuel consumption and carbon dioxide emissions at existing thermal power plants. This can be seen in a five percent increase in electricity generation per unit of fuel burned (which leads to a three percent increase in the efficiency of thermal power plants). Moreover, if upgraded stations met modern standards, they would consume 75 million tons less coal per year and emit 202 million tons less carbon dioxide (approximately 2% of all global energy emissions), as well as spend \$5 billion less on fuel purchases.

The greatest impact from the implementation of digital technologies is expected in the field of electricity logistics and distribution. The digitalization of electrical grids is primarily aimed at reducing energy losses during transmission. The current global average is 9%, equivalent to the amount of electricity annually consumed by the global metallurgical industry and by the world’s population for lighting and cooking. The range of digital technologies here is broad: remote control of all network parameters, processing of “big data” related to energy traffic, “smart” electricity meters preventing energy theft. Reducing losses in power grids is equivalent to a corresponding reduction in electricity generation and carbon dioxide emissions. IEA experts estimate the average annual effect of reducing losses in power grids at \$7 billion for the entire period from 2017 to 2040 [6].

The digitalization of the energy sector significantly reduces the frequency and duration of power outages, lowering costs and prices while ensuring uninterrupted energy supply. Power grid failures are costly for both utilities and the economy as a whole. According to expert estimates, the annual cumulative damage from outages to the US economy alone amounts to \$101 billion. In countries with less stable economies, power outages occur much more frequently and last longer.

The significant benefit of implementing digital technologies in the energy sector is the substantial increase in the service life of power plant equipment and electrical grids, as their operating modes are optimized and load fluctuations are smoothed out. The capital turnover rate in the industry increases, leading

to a decrease in electricity prices. With a five-year increase in the life cycle of energy equipment, experts forecast savings of \$1.4 trillion in the global energy sector from 2016 to 2040, which will be equivalent to 8% of the accumulated investments in global energy during this period. The annual capital savings will average \$35 billion for generating companies and \$20 billion for distribution companies.

Digital technologies optimize the connections between energy consumers, suppliers, and producers, eliminate barriers between energy sectors, and facilitate their integration, creating flexible energy systems that interact in real-time. According to IEA forecasts, by 2041, more than one billion consumers worldwide will be able to interact online with various energy systems. “Demand response” and “system flexibility” will enable the global energy sector to achieve additional annual savings equivalent to the current combined annual production of Australia and Italy, while these savings will reduce annual investments in new energy capacities by \$275 billion.

The development of intelligent grids (including international ones) that respond instantly to fluctuations in electricity generation will reduce the downtime of solar and wind power plants from 18% in 2017 to 1.7% in 2040 and cut carbon dioxide emissions from thermal power plants by 31 million tons per year. A network of “smart” charging stations for electric vehicles, offering optimal rates based on grid load, could save over \$100 billion by 2040 through reduced needs for new investments in expanding electrical infrastructure.

The widespread adoption of individual generation sources has laid the foundation for the ongoing development of “smart” local grids. Many homes and commercial entities are becoming both consumers and producers of electricity. The global network and blockchain technology enable them to transfer and account for the electricity supplied or consumed in real-time, bypassing intermediaries (such as utilities and banks), streamlining energy flows, and thereby reducing electricity prices. Smart contracts executed online simplify the existing multi-tiered system of buying and selling electricity. All supply and payment functions are carried out directly on the network according to current tariffs, allowing for optimal customization of energy traffic. Blockchain technology even allows electric vehicles (which store vast amounts of electricity) to become prosumers. General Electric forecasts that the global impact of IoT-based smart grids will amount to \$1.4 trillion just for the period from 2016 to 2025.

Energy prosumerism, where a country both produces and consumes energy, is highly promising in remote and isolated regions of Asia with predominantly poor and non-paying populations. It will be based on distributed generation, which is primarily concentrated in Asian countries. Since small alternative energy facilities are compact and ready to operate, there is no need for large-scale construction, delivery of large equipment and building materials, or the development of separate infrastructure. Additionally, there is no need to connect these “small” energy facilities to the power grid or build transmission lines, which reduces capital costs and network losses. Small energy units are very expensive in terms of cost and operation, but electricity is generated almost “for

free.” Distributed prosumerism only requires initial government funding (which is already widely available).

The digitalization of the energy sector can lead to a significant increase in the energy efficiency of the global economy. From 2016 to 2050, with a projected global GDP growth of 120%, the increase in primary energy consumption may be only 2% (this could result in more than a doubling of GDP growth with virtually no increase in primary energy consumption) due to a decrease in the energy intensity of global GDP from 0.25 kg of equivalent fuel (approximately) per \$1 GDP to 0.11 kg of equivalent fuel per \$1 GDP. Global financial expenditures on energy during this period will increase by 33%, but with a 130% growth in global GDP, the energy component of GDP will decrease from 5.6% to 3%.

Asia remains the lowest region in the world in terms of economic energy efficiency. The energy efficiency level of the Chinese economy is only 35% of the global average. According to IEA forecasts, implementing all possible measures to reduce the energy intensity of regional GDP will lead to a 36% reduction in total energy consumption in Asian countries from 2015 to 2035, which could eliminate the need for new energy capacities. This will result in a reduction of carbon dioxide emissions even without replacing thermal power plants with renewable energy sources. There are broad opportunities in Asian countries to adopt strategies for increasing energy efficiency.

Table 1. Strategies of Asian countries for upgrading their economies

The government	Objectives of the management	Regulatory document
PRC (People’s Republic of China)	Reduce the economy’s energy consumption by 16% by 2020 compared to 2015.	Five-Year Energy Development Plan (2016 – 2020)
India	Reduce the energy consumption of the economy by 36% by 2030 compared to 2005.	Plan for Improving Economic Energy Efficiency by the Ministry of Renewable Energy Sources
Bangladesh	Reduce the energy consumption of the economy by 21% by 2030 compared to 2013.	National Plan for the Energy Sector for the Period up to 2030
Hong Kong (PRC)	Reduce the energy consumption of the economy by 45% by 2025 compared to 2005.	Strategy for Efficient Energy Conservation for the Period 2015–2025
Vietnam	Annual reduction in energy consumption per unit of GDP by 1–2.5% until 2020	Energy per unit of GDP by 1–2.5% until 2020. The Green Development Plan for the period 2011–2020.
Kazakhstan	Reduce the energy intensity of the economy by 45% by 2030 compared to 2008.	The Concept for Green Economy Development until 2050

Recently, many Asian countries have achieved significant milestones in transforming energy efficiency. Growth in energy efficiency has been observed across all industries and sectors of the economy, except for the housing sector: in recent years, the share of energy consumption in industry has decreased by 3.2%, in agriculture by 0.9%, and in services by 3%. Since improving energy efficiency is always accompanied by an increase in the share of electricity in the fuel and energy reserve, further progress in this area is primarily associated with its modernization based on digitalization [8].

Digital reduction of losses in power grids quickly contributes to improving energy efficiency in Asian countries. The figures are as follows: in Nepal - 37%, in Cambodia - 35%, in Myanmar - 30%, in India - 25%, in Pakistan - 19%. For example, replacing the existing infrastructure in South Asia with smart grids is equivalent to increasing electricity production by 22% [9].

Table 2. Strategies of Asian Countries for Improving the Efficiency of Electricity Generation, Transmission, and Distribution

State	National Strategy	Regulatory Document
China	Reducing the average coal consumption to 320 g/kWh at existing thermal power plants and 310 g/kWh at new ones.	13th Five-Year Plan
India	Reduction of energy consumption by 16%	13th Five-Year Plan
Bangladesh	Reduction of system losses from 14% to 10%	7th Five-Year Plan (2016–2020; Accelerated Growth, Power Supply to Citizens)
North Korea	Reduce network losses by 10%	Party directive documents
Mongolia	Reducing the share of thermal power plants in domestic consumption from 15% in 2015 to 11.3% in 2021 and 9.15% by 2025.	Electric Power Development Plan for the Period up to 2030.
Turkey	15% reduction in costs and illegal energy consumption by the end of the period.	Strategic Plan for 2015-2019
Sri Lanka	Reduce technical and commercial losses in the networks from 12% in 2014 to 7% by 2020.	Sri Lanka Energy Sector Development Plan «Economy Education» 2015-2025

Most importantly, from the perspective of ensuring sustainable economic progress, the key export for many Eastern countries is improving energy efficiency based on the digitalization of the industrial sector. In addition to reducing the cost of raw materials and lowering greenhouse gas emissions, decreasing the energy efficiency of industry (as the main energy consumer) exerts negative pressure on the price of supplied electricity (due to reduced demand) by 57%, compared to the group of relatively high-income countries. High energy prices have encouraged industrial companies to reduce the energy intensity of production,

while low energy prices have attracted investors. As a result, the contribution of energy-efficient industrial sectors to the produced added value was 45% higher in countries with low energy prices than in those with high prices. The added value produced per unit of energy consumed globally increased by 41% from 2016 to 2020 [10], allowing some developed countries to maintain economic growth without even increasing energy production. Industrial Asia, which joined this process somewhat late, has shown the highest growth rates in industrial energy efficiency among world regions since 2015. Only a small part of it has been modernized so far, but the plans are very ambitious.

Table 3. Strategies of Some Asian Countries for Improving Energy Efficiency in Industry and Housing and Utilities

State	Country Strategy	Regulatory Document
Kazakhstan	Reducing self-consumption of energy in industry by 16% by 2020 compared to 2013.	State Program for Innovative Development for 2013-2019
North Korea	Reduce the share of energy consumption in industry by 26% by 2030.	State Energy Efficiency Program
South Korea	Zero energy consumption in new buildings by 2025	Energy Development Forecast Plan until 2035
Mongolia	Reducing heat loss in buildings by 45% by 2030 compared to 2013.	State Policy Documents
Turkey	Increase the energy efficiency of buildings by 25% in the years 2013–2019.	Development Plan for 2015–2019
Japan	Zero energy consumption in new buildings by 2021	IV Strategic Energy Plan

Improving the energy efficiency of industry, transport, construction, and housing and utilities through digital technologies implies reducing the share of energy consumption and changing the share of various types of fuel and energy in the fuel and energy balances (FEB), which can be very effective for many Eastern countries [11]. For example, according to IEA estimates, a complete transition of global automotive transport to electricity produced solely by power plants would result in a 36% reduction in annual oil demand.

The increase in energy efficiency is accompanied by a growing share of electricity in the fuel and energy system, with electricity production rising mainly due to renewable energy sources. The increasing share of renewables in the energy balance is advancing rapidly in the East and does not displace traditional electricity producers from the energy market. At the same time, the East shares a common aspiration to develop renewable energy sources as quickly as possible. Energy-deficient regions of Eastern, Southeast, and South Asia are interested in maximizing all forms of energy production to achieve the fastest economic growth in the world, giving the highest priority to renewable energy sources.

Regions of Southwest Asia and North Africa, rich in cheap and accessible fossil fuels, are keen to accelerate the development of new energy to address structural imbalances in their economies that could reduce their incomes and cut energy exports. Thus, all countries in the region are showing increasing interest in the development of renewable energy as an important direction for the energy stage (Table 4).

Table 4. The share of renewable energy sources in electricity generation in Asia and North Africa

Country	Share in 2019 (%)	Country Targets (%)
Algeria	3	29 by 2030
Afghanistan	89	101 by 2050
Egypt	2	45 by 2050
Bangladesh	-	100 by 2050
Bahrain	-	11 by 2035
Bhutan	-	100 by 2050
Israel	9	18 by 2035
India	10	10 by 2025
Indonesia	11	27 by 2025
Jordan	-	31 by 2030
Kazakhstan	3	51 by 2030
Korea	7	36 by 2040
China	28	36 by 2030
Lebanon	-	100 by 2050
Libya	-	23 by 2030
Malaysia	3	21 by 2030
Morocco	-	100 by 2050
Mongolia	-	100 by 2050
Nepal	-	100 by 2050
Saudi Arabia	-	31 by 2030
Thailand	-	22 by 2036
Philippines	-	100 by 2050
Sri Lanka	-	100 by 2050
Japan	19	25 by 2030

Eastern countries already hold high positions in the global renewable energy sector. In terms of installed geothermal capacity, Indonesia, the Philippines, and Turkey rank second, third, and fourth in the world (after the USA); China is the leader in the capacity of all renewable energy sources (India ranks third to fourth); the top three in the world: Bangladesh, Japan, and Mongolia in terms of the share of distributed generation in total electricity production; in terms of the number of solar water heaters – China, Turkey, and India; in terms of biogas capacity – Vietnam, Nepal, and Bangladesh; in terms of total solar energy production, China ranks first in the world, Japan third, and India fifth [12].

The transformation of renewable energy sources expands the scope of digitalization. The integration of renewable energy sources into power grids imposes additional requirements for the stability and security of their operation. The presence of uninterrupted power supply stations (nuclear power plants, thermal power plants) and capacities based on renewable energy sources, which are characterized by highly uneven production, is challenging without digital technologies and smart grids. Digitalization of power grids allows for smoothing peak loads and reserving “excess” electricity. The need for electricity storage is also related to the daily uneven load on any power system from consumers. Constant waves of load fluctuations create the problem of maintaining the balance between generation and consumption, leading to energy facilities constantly operating in suboptimal modes. For this reason, for example, in China, up to 18% of the electricity generated at night is lost because there is no place to store it. The annual market value of unused electricity in China amounts to 156 billion dollars [13].

Conclusion

The problem of imbalance between electricity production and consumption, caused by the rapid integration of renewable energy sources into power systems, has emerged in countries that have unilaterally excluded the “green” transition. Electricity generation at solar and wind power plants is unstable and depends on many natural factors such as wind strength, sunlight, time of day, and season. Manufacturing companies constantly face either overproduction or lack of production. Excessive wind or increased solar radiation can affect the characteristics of the electric current (frequency and strength), and the uneven parameters of the current often lead to accidents on integrated power lines. A digital electricity storage system optimizes network parameters and reduces electricity costs.

Digitalization, being a driver of the energy transition in the East, also serves as a connecting link in all areas of the technological transformation of the energy sector. It paves the way for many Eastern countries to avoid the slowing effect on the accelerated economic dynamics of the energy sector, which lags behind the rapidly developing sectors of the economy. Digitalization and the new productive forces emerging in energy on its basis create conditions for significantly reducing the negative consequences of both the fossil fuel resource deficit and the “resource curse.” This is why the East has embarked on the modernization of its energy sector at the highest rates in the world, with digitalization being an important direction.

REFERENCES

[1] А.В. Кешелава, В.Г. Буданов, В.Ю. Румянцев. Vvedenie v «Tsifrovuyu» ekonomiku [Introduction to the “Digital” Economy]. Pod obschey red. A.V. Keshelava; gl. «tsifr.» kons. I.A. Zimnenko. – VNIIGeosistem [VNIIGeosystems]. (Na poroge «tsifrovogo budushchego». Kniga pervaya [On the Threshold of the “Digital Future.” Book One]) 2019. – 28 s.

[2] Skakovsky L.R. Zarubezhnyy opyt v sfere sozdaniya sovremennoi tsifrovoy ekonomiki: vyvody i uroki dlya Respubliki Kazakhstan [Foreign Experience in Creating a Modern Digital Economy: Conclusions and Lessons for the Republic of Kazakhstan] / <http://isca.kz/ru/>

[3] Alexandru Tugui. Meta-Digital Accounting in the Context of Cloud Computing. Encyclopedia of Information Science and Technology, Third Edition, 2015.

[4] Romanova T. F. et al. Digitalization as an Urgent Trend in the Development of the Social Sphere // Digital Economy: Complexity and Variety vs. Rationality 9. – Springer International Publishing, 2020. – C. 931-939.

[5] The digital potential of the EDB member countries. June 2019. Center for Integration Studies. Eurasian Development Bank. URL: https://eabr.org/upload/iblock/551/EABR_Digital_Potential_06_2019.pdf

[6] Busemeyer M. R. et al. (ed.). Digitalization and the Welfare State. – Oxford University Press, 2022.

[7] Zhakai A.K., Urankhaeva G.T., Serikkalieva A.E. Energiyeticheskiy Shelkovyy put': perspektivy razvitiya neftegazovogo sotrudnichestva Kitayskoy Narodnoy Respubliki i Respubliki Kazakhstan [The Energy Silk Road: Prospects for the Development of Oil and Gas Cooperation between the People's Republic of China and the Republic of Kazakhstan]. Izvestiya. Seriya: Mezhdunarodnye otnosheniya i regionalovedenie [Izvestia. Series: International Relations and Regional Studies]. – 2023. – T. 52. – No. 2. – C. 145-163.

[8] State program “Digital Kazakhstan”. Approved by the Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated December 12, 2017, no. 827.

[9] Avdokushin E.F., Van Zh. Tsifrovizatsiya sela v Kitae [Digitalization of the Countryside in China] // Mir novoy ekonomiki [World of the New Economy]. – 2021. – No. 4. – C. 6–15.

[10] Chekmenyova T.G. et al. Strategiya Kitaya po obespecheniyu informatsionnoy bezopasnosti: politicheskiy i tekhnicheskiy aspekty [China's Information Security Strategy: Political and Technical Aspects] // Bulletin Social-Economic and Humanitarian Research. – 2020. – No. 7 (9). – C. 78–97.

[11] Song M., Tao W., Shen Z. The impact of digitalization on labor productivity evolution: Evidence from China // Journal of Hospitality and Tourism Technology. – 2022. – No. 2 (4). – C. 3-7.

[12] Pikover A.V. Informatizatsiya i elektronaya kommertsia v Kitae [Informatization and E-commerce in China] // Vostochnaya Analitika [Eastern Analytics]. – 2017. – No. 1–2. – C. 60–66.

[13] Tomaychuk L.V. Tsifrovizatsiya ekonomiki Kitaia: riski i vozmozhnosti dlya obshchestva [Digitalization of the Chinese Economy: Risks and Opportunities for Society] // Evraziyskaya Integratsiya: Ekonomika, Pravo, Politika [Eurasian Integration: Economics, Law, Politics]. – 2019. – No. 3 (29). – C. 31–36.

REFERENCES

[1] Keshelava A.V., Budanov V.G., Yu V. Rumyantsev. Introduction to the “Digital” Economy. Edited by A.V. Keshelava; Chief “Digital” Consultant I.A. Zimnenko. – VNIIGeosystems. (On the Threshold of the “Digital Future.” Book One) 2019. – 28 pages.

[2] Skakovsky L.R. Foreign experience in creating a modern digital economy: conclusions and lessons for the Republic of Kazakhstan / <http://isca.kz/ru/>.

[3] Alexandru Tugui. Meta-Digital Accounting in the Context of Cloud Computing. Encyclopedia of Information Science and Technology, Third Edition, 2015.

[4] Romanova T. F. et al. Digitalization as an Urgent Trend in the Development of the Social Sphere // Digital Economy: Complexity and Variety vs. Rationality 9. – Springer International Publishing, 2020. – Pp. 931-939.

[5] The digital potential of the EDB member countries. June 2019. Center for Integration Studies. Eurasian Development Bank. URL: https://eabr.org/upload/iblock/551/EABR_Digital_Potential_06_2019.pdf

[6] Busemeyer M. R. et al. (ed.). Digitalization and the welfare state. – Oxford University Press, 2022.

[7] Zhakai A.K., Urankhaeva G. T., Serikkalieva A.E. The Energy Silk Road: Prospects for the Development of Oil and Gas Cooperation between the People’s Republic of China and the Republic of Kazakhstan. Izvestia. Series: International Relations and Regional Studies. – 2023. – Vol. 52. – No. 2. – Pp. 145-163.

[8] State program “Digital Kazakhstan.” Approved by the Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated December 12, 2017, no. 827.

[9] Avdokushin E. F., Wang Z. Digitalization of the countryside in China // World of the New Economy. – 2021. – No. 4. – Pp. 6–15.

[10] Chekmenyova T. G. et al. China’s Information Security Strategy: Political and Technical Aspects // Bulletin Social-Economic and Humanitarian Research. – 2020. – No. 7 (9). – Pp. 78–97.

[11] Song M., Tao W., Shen Z. The impact of digitalization on labor productivity evolution: Evidence from China // Journal of Hospitality and Tourism Technology. – 2022. – No. 2 (4). – Pp. 3-7.

[12] Pikover A. V. Informatization and E-commerce in China // Eastern Analytics. – 2017. – No. 1–2. – Pp. 60–66.

[13] Tomaychuk L. V. Digitalization of the Chinese Economy: Risks and Opportunities for Society // Eurasian Integration: Economics, Law, Politics. – 2019. – No. 3 (29). – Pp. 31–36.

ШЫҒЫС ЕЛДЕРІНДЕ ЭНЕРГЕТИКА САЛАСЫН ЦИФРАНДЫРУ

* Құдайбергенов Т. С. ¹

*¹ Абылай хан атындағы Қазақ Халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. «Энергетикалық өтпелі кезең» әлемде ғаламдық энергетикалық сектор үшін елеулі қиындықтар туғызуда, және бұл қиындықтар ШЫҒЫС

елдеріне де қатысты. Батыс елдерінің көпшілігі өздерінің энергетикалық жүйелеріне жаңартылатын энергия көздерін интеграциялауға баса назар аударса, Шығыс елдері әртүрлі тәсілдерді ұстануда. Жаңартылатын энергия көздерін енгізумен қатар, олар бар энергетикалық инфрақұрылымды жаңартып, өтпелі кезеңді әлдеқайда тиімді және жылдам жүзеге асыруды қамтамасыз етуде. Бұл электр желілерін жаңғыртуды, энергия сақтау жүйелерін жетілдіруді және энергия тарату механизмдерін жақсартуды қамтиды, осылайша таза энергия көздеріне қолдау көрсетіледі.

Бұл энергетикалық өтпелі кезеңнің басты аспектісі – цифрландыру, ол декарбонизациялау қажеттіліктерін шешіп, экономикалық тиімділікті арттырады. Шығыс елдері смарт желілер, нақты уақыттағы мониторинг жүйелері және дамыған деректер аналитикасы сияқты цифрлық технологияларды қабылдауда. Бұл инновациялар энергияны тиімді пайдалануға, энергия шығынын азайтуға және энергия ұсынысы мен сұранысы арасындағы балансты оңтайландыруға мүмкіндік береді, сонымен қатар дәстүрлі энергетикалық құрылымдарды түбегейлі өзгертеді.

Бұл мақала осы цифрлық құралдарды энергетика секторына стратегиялық түрде интеграциялауды зерттейді, олардың операциялық тиімділікке, нормативтік талаптарға сәйкестікке және шекарааралық ынтымақтастыққа әсерін бағалайды. Ол саясаттар мен технологиялық жетістіктердің осы трансформацияны қалай жүргізіп жатқанын талдайды, сондай-ақ реттеуші мәселелер мен киберқауіпсіздік тәуекелдері сияқты негізгі кедергілерді анықтайды. Сонымен қатар, зерттеу цифрландырудың энергетикалық қауіпсіздікке және тұрақты өсуге қосқан үлесін, әсіресе геосаяси факторлардың өзгеруіне байланысты қарастырады. Зерттеу нәтижелері саясаткерлер мен мүдделі тараптарға энергетикалық жүйелерді жаңғырта отырып, ғаламдық энергетикалық нарықтағы бәсекеге қабілеттілікті сақтап қалуға арналған құнды кеңестер мен жол картасын ұсынады.

Тірек сөздер: цифрландыру, энергетикалық ауысу, жаңартылатын энергия көздері, ақылды желілер, таратылған генерация, энергия тиімділігі, Шығыс елдері, ғаламдық энергетикалық сектор

ЦИФРОВИЗАЦИЯ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОГО СЕКТОРА В СТРАНАХ ВОСТОКА

* Кудайбергенов Т.С.¹

^{*1} Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Аннотация. «Энергетический переход» по всему миру представляет собой значительные вызовы для глобального энергетического сектора, и эта проблема не обошла и страны Востока. В то время как постиндустриальные страны Запада в основном сосредоточились на интеграции возобновляемых источников энергии в свои энергетические системы, страны Востока следуют более разнообразному подходу. Помимо внедрения возобновляемых источников энергии, они модернизируют существующую энергетическую

инфраструктуру, чтобы обеспечить более плавный и эффективный переход. Это включает в себя обновление электросетей, улучшение систем хранения энергии и совершенствование механизмов распределения энергии для поддержки более чистых источников энергии.

Ключевым аспектом этого энергетического перехода является цифровизация, которая решает важнейшие задачи декарбонизации и одновременно повышает экономическую эффективность. Страны Востока активно внедряют цифровые технологии, такие как умные сети, системы мониторинга в реальном времени и передовую аналитику данных. Эти инновации позволяют более эффективно использовать энергию, сокращать потери энергии и оптимизировать баланс между спросом и предложением энергии, что в корне меняет традиционные энергетические структуры.

Данная работа исследует стратегическую интеграцию этих цифровых инструментов в энергетический сектор, оценивая их влияние на операционную эффективность, соблюдение нормативных требований и трансграничное сотрудничество. Она анализирует, как политические и технологические разработки способствуют этой трансформации, а также выявляет ключевые барьеры, такие как проблемы с регулированием и риски кибербезопасности. Кроме того, исследуется, как цифровизация способствует энергетической безопасности и устойчивому росту, особенно в условиях меняющейся геополитической ситуации. Результаты работы предлагают ценные рекомендации и дорожную карту для политиков и заинтересованных сторон, стремящихся модернизировать энергетические системы, сохраняя при этом надежность в условиях все более конкурентного глобального энергетического рынка.

Ключевые слова: цифровизация, энергетический переход, возобновляемые источники энергии, умные сети, распределенная генерация, энергетическая эффективность, страны Востока, глобальный энергетический сектор

Information about author:

Kudaibergenov T.S. - PhD student, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan, e-mail: temirlan.kudayibergenov@gmail.com

Автор туралы мәлімет:

Құдайбергенов Т.С. - PhD докторант, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: temirlan.kudayibergenov@gmail.com

Сведения об авторе:

Кудайбергенов Т.С. - PhD докторант, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: temirlan.kudayibergenov@gmail.com

Received: December 25, 2024

**II. БӨЛІМ.
АЙМАҚТАНУ
РАЗДЕЛ II.
РЕГИОНОВЕДЕНИЕ
PART II.
REGIONAL STUDIES**

**UDC 327.5
IRSTI 11.25.40
<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.59.1.010>**

**US FOREIGN POLICY TOWARDS VENEZUELA AND THE
CARIBBEAN COMMUNITY (CARICOM)
UNDER PRESIDENT TRUMP**

***Dr. Raghunath Mahabir ¹, Mr. Keron Ganpat ²**

***¹University of the Southern Caribbean, Trinidad and Tobago,**

² University of Trinidad and Tobago, Trinidad and Tobago

Abstract. The aim of this paper is to analyze the United States' foreign policy towards Venezuela and the Caribbean Community (CARICOM) under President Donald Trump, focusing on his first administration (2017-2021) and his new term that began on January 20, 2025. This study will delve into the intricate relationship between geopolitical strategy, economic interests, and regional diplomacy in shaping U.S. actions in the region. The Trump administration's approach to Venezuela was characterized by a "maximum pressure" campaign, which included the imposition of stringent economic sanctions, diplomatic isolation, and support for opposition groups to weaken Nicolás Maduro's regime. The policy aimed to promote democratic governance in Venezuela, but it inadvertently worsened the country's humanitarian crisis, leading to mass displacement and significant social unrest. Simultaneously, it created tension between the U.S. and CARICOM member states, many of which adopted a more cautious or neutral stance toward the Venezuelan crisis.

This paper explores the division within CARICOM regarding Venezuela, highlighting the contrasting perspectives of member states, some of which opposed the U.S. approach, while others aligned with it. These differences reflect broader tensions between regional solidarity, which seeks non-interference in domestic matters, and external pressures from major powers like the U.S. Furthermore, the study examines how U.S. policies affected regional stability, economic development, and multilateral cooperation in the Caribbean. In the context of heightened political polarization and economic uncertainty, the paper provides insights into the evolving dynamics of U.S.-CARICOM relations and their implications for the future of the region.

Key words: Trump, CARICOM, Venezuela, economic policies, sanctions, foreign policy, Nicolas Maduro, regional diplomacy

Introduction

Venezuela is a state located at the northern end of South America occupying a roughly triangular area that is larger than the combined areas of France and Germany. Venezuela is bounded by the Caribbean Sea and the Atlantic Ocean to the north, Guyana to the east, Brazil to the south, and Colombia to the southwest and west [1]. The Caribbean Community (CARICOM) is a grouping of twenty-one countries: fifteen Member States and six Associate Members. It is home to approximately sixteen million citizens, 60% of whom are under the age of 30, and from the main ethnic groups of Indigenous Peoples, Africans, Indians, Europeans, Chinese, Portuguese and Javanese. The Community is multi-lingual; with English as the major language complemented by French and Dutch and variations of these, as well as African and Asian expressions [2]. Because of the geographical closeness as well as the different economic, historic and socio-cultural links between Venezuela and CARICOM, whatever happens to and in the Venezuelan economy has both direct and indirect impacts on CARICOM. As such, their relationship with the US are intertwined and hence the study involving both entities.

Between 2017 and 2021, the Trump administration implemented a “maximum pressure” campaign against Nicolás Maduro’s government, which included severe economic sanctions targeting Venezuela’s oil industry and key officials [3]. In 2019, the U.S. recognized opposition leader Juan Guaidó as Venezuela’s interim president, further escalating diplomatic hostilities. This approach aimed to isolate Maduro internationally but also deepened Venezuela’s economic and humanitarian crises. The 2017-2021 Trump administration’s focus on regime change in Venezuela, through economic sanctions and political isolation, not only deepened the Venezuelan crisis but also sparked divisions among CARICOM nations. While some member states aligned with U.S. interests, others advocated for non-intervention and dialogue, highlighting the complexities of regional solidarity in the face of external pressures. This paper explores the nuances of these policies, evaluating their impact on the geopolitical landscape, economic stability, and the long-standing relationship between the United States and CARICOM. By analyzing the interplay between U.S. objectives and regional responses, this study aims to provide a comprehensive understanding of a critical period in inter-American relations and examines what has also transpired in the first six weeks of the second Trump administration which began in January 2025 [4].

The administration’s policies reflected a broader strategy to counter socialism in the region while aligning with allies who opposed Maduro. However, these actions also drew criticism for exacerbating suffering among Venezuelans and for sidelining multilateral solutions. These policies had significant political, economic, and humanitarian implications for Venezuela and the broader region including the Caribbean Community, given its economic ties, political alliances, and geographical proximity.

Since 1973, The Caribbean Community (CARICOM) has played a pivotal role in regional geopolitics as a collective voice for 15 member states in the Caribbean, advancing their shared interests in areas such as economic development, trade, climate change, and global diplomacy. Established to foster regional integration and unity, CARICOM has consistently emphasized principles of sovereignty, non-intervention, and mutual respect in its dealings with external powers [5].

In the context of U.S. foreign policy, CARICOM holds strategic importance due to its geographic proximity to key shipping routes, its rich energy resources, and its collective influence within international organizations like the United Nations. The bloc often serves as a counterbalance to external powers, ensuring that the unique concerns of small island developing states (SIDS) are heard on the global stage.

Moreover, CARICOM's ability to mediate and advocate for peaceful resolutions to crises - such as its diplomatic stance on the Venezuelan political situation—highlights its role as a stabilizing force in the Americas. Its influence, however, is not without challenges, as differing national interests among member states sometimes test its cohesion when responding to external pressures, such as those exerted by the U.S.

Materials and Methods

Objectives and Scope of the Paper

This paper aims to critically examine the United States' foreign policy towards Venezuela and the Caribbean Community (CARICOM) under President Donald Trump, with a focus on its implications for regional stability, diplomacy, and economic relations. The objectives are as follows:

To analyze the Trump administration's "maximum pressure" campaign against Venezuela, including its use of sanctions, diplomatic isolation, and recognition of opposition leadership.

To explore CARICOM's responses to U.S. policies, highlighting the divergent stances among member states and the impact on regional unity.

To assess the geopolitical and economic consequences of U.S.- Venezuela relations on CARICOM nations, including shifts in alliances and economic vulnerabilities.

To evaluate the broader implications of U.S.- CARICOM interactions during this period, emphasizing challenges to multilateral diplomacy and prospects for future collaboration.

The scope of this study encompasses a review of U.S. policy actions from 2017 to 2021, the responses and policy positions of CARICOM states during this period, and the broader ramifications for inter-American relations. The paper provides a nuanced understanding of a complex and polarized geopolitical landscape, offering insights that are relevant for policymakers, scholars, and regional stakeholders. The first six weeks of the second Trump administration will also be discussed.

Results

1. Economic Impact

The Trump administration imposed harsh economic sanctions on Venezuela, particularly targeting its oil industry (PDVSA), the main source of revenue for the government. These sanctions cut Venezuela off from global financial markets, leading to severe economic contraction, hyperinflation, and shortages of essential goods. Secondary sanctions discouraged third-party countries, including China, Russia, and India, from doing business with Venezuela, further isolating the nation. These measures also extended to the Central Bank of Venezuela and other financial institutions, effectively cutting off the regime's access to international markets.

The economic sanctions imposed by the Trump administration on Venezuela had profound economic and political implications, both domestically and regionally. These sanctions, particularly those targeting the oil sector, were designed to weaken Nicolás Maduro's regime by cutting off its primary source of revenue. However, their effects extended far beyond the intended political objectives. Three major economic implications included the following:

Collapse of the Oil Industry: Venezuela, home to the world's largest proven oil reserves, saw its oil production plummet due to sanctions on its state-owned oil company, PDVSA. This led to a significant loss of revenue, crippling the country's economy.

2. Humanitarian Crisis: The sanctions exacerbated existing economic hardships, contributing to hyperinflation, food and medicine shortages, and mass migration. Millions of Venezuelans fled the country, seeking refuge in neighboring nations [6].

3. Regional Economic Impact: The sanctions also affected CARICOM nations with economic ties to Venezuela, particularly those reliant on the Petro-Caribe program, which provided subsidized oil. The program's decline forced these nations to seek alternative, often more expensive, energy sources.

U.S. sanctions significantly reduced Venezuela's oil exports, which were already in decline due to mismanagement and corruption. This led to fuel shortages within Venezuela, affecting transportation, electricity, and food production. Many Caribbean nations, especially those in Petrocaribe [7], relied on Venezuelan oil at preferential rates. U.S. sanctions on PDVSA (Venezuela's state oil company) disrupted this arrangement. Countries like Jamaica, the Dominican Republic, and Haiti had to find alternative energy sources, often at higher costs. Some Caribbean nations that restructured their energy sectors away from dependence on Venezuela (e.g., Guyana and Trinidad & Tobago) benefited from the shifting energy dynamics.

The economic collapse in Venezuela reduced trade with Caribbean nations that previously exported goods and services there. Sanctions discouraged Caribbean banks and businesses from interacting with Venezuela due to fears of U.S. secondary sanctions (financial penalties for working with sanctioned entities). Today, Caribbean banks and businesses are still cautious about dealing with Venezuela, fearing U.S. secondary sanctions. If sanctions remain, trade and

investment with Venezuela will stay low, further reducing economic ties between Venezuela and the Caribbean.

2. Political and Diplomatic Impact

President Trump was one of the first world leaders to recognize opposition leader Juan Guaidó as the legitimate president of Venezuela in 2019. The U.S. led an international coalition (including the EU and several Latin American countries) to isolate Maduro diplomatically. The strategy failed to remove Maduro, as he retained control over the military, state institutions, and key foreign allies (Russia, China, Iran, and Cuba).

The U.S. pressured Latin American and Caribbean countries to cut ties with Maduro's government, using diplomatic channels like the Organization of American States (OAS). The Trump administration also sanctioned individuals and businesses suspected of supporting Maduro. The U.S. urged Caribbean countries to support Juan Guaidó and isolate Maduro. The CARICOM was divided—some countries (like Haiti, the Bahamas, and Jamaica) sided with the U.S., while others (like St. Vincent & the Grenadines and Dominica) backed Maduro. The Trump administration rewarded some pro-U.S. Caribbean countries with increased economic aid and trade benefits.

The pressure to take sides strained CARICOM solidarity, as some member states preferred a neutral, non-interventionist approach. The U.S. hosted meetings with select Caribbean leaders (excluding pro-Maduro states), further dividing the regional bloc. Political implications of these events included but were not limited to the following:

Strengthening of Maduro's Regime: Contrary to U.S. intentions, the sanctions allowed Maduro to consolidate power by blaming the country's economic woes on foreign interference. The narratives resonated with some domestic and international audiences.

Geopolitical Shifts: The sanctions pushed Venezuela closer to U.S. adversaries like China, Russia, and Iran, who provided financial and political support to the Maduro government. This realignment challenged U.S. influence in the region.

Divisions within CARICOM: The sanctions created rifts among CARICOM member states, with some supporting U.S. policies and others advocating for non-intervention and dialogue. This division highlighted the challenges of maintaining regional solidarity under external pressure.

The Trump administration's diplomatic efforts to isolate Nicolás Maduro's regime were multifaceted, aiming to delegitimize his leadership on the global stage and rally international support for opposition leader Juan Guaidó. These efforts included:

Recognition of Guaidó: The U.S. spearheaded a campaign to recognize Juan Guaidó as Venezuela's interim president, gaining the support of over 50 countries. This move was intended to undermine Maduro's claim to power and bolster the opposition's legitimacy.

Exclusion from International Organizations: The U.S. worked to remove Maduro's representatives from key international bodies, such as the Organization of American States (OAS), while advocating for Venezuela's suspension from regional forums.

Formation of the Lima Group: Although not directly a U.S. initiative, the Lima Group—a coalition of Latin American countries and Canada - aligned with U.S. objectives by condemning Maduro's regime and calling for democratic reforms in Venezuela.

Sanctions and Diplomatic Pressure: Beyond economic sanctions, the U.S. applied diplomatic pressure on countries that maintained ties with Maduro, urging them to sever relations and support democratic transition efforts.

Humanitarian Aid as Leverage: The U.S. used humanitarian aid as a tool to challenge Maduro's authority, organizing high-profile efforts to deliver aid to Venezuela despite the regime's resistance.

Despite these efforts, Maduro retained the support of key allies, including Russia, China, and Cuba, which countered U.S. initiatives and provided economic and political backing to his government. The lack of a unified international response also limited the effectiveness of these diplomatic strategies.

The interplay between regional solidarity and external influence was a defining challenge for CARICOM in responding to the Venezuelan crisis during the Trump administration. While CARICOM has historically emphasized unity and mutual respect among its member states, the external pressures exerted by the United States on Venezuela highlighted internal divisions and tested the bloc's cohesion. Within CARICOM however, a shared regional solidarity was seen in three areas as seen below.

Commitment to Sovereignty and Non-Intervention: CARICOM traditionally champions the principles of sovereignty, non-intervention, and peaceful resolution of disputes. This collective stance was reflected in calls for dialogue and mediation in Venezuela, as opposed to unilateral actions or external interference.

CARICOM as a Mediator: The organization sought to mediate between the U.S. and Venezuela, proposing multilateral solutions to the crisis. For example, CARICOM supported initiatives like the Montevideo Mechanism, which encouraged dialogue between opposing Venezuelan factions without foreign intervention [8].

Shared Vulnerabilities: As small island developing states (SIDS), CARICOM members share concerns about regional stability and economic impacts stemming from the Venezuelan crisis, including the decline of the Petro Caribe program and the influx of refugees.

CARICOM was also burdened by three external influences including:

U.S. Pressure on Member States: The Trump administration's aggressive stance on Venezuela placed significant pressure on individual CARICOM nations to align with its policies. This was particularly evident in diplomatic efforts to garner support for recognizing Juan Guaidó as Venezuela's interim president.

Economic Leverage: The U.S. used its economic and geopolitical power to influence CARICOM members. Some nations, reliant on U.S. trade and financial assistance, faced difficult decisions in balancing their foreign policy alignments with regional solidarity.

Influence of Other Global Powers: The Venezuelan crisis also brought the involvement of countries like China and Russia, which supported Nicolás Maduro

and offered economic assistance. These dynamics created additional layers of external influence on CARICOM's stance.

These competing forces created divisions within CARICOM, with some nations prioritizing regional unity and non-intervention, while others aligned more closely with external powers for political or economic reasons. This tension underscored the difficulty of maintaining a unified regional position in the face of powerful external influences and conflicting national interests.

3. Humanitarian Consequences

While the Trump administration blamed Venezuela's crisis on Maduro's corruption and mismanagement, the sanctions worsened economic conditions for ordinary Venezuelans. Shortages of food, medicine, and essential services increased, leading to one of the worst humanitarian crises in the region. Over 7 million Venezuelans fled the country due to economic hardship, with neighboring countries like Colombia, Brazil, Ecuador, Trinidad and Tobago, Aruba, Curacao, Peru, and the Dominican Republic struggling to handle the influx. The Trump administration provided some humanitarian aid to Venezuelan refugees but also maintained strict immigration policies, making it difficult for many to seek asylum in the U.S.

Small island nations within CARICOM struggled to accommodate migrants, leading to social tensions, economic strain, and political controversy over deportation policies. The influx of migrants has overwhelmed healthcare, education, and housing services, especially in Trinidad & Tobago and Curaçao, where large numbers of Venezuelans arrived.

4. Security and Regional Stability

Trump and his officials repeatedly suggested the possibility of military action to remove Maduro, but no direct intervention occurred. The U.S. increased cooperation with Colombian military forces to counter Venezuelan-backed drug trafficking and guerrilla groups. The U.S. backed several opposition-led uprisings, including the failed April 2019 coup attempt led by Guaidó. However, Maduro retained power, largely due to military loyalty and foreign support from Russia, China, Iran, and Cuba.

The economic crisis in Venezuela led to increased illegal migration, smuggling, and human trafficking in the Caribbean. Reports of drug trafficking and arms smuggling from Venezuela into the Caribbean has raised security concerns. The Trump administration increased naval patrols in the Caribbean, citing concerns over drug trafficking and Venezuela's ties to organized crime. Some Caribbean leaders worried that the militarization of the region could increase tensions and destabilize peace.

The interplay between regional solidarity and external influence was a defining challenge for CARICOM in responding to the Venezuelan crisis during the Trump administration. While CARICOM has historically emphasized unity and mutual respect among its member states, the external pressures exerted by the United States on Venezuela highlighted internal divisions and tested the bloc's cohesion.

5. Climate and Disaster Relief Policy

Trump's "America First" approach reduced U.S. financial aid for Caribbean climate resilience and disaster recovery- a trend that could return under a future administration with a similar stance. Some Caribbean nations saw the loss of Petrocaribe assistance (Venezuelan oil-for-development funding) as a major blow, particularly after natural disasters. If a future U.S. president continues isolating Venezuela, Caribbean nations will lose potential disaster relief funding from Petrocaribe.

Trump's Venezuela policy had mixed effects on the Caribbean. While some countries benefited from closer U.S. ties, others faced economic hardship, political divisions, and social strain due to sanctions, migration pressures, and disrupted trade ties. The forced alignment on Venezuela weakened CARICOM unity, and the refugee crisis put immense pressure on smaller Caribbean states.

As of March 3, 2025, President Trump's foreign policy toward Venezuela reflects a return to a more aggressive stance, reminiscent of his previous term. Recent actions indicate a shift from the more conciliatory approach of the prior administration.

In late February 2025, President Trump revoked oil concessions that had been granted to Venezuela under the previous administration. This move was influenced by pressure from Cuban-American Republican members of Congress who opposed enriching Nicolás Maduro's regime. The cancellation surprised both the Venezuelan government and companies like Chevron, which had been operating under these concessions [9].

The Trump administration announced the termination of the Temporary Protected Status program for Venezuelan migrants, which had previously shielded hundreds of thousands from deportation. This decision has been legally challenged by immigrant rights organizations, arguing that it violates constitutional protections and could lead to mass deportations.

President Trump has expressed interest in more assertive actions toward Venezuela, including the possibility of military intervention. Statements from administration officials suggest that all options are being considered to remove Maduro from power and restore democracy in Venezuela. These developments signal a return to a hardline approach in U.S. policy toward Venezuela, focusing on economic pressure, immigration policy changes, and potential military considerations.

Caribbean nations that relied on Venezuelan oil may face supply shortages and increased energy costs. Trinidad and Tobago, for instance, is seeking a U.S. license extension to continue developing the Dragon natural gas project in Venezuela, highlighting the region's dependence on Venezuelan energy resources.

The cessation of oil operations could lead to reduced revenues for Caribbean economies involved in energy partnerships with Venezuela, affecting employment and economic stability. Caribbean countries may face pressure to align with U.S. policies, potentially straining relations with Venezuela and impacting regional cooperation. The Trump administration has also taken a stricter approach to immigration, affecting Venezuelan migrants. They have brokered agreements

with Latin American countries to facilitate the deportation and repatriation of migrants, including Venezuelans. This strategy aims to deter migrants from attempting to reach the U.S. border.

Stricter U.S. immigration policies may lead to increased migration of Venezuelans to Caribbean nations, adding pressure to their social services and economies. Caribbean countries may need to address humanitarian issues arising from an influx of migrants, including shelter, healthcare, and employment.

The U.S. administration's focus on regime change in Venezuela could have security implications for the Caribbean's stability; as efforts to oust Maduro may lead to political instability in Venezuela, potentially causing spillover effects such as increased crime and trafficking in neighboring Caribbean countries. The U.S. may also increase its military presence in the region to support its objectives in Venezuela, affecting the geopolitical landscape of the Caribbean.

The long-term effects of Trump's Venezuela policy will continue to shape economic, political, and security dynamics in the Caribbean. If sanctions remain in place, Caribbean nations will sustain economic losses and migration pressures. Political divisions within CARICOM could persist, weakening regional unity. Security risks linked to crime and migration will require U.S.-Caribbean cooperation, regardless of the Venezuela policy direction. Future U.S. administrations will determine whether these trends continue or shift, but the Caribbean must prepare for prolonged uncertainty in its relations with Venezuela.

President Trump's current foreign policy stance on Venezuela is characterized by increased economic sanctions, stricter immigration controls, and a focus on regime change. These actions have significant implications for the Caribbean, impacting energy supplies, economic stability, migration patterns, and regional security.

US Foreign Policy Towards CARICOM (Caribbean Community)

The Trump administration's approach to CARICOM was transactional with a focus on countering China's influence, securing diplomatic support on Venezuela, and offering economic incentives. Some of the key actions and policies included the following:

Selective Engagement & Pressure on the Venezuela Issue: The US sought CARICOM's support for Guaidó and against Maduro. Countries like Jamaica, Haiti, and the Bahamas supported US policies, while others like Barbados, Trinidad & Tobago, and St. Vincent and the Grenadines resisted interventionist approaches. In 2019, Trump met with select CARICOM leaders in a move seen as divisive.

China Containment Strategy: The US warned Caribbean nations against deepening economic ties with China, which had been investing in infrastructure through the Belt and Road Initiative (BRI). Furthermore, the Trump administration emphasized US-Caribbean trade relations but offered limited economic alternatives to Chinese investments.

Hemispheric Security & Counter-Narcotics Efforts: Trump expanded counter-narcotics operations in the Caribbean, particularly near Venezuela and

the Caribbean Basin. The US boosted security cooperation with select Caribbean nations to curb illicit trafficking.

Hurricane and COVID-19 Response: US aid during the hurricane season (e.g., Dorian in 2019) was provided but seen as inconsistent and the COVID-19 vaccine diplomacy was minimal, as the US prioritized domestic needs over regional distribution.

United States and CARICOM: 2025 and Beyond

As we examine the first eight weeks of the Trump administration, new issues have developed. These include the following:

- Need for re-engagement with the USA: Following a Summit of the Heads of Government of CARICOM in February 2025, CARICOM leaders have expressed intentions to engage with President Trump amidst shifts in U.S. foreign and trade policies. Discussions are anticipated to address how these policies will impact the region, especially smaller countries within the OECS sub-region.

- Opposition to U.S. Policies on Cuban Medical Missions: Caribbean leaders are opposing a new U.S. policy targeting Cuban medical missions, which are deemed critical for healthcare in the region. The U.S. has threatened visa restrictions for those involved in these missions, labeling them as “forced labor”. Leaders from countries like Jamaica, Trinidad and Tobago, and St. Vincent and the Grenadines have publicly opposed the policy, emphasizing the importance of Cuban medical support.

In summary, the U.S. maintains a firm stance against Nicolás Maduro’s government in Venezuela through increased sanctions and diplomatic non-recognition, while also navigating complex relations with CARICOM nations, particularly concerning policies affecting regional healthcare and economic collaborations.

Undoubtedly, the U.S. policies towards Venezuela under the Trump administration had significant implications for regional stability and shifts in alliances across Latin America and the Caribbean. These policies, particularly the “maximum pressure” campaign, created ripple effects that reshaped geopolitical dynamics in the region.

Impact on Regional Stability

The worsening humanitarian crisis in Venezuela, exacerbated by U.S. sanctions, led to mass migration. Neighboring countries, including CARICOM nations, faced challenges in accommodating refugees, straining their resources and social systems. The decline of Venezuela’s Petro Caribe program, which provided subsidized oil to Caribbean nations, forced many CARICOM states to seek alternative energy sources, impacting their economic stability. The crisis has also heightened concerns about regional security, including the potential for increased crime and instability due to the influx of displaced populations and the collapse of governance in Venezuela.

Shifts in Alliances

Venezuela’s alignment with countries like China, Russia, and Iran deepened as these nations provided economic and political support to Nicolás Maduro’s regime. This realignment challenged U.S. influence in the region. The U.S.

policies created rifts among CARICOM member states, with some aligning with U.S. objectives and others advocating for non-intervention. These divisions highlighted the challenges of maintaining regional solidarity under external pressures. The crisis also prompted some Latin American and Caribbean nations to strengthen regional cooperation and seek alternative alliances to address shared challenges, reducing reliance on traditional powers like the U.S. These developments without doubt underscore the complex interplay between U.S. foreign policy, regional stability, and shifting alliances in Latin America and the Caribbean.

The role of global powers (China, Russia) in counterbalancing U.S. influence. China and Russia have played pivotal roles in counterbalancing U.S. influence in Venezuela, particularly during the Trump administration's "maximum pressure" campaign. Their involvement has been multifaceted, encompassing economic, political, and military dimensions.

China's Role:

1. Economic Support: China has been Venezuela's largest creditor, providing over \$60 billion in loans, often backed by oil exports. This financial lifeline has helped sustain the Maduro regime despite U.S. sanctions.

2. Strategic Partnership: The China-Venezuela relationship, established during Hugo Chávez's presidency, evolved into a strategic partnership. China has invested heavily in Venezuela's infrastructure and energy sectors, ensuring a steady flow of oil to meet its domestic demands.

3. Diplomatic Backing: While China has maintained a relatively low profile in Venezuela's political crisis, it has consistently opposed U.S. sanctions and interventionist policies, advocating for dialogue and peaceful resolution.

Russia's Role:

1. Military Cooperation: Russia has provided significant military support to Venezuela, including arms sales and defense training. This partnership has bolstered the Maduro regime's security apparatus and deterred potential external interventions.

2. Energy Collaboration: Russian energy companies, such as Rosneft, have invested in Venezuela's oil industry, helping to mitigate the impact of U.S. sanctions on the country's primary revenue source.

3. Geopolitical Strategy: Russia's involvement in Venezuela is part of its broader strategy to challenge U.S. influence in the Western Hemisphere. By supporting Maduro, Russia has positioned itself as a key player in Latin American geopolitics.

Combined Impact:

The support from China and Russia has not only provided economic and military assistance to the Maduro regime but also complicated U.S. efforts to isolate Venezuela. Their involvement underscores the shifting dynamics of global power, where emerging and established powers challenge traditional U.S. dominance in the region.

Challenges for CARICOM economies linked to the Venezuelan crisis.

The Venezuelan crisis, compounded by U.S. sanctions, posed significant

challenges for CARICOM economies, particularly those with close economic ties to Venezuela. Some of the key challenges include:

Energy Dependence and the Decline of PetroCaribe -The PetroCaribe program, which provided subsidized oil to many CARICOM nations, was severely disrupted as Venezuela's oil production collapsed. This forced member states to seek alternative energy sources, often at higher costs, straining national budgets and increasing energy insecurity.

Trade Disruptions-Venezuela's economic collapse led to a decline in trade with CARICOM nations. Countries that exported goods or services to Venezuela experienced reduced demand, impacting their trade balances and economic growth.

Influx of Migrants-The humanitarian crisis in Venezuela resulted in mass migration, with some CARICOM nations, such as Trinidad and Tobago, receiving significant numbers of Venezuelan refugees. This placed additional pressure on social services, healthcare, and housing infrastructure in host countries.

Economic Vulnerabilities-Smaller CARICOM economies, already vulnerable to external shocks, faced increased economic instability due to the ripple effects of the Venezuelan crisis. The loss of affordable energy and trade opportunities compounded existing challenges, such as high debt levels and limited fiscal space.

Geopolitical Pressures-The crisis exposed CARICOM nations to geopolitical pressures from external powers, particularly the U.S., which sought to influence their foreign policy positions on Venezuela. Balancing these pressures with their economic interests and regional solidarity proved challenging.

These challenges underscored the interconnectedness of CARICOM economies with Venezuela and highlighted the need for regional strategies to mitigate external shocks.

Opportunities for U.S.-CARICOM economic engagement.

While several challenges may confront the US-CARICOM relationship, there are several opportunities for economic engagement particularly in areas that align with mutual interests and address regional challenges. These include trade expansion, renewable energy development, nearshoring opportunities, digital trade and innovation, food security and agricultural development, tourism and cultural exchanges.

Trade Expansion-The U.S. and CARICOM can enhance trade relations by leveraging frameworks like the Caribbean Basin Initiative (CBI) to increase the export of Caribbean goods to the U.S. market. Expanding trade preferences and addressing barriers to market entry can boost economic growth in the region.

Renewable Energy Development-With CARICOM's focus on sustainable development, the U.S. can support renewable energy projects in the Caribbean. Investments in solar, wind, and geothermal energy can help CARICOM nations reduce their reliance on imported fossil fuels and achieve energy security.

Nearshoring Opportunities-The U.S. can encourage nearshoring of manufacturing and services to CARICOM nations, taking advantage of their geographic proximity and skilled labor force. This can create jobs in the region while strengthening supply chain resilience for U.S. companies.

Digital Trade and Innovation-Collaboration in digital trade and technology can drive economic diversification in CARICOM. The U.S. can support initiatives to improve digital infrastructure, promote e-commerce, and foster innovation in sectors like fintech and digital services.

Food Security and Agricultural Development-The U.S. and CARICOM can work together to enhance agricultural sustainability and food security. This includes sharing expertise in agricultural biotechnology, improving supply chains, and supporting local food production.

Tourism and Cultural Exchange-Tourism remains a vital sector for CARICOM economies. The U.S. can invest in sustainable tourism initiatives and promote cultural exchange programs to strengthen ties and boost the region's economic recovery post-pandemic.

These opportunities highlight the potential for a mutually beneficial partnership that addresses CARICOM's development needs while advancing U.S. strategic interests in the region.

Analysis of U.S.-CARICOM relations during the Trump era

During the previous Trump administration, U.S.-CARICOM relations were shaped by a mix of strategic engagement and policy shifts that tested the resilience of this longstanding partnership. While the U.S. maintained its role as a key economic and security partner for the Caribbean, certain policies and actions created tensions and highlighted differing priorities. Some of the key aspects of this relationship revolved around economic engagement, diplomatic relations, climate change and development and security cooperation.

Economic Engagement: The U.S. remained a major trading partner for CARICOM nations, with initiatives like the Caribbean Basin Initiative (CBI) continuing to facilitate trade. However, there was limited expansion of economic programs tailored to address the region's evolving needs. The decline of Venezuela's PetroCaribe program, exacerbated by U.S. sanctions, created energy challenges for CARICOM nations. This presented opportunities for the U.S. to strengthen energy partnerships, though these were not fully realized during the Trump era.

Diplomatic Relations: The Trump administration's focus on Venezuela and its "maximum pressure" campaign placed CARICOM nations in a difficult position. While some member states aligned with U.S. policies, others emphasized non-intervention and dialogue, reflecting CARICOM's commitment to sovereignty and regional solidarity.

High-level engagements, such as meetings between U.S. officials and select CARICOM leaders, underscored the strategic importance of the region. However, these interactions sometimes created divisions within CARICOM, as not all member states were included.

Climate Change and Development: The Trump administration's withdrawal from the Paris Climate Agreement and reduced emphasis on climate change initiatives were at odds with CARICOM's priorities. As small island developing states (SIDS), CARICOM nations view climate change as an existential threat and sought greater U.S. support for mitigation and adaptation efforts.

Security Cooperation: The U.S. continued to support regional security initiatives, including efforts to combat drug trafficking and organized crime. However, CARICOM leaders expressed concerns about the impact of U.S. gun policies on regional security, citing the flow of illicit firearms into the Caribbean.

Discussion

Challenges and Opportunities

The Trump era highlighted both the strengths and vulnerabilities of U.S.-CARICOM relations. While economic and security ties remained strong, differing priorities on issues like climate change and Venezuela underscored the need for a more inclusive and collaborative approach. Moving forward, there is potential to build on shared interests and address areas of divergence to strengthen this critical partnership.

Policy Recommendations for Future U.S.-CARICOM Engagement Under Trumps Second Administration

In the month and half, he has been in office, President Donald Trump has quickly moved to erase references to climate change from federal policies and withdraw the U.S. from global commitments like the Paris Agreement focused on getting countries to cut greenhouse gas emissions to help limit global warming and mitigate against the impacts of climate change. Trump has called the Paris climate agreement “unfair” and “a rip off” to which he won’t subject American industry. It is under this dramatic shift in U.S. foreign policy – along with freezes by Trump to foreign aid, the gutting of the U.S.’s leading humanitarian agency, withdrawals from global agencies and the ramp up in deportations of undocumented migrants – that prime ministers and presidents representing CARICOM met for the Forty – Eighth Regular Meeting of Heads of Government in Barbados during the period February 19-21, 2025. “CARICOM has to engage the Trump administration,” St. Vincent and the Grenadines Prime Minister Ralph Gonsalves told the Miami Herald. “They are our neighbor, the United States, and we are theirs. Historically we have had links; geographically, we are close; a lot of Caribbean people inside the U.S., lots of persons come from the U.S. as tourists. They trade, we sent a lot of stuff to them, goods and services. We have to talk.”

To strengthen U.S.-CARICOM relations and address shared challenges under the second Trump administration, a set of forward-looking policy recommendations can guide future collaboration:

Deepen Energy Partnerships-Expand Renewable Energy Projects: CARICOM needs to discuss and negotiate with the US to invest in renewable energy infrastructure in CARICOM nations, such as solar, wind, and geothermal projects. This will help the region achieve energy independence, lower costs, and advance sustainability goals. Secondly, in relation to strengthening energy security initiatives the US should be encouraged to partner with CARICOM to develop regional energy strategies that reduce reliance on external suppliers and build resilient, integrated energy systems.

Support Climate Resilience-while the Trump administration has signaled its intention not to spend money on issues related to climate change, CARICOM states need to increase funding for climate adaptation and allocate resources for disaster preparedness, coastal protection, and sustainable agriculture to mitigate the impact of climate change in the region. They may need to look towards other areas besides the US such as the EU. Also, CARICOM states would need assistance from the EU and other sources to foster technology transfer including the provision of technical expertise and innovations in climate-smart technologies, ensuring CARICOM can better adapt to environmental challenges.

Enhance Trade and Investment-Another area for discussion and collaboration with the US could be in the modernization of trade agreements including the expansion of the Caribbean Basin Initiative (CBI) to cover additional sectors, such as digital goods and services, to promote economic diversification. CARICOM should also focus on attracting investment by establishing incentives for U.S. companies to invest in manufacturing, technology, and tourism in CARICOM nations, creating jobs and boosting economic growth.

Focus on Digital Transformation-In this sector CARICOM should seek assistance from the US in two main areas: Building Digital Infrastructure, that is collaborate on improving broadband connectivity and digital platforms to enhance competitiveness in the global economy and secondly in the promotion of digital education, namely investing in programs that develop digital literacy and skills to prepare CARICOM's workforce for the demands of the future economy.

Prioritize Health Partnerships-the US and CARICOM has a long history of health partnerships and this must be strengthened. This can be done by expanding collaborations to improve access to quality healthcare, including support for vaccine distribution and pandemic preparedness and by developing public health initiatives including addressing pressing regional health challenges, such as non-communicable diseases and mental health, through coordinated programs.

Reaffirm Multilateral Commitments-in dealing with the new Trump administration, CARICOM needs to collaborate through the OAS and other platforms and in so doing leverage multilateral organizations to address shared challenges like migration, security, and governance, ensuring CARICOM states have a strong voice in regional discussions. CARICOM should be able to promote inclusive diplomacy, that is to avoid any other state or organization having selective engagement with individual CARICOM nations and prioritize comprehensive, bloc-wide partnerships.

Bolster Security Cooperation –the US and CARICOM has a long history in various aspects of security cooperation. In its fight to combat transnational crime CARICOM needs to continue joint initiatives to counter drug trafficking, human trafficking, and illegal firearms, while addressing their root causes. Also, the US should be encouraged to assist in further enhancing regional security capabilities by providing technical assistance, equipment, and training to bolster CARICOM's capacity to address security threats.

Invest in Education and Cultural Exchange-as has been done over successive years, requests should be made to the US for an expansion in scholarship programs

including the offering of more opportunities for CARICOM students to study in the U.S., fostering future leaders with a strong connection to both regions. Also, CARICOM should support cultural initiatives by promoting cultural exchanges to strengthen people-to-people ties and deepen mutual understanding. By implementing these recommendations, the U.S. can rebuild trust, advance shared goals, and foster a partnership that prioritizes mutual respect, sustainability, and inclusive development.

Conclusion

This paper examined U.S. foreign policy towards Venezuela and the Caribbean Community (CARICOM) under President Donald Trump, (2017-2021, and Jan 2025-March 2025) focusing on its geopolitical, economic, and diplomatic implications. Key findings in six main areas include:

1. U.S.-Venezuela Relations: The Trump administration's "maximum pressure" campaign, including economic sanctions and diplomatic isolation, aimed to destabilize Nicolás Maduro's regime. While these actions failed to achieve regime change, they exacerbated Venezuela's economic collapse and humanitarian crisis. Undoubtedly, in this second term, the Trump administration would continue this policy of "maximum pressure."

2. CARICOM's Divided Response: CARICOM nations demonstrated divergent stances on U.S. policies. While some members supported U.S. objectives, others upheld principles of sovereignty and non-intervention, advocating for dialogue and peaceful resolution of the Venezuelan crisis.

3. Economic and Humanitarian Impacts: The sanctions disrupted regional economies, particularly through the decline of Venezuela's PetroCaribe program, which created energy challenges for CARICOM nations. The humanitarian crisis in Venezuela also led to mass migration, straining resources in host countries like Trinidad and Tobago.

4. Geopolitical Realignment: The crisis facilitated closer ties between Venezuela and U.S. adversaries like China and Russia, counterbalancing U.S. influence in the region. These global powers provided financial and political support to the Maduro regime.

5. Regional Stability and Cohesion: The Venezuelan crisis highlighted tensions between CARICOM's collective principles and the external pressures exerted by powerful actors like the U.S. Divisions within CARICOM underscored the challenges of maintaining regional solidarity amidst conflicting national interests.

6. Opportunities for U.S.-CARICOM Relations: Despite tensions during the Trump era, the post-Trump period offers prospects for collaboration on issues like climate resilience, economic recovery, and security. Strengthening trade agreements, promoting renewable energy, and fostering digital transformation are areas of mutual benefit.

These findings underscore the complexities of inter-American relations during a period marked by political polarization and economic uncertainty. They also highlight the importance of balancing external influences with regional

priorities and fostering multilateral solutions to shared challenges.

The broader implications of U.S. foreign policy during the previous Trump administration highlighted both the vulnerabilities and opportunities in U.S.-CARICOM relations. In this second administration it is hoped that by adopting an approach that prioritizes respect, mutual benefit, and regional stability, the U.S. can rebuild and fortify its relationships with CARICOM states, ensuring a more equitable and sustainable partnership in the years ahead.

REFERENCES

- [1] Britannica: Venezuela. <https://www.britannica.com/place/Venezuela>
- [2] CARICOM: Caribbean Community: Who we are. <https://caricom.org/our-community/who-we-are/>
- [3] Caribbean Community (CARICOM). (n.d.). CARICOM foreign ministers, U.S., and Canadian officials meet ahead of CARICOM summit. <https://caricom.org/caricom-foreign-ministers-u-s-and-canadian-officials-meet-ahead-of-caricom-summit/>
- [4] Do U.S. sanctions on Venezuela work? <https://www.cfr.org/in-brief/do-us-sanctions-venezuela-work>
- [5] How U.S. sanctions have affected Venezuela // El País. – 2024. - April 19). <https://english.elpais.com/international/2024-04-19/how-us-sanctions-have-affected-venezuela.html>
- [6] Geopolitical Realignments and the Southern Caribbean Energy Matrix. April, 19, 2022. <https://globalamericans.org/geopolitical-realignments-and-the-southern-caribbean-energy-matrix/>
- [7] MacDonald S.B. Geopolitics in the Caribbean: Changing Waters / In: Cope, Z. (eds) The Palgrave Handbook of Contemporary Geopolitics. - Palgrave Macmillan, Cham, 2024. https://doi.org/10.1007/978-3-031-47227-5_47
- [8] Rodrigues F. Sanctions, Venezuela's Crisis, and Options for Economic Statecraft. Dec.6, 2021. <https://peacepolicy.nd.edu/2021/12/06/sanctions-venezuelas-crisis-and-options-for-economic-statecraft/>
- [9] U.S. Department of State: U.S. Relations with Venezuela. 2024. 18 July. <https://surl.lu/jkkhry>

АҚШТЫҢ Д.ТРАМП ПРЕЗИДЕНТТІГІ КЕЗІНДЕГІ ВЕНЕСУЕЛА ЖӘНЕ КАРИБ ҚОҒАМДАСТЫҒЫНА (CARICOM) ҚАТЫСТЫ СЫРТҚЫ САЯСАТЫ

*Рагунат Махабир¹, Керон Ганпат²

*¹ Оңтүстік Кариб университеті, Тринидад және Тобаго

² Тринидад және Тобаго университеті, Тринидад және Тобаго

Андатпа. Бұл мақала АҚШ-тың Венесуэла мен Кариб аймағының Қауымдастығына (CARICOM) қатысты сыртқы саясатын, Дональд Трамптың бірінші әкімшілігі (2017-2021) және 2025 жылдың 20 қаңтарында басталған жаңа мерзімін талқылауға бағытталған. Зерттеу АҚШ әрекеттерін қалыптастырған геосаяси стратегия, экономикалық мүдделер

және аймақтық дипломатия арасындағы күрделі байланысты зерделейді. Трамп әкімшілігінің Венесуэлаға қатысты ұстанымы «максималды қысым» науқанына негізделген, бұл экономикалық санкциялар мен дипломатиялық оқшауландыруды, сондай-ақ Николас Мадуроның режимін әлсірету мақсатында оппозиция топтарын қолдауды қамтыды. Бұл саясат демократиялық басқаруды алға жылжытуды мақсат етсе де, Венесуэланың гуманитарлық дағдарысын күшейтті және АҚШ пен CARICOM мүше мемлекеттерінің қарым-қатынасын шиеленістірді.

Мақала CARICOM-ның Венесуэлаға қатысты бөлінген ұстанымын зерттеп, мүше мемлекеттердің қарама-қарсы пікірлерін көрсетеді, олардың кейбіреулері АҚШ саясатын қарсы алса, басқалары оны қолдады. Бұл айырмашылықтар аймақтық бірлікті, яғни ішкі істерге араласпау қағидатын және сыртқы ықпалдардан, әсіресе АҚШ-тан келген қысымдарды көрсетеді. Сонымен қатар, зерттеу АҚШ-тың саясаттарының аймақтық тұрақтылыққа, экономикалық дамуға және көпжақты ынтымақтастыққа әсерін талдайды. Саяси поляризация мен экономикалық белгісіздік кезеңінде, мақала АҚШ-CARICOM қарым-қатынастарының дамуы мен аймақтың болашағы үшін маңызы туралы түсініктер береді.

Тірек сөздер: Трамп, КАРИКОМ, Венесуэла, экономикалық саясат, санкциялар, сыртқы саясат, Николас Мадуро, аймақтық дипломатия

ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА США В ОТНОШЕНИИ ВЕНЕСУЭЛЫ И КАРИБСКОГО СООБЩЕСТВА (КАРИКОМ) ПРИ ПРЕЗИДЕНТЕ ТРАМПЕ

*Рагхунат Махабир¹, Керон Ганпат²

*¹Южно-Карибский университет, Тринидад и Тобаго

² Университет Тринидада и Тобаго, Тринидад и Тобаго

Аннотация. Цель данной работы — проанализировать внешнюю политику США в отношении Венесуэлы и Карибского сообщества (CARICOM) при президенте Дональде Трампе, с акцентом на его первое президентство (2017-2021) и новый срок, начавшийся 20 января 2025 года. Исследование будет сосредоточено на сложных взаимосвязях геополитической стратегии, экономических интересов и региональной дипломатии, которые формировали действия США в регионе. Подход администрации Трампа к Венесуэле характеризовался кампанией «максимального давления», которая включала введение строгих экономических санкций, дипломатическую изоляцию и поддержку оппозиционных групп с целью ослабления режима Николаса Мадуро. Эта политика, направленная на продвижение демократического управления в Венесуэле, однако, усугубила гуманитарный кризис в стране и привела к значительному социальному напряжению, а также создала напряженность в отношениях США с государствами-членами CARICOM.

Работа исследует разделенность CARICOM по вопросу Венесуэлы, подчеркивая контрастные позиции государств-членов, некоторые из которых

выступили против подхода США, в то время как другие поддержали его. Эти различия отражают более широкие напряжения между региональной солидарностью, которая выступает за невмешательство во внутренние дела, и внешними давлениями со стороны крупных держав, таких как США. Кроме того, исследование анализирует, как политика США повлияла на региональную стабильность, экономическое развитие и многостороннее сотрудничество в Карибском регионе. В условиях нарастающей политической поляризации и экономической неопределенности, работа предлагает ценные выводы о развитии отношений США и CARICOM и их последствиях для будущего региона.

Ключевые слова: Трамп, КАРИКОМ, Венесуэла, экономическая политика, санкции, внешняя политика, Николас Мадуро, региональная дипломатия

Information about authors:

Raghnath Mahabir – PhD, Coordinator of the National Security and Intelligence Program, University of the Southern Caribbean, Trinidad and Tobago, e-mail: mahabir@usc.edu.tt

Keron Ganpat - Instructor in Criminology, University of Trinidad and Tobago, Trinidad and Tobago, e-mail: keron.ganpat@utt.edu.tt

Авторлар туралы мәлімет:

Рагунат Махабир - PhD докторы, Ұлттық қауіпсіздік және барлау кафедрасының доценті, Оңтүстік Кариб университеті, Тринидад және Тобаго, e-mail: mahabir@usc.edu.tt

Керон Ганпат - оқытушы, криминалист инструктор, Тринидад және Тобаго университеті, Тринидад және Тобаго, e-mail: keron.ganpat@utt.edu.tt

Сведения об авторах:

Рагхунат Махабир – докторPhD, доцент кафедры национальной безопасности и разведки, Южно-Карибский университет, Тринидад и Тобаго, e-mail: mahabir@usc.edu.tt

Керон Ганпат – преподаватель, инструктор криминологии, Университет Тринидада и Тобаго, Тринидад и Тобаго, e-mail: keron.ganpat@utt.edu.tt

Received: January 12, 2025

УДК 327.1

МРНТИ 11.25.19

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.59.1.011>

**КАЗАХСТАНСКО-РОССИЙСКОЕ ПРИГРАНИЧЬЕ:
ИСТОРИЧЕСКАЯ ПАМЯТЬ КАЗАХОВ АЛТАЯ КАК ФАКТОР
МЕЖГОСУДАРСТВЕННОГО СОТРУДНИЧЕСТВА**

Кожирова С.Б.¹, *Нечаева Е.Л.²,

¹Институт востоковедения имени Р.Б. Сулейменова КН МНВО РК,
Алматы, Казахстан

*² Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева,
Астана, Казахстан

Аннотация. Важным фактором современного казахстанско-российского межгосударственного сотрудничества является историческая память казахов, проживающих в российском приграничье. В статье исследуются этнокультурные особенности казахов, проживающих в Республике Алтай, численность которых превышает 12 тысяч человек. Основная часть данной этнической группы сосредоточена в Кош-Агачском районе, историческое формирование которого связано с переселением казахов Усть-Каменогорского уезда Семипалатинской области в последней трети XIX века. Эти миграционные процессы были обусловлены поиском пастбищных угодий, что способствовало освоению территории современной Чуйской степи.

Казахи Алтая, принадлежащие к Среднему жузу (роды саргалдак, найман, уаки и другие), демонстрируют уникальный характер этнокультурной адаптации, вызванной продолжительным взаимодействием с местными этносами и спецификой природно-климатических условий. В результате у казахов Алтая сформировалась своеобразная этнокультурная идентичность, отличная от идентичности казахов Казахстана, Китая и Монголии, где традиционная культура сохраняется в более аутентичном виде.

Особое внимание уделяется роли традиционных ценностей в сохранении исторической памяти, которые выступают механизмом поддержания этнокультурной идентичности и устойчивости сообщества в условиях социально-культурной трансформации. Исследование подчеркивает значение исторической памяти как ключевого фактора, обеспечивающего преемственность культурных традиций и формирование самосознания казахов Алтая.

В рамках исследования был проведён экспертный опрос с целью изучения проблемы национально-патриотических настроений и сохранения традиций в приграничных районах. Полученные результаты позволяют сделать вывод о роли традиционных ценностей казахов Алтая как механизма

сохранения исторической памяти, а также их влияние на этнокультурную идентичность в условиях современности.

Ключевые слова: память, историческая память, культурная память, исследование памяти, традиционные ценности, национальное строительство, национальная идентичность, национальная идея

Финансирование: Исследование в статье осуществлено при грантовом финансировании Министерства науки и высшего образования РК в рамках проекта ПЦФ МНВО РК BR21882266 «Исследование исторической памяти населения и политики национального строительства в Казахстане за годы Независимости».

Введение

Казахи, проживающие в Республике Алтай, представляют собой уникальную этнокультурную группу, численность которой превышает 12 тысяч человек. Основная часть казахского населения сосредоточена в Кош-Агачском районе, охватывающем обширные просторы Чуйской степи, доступ к которой осуществляется исключительно через Чуйский тракт. Районный центр, село Кош-Агач, расположен на значительном удалении от ближайшего города Горно-Алтайска — в 560 км. Историческое переселение казахов на территорию современного Алтая началось в последней трети XIX века, когда жители Усть-Каменогорского уезда Семипалатинской области (ныне Восточно-Казахстанская область Республики Казахстан) мигрировали в поисках пастбищных угодий.

Казахи Алтая принадлежат к Среднему жузу, среди которых преобладают представители родов саргалдак и найман; встречаются также уаки и представители других родовых подразделений. Компактное проживание казахов отмечается в пяти селах Кош-Агачского района (Кош-Агач, Тобелер, Жана-Аул, Джазатор, Теленгит-Сортогой), а также в селе Тураты Усть-Канского района, при этом отдельные семьи расселены по всей территории Республики Алтай. В этнографических исследованиях их нередко называют кошагачскими или чуйскими казахами.

Историография проблемы достаточно обширна, еще в 1986 г. в издательстве «Наука» Казахской ССР вышла монография А.В.Коновалова «Казахи Южного Алтая (проблемы формирования этнической группы)» [1]; итогом работы стало выделение казахов Алтая, компактно проживающих в Чуйской степи и прилегающих речных долинах, в особую этническую группу, обладающую культурной, языковой спецификой, а также специфическим этническим самосознанием. Представляют интерес исследования Октябрьской И.В. [2,3], Анисимовой И.В. [4]. Самашев З., Ермолаева А., Куш Г. в книге «Древние сокровища Казахского Алтая» приводят ценные материалы по археологии и этнографии Казахского Алтая, начиная с эпохи палеолита до этнографической современности. [5]

Бесайдар Алашкызы в статье «Казахи Шуйского района» приводит следующие сведения: «в Шуйскую долину, расположенную на юге Горного Алтая, казахи поселились в конце XIX века, то есть в 1870 году» [6]. В произведении краеведа Пионера Муктасырова, уроженца Шуйского района, «Бәйтеректің оқшау шыққан бұтағы» казахи начали населять эти местности после того, как царское правительство присвоило себе местность Шабанбай, являющимся родовыми угодьями Каратай бабы: «В то время, когда Кульжабай ходил со словами «земля принадлежит богу, вода - султану, а я буду кочевать по мере своих возможностей», в 1864 году китайские и русские власти разделили казахские земли на две части. Спустя три года после разделения земли, царь издал указ: «Пастбища Шабанбая являются собственностью царя» и наши предки, лишенные своих родовых земель, вынуждены были направить свой караван в сторону Шуйской долины» [7].

Многовековая адаптация к новым природно-климатическим и социальным условиям, а также тесное сосуществование с другими этносами региона способствовали формированию у казахов Алтая специфического мировоззрения и менталитета. Эти особенности разительно отличают их от казахов Казахстана, Китая и Монголии, у которых традиционная культура сохранилась в более архаичном и аутентичном виде.

Описание материалов и методов

Исследование базируется на применении комплексного подхода, включающего качественные и количественные методы анализа. Основным методом исследования стал экспертный опрос, который проводился среди представителей научного сообщества, специалистов в области этнографии, истории и социологии, а также представителей казахской диаспоры в Республике Алтай.

Экспертный опрос был направлен на выявление особенностей национально-патриотических настроений и механизмов сохранения традиционных ценностей в приграничных районах. Анкеты включали вопросы о роли исторической памяти, трансформации традиционных ценностей в современных условиях и влиянии социальных изменений на этнокультурную идентичность казахов Алтая.

Помимо экспертного опроса, в работе использовались методы анализа и синтеза, позволившие интерпретировать данные исторических источников, этнографических материалов и нормативных документов. Дополнительно были проведены наблюдения в местах компактного проживания казахов Кош-Агачского района, что способствовало изучению их повседневных практик, взаимодействия с другими этносами и сохранения культурного наследия.

Комплексный характер исследования позволил выявить ключевые аспекты адаптации казахов Алтая в новых природно-климатических и социокультурных условиях, подчеркнув значимость традиционных ценностей как основы их исторической памяти и этнокультурной идентичности.

Результаты

В контексте настоящего исследования можно выделить несколько ключевых аспектов.

1. Казахи Республики Алтай представляют собой уникальную этнокультурную группу, сформированную в результате миграционных процессов второй половины XIX века, обусловленных поиском пастбищных угодий. Их компактное проживание в Кош-Агачском районе и взаимодействие с местными этносами способствовали созданию специфического мировоззрения и менталитета.

2. Традиционные ценности казахов Алтая выступают важным механизмом сохранения исторической памяти, обеспечивая преемственность культурных традиций и поддержку этнокультурной идентичности в условиях социально-культурных трансформаций.

3. Этнокультурная идентичность казахов Алтая заметно отличается от идентичности казахов Казахстана, Китая и Монголии, где традиционная культура сохранилась в более аутентичном виде. Это различие объясняется особенностями адаптации к природно-климатическим условиям и социальному окружению в приграничных районах.

4. Экспертный опрос выявил высокую значимость национально-патриотических настроений среди казахов Алтая и подтвердил ключевую роль традиционных ценностей в формировании их этнокультурной идентичности и сохранении исторической памяти.

Обсуждение

Традиции представляют собой важнейший элемент культурного наследия, обеспечивающий непрерывность исторической памяти и воспроизводство социальных норм. В широком смысле понятие «традиция» охватывает устойчивые, повторяющиеся свойства и формы поведения, которые закреплены в коллективной памяти и передаются от поколения к поколению. В обыденной практике традиции нередко отождествляются с обычаями, обрядами и ритуалами. Однако, в отличие от простого повторения, традиции несут в себе «идеальную программу» жизнедеятельности человека, служат инструментом трансляции накопленного опыта и регуляции общественных отношений.

Исторически сложилось так, что социальный порядок в обществе поддерживался через силу привычки, общественное мнение, моральный авторитет старейшин и роль традиций как основного механизма коллективной координации. В традиционном обществе они выступали в роли своеобразного социального института, формирующего и закрепляющего культурные нормы и ценности. Традиции способствовали структурированию жизнедеятельности этноса, создавая устойчивую систему взаимодействий, основанную на общепринятых правилах и моральных принципах.

Формирование традиций является органическим и исторически обусловленным процессом. Люди сознательно стремились укреплять и соблюдать нравственные нормы, которые определяли их образ жизни. В

традициях находили отражение укоренившиеся моральные установки, которые передавались от одного поколения к другому, становясь основой для воспитания семейных и общественных привычек, необходимых для поддержания стабильности и сплоченности.

По мнению Л.Д. Столяренко, обычаи и обряды играют важнейшую роль в регуляции человеческого поведения, способствуя консолидации общества вокруг общих культурных ценностей. Традиции обеспечивают не только стабильность и преемственность национального образа жизни, но и интеграцию людей в единую культурную систему [8]. Э.С. Маркарян подчеркивает, что обычаи представляют собой стереотипные формы массового поведения, которые фиксируют определённые модели действий. Эти стандартизированные действия обеспечивают эффективное социальное регулирование, способствуя поддержанию иерархии социальных статусов и порядка в обществе [9].

Таким образом, традиции функционируют как механизм передачи исторической памяти, сохраняя нравственные ориентиры и социальные связи в условиях меняющейся реальности. Они играют ключевую роль в формировании национальной идентичности, обеспечивая сохранение культурного наследия и интеграцию новых поколений в исторически сложившуюся систему общественных норм и ценностей.

Казахское население Горного Алтая формировалось со второй половины 18 и до начала 20 вв. Первое появление казахов в алтайских волостях относится к середине 18 века и было связано с нападением Цинской армии на Джунгарию. После разгрома Джунгарии произошло массивное миграционное движение казахов. Набеги казахов против алтайцев были прекращены благодаря строительству в начале 1760-х гг. Колывано-Кузнецкой оборонительной линии и Бухтарминского укрепления. С 30-х гг. 19 века отдельные группы казахов стали эпизодически предпринимать попытки переселиться на территорию Горного Алтая. Уже во второй половине 19 века миграционное давление казахов для алтайцев стало ощутимым. Казахи начали селиться в Черно-Ануйском стане Алтайской духовной миссии. Приграничные территории южного Алтая традиционно являлись зоной активных этнополитических процессов кочевой ойкумены, где сталкивались интересы различных этнотерриториальных группировок Саяно-Алтая, Монголии, Казахстана, втянутых в орбиту геополитических интересов России, Китая и Джунгарии.

К началу XIX в. после разделения основных сфер влияния между Цинской и Российской империями этот регион отличался смешанным составом населявших его народов, а дальнейшее развитие ситуации было связано с демаркацией российско-китайской границы [10]. В 1864 г. был подписан Чугучакский договор, который впервые обозначил границу России от Алтая до Тянь-Шаня, уточненную договором 1881г. Установление фиксированной границы вызвало дробление тувинского и казахского этнических ареалов. Во власти Китая оказались многочисленные группы казахов Среднего жуза - родовые подразделения кара-кереев (племени найманов), абак и ашемайлы

(племени кереев), сохранившие устойчивые связи с казахской степью и Алтаем.

Весной 1879 г., группа казахов из рода Кирей численностью до 1000 кибиток прикочевала из Западной Монголии в Чуйскую степь Горного Алтая. В конце 1880-х гг. в Чуйскую долину переселились казахи из рода Сарыкалдака. В 1893 г. на Чую прикочевало порядка 100 кибиток казахов Чингистайского рода. В отличие от киреитов они являлись российскими подданными и были приписаны к волостям Семипалатинской области. По переписи 1897 г., в Чуйской долине проживало 559 казахов. В 1898 и 1900 гг. киреиты, прикочевавшие на Чую в 1879 г., были поэтапно приняты в российское подданство и приписаны ко 2-й Чуйской волости. Отныне они должны были выплачивать алтайцам этой волости ежегодно 500 руб. за пользование пастбищными угодьями. Род Сарыкалдака и чингистайцы получили официальное разрешение властей на жительство в Чуйской долине только в 1913 г. с образованием в урочище Юстыд особой Киргизской волости. Те из казахов, кто не принял российское подданство, по договоренности с китайскими властями, подлежал немедленной высылке на сопредельную территорию Китая. Несмотря на это, захваты кочевий продолжались, накаляя тем самым межэтническую обстановку. Алтайцы были полностью вытеснены из пятидесятикилометровой зоны вдоль российской границы [11].

К 1917 году на юге Горного Алтая проживало уже около 2000 казахов. Высокий уровень сплоченности, взаимопомощи и сохранение родовых связей позволило казахам составить серьезную конкуренцию алтайскому этносу в Чуйской долине Горного Алтая. Динамика демографических процессов, отражающая увеличение числа казахов на территории Кош-Агачского района, такова: в 1927 году казахов было 2175 человек; в 1939 - около 3000; а по данным на 1989 год - 9000 человек [12].

На территории Кулундинского района Алтайского края расположены два населенных пункта, в которых компактно проживает значительная казахская диаспора. Это п. Мирабилит (здесь казахи живут совместно с русскими) и п. Кирей, который является по национальному составу населения практически моноэтническим казахским. В данном населенном пункте проживают лишь несколько представителей этнических русских и татар, которые, являясь членами казахских семей (результат межнациональных браков. Общая численность населения п. Кирей составляет 360 жителей.

С начала 1990-х гг. в Кош-Агачском районе Алтайского края развернулось движение за национальное возрождение; возникли музеи и центры казахской культуры; в национальных школах было введено преподавание народных традиций; широкое развитие получили фольклорные практики; началась реисламизация района.

Основным местом казахского искусства орнамента на Алтае является Кош-Агачский район. У казахов сохранились в быту различные традиционные и архаические элементы культуры, в том числе женские домашние ремесла. Женщины – казашки по-прежнему изготавливают

для нужд своей семьи с целью утепления и украшения жилища тканые, вышитые и войлочные изделия: тускийз, подзоры, наволочки, полотенца и сырмаки. Не утратила своего значения и юрта – временное переносное жилище. В настоящее время разборные мобильные юрты, составленные, из жердей и обтянутые толстым войлоком встречаются, в основном на летних пастбищах, стоянках для чабанских семей и на кумысной ферме. А иногда встречаются и в селах, как летники возле дома. Внутри юрты традиционно убраны плетеными из чия циновками, войлочное покрытие юрты скреплены ткаными узорными полосами, стены украшены вышитыми коврами, а на пол стелятся войлочные ковры – сырмаки. Это связано с тем, что казахи испокон веков занимаясь животноводством ведут безотходное хозяйство, то есть все что дает скот, все используется в ведении домашнего хозяйства. Например, мясо идет в пищу, из шкуры делают кожаные изделия: торсык, саба, принадлежности для лошади, после выделки и обработки. А из шерсти животных вяжут теплые вещи – носки, жилеты, варежки и это еще не все. Шерсть после стрижки чистят и выбивают грязь, затем катают войлок. И это нужно сделать только летом и только при большом количестве женщин, т.к. одному человеку этот труд неподсильен.

В сохранении и развитии национальных традиций немаловажное значение имеет самобытная культура казахов. При поддержке республиканского Правительства удалось сохранять национальный музей казахов в селе Жана-Аул, фольклорные группы, ансамбли на территории муниципальных образований, обеспечить их соответствующими музыкальными инструментами и сценическими костюмами, в национальном театре можно ставить спектакли из художественных произведений, как в свое время было поставлено «Материнское поле» по Чингизу Айтматову, и другие спектакли.

Экспертный опрос был проведен с 1 по 10 октября 2023 года в приграничном районе Республики Алтай, Кош-Агачском районе Горно-Алтайска. Селов Республике Алтай, административный центр Кош-Агачского района, образует Кош-Агачское сельское поселение в составе Российской Федерации с населением около 10 000 человек. Целью экспертного опроса стало исследование проблемы национально-патриотических настроений и сохранения традиций в приграничье.

В первой половине 1990-х гг. лидеры казахов Горного Алтая ориентировались на установление тесных контактов с «исторической родиной» – Казахстаном. Поэтому они выступали с требованием рассматривать их в качестве казахской диаспоры. В связи с этим в июле 1996 г. в Кош-Агачском районе Институтом гуманитарных исследований Республики Алтай был организован этносоциологический мониторинг. Было сделано заключение, что горно-алтайские казахи не являются диаспорой, а сформировались в этнотерриториальную группу казахского этноса при социокультурном влиянии алтайцев, то есть представляют собой субэтнос. Негативный опыт миграции в Казахстан, а также факт получения во второй половине 1990-х гг. рядом алтайских субэтносов

статуса коренных малочисленных народов, предполагающего социальные льготы и приоритетное финансирование экономических проектов, также привели к пересмотру данной позиции.

Летом 1999 г. в п. Жана-Аул Кош-Агачского района состоялся Курултай казахов Республики Алтай. Его участники подняли вопрос о возможности считать казахов третьим коренным народом республики и ходатайствовали перед Администрацией Президента Российской Федерации о причислении горно-алтайских казахов к коренным малочисленным народам. В своем обращении участники Курултая подчеркнули, что в Горном Алтае казахи проживают на территории традиционного расселения и фактически потребовали предоставления национально-культурной автономии. Одновременно было решено обратиться за поддержкой к правительству Республики Казахстан. Многие представители общественности и элиты Республики Алтай усмотрели во всем этом сепаратистские тенденции.

Летом же 1999 г. состоялся учредительный съезд казахов Алтая, где было принято решение о создании общественного движения «Курултай казахского народа». В 2000 г. его Устав был утвержден Министерством юстиции Республики Алтай. Деятельность Курултая вновь ориентировалась на взаимодействие с основным этническим массивом, со структурами, представляющими интересы казахов России и других стран. В июле 2001 г. в Кош-Агачском районе состоялся Малый курултай казахов России, собравший лидеров казахов из Алтайского края, Москвы, Монголии, Китая, а также представителей Казахстана и Всемирной ассоциации казахов.

Как следствие, по мнению экспертов, в силу изолированности от основного этнического массива, относительно небольшой численности и наличия иноэтничного окружения кош-агачские казахи сформировались в сплоченную, обладающую рядом этнокультурных особенностей и самосознанием группу. Практически все знают друг друга - если не непосредственно, то через родственников и знакомых.

Возрастная картина Кош-Агачского района выглядит следующим образом: дети до 6 лет – 1952; от 7 до 17 лет – 2324; от 18 до 29 лет – 2344; от 30 до 60 лет – 8445; свыше 65 лет – 4511.

Как отмечают эксперты, межэтнические браки в Кош-Агачском районе широко распространены. В основном молодежь выбирает себе пару в «городе» (г. Горно-Алтайск).

Примечательно, что консолидация жителей района очень высока за счет казахского языка, который используется повсеместно – и в быту, и на работе. При этом казахский язык, культуру пропагандируют «Курултай казахов Кош-Агачского района», в образовательных учреждениях и местные исполнительные органы в лице администрации района. Однако, в образовательных программах «родной язык» преподается на русском языке.

Все казахи Кош-Агачского района считают себя мусульманами, но 5 столпов ислама в полном объеме выполняют порядка 55-60% жителей. При этом все обычаи проходят по мусульманским традициям. Религия, по оценкам экспертов, в основном как раз таки держится за счет повсеместного

соблюдения традиции. Как следствие, национально-патриотические идеи опираются на культурно-исторические воспоминания народа. Как отмечают эксперты, тесные связи до 90-х годов с жителями Катон-карагайского района Восточно-Казахстанской области Республики Казахстан до сих пор сохранены в памяти. Не редки случаи, когда в «своем кругу» старшее поколение ведет разговоры о воссоединении единого казахского Алтая.

Также эксперты отмечают, что заметным следствием миграций стало усиление религиозности кошагачских казахов. Многие молодые казахи, попав в Казахстан, стали ходить в мечеть, исполнять предписания ислама. Вернувшиеся, да и те, кто остался в Казахстане, стараются приобщить родителей, воспитанных в атеистические советские времена, к религии. Таким образом, эмиграция и реэмиграция казахов Кош-Агача имели ощутимые и неоднозначные последствия для их этнографической группы. Они несомненно способствовали более четкому осознанию ими своего места среди казахов вообще, как казахов именно российских, алтайских, кош-агачских, сделали более глубоким, наполненным их этническое самосознание.

Также стоит отметить, что национал-патриотические настроения в Республике Алтай могут быть различными в разных социальных группах и возрастных категориях. Например, когда как старшее поколение может активно выражать свою национал-патриотическую принадлежность, молодежь привержена к традиционным ценностям и современной государственной политике.

Таким образом, Кош-Агачский район превратился в некий центр консолидации казахов, проживающих за пределами Казахстана. Одним из официально провозглашенных принципов деятельности Курултая казахского народа является признание приоритета национального единства, интерпретация которого казахскими националистами может содержать и ирредентистскую составляющую. Для юга Горного Алтая эта угроза актуализируется еще и тем обстоятельством, что значительное количество казахов проживает на сопредельных территориях Баян-Ульгийского аймака Монголии и Синьцзян-Уйгурского автономного района Китая.

Этнокультурные особенности приграничных регионов облегчают межкультурные коммуникации, благоприятствует развитию приграничья как важной контактной зоны. Специфика казахстанско-российского приграничья состоит в характерной культурной общности и следует заметить, что межцивилизационные различия (принадлежность к разным конфессиям) не оказывают существенного воздействия на приграничные связи, так как население по обе стороны границы имеет достаточно продолжительный опыт сосуществования.

Важной составляющей в данном контексте является языковой вопрос. В Казахстане большинство населения владеет русским языком, который имеет статус официального. В приграничных с РФ регионах Казахстана, напротив, стоит проблема незнания населением казахского языка, являющегося государственным языком. Таким образом, языкового

барьера для осуществления контактов с народами РФ, проживающими в приграничье, нет. В то же время, в РФ практика поддержки казахского языка в приграничных с РК регионах остается актуальной задачей. Связано это с тем, что казахская диаспора в России – четвертая по численности после Монголии, Китая и Узбекистана. По статистическим данным численность казахского населения в РФ составляла в 2002 году – 652 тысяч человек, в 2010 году – 647 тысяч. Наибольшее число казахов зафиксировано в Астраханской области – 149,4 тыс. человек, т.е. 16,3% населения области. Согласно мнению российского исследователя И.Р. Атнагулова, «казахи России в основном являются неотъемлемой органической частью всего общества, которое не испытывает к ним неприязни в виде социального «выталкивания».

Приграничное положение ряда районов Алтайского края с Республикой Казахстан, многовековая принадлежность сопредельных территорий Алтайского края и Казахстана к единому политическому пространству обусловили проживание по обе стороны российско-казахстанской границы крупных общностей русских в Восточном и Северо-Восточном Казахстане и казахов в приграничных районах России, в том числе Алтайского края. В частности, на территории Кулундинского района Алтайского края расположены два населенных пункта, в которых компактно проживает значительная казахская диаспора. Это п. Мирабилит (здесь казахи живут совместно с русскими) и п. Кирей, который является по национальному составу населения практически моноэтническим казахским. В данном населенном пункте проживают лишь несколько представителей этнических русских и татар, которые, являясь членами казахских семей (результат межнациональных браков), фактически подверглись казахским населением ассимиляции. Общая численность населения п. Кирей составляет 360 жителей.

В поселке имеется полная средняя национальная казахская школа (Каракульская средняя школа), которая входит, наряду с детским садом, в поселковый образовательный комплекс. Кроме Каракульской средней школы, в Алтайском крае имеется казахская национальная Байгамутская средняя школа (Благовещенский район) и две школы с преподаванием казахского языка как родного (Бигильдинская неполная средняя школа и Бор-Кособулатская начальная школа Угловского района).

Заключение

Казахи Республики Алтай представляют собой уникальный пример этнокультурной группы, чья идентичность и традиции сформировались в результате сложных исторических, природно-климатических и социальных факторов. Миграционные процессы XIX века и последующее взаимодействие с местными этносами создали условия для формирования специфического мировоззрения и менталитета, отличающего казахов Алтая от других групп казахской диаспоры.

Роль традиционных ценностей в данном процессе оказывается ключевой, выступая механизмом сохранения исторической памяти и обеспечения преемственности культурных традиций. Именно через традиции осуществляется передача опыта и знаний, необходимых для поддержания этнокультурной идентичности в условиях современных трансформаций.

Этнокультурная адаптация, обусловленная уникальными условиями приграничных районов, формирует самобытность казахов Алтая, существенно отличающуюся от казахов Казахстана, Китая и Монголии. Проведенный экспертный опрос подтвердил важность национально-патриотических настроений и традиционных ценностей в сохранении исторической памяти и поддержании этнокультурной устойчивости сообщества. Эти аспекты подчеркивают необходимость дальнейших исследований, направленных на углубление понимания механизмов культурного наследия в условиях глобальных изменений.

Таким образом, изучение этнокультурной адаптации казахов Алтая в контексте приграничного взаимодействия способствует более глубокому осмыслению процессов идентичности, трансформации традиций и их роли в устойчивом развитии этнических сообществ, а также выявлению новых возможностей для укрепления казахстанско-российского межгосударственного сотрудничества в гуманитарной сфере.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Коновалов А.В. Казахи Южного Алтая: проблемы формирования этнической группы. - Наука, 1986. – 151 с.

[2] Октябрьская И.В. Казахи Алтая. История и современность // Этнографическое обозрение. - 1997. - № 6. - С. 92-102;

[3] Октябрьская И.В. Казахи Алтая: Этнополитические и социокультурные процессы в пограничных районах Южной Сибири XIX-XX вв. 2004. <https://www.dissercat.com/content/kazakhi-altaya-etnopoliticheskie-i-sotsiokulturnye-protsessy-v-pogranichnykh-raionakh-yuzhno>

[4] Анисимова И.В. «Казахский вопрос» в Алтайском горном округе в 80 – начале 90-х гг. XIX в. // В: Четвертые Востоковедческие чтения памяти Лившица С.Г. - Барнаул: Изд-во БГПУ, 2002. - С. 149-156.

[5] Самашев З., Ермолаева А., Куш Г. Древние сокровища Казахского Алтая. - Алматы, 2007. <https://arheology.kz/monografii/193-drevnie-sokrovishcha-kazakhskogo-altaya.html>

[6] Алашкызы Б. Казахи Шуйского района. <https://ehistory.kz/ru/news/show/5765>.

[7] Муктасыров П. Бәйтеректің оқшау шыққан бұтағы. https://adebiportal.kz/kz/books/view/baiterektin-oqsau-syqqan-butagy__980

[8] Кукушкин В.С., Столяренко Л.Д. Этнопедагогика и этнопсихология. - Ростов на Дону: Феникс, 2000.

[9] Маркарян Э.С. Проблемы культурных традиций. www.eo.iea.ras.ru

[10] Айдарбаева Р.К. Казахи в Алтайском крае России (XVIII 20-30 гг. XX вв.): автореф. к. и. н. - Алматы, 1998. - 27 с.

[11] Алтайская губерния - Казахстан. 1917-1925. История административно-территориального разграничения (сборник документов и материалов). - Барнаул: ОАО Алтайский полиграфический комбинат, 2001. - 308 с.

[12] Ахметова Ш.К. Казахи Западной Сибири и их этнокультурные связи в городской среде. - Новосибирск: Изд-во ИАЭТ СО РАН, 2002. - 104 с.

[13] Атнагулов И.Р. Материальная культура и система жизнеобеспечения верхнеуральских казаков-нагайбаков во втор. пол. XIX – нач. XX века: дисс. к.и.н. – М., 2002.

REFERENCES

[1] Konovalov A.V. Kazakhi Yuzhnogo Altaya: problemy formirovaniya etnicheskoy gruppy [Kazakhs of Southern Altai: Problems of Ethnic Group Formation]. Nauka, 1986, 151 p. [in Russ.].

[2] Oktyabrskaya I.V. Kazakhi Altaya. Istoriya i sovremennost' [Kazakhs of Altai. History and Modernity]. Etnograficheskoe obozrenie, 1997, No. 6. p. 92-102 [in Russ.].

[3] Oktyabrskaya I.V. Kazakhi Altaya: Etnopoliticheskie i sotsiokulturnye protsessy v pogranichnykh rayonakh Yuzhnoy Sibiri XIX-XX vv. [Kazakhs of Altai: Ethnopolitical and Sociocultural Processes in the Border Areas of Southern Siberia in the 19th-20th Centuries]. 2004. <https://www.dissercat.com/content/kazakhi-altaya-etnopoliticheskie-i-sotsiokulturnye-protsessy-v-pogranichnykh-raionakh-yuzhno> [in Russ.].

[4] Anisimova I.V. «Kazakhskiy vopros» v Altayskom gornom okruge v 80 – nachale 90-kh gg. XIX v. [“Kazakh Question” in the Altai Mountain District in the 1880s - Early 1890s]. V: Chetvertye Vostokovedcheskiye chteniya pamyati Livshitsa S.G. [Fourth Oriental Studies Readings in Memory of S.G. Livshits]. Barnaul: Publishing House of BSPU, 2002. p. 149-156 [in Russ.].

[5] Samashev Z., Yermolaeva A., Kushch G. Drevnie sokrovishcha Kazakhskogo Altaya [Ancient Treasures of Kazakh Altai]. Almaty, 2007. <https://arheology.kz/monografii/193-drevnie-sokrovishcha-kazakhskogo-altaya.html> [in Russ.].

[6] Alashkyzy B. Kazakhi Shuyskogo rayona [Kazakhs of the Shu District]. <https://ehistory.kz/ru/news/show/5765>. [in Russ.].

[7] Muktasayrov P. Băiterektiң oqsau şyqqan būtağy [The Isolated Branch of the Baiterek Tree]. https://adebiportal.kz/kz/books/view/baiterektin-oqsau-syqqan-butagy__980 Russ.].

[8] Kukushkin V.S., Stolyarenko L.D. Etnopedagogika i etnopsikhologiya [Ethnopedagogy and Ethnopsychology]. Rostov-on-Don: Feniks, 2000 [in Russ.].

[9] Markaryan E.S. Problemy kulturnykh traditsiy [Problems of Cultural Traditions]. www.eo.iea.ras.ru [in Russ.].

[10] Aidarbaeva R.K. Kazakhi v Altaiskom krae Rossii (XVIII – 20-30-e

gg. XX vv.): avtoref. ... k. i. n. [Kazakhs in the Altai Krai of Russia (18th – 1920s-1930s)]. Almaty, 1998, 27 p. [in Russ.].

[11] Altayskaya guberniya - Kazakhstan. 1917-1925. Istoriya administrativno-territorialnogo razgranicheniya (sbornik dokumentov i materialov) [Altai Province - Kazakhstan. 1917-1925. History of Administrative-Territorial Delimitation (Collection of Documents and Materials)]. Barnaul: OAO Altaysky poligrafichesky kombinat, 2001, 308 p. [in Russ.].

[12] Akhmetova Sh.K. Kazakhi Zapadnoy Sibiri i ikh etnokulturnye svyazi v gorodskoy srede [Kazakhs of Western Siberia and Their Ethnocultural Relations in the Urban Environment].Novosibirsk: Izdatelstvo IAET SO RAN, 2002, 104 p. [in Russ.].

[13] Atnagulov I.R. Material'naya kul'tura i sistema zhizneobespecheniya verkhneural'skikh kazakov-nagaybakov vo vtor. pol. XIX – nach. XX veka»: diss. k.i.n. [Material culture and life support system of the Upper Ural Cossacks-Nagaybaks in the second half of the 19th – early 20th centuries”: diss. candidate of historical sciences]. M., 2002.

ҚАЗАҚСТАН МЕН РЕСЕЙ ШЕКАРА МАҢЫ: АЛТАЙ ҚАЗАҚТАРЫНЫҢ ТАРИХИ ЖАДЫ – МЕМЛЕКЕТАРАЛЫҚ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚТЫҢ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ

Кожирова С.Б. ¹, *Нечаева Е.Л.²,

¹ Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институты, ҚР ҒЖБМ,
Алматы, Қазақстан

*² Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Астана, Қазақстан

Аннотация. Қазіргі Қазақстан-Ресей мемлекетаралық ынтымақтастығының маңызды факторы – Ресейдің шекара маңында тұратын қазақтардың тарихи жады. Мақалада саны 12 мыңнан асатын Алтай Республикасында тұратын қазақтардың этномәдени ерекшеліктері қарастырылған. Бұл этностың негізгі бөлігі Қош-Ағаш өңірінде шоғырланған, оның тарихи қалыптасуы 19 ғасырдың соңғы үштен бірінде Семей облысының Өскемен уезінен қазақтардың қоныс аударуымен байланысты. Бұл көші-қон процестері қазіргі Шу даласының аумағын игеруге ықпал еткен жайылымдық жерлерді іздеуден туындады.

Орта жүзге жататын Алтай қазақтары (сарғалдақтар, наймандар, уәкілер және т.б.) жергілікті этностармен ұзаққа созылған қарым-қатынастан және табиғи-климаттық жағдайлардың ерекшеліктерінен туындаған этномәдени бейімделудің ерекше сипатын көрсетеді. Соның нәтижесінде Алтай қазақтары Қазақстан, Қытай және Моңғолия қазақтарының болмысынан ерекшеленетін бірегей этномәдени бірегейлікті қалыптастырды, мұнда дәстүрлі мәдениет анағұрлым шынайы түрде сақталған.

Әлеуметтік-мәдени трансформация жағдайында этномәдени бірегейлік пен қауымдастықтың тұрақтылығын сақтау механизмі ретінде әрекет ететін тарихи жадыны сақтаудағы дәстүрлі құндылықтардың рөліне ерекше назар аударылады. Зерттеуде мәдени дәстүрлер сабақтастығын қамтамасыз ететін және Алтай қазақтарының өзіндік санасын қалыптастырудың негізгі факторы ретінде тарихи жадының маңыздылығы атап өтілген.

Зерттеу аясында шекаралық аймақтардағы ұлттық-патриоттық сезім мен салт-дәстүрді сақтау мәселесін зерделеу мақсатында сараптамалық сауалнама жүргізілді. Алынған нәтижелер Алтай қазақтарының дәстүрлі құндылықтарының тарихи жадыны сақтау тетігі ретіндегі рөлі, сондай-ақ олардың қазіргі жағдайда этномәдени бірегейлікке әсері туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Тірек сөздер: жады, тарихи жады, мәдени жады, жадты зерттеу, дәстүрлі құндылықтар, мемлекет құру, ұлттық болмыс, ұлттық идея

Қаржыландыру: Мақаладағы зерттеу BR21882266 «Қазақстан халқының тарихи жадын және тәуелсіздік жылдарындағы ұлттық құрылыс саясаттарын зерттеу» атты жоба аясында Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі тарапынан гранттық қаржыландыруымен жүзеге асырылды.

KAZAKHSTAN-RUSSIA BORDERLANDS: THE HISTORICAL MEMORY OF THE KAZAKHS OF ALTAI AS A FACTOR OF INTERSTATE COOPERATION

Kozhirova S.B.¹, *Nechayeva Y.L.²

¹ R.B. Suleimenov Institute of Oriental Studies, Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan, Almaty, Kazakhstan

*² L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Abstract. An important factor in modern Kazakhstan-Russia interstate cooperation is the historical memory of the Kazakhs living in the Russian borderlands. The article examines the ethnocultural characteristics of the Kazakhs living in the Altai Republic, whose number exceeds 12 thousand people. The main part of this ethnic group is concentrated in the Kosh-Agach region, the historical formation of which is associated with the resettlement of Kazakhs from the Ust-Kamenogorsk district of the Semipalatinsk region in the last third of the 19th century. These migration processes were caused by the search for pasture lands, which contributed to the development of the territory of the modern Chui steppe.

The Kazakhs of Altai, belonging to the Middle Zhuz (Sargaldak, Naiman, Uaki and others), demonstrate the unique nature of ethnocultural adaptation caused by prolonged interaction with local ethnic groups and the specifics of

natural and climatic conditions. As a result, the Kazakhs of Altai have formed a unique ethnocultural identity, different from the identity of the Kazakhs of Kazakhstan, China and Mongolia, where traditional culture is preserved in a more authentic form.

Particular attention is paid to the role of traditional values in the preservation of historical memory, which act as a mechanism for maintaining ethnocultural identity and community sustainability in conditions of socio-cultural transformation. The study emphasizes the importance of historical memory as a key factor ensuring the continuity of cultural traditions and the formation of self-awareness of the Kazakhs of Altai.

As part of the study, an expert survey was conducted to study the problem of national-patriotic sentiments and the preservation of traditions in border areas. The results obtained allow us to draw a conclusion about the role of the traditional values of the Kazakhs of Altai as a mechanism for preserving historical memory, as well as their influence on ethnocultural identity in modern conditions.

Key words: memory, historical memory, cultural memory, memory research, traditional values, nation-building, national identity, national idea

Funding: The research in this article was carried out with grant funding from the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan within the framework of the BR21882266 “Study of the historical memory of the population and national construction policies in Kazakhstan during the years of Independence”.

Сведения об авторах:

Кожирова С.Б. - доктор политических наук, профессор, Институт востоковедения имени Р.Б. Сулейменова КН МНВО РК, Алматы, Казахстан, e-mail: s.kozhirova@yandex.kz,

Нечаева Е.Л. - кандидат политических наук, профессор, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан, e-mail: elenech@inbox.ru

Авторлар туралы мәлімет:

Кожирова С.Б. - саяси ғылымдарының докторы, профессор, Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институты, ҚР ҒЖБМ, Алматы, Қазақстан, e-mail: s.kozhirova@yandex.kz

Нечаева Е.Л. - саяси ғылымдарының кандидаты, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан, e-mail: elenech@inbox.ru

Information about the authors:

Kozhirova S.B. - Doctor of Political Sciences, Professor, R.B. Suleimenov Institute of Oriental Studies, Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan, Almaty, Kazakhstan, e-mail: s.kozhirova@yandex.kz

Nechayeva Y.L. - Candidate of Political Sciences, Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan, e-mail: elenech@inbox.ru

Статья поступила: 27 декабря 2024

УДК 327.7

МРНТИ 11.25.59

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.59.1.012>

ТРУДОВАЯ МИГРАЦИЯ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ: АДАПТАЦИЯ К НОВЫМ ГЕОПОЛИТИЧЕСКИМ РЕАЛИЯМ

*Кадырбек Ж.М.¹, Кобландин К.И.²

^{*1, 2} Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

Аннотация. В статье рассматривается трансформация миграционных процессов в Центральной Азии на фоне российско-украинского конфликта и его последствий для региона. Исследование показывает, что традиционная модель трудовой миграции, ориентированная преимущественно на Россию, претерпевает существенные изменения. Анализируются основные факторы, влияющие на эти изменения, включая экономические санкции против России, ослабление курса рубля и новую миграционную политику РФ. Особое внимание уделяется появлению новых центров притяжения трудовых мигрантов, в частности, усилению роли Казахстана и возрастающему интересу к странам Европейского Союза.

Проведенный анализ демонстрирует значительные структурные изменения в направлениях и характере миграционных потоков. Исследование выявляет активизацию процессов «возвратной миграции» и диверсификацию маршрутов трудовой миграции, что создает новые вызовы для стран региона. Особый акцент делается на экономической составляющей миграционных процессов, включая анализ влияния денежных переводов на национальные экономики и оценку рисков, связанных с их потенциальным сокращением в условиях геополитической нестабильности.

На основе комплексного анализа статистических данных и современных тенденций в статье предлагаются практические рекомендации по адаптации миграционной политики к новым реалиям. Рассматриваются перспективные направления развития трудовой миграции, включая возможности расширения географии миграционных потоков и совершенствования механизмов защиты прав мигрантов. Результаты исследования могут быть использованы при разработке стратегических решений в области миграционной политики стран Центральной Азии и для прогнозирования дальнейшего развития миграционных процессов в регионе.

Ключевые слова: трудовая миграция, возвратная миграция, Центральная Азия, российско-украинский конфликт, рынок труда, денежные переводы, миграционная ситуация, рабочая сила

Введение

Миграция является сложным и многогранным явлением, которое ставит перед современным регионоведением множество задач. Эти проблемы требуют междисциплинарных подходов, учитывающих экономические,

социальные, политические и экологические факторы.

Одним из самых чувствительных вопросов для Центральной Азии является трудовая миграция. С одной стороны, трудовые мигранты могут внести свой вклад в экономику, заполняя нехватку рабочей силы, открывая бизнес и платя налоги. Однако они также могут оказать давление на социальные службы и инфраструктуру, что приведет к увеличению расходов для местных органов власти.

За последние 30 лет в Центральной Азии сложился устойчивый тренд трудовой миграции, характеризующаяся движением рабочей силы в Россию. Однако, геополитические потрясения изменили структуру и масштабы трудовой миграции, которая несет определённые риски как для России, так и для стран Центральной Азии.

Актуальность данного исследования характеризуется меняющейся геополитической обстановкой, сложившейся на постсоветском пространстве в связи с ухудшением российско-украинских отношений.

Целью данной работы стала оценка влияния российско-украинского конфликта на трудовую миграцию в Центральной Азии.

Для достижения данной цели были поставлены следующие задачи:

Изучить как менялись тренды центральноазиатской трудовой миграции под влиянием политических и экономических преобразований в России;

Проанализировать современные тренды трудовой миграции на фоне российско-украинского конфликта;

Выявить возможные последствия российско-украинского конфликта на трудовую миграцию в Центральной Азии.

Миграционные процессы на фоне геополитических изменений и усиление таких феноменов как «возвратная миграция» являются недостаточно изученными явлениями, что предопределило выбор данной тематики исследования. Более того, следует отметить, что трудовые мигранты являются одной из самых уязвимых и незащищенных групп на фоне геополитических преобразований, которые влияют на экономику, а в последствии и на рынок труда в принимающих странах.

Таким образом, изучение миграции, их последствий на социально-экономическую систему стран-реципиентов и выступают важнейшей теоретической задачей современных региональных исследований. Практическая значимость данной работы заключается в том, что данное исследование позволит на основе сравнительного анализа выявить общие закономерности и разработать политические и практические рекомендации в сфере регулирования миграционных процессов, которые оказывают значительное влияние на социально-экономическое положение подавляющего большинства населения стран Центральной Азии.

Описание материалов и методов

В качестве методов исследования были использованы методы статического анализа и политического анализа, а также экономико-структурный метод, которые позволили выявить тенденции и связь между

миграционными процессами в Центральной Азии и политическими и социально-экономическими преобразованиями в принимающем государстве и на международной арене в целом.

Статистический анализ применялся для обработки количественных данных о миграционных потоках. Данный метод позволил проанализировать динамику численности трудовых мигрантов за период 2013-2023 гг. и провести оценку объемов денежных переводов, определив их долю в ВВП стран Центральной Азии. С помощью статистического анализа была исследована структура миграционных потоков по странам назначения, а также выявлены корреляции между экономическими показателями и интенсивностью миграции.

Метод политического анализа использовался для изучения влияния геополитических факторов на миграционные процессы. Особое внимание было уделено исследованию политических решений, оказывающих непосредственное влияние на положение трудовых мигрантов в принимающих странах.

Экономико-структурный метод дал возможность определить взаимосвязи между экономическим развитием стран и миграционными процессами. С его помощью был проведен анализ влияния санкций на экономическое положение трудовых мигрантов и оценены структурные изменения на рынках труда стран региона.

В качестве информационной базы исследования использовались официальные статистические данные Федеральной службы государственной статистики России и миграционных служб стран Центральной Азии.

Сочетание данных методов позволило провести комплексный анализ трансформации миграционных процессов и выявить ключевые тенденции их развития в контексте современных геополитических изменений.

Результаты

Миграционная картина на постсоветском пространстве претерпевает изменения, которые все больше углубляются в связи с трансформацией геополитической обстановки в регионе. Так, если Россия традиционно считалась единственной страной притяжения трудовых мигрантов, то в последнее время наблюдается повышение роли Казахстана в миграционной сфере [1]. С одной стороны, растущая и стабильно развивающаяся экономика Казахстана, с другой стороны, последствия российско-украинской войны в виде санкции, негативно сказавшиеся на экономическую ситуацию в России, толкают трудовых мигрантов делать выбор в пользу Казахстана. В 2023 году впервые за 10 лет Казахстан продемонстрировал положительную миграционную динамику: страна приняла более 25 тысяч новых жителей, тогда как покинуло её 16 тысяч человек [10]. По сравнению с 2022 годом количество прибывших возросло на 45,7%, а число покинувших страну сократилось на треть, при этом лидерами по числу прибывших стали Россия, Узбекистан, Туркменистан и Кыргызстан [10].

Европейский Союз также становится все более привлекательным направлением для трудовых мигрантов из постсоветских стран. Этому способствует упрощение процедур трудоустройства в странах ЕС для граждан бывших советских республик.

Одновременно с этим наблюдается тенденция возвратной миграции в страны происхождения. Все больше трудовых мигрантов, проработавших длительное время за границей, принимают решение вернуться на родину.

Обсуждение

Миграционные потоки из Центральной Азии в Россию напрямую зависят от политической и экономической ситуаций в РФ. Данные Федеральной службы государственной статистики России показывают тенденции миграции в сторону понижения при определённых внешних условиях, в частности международный финансовый кризис, валютный кризис в России, пандемия COVID-19. Каждый из этих периодов характеризовался своими особенностями и факторами, повлиявшими на интенсивность миграционных процессов.

Важно отметить, что до наступления первого кризисного периода в России проводилась активная работа по совершенствованию миграционного законодательства. В 2007 году происходит модернизация миграционной политики в России путем принятия новых норм, позволивших сократить и даже отменить некоторые бюрократические преграды на пути легализации занятости трудовых мигрантов [2]. Так, формирование сбалансированной миграционной политики в России привело к увеличению миграции из стран Центральной Азии на 60,8% с 2006 по 2007 года. Однако, международный финансовый кризис внес свои коррективы, снизив миграционные потоки на 5,5% [3]. Таким образом, несмотря на трансформацию миграционной политики в пользу трудовых мигрантов, отмечается снижение миграционных потоков, что говорит о прямой зависимости миграции от экономических колебаний в странах-реципиентах, которые в первую очередь являются местом заработка мигрантов.

Еще одним событием, внесшим коррективы на динамику трудовой миграции из Центральной Азии, явился валютный кризис в России в 2014-2015 гг., когда наблюдалось резкое ослабление российского рубля из-за снижения мировых цен на нефть и введения санкции против России в связи с аннексией Крыма. На этом фоне с 2013 по 2015 года зафиксировано стремительное снижение миграционных потоков из стран Центральной Азии, который достиг рекордного показателя в 43,9% [3]. Учитывая определенные параллели с ситуацией 2014 года в контексте санкционного давления и геополитических изменений, связанных с вхождением ДНР, ЛНР, частей Херсонской и Запорожской областей как результат российско-украинского конфликта, можно предположить возможную трансформацию миграционных процессов на постсоветском пространстве.

Вспышка коронавирусной инфекции в 2019 году повлияла на все сферы деятельности, в том числе и в области миграции. На фоне пандемии

количество мигрантов из Центральной Азии снизилось на 26,9% [3]. Следует отметить, что в период борьбы с пандемией, трудовые мигранты из Центральной Азии оказались наиболее уязвимой группой в силу того, что они были заняты на низкоквалифицированных работах по краткосрочным договорам, что повысило риски сокращения и увольнения данной категории. Основная масса трудовых мигрантов (84,3%) из Кыргызстана, Таджикистана и Узбекистана имеют среднюю квалификацию, высококвалифицированные мигранты составляют 12,1%, низкоквалифицированные – 3,6%. Однако, многие мигранты из высококвалифицированной группы заняты на неквалифицированных работах [4].

Современный этап развития миграционных процессов, происходящий на фоне российско-украинского конфликта, демонстрирует новые тенденции в миграционных потоках. По данным бюллетеня Росстата «Численность и миграция населения Российской Федерации», в 2023 году зафиксировано минимальное с 2013 года число прибывших в Россию международных мигрантов - 560,4 тыс. человек, что на 23% ниже показателя предыдущего года [3]. При этом доля мигрантов из Центральной Азии уменьшилась на 12,6%.

Анализ трудовой миграции в Россию показывает значительное сокращение притока рабочей силы из стран СНГ, что во многом обусловлено ослаблением курса рубля. Согласно статистике ГУВМ МВД России за первое полугодие 2023 года, количество регистраций граждан стран СНГ с целью трудоустройства снизилось на 40% по сравнению с аналогичным периодом 2022 года [13]. Примечательно, что наименьшее снижение (около 15%) наблюдается среди граждан стран-членов ЕАЭС - Казахстана, Армении, Кыргызстана и Беларуси, что подчеркивает преимущества свободного трудоустройства в рамках Евразийского союза [13].

Помимо экономических факторов, на миграционные процессы влияет и новая миграционная политика России. Согласно указу президента от января 2024 года, иностранным гражданам, поступающим на военную службу, и их семьям предоставляется возможность ускоренного получения гражданства в течение одного месяца. При этом введены новые правила, предусматривающие лишение приобретенного гражданства в случае отказа от регистрации на военную службу в течение 14 дней после натурализации [14].

В условиях сложившейся ситуации страны Центральной Азии активизировали политику диверсификации миграционных потоков. Например, Кыргызстан через Центр трудоустройства граждан за рубежом развивает сотрудничество с странами ЕС, Турцией, Великобританией, Южной Кореей, Японией и государствами Персидского залива. К 2024 году страна заключила соглашения о трудовой миграции с 21 государством [15].

На фоне активного поиска странами Центральной Азии альтернативных направлений для трудовой миграции особую привлекательность приобретают страны Европейского Союза. Статистические данные демонстрируют существенный рост числа трудовых мигрантов в европейских странах.

Особенно показательна ситуация в Литве, где за короткий период количество мигрантов из Узбекистана увеличилось более чем в пять раз - с 1,8 до 9,7 тыс. человек, а число граждан Кыргызстана утроилось с 2 до 6 тыс. человек [11].

Параллельно с европейским направлением, усиливается роль Казахстана как регионального центра притяжения трудовых ресурсов. Стабильный экономический рост страны, сопровождающийся повышением уровня заработной платы, создает привлекательные условия для трудовых мигрантов из соседних государств. Масштабы миграции в Казахстан впечатляют: по состоянию на 2024 год более 10,5 тыс. граждан Таджикистана нашли работу преимущественно в строительном секторе и сфере розничной торговли [15]. Еще более значительные показатели демонстрирует миграция из Кыргызстана. Так, согласно данным Министерства труда Кыргызской Республики, около 30 тыс. кыргызстанцев осуществляют трудовую деятельность в Казахстане [12].

Однако, помимо диверсификации миграционных путей, в странах Центральной Азии также наблюдается активизация возвратной миграции. В отличие от прежней практики, когда для Центральной Азии была характерна стимулируемая возвратная миграция со стороны правительств, которая предполагала осуществление государственных программ по возвращению мигрантов: в Кыргызстане программы касались этнических кыргызов, именуемых «кайрылманами», в Казахстане – этнических казахов, именуемых «кандастарами», сейчас возвратная миграция претерпевает некоторые изменения [1]. В текущих условиях возвратная миграция приобретает добровольно-принудительный характер, обусловленный комплексом факторов в России: влиянием западных санкций, сокращением рабочих мест, мобилизацией и другими обстоятельствами, которые подталкивают трудовых мигрантов к самостоятельному решению о возвращении в страны происхождения.

Таким образом, перенаправление трудовых мигрантов из РФ в страны Центральной Азии из числа среднеквалифицированной рабочей силы могут привести к структурным изменениям параметров спроса на рабочую силу и увеличить уровень безработицы и бедности в изучаемых странах.

Следует отметить, что развитие экономик стран Центральной Азии не позволяют обеспечивать растущее население рабочими местами. Так, естественный прирост населения Казахстана в количестве 300 тыс. человек и отсутствие серьезных изменений на рынке недвижимости оказывает серьезное влияние на динамику трудовой миграции в Россию [5]. Более того, к 2050 году прогнозируется существенное увеличение количества населения трудоспособного возраста в странах Центральной Азии: в Узбекистане – на 6,4 миллионов, в Таджикистане – на 2,8 миллионов, в Туркменистане – на 900 тысяч, в Кыргызстане – на 600 тысяч человек. Даже если рассмотреть сценарий, при котором развитие экономик данных стран будет идти в ускоренном темпе, трудоустроить увеличивающееся трудоспособное население является нереализуемой задачей [6].

В этой связи, возвращение трудовых мигрантов усугубит социально-экономическое положение стран Центральной Азии, создавая дополнительную нагрузку на рынок труда, на рынок недвижимости, на социальные объекты и т.д. Следует также отметить, что страны Центральной Азии очень чувствительны к экономическим изменениям в соседней стране, которая в данный момент подтверждена западным санкциям. Сильная зависимость объясняется тем, что денежные переводы из России оказывают значительное влияние на экономику стран Центральной Азии, включая Казахстан, Кыргызстан, Таджикистан, Туркменистан и Узбекистан. Россия является крупнейшим источником денежных переводов для этих стран, и эти средства играют решающую роль в их экономическом развитии. К примеру, доля денежных переводов из России в общем объеме переводов в Таджикистане составляет порядка 76%, в Узбекистане – 56%, в Казахстане – 44% [7].

Более того, денежные переводы также помогают сократить бедность и поддержать экономическую стабильность в Центральной Азии. К примеру, денежные переводы позволили сократить уровень бедности в Кыргызстане с 31,2% до 20,1% [8]. В целом, по данным Всемирного банка, в 2021 году объемы денежных переводов из России равнозначны 34,5% ВВП Таджикистана, 32,8% ВВП Кыргызстана, 13,3% ВВП Узбекистана и 0,2% ВВП Казахстана [9]. Таким образом, экономика стран Центральной Азии в значительной степени зависит от денежных переводов трудовых мигрантов, что делает данные страны уязвимыми к изменениям в мировой экономике или изменениям миграционной политики в России.

Заключение

Таким образом, проведенное исследование демонстрирует, что трудовая миграция из Центральной Азии, структура и масштабы которой претерпевают значительные изменения под влиянием геополитических процессов, становится одной из наиболее острых проблем современного регионоведения. Проявившиеся тенденции вызывают серьезную обеспокоенность: активизация «возвратной миграции», снижение денежных переводов, а также переориентация миграционных потоков могут стать существенными факторами дестабилизации политической и социально-экономической ситуации в странах региона.

Влияние российско-украинского конфликта отчетливо прослеживается во всех странах Центральной Азии, что обусловлено их глубокой экономической и политической зависимостью от России. И хотя массового возвращения трудовых мигрантов пока не наблюдается, такой сценарий остается вероятным ввиду сохраняющихся политических и экономических рисков. Особенно уязвимыми в этой ситуации оказываются Кыргызстан, Таджикистан и Узбекистан, где денежные переводы трудовых мигрантов составляют значительную долю ВВП. Потенциальное сокращение этих переводов в сочетании с возможным масштабным возвращением безработных мигрантов создает серьезные риски для социальной

стабильности и экономического благополучия этих стран.

В данных условиях очевидна необходимость комплексного подхода к решению проблемы: с одной стороны, требуется тщательный мониторинг и контроль миграционных процессов, с другой - разработка эффективной миграционной политики, способной минимизировать негативные последствия текущего кризиса. Странам региона необходимо сосредоточиться на диверсификации направлений трудовой миграции, развитии внутренних рынков труда и укреплении механизмов социальной защиты трудовых мигрантов. Только такой многосторонний подход позволит снизить риски и смягчить последствия геополитических изменений для стран Центральной Азии.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Рязанцева С.В., Возвратная миграция: международные подходы и региональные особенности Центральной Азии. 2020. Учебное пособие. Международная организация по миграции (МОМ) – Агентство ООН по миграции, Алматы.

[2] Витковская Г., Новое миграционное законодательство России: либерализация в целях легализации [Электрон.ресурс]. – 2009. – URL: <http://www.demoscope.ru/weekly/2009/0367/analit01.php> (дата обращения: 19.03.2024)

[3] Федеральная служба государственной статистики. Миграция (витрины) [Электрон.ресурс]. URL: <https://rosstat.gov.ru/#> (дата обращения: 20.03.2024)

[4] Сченснович В.Н., Проблемы миграции населения: Опыт России и стран Центральной Азии [Электрон.ресурс]. – 2022. – URL: http://inion.ru/site/assets/files/7111/2022_rmm_rus_3.pdf#page=20 (дата обращения: 19.03.2024)

[5] Югай Ю.В., Трудовая миграция из стран Центральной Азии в Россию [Электрон.ресурс]. – 2022. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/trudovaya-migratsiya-iz-stran-tsentralnoj-azii-v-rossiyu/viewer> (дата обращения: 19.03.2023)

[6] Рязанцев С., Трудовая миграция из Центральной Азии в Россию в контексте экономического кризиса [Электрон.ресурс]. – 2016. – URL: <https://globalaffairs.ru/articles/trudovaya-migracziya-iz-czentralnoj-azii-v-rossiyu-v-kontekste-ekonomicheskogo-krizisa/> (дата обращения: 19.03.2024)

[7] Центральная Азия может пострадать от уменьшения потока денежных средств из России [Электрон.ресурс]. – 2022. – URL: <http://ranking.kz/ru/a/infopovody/centralnaya-aziya-mozhet-postradat-ot-umensheniya-potoka-denezhnyh-sredstv-iz-rossii> (дата обращения: 22.03.2024)

[8] Санкции против России ударили по трудовым мигрантам из Центральной Азии [Электрон.ресурс]. – 2022. – URL: <https://news.un.org/ru/story/2022/06/1425932> (дата обращения: 22.03.2024)

[9] Ratha D&, Kim T.J., Plaza S., Riordan E.J., and Chandra V., Migration and Development Brief 36: A War in a Pandemic: Implication of the Russian invasion of Ukraine and the COVID-19 crisis on Global Governance of Migration and Remittance Flows. KNOMAD-World bank, Washington, DC.

[10] Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан. Число прибывших в Казахстан в 2023 году увеличилось на 45,7% [Электрон.ресурс]. – 2024. – URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/stat/press/news/details/748921?lang=ru> (дата обращения: 20.12.2024)

[11] Vilmantas V., Number of Ukrainians declines in Lithuania, migration from Central Asia on steep rise [Электрон.ресурс]. – 2024. – URL: <https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/2241470/number-of-ukrainians-declines-in-%20lithuania-migration-from-central-asia-on-steep-rise> (дата обращения: 22.12.2024)

[12] Кожобаева З., Трудовые мигранты из Кыргызстана обеспокоены проверками и рейдами в Шымкенте // Radio Azattyk [Электрон.ресурс]. – 2023. – URL: <https://rus.azattyk.org/a/32285951.html> дата обращения: 26.12.2024)

[13] Ивахнюк И., Трудовая миграция в Россию: взгляд через призму политических, экономических и демографических тенденций [Электрон.ресурс]. – 2023. – URL: <https://russiancouncil.ru/amp/analytics-and-comments/analytics/trudovaya-migratsiya-v-rossiyu-vzglyad-cherez-prizmu-politicheskikh-ekonomicheskikh-i-demografichesk/> (дата обращения: 25.12.2024)

[14] Litvinova D., Putin speeds up a citizenship path for foreigners who enlist in the Russian military [Электрон.ресурс]. – 2024. – URL: <https://apnews.com/article/russia-putin-decree-citizenship-army-ukraine-93770fad165cc9388ec53bc71e4eb739> (дата обращения: 20.12.2024)

[15] Матусевич Я., Влияние войны России в Украине на миграцию в Центральной Азии. Аналитический бриф. – 2024. – 13 с.

REFERENCES

[1] Ryazantseva S.V., Vozvratnaya migratsiya: mezhdunarodnyye podkhody i regional'nyye osobennosti Tsentral'noy Azii [Return Migration: International Approaches and Regional Features of Central Asia]. 2020. Uchebnoye posobiye. Mezhdunarodnaya organizatsiya po migratsii (MOM) – Agentstvo OON po migratsii, Almaty [in Russ.].

[2] Vitkovskaya G., Novoye migratsionnoye zakonodatel'stvo Rossii: liberalizatsiya v tselyakh legalizatsii [New Migration Legislation of Russia: Liberalization for Legalization]. – 2009. – URL: <http://www.demoscope.ru/weekly/2009/0367/analit01.php> [in Russ.].

[3] Federal'naya sluzhba gosudarstvennoy statistiki. Migratsiya (vitriyny) [Migration (showcases)]. URL: <https://rosstat.gov.ru/#> [in Russ.].

[4] Schesnovich V.N., Problemy migratsii naseleniya: Opyt Rossii i stran Tsentral'noy Azii [Problems of Population Migration: Experience of Russia

and Central Asian Countries]. – 2022. – URL: http://inion.ru/site/assets/files/7111/2022_rmm_rus_3.pdf#page=20 [in Russ.].

[5] Yugay Yu.V., Trudovaya migratsiya iz stran Tsentral'noy Azii v Rossiyu [Labor Migration from Central Asian Countries to Russia]. – 2022. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/trudovaya-migratsiya-iz-stran-tsentralnoy-azii-v-rossiyu/viewer> [in Russ.].

[6] Ryazantsev S., Trudovaya migratsiya iz Tsentral'noy Azii v Rossiyu v kontekste ekonomicheskogo krizisa [Labor Migration from Central Asia to Russia in the Context of Economic Crisis]. – 2016. – URL: <https://globalaffairs.ru/articles/trudovaya-migratsiya-iz-czentralnoj-azii-v-rossiyu-v-kontekste-ekonomicheskogo-krizisa/> [in Russ.].

[7] Tsentral'naya Aziya mozhet postradat' ot umen'sheniya potoka denezhnykh sredstv iz Rossii [Central Asia May Suffer from Decreased Money Flow from Russia]. – 2022. – URL: <http://ranking.kz/ru/a/infopovody/centralnaya-aziya-mozhet-postradat-ot-umensheniya-potoka-denezhnyh-sredstv-iz-rossii> [in Russ.].

[8] Sanktsii protiv Rossii udarili po trudovym migrantam iz Tsentral'noy Azii [Sanctions Against Russia Have Hit Labor Migrants from Central Asia]. – 2022. – URL: <https://news.un.org/ru/story/2022/06/1425932> [in Russ.].

[9] Ratha D., Kim T.J., Plaza S., Riordan E.J., and Chandra V., Migration and Development Brief 36: A War in a Pandemic: Implication of the Russian invasion of Ukraine and the COVID-19 crisis on Global Governance of Migration and Remittance Flows. KNOMAD-World bank, Washington, DC.

[10] Byuro natsional'noy statistiki Agentstva po strategicheskomu planirovaniyu i reformam Respubliki Kazakhstan. Chislo pribyvshikh v Kazakhstan v 2023 godu uvelichilos' na 45,7% [Number of Arrivals in Kazakhstan Increased by 45.7% in 2023]. – 2024. – URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/stat/press/news/details/748921?lang=ru> [in Russ.].

[11] Vilmantas V., Number of Ukrainians declines in Lithuania, migration from Central Asia on steep rise. – 2024. – URL: <https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/2241470/number-of-ukrainians-declines-in-%20lithuania-migration-from-central-asia-on-steep-rise> [in Russ.].

[12] Kozhobayeva Z., Trudovyye migranty iz Kyrgyzstana obespokoeny proverkami i reydamy v Shymkente // Radio Azattyk [Labor Migrants from Kyrgyzstan Concerned About Inspections and Raids in Shymkent]. – 2023. – URL: <https://rus.azattyk.org/a/32285951.html> [in Russ.].

[13] Ivakhnyuk I., Trudovaya migratsiya v Rossiyu: vzglyad cherez prizmu politicheskikh, ekonomicheskikh i demograficheskikh tendentsiy [Labor Migration to Russia: A View Through the Prism of Political, Economic and Demographic Trends]. – 2023. – URL: <https://russiancouncil.ru/amp/analytics-and-comments/analytics/trudovaya-migratsiya-v-rossiyu-vzglyad-cherez-prizmu-politicheskikh-ekonomicheskikh-i-demografichesk/> [in Russ.].

[14] Litvinova D., Putin speeds up a citizenship path for foreigners who enlist in the Russian military. – 2024. – URL: <https://apnews.com/article/russia-putin-decree-citizenship-army-ukraine-93770fad165cc9388ec53bc71e4eb739> [in Russ.].

[15] Matusевич Ya., Vliyaniye voyny Rossii v Ukraine na migratsiyu v Tsentral'noy Azii [Impact of Russia's War in Ukraine on Migration in Central Asia]. Analiticheskiy brif. – 2024. – 13 s. [in Russ.].

ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ ЕҢБЕК КӨШІ-ҚОНЫ: ЖАҢА ГЕОСАЯСИ ШЫНДЫҚҚА БЕЙІМДЕЛУ

*Қадырбек Ж. М.¹, Қобландин К. И.²

*^{1, 2} Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық Университеті,
Астана, Қазақстан

Аннотация. Мақалада Ресей-Украина қақтығысы және оның аймақ үшін салдары аясында Орталық Азиядағы көші-қон процестерінің өзгеруі қарастырылады. Зерттеу көрсеткендей, негізінен Ресейге бағытталған еңбек көші-қонының дәстүрлі моделі айтарлықтай өзгерістерге ұшырайды. Бұл өзгерістерге әсер ететін негізгі факторлар, соның ішінде Ресейге қарсы экономикалық санкциялар, рубль бағамының әлсіреуі және Ресей Федерациясының жаңа көші-қон саясаты талданады. Еңбек мигранттарын тартудың жаңа орталықтарының пайда болуына, атап айтқанда, Қазақстанның рөлін күшейтуге және Еуропалық Одақ елдеріне деген қызығушылықтың артуына ерекше назар аударылады.

Жүргізілген талдау көші-қон ағындарының бағыттары мен сипатындағы елеулі құрылымдық өзгерістерді көрсетеді. Зерттеу «қайтарымды көші-қон» процестерінің жандануын және еңбек көші-қоны маршруттарының әртараптандырылуын анықтайды, бұл өңір елдері үшін жаңа сын-қатерлер туғызады. Ақша аударымдарының ұлттық экономикаларға әсерін талдауды және геосаяси тұрақсыздық жағдайында олардың ықтимал қысқаруына байланысты тәуекелдерді бағалауды қоса алғанда, көші-қон процестерінің экономикалық құрамдас бөлігіне ерекше назар аударылады.

Статистикалық мәліметтер мен қазіргі тенденцияларды кешенді талдау негізінде мақалада көші-қон саясатын жаңа шындыққа бейімдеу бойынша практикалық ұсыныстар берілген. Көші-қон ағындарының географиясын кеңейту және көшіп-қонушылардың құқықтарын қорғау тетіктерін жетілдіру мүмкіндіктерін қоса алғанда, еңбек көші-қонын дамытудың перспективалық бағыттары қарастырылады. Зерттеу нәтижелері Орталық Азия елдерінің көші-қон саясаты саласындағы стратегиялық шешімдерді әзірлеу кезінде және өңірдегі көші-қон процестерінің одан әрі дамуын болжау үшін пайдаланылуы мүмкін.

Тірек сөздер: еңбек көші-қоны, қайтымды көші-қон, Орталық Азия, Ресей-Украина қақтығысы, еңбек нарығы, ақша аударымдары, көші-қон жағдайы, жұмыс күші

LABOR MIGRATION IN CENTRAL ASIA: ADAPTATION TO NEW GEOPOLITICAL REALITIES

*Kadyrbek Zh.M.¹, Koblandin K.I.²

*^{1,2} L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Abstract. The article examines the transformation of migration processes in Central Asia against the background of the Russian-Ukrainian conflict and its consequences for the region. The study shows that the traditional model of labor migration, focused mainly on Russia, is undergoing significant changes. The main factors influencing these changes are analyzed, including economic sanctions against Russia, the weakening of the ruble and the new migration policy of the Russian Federation. Special attention is paid to the emergence of new centers of attraction for migrant workers, in particular, the strengthening of the role of Kazakhstan and the growing interest in the countries of the European Union.

The analysis demonstrates significant structural changes in the directions and nature of migration flows. The study reveals the intensification of the processes of “return migration” and the diversification of labor migration routes, which creates new challenges for the countries of the region. Special emphasis is placed on the economic component of migration processes, including an analysis of the impact of remittances on national economies and an assessment of the risks associated with their potential reduction in the context of geopolitical instability.

Based on a comprehensive analysis of statistical data and current trends, the article offers practical recommendations for adapting migration policy to new realities. Promising directions for the development of labor migration are considered, including the possibilities of expanding the geography of migration flows and improving mechanisms for protecting migrants’ rights. The results of the study can be used to develop strategic decisions in the field of migration policy in Central Asian countries and to predict the further development of migration processes in the region.

Key words: labor migration, return migration, Central Asia, Russian-Ukrainian conflict, labor market, remittances, migration situation, labor force

Информация об авторах:

Кадырбек Жанар Мейрамғалиқызы – PhD студент, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан, email: mkadyrbek.zhanar@gmail.com

Кобландин Калыбек Ибрагимович – доктор исторических наук, профессор, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан, email: kkalymbek@mail.ru

Авторлар туралы мәлімет:

Кадырбек Жанар Мейрамғалиқызы – PhD докторант, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан, email: mkadyrbek.zhanar@gmail.com

Қобландин Қалыбек Ибрагимұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан, email: kkalybek@mail.ru

Information about authors:

Kadyrbek Zhanar Meiramgalikyzy – PhD student, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan, email: mkadyrbek.zhanar@gmail.com

Koblandin Kalybek Ibragimovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan, email: kkalybek@mail.ru

Received: January 28, 2025

UDC 327

IRSTI 11.25.19

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.59.1.013>

**THE PROBLEM OF ENERGY DIVERSIFICATION IN THE FOREIGN
POLICY OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN**

**Izteleuova Ye.¹, Raiymbekova A.A.²*

¹ L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

*² Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World
Languages, Almaty, Kazakhstan*

Abstract. With the rise of Sh. Mirziyoyev to power, the Republic of Uzbekistan has actively developed its foreign policy, expanding mutually beneficial international cooperation, attracting foreign investments, and enhancing both economic and political security. Energy diversification is a crucial aspect of Uzbekistan's foreign policy, as the state aims to reduce its reliance on energy imports and enhance its energy security. In recent years, the government has promoted renewable energy sources, such as solar energy, and initiated efforts to construct a nuclear power plant. By investing in green energy projects, Uzbekistan aims to reduce carbon emissions and build a more sustainable energy system with reduced dependence on fossil fuels.

This article analyzes the main aspects of Uzbekistan's foreign policy related to energy security and the role of international cooperation in this process. Special attention is given to the study of alternative energy sources and the construction of a nuclear power plant. The article also presents both the advantages and disadvantages of these energy strategies. Furthermore, recommendations are provided to strengthen Uzbekistan's energy independence and security, contributing to the country's sustainable development.

Despite the complexities involved, which require careful planning and cooperation at both national and international levels, the findings indicate a growing trend toward energy diversification in Uzbekistan.

Key words: foreign policy, Republic of Uzbekistan, solar energy, nuclear power plant, energy security, energy diversification, energy sources, Sh. Mirziyoyev

Funding: The research in the article was carried out with grant funding from the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan within the framework of the AR23483774 project "Deepening Turkic integration: prospects, geopolitical risks and threats for Kazakhstan".

Introduction

Energy diversification is one of the most critical issues in Uzbekistan's foreign policy, as the energy sector is a key component of any state's functioning. This sector significantly influences economic development, ensuring comfortable

living conditions and creating prerequisites for the effective operation of various social spheres. It is no coincidence that energy security is considered a fundamental aspect of national security.

According to the International Energy Agency (IEA), energy security is defined as the uninterrupted availability of energy sources at an affordable price [1]. As a landlocked country with limited natural resources, Uzbekistan relies heavily on energy imports to meet domestic electricity and fuel demands. The country primarily imports gas from neighboring nations such as Kazakhstan, Turkmenistan, and Russia, making it vulnerable to geopolitical tensions and price fluctuations in the global energy market.

Since gaining independence, Uzbekistan's energy policy has focused on ensuring energy security and leveraging the national energy sector to address social and economic challenges. However, to maintain energy independence and export potential, it is crucial to enhance energy efficiency and create favorable conditions for adopting new energy technologies.

In recent years, Uzbekistan has faced increasing problems in the energy sector, affecting other areas of the economy. Electricity shortages, particularly during winter, have become a significant issue. Given that the energy sector has seen minimal investment since independence, addressing this challenge must be a priority.

The purpose of this article is to analyze the key aspects of Uzbekistan's foreign policy related to energy security and to examine the role of international cooperation in this process.

In our view, the main task of Uzbekistan in the energy sector is the diversification of energy sources and ensuring energy security. Thus, Uzbekistan is implementing a comprehensive energy policy, where not only reducing dependence on exports plays a key role, but also renewable energy sources (RES) and the construction of nuclear power plants are of particular importance in the long-term perspective. Consequently, the article also touches on the topic of energy security in the Republic of Uzbekistan, the issue of building an atomic power plant and the possibility of transitioning to more environmentally friendly, safe and renewable energy sources.

Materials and methods

The methodological basis consists of both general scientific and international relations research methods. One of the general scientific methods used in the study is systems analysis. The historical method helped to trace the historical evolution of energy policy in Uzbekistan. By applying SWOT analysis, the strengths and weaknesses of the current energy policy of Uzbekistan were identified, and possible threats associated with the process of diversification of energy resources were identified. Quantitative and qualitative data, primarily from 2016 to 2023, were analyzed. The conclusions were drawn based on the study of official documents and government strategies of Uzbekistan in the energy sector, the Concept for the Development of Nuclear Energy in Uzbekistan for 2019–2029, the

Roadmap for the Transition to Low-Carbon Energy until 2050, as well as reports and data from the Ministry of Energy of the Republic of Uzbekistan. The article examined secondary sources. Secondary sources are represented by publications, mainly information sites, as well as analytical resources. An analysis of official government documents, official websites, strategies and programs relating to the energy policy and foreign policy strategy of Uzbekistan, international agreements and memorandums of cooperation in the energy sector, international reports and reports was carried out. In particular, the study was based on data from the Ministry of Energy of the Republic of Uzbekistan: Statistical reports on electricity consumption and forecasts; information on renewable energy and nuclear power development projects; reports and data from the Organization for Economic Co-operation and Development (OECD), the United Nations Development Programme (UNDP), and the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) on energy security issues; World Bank reports on the transition to “green” energy; documents from the national legislative database of the Republic of Uzbekistan, including: The Concept for the Development of Nuclear Energy in the Republic of Uzbekistan for 2019–2029, The “Roadmap” for the Transition to Low-Carbon Energy until 2050, The Laws of the Republic of Uzbekistan “On the Use of Renewable Energy Sources” (2019) and “On the Rational Use of Energy” (2020), reports and data from the Organization for Economic Cooperation and Development, UNDP, OSCE, and the national database of legislation of the Republic of Uzbekistan. The information published on the official website of the Agency for Strategic Reforms of the Republic of Uzbekistan and the website of the President of the Republic of Uzbekistan was analyzed. Analytical and scientific articles in journals were also studied. Statistical analysis made it possible to process statistical data on electricity consumption and predict future trends in the energy sector of Uzbekistan.

The use of an integrated approach, including several methods, will allow us to obtain a more complete and objective understanding of the problems and prospects of energy mix diversification in the foreign policy of Uzbekistan.

Results and Discussion

Due to the fact that the energy sector and the energy security of the state is an integral component of foreign policy, this area of research is very relevant. However, despite the relevance of this issue, there is still an insufficient number of comprehensive studies devoted to energy diversification in the foreign policy of the Republic of Uzbekistan in the context of the construction of a nuclear power plant and the transition to renewable energy sources, taking into account the interests and security of the country. One can highlight a considerable number of works by researchers dealing with the transition of the Republic of Uzbekistan to renewable energy sources and the energy security of the state. In his work, Tahirov U. provides insight into how solar panels work in Uzbekistan and talks about the country’s desire to use solar energy for a greener and more sustainable future Butaboev M. touches on the topic of transition from a “brown” to a “green” economy and its features, as well as economic and environmental benefits for

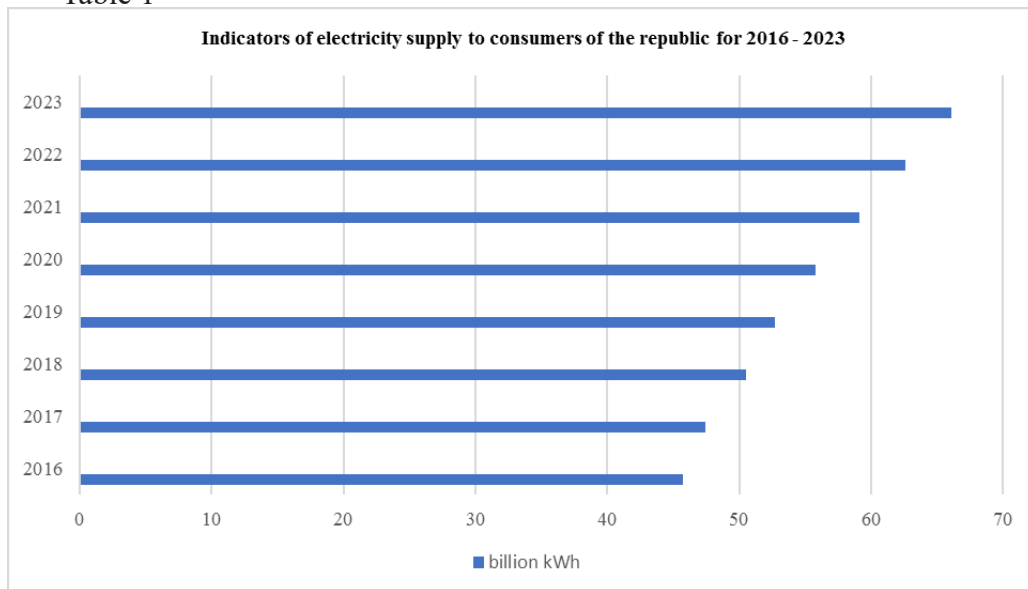
Uzbekistan. Allaeva G. analyzed the expansion of green energy opportunities and its role in the sustainable development of enterprises in the energy industry of Uzbekistan. Zokirov Sh.'s work analyzes targeted strategies for expanding the use of renewable energy sources in both Uzbekistan and other countries. Economic mechanisms have been developed to stimulate renewable energy sources in the country. Aliyeva S. in one of her articles assessed the potential for the development of solar energy in the Republic of Uzbekistan and revealed that the key feature of "green" energy in Uzbekistan, along with favorable climatic conditions, is a fairly quick return on capital investment. Another article by this author reflects the characteristics of the conditions and prospects for the implementation of "green" energy, mainly solar, in Uzbekistan. The characteristics of the directions and prospects for the implementation of projects for the use of predominantly solar energy in Uzbekistan are shown, the directions and prospects for its use are explored, and criteria for the implementation of solar and wind energy are given. The work of B. Sattarova highlights the introduction of green energy in the conditions of sustainable development of Uzbekistan. Kambarova L. considers the green economy and the transition to renewable energy sources as a desire for sustainable development of the Republic of Uzbekistan. Bakhretdinova H.'s work analyzes the impact of solar energy development on the ecology of Uzbekistan. Mustafakulov A. reviewed the possibilities of using renewable energy sources in Uzbekistan. Researchers Allaeva G. and Zakhidov R. in their works studied current problems of the energy sector and trends in its development.

An analysis of the available literature indicates the need to conduct research aimed at obtaining a more complete and objective understanding of the problems and prospects of energy mix diversification in the foreign policy of Uzbekistan, taking into account the transition to more environmentally friendly energy sources and the planned construction of a nuclear power plant in the country, in conditions of geopolitical instability.

Broadening of energy sources is the strategic process of allocating energy sources and supply routes to reduce dependence on one or more sources. For the Republic of Uzbekistan, which has significant reserves of natural gas and other natural resources, energy diversification plays a key role in both domestic and foreign policy.

The main source of energy in Uzbekistan today is natural gas, accounting for about 85% of all energy consumed. On the one hand, the abundance of natural resources creates the basis for energy security and economic development. On the other hand, high dependence on one type of fuel - natural gas - makes the country vulnerable to external and internal economic shocks, changes in world energy prices and geopolitical risks. Electricity consumption is only growing every year. According to data from the Ministry of Energy of the Republic of Uzbekistan, in 2023, 44.6% more electricity was supplied to consumers compared to 2016 (Table 1).

Table 1

(*Ministry of Energy of the Republic of Uzbekistan)

According to experts, by 2030 the demand for electricity may double due to economic development and demographic growth (by 2030 the population of Uzbekistan is expected to reach 40 million people), as well as an increase in living standards, respectively, electricity consumption in Uzbekistan by 2030 will be 120.8 billion kW/h (an increase of 1.7 times) [2]. Recently, the problem in the energy sector of Uzbekistan has become more acute, confirmed by constant power outages, heat outages and restrictions on gas consumption in Tashkent in January 2023.

In December 2017, Sh. Mirziyoyev made a decision that will accelerate the increase in electricity capacity in the region and gradually reduce the use of fossil fuels. The head of state decided to build the first nuclear power plant in the Jizzakh region, which should cover about 20% of the electricity needs of the Republic of Uzbekistan. According to the intergovernmental agreement on cooperation in the field of nuclear energy, negotiations are underway between Uzbekistan and Russian Rosatom on the construction of a nuclear power plant. The start of construction of the nuclear power plant was planned for 2022, completion is planned for 2030, according to the Concept for the Development of Nuclear Energy in the Republic of Uzbekistan for 2019-2029 [3]. However, the package of documents on financing the construction of the nuclear power plant has not yet been signed. Moreover, the government’s «Road Map» for the transition to low-carbon energy for the electricity sector of Uzbekistan until 2050 makes little mention of nuclear energy. The plan mainly mentions the development of solar and wind energy. The construction of the station was initially planned using funds from the Russian state loan; later it became known that funds from the state budget of Uzbekistan would also be attracted. The project involves the construction of a

nuclear power plant with pressurized water reactors of the VVER-1200 type with a capacity of 1.2 GW/h. [4]. It is planned to put the station into operation in stages: the first power unit at the end of 2028, the second in mid-2030. The delay in construction is associated with the study of all risks and the possibility of using “dry cooling” from Lake Tuzan[5].

According to experts, the construction of nuclear power plants is not only a way to satisfy the growing demand for electricity in the region, but also a way to increase industrial potential. As reflected in the cooperation roadmaps, Uzbekistan plans to study the experience of countries that already have nuclear power plants. This is very important for Uzbekistan, since it is building its own nuclear power plant; For these purposes, a special department, the nuclear agency Uzatom, has been created [6]. In the summer of 2022, it became known about negotiations to reduce the construction budget or use small reactors, which are much safer and do not require the creation of an evacuation zone around the nuclear power plant. Also, issues regarding fuel supply have not been resolved due to logistical difficulties and disposal of radioactive waste.

The construction of a nuclear power plant is an integral part of the strategic foreign policy goal of the Republic of Uzbekistan to diversify energy sources. In the context of global changes in energy markets, as well as in order to ensure energy security, Uzbekistan seeks to reduce dependence on traditional hydrocarbon energy sources and develop alternative sources, including nuclear energy.

However, does Uzbekistan really need the construction of a nuclear power plant and are the risks and high costs of construction justified? Every year, the cost of construction is growing: in 2018, Uzbekenergo estimated construction at 10 billion US dollars, and in 2019, according to Rosatom, the cost of nuclear power plants in Uzbekistan was already estimated at 11 billion US dollars, at the same time, safety problems depend on many factors, may increase costs. All these factors make it difficult to make a final assessment of the cost of nuclear energy, but it is obvious that it is many times higher than alternative sources of electricity.

According to the World Nuclear Industry Status Report, nuclear power’s share of global commercial electricity production has fallen to 9.8%, its lowest level in 40 years. To date, nuclear power plants have been built in 33 countries, but only 15 of them are developing new capacities. This confirms the decline in interest in nuclear energy and the resort of states to safer and less expensive sources, such as solar energy. For example, solar energy costs between US\$16 and US\$90 per mWh, while nuclear power costs around US\$100 and US\$130 [7]. It is precisely due to the high cost of nuclear energy, long construction times and other justified risks that solar power plants are increasing capacity faster than any other type of energy.

It is also worth noting Uzbekistan’s dependence on Russia in the case of the construction of a nuclear power plant, since the Russian Federation not only provides a state loan for construction, but also must provide the station with fuel supplies and train specialists in this field. However, due to the unstable

geopolitical situation and anti-Russian sanctions, this may be unprofitable for Uzbekistan.

In addition to the already mentioned risk factors, seismic risks should also be noted, as Uzbekistan is located in a seismically active zone. The construction of a nuclear power plant requires additional safety measures. Moreover, social resistance should be taken into account, as the population of nearby areas is concerned about the environmental consequences and potential accidents. In this regard, we believe that alternative energy sources should be considered.

Global climate change and problems in the energy sector have led to the development of alternative and greener energy sources, which are known as green technologies.

Thus, the active development of solar energy generation began in Uzbekistan. Large-scale reform in the energy sector of Uzbekistan was launched in 2019. In 2019, the Laws of the Republic of Uzbekistan “On the Use of Renewable Energy Sources” and “On Public-Private Partnership” were adopted, and in 2020 the Law “On the Rational Use of Energy” was adopted in a new edition. By 2026, it is planned to increase energy efficiency throughout the republic by 20%, and by 2030 – by 1.5 times. The government also aims to reduce greenhouse gas emissions by 25% by 2026 and ensure the commissioning of 14 GW of new renewable energy facilities by 2030[8].

As Sh. Mirziyoyev noted: “The development of renewable energy sources is a matter of national importance for Uzbekistan” [9]. In the election campaign of the President of the country, special attention is paid to “green energy”, which by 2030 should provide up to 40% of total electricity generation with a capacity of up to 25 GW. By 2050, it is planned to completely abandon the use of coal, oil products and natural gas as fuel. The state has good potential in this area, as the region has an average of 330 sunny days a year. Foreign investors from France and the UAE are actively attracted. Uzbekistan is also developing cooperation with the European Union and the United States in the field of energy. Technical assistance programs and joint projects promote technology transfer and the development of renewable energy sources in the country. One of Uzbekistan’s key partners in the field of energy is China. As part of the One Belt, One Road initiative, China is actively investing in Uzbekistan’s energy infrastructure, including the construction of solar power plants. These investments support the development of renewable energy sources and reduce dependence on natural gas. In total, it is planned to attract about 2 billion US dollars for these purposes. The Department of Energy has identified 33 areas to install solar panels for 150,000 households. Work is planned from 2021 to 2032. Supplying electricity to the most remote areas will help develop decentralized energy throughout the country [10].

In 2022, one of the first solar power plants, developed by the French company Total Eren, was launched near the city of Samarkand. The farm generates approximately 270,000 kWh per year, supplying electricity to 140,000 households. In total, since the beginning of 2022, 7 power plants with a capacity of 1.5 thousand megawatts have been launched. It is also planned to complete 11 large projects with a capacity of 4.5 thousand megawatts. As stated in the

Presidential Address of December 2022, it is planned to build solar and wind power plants in Bukhara, Jizzakh, Kashkadarya, Navoi, Samarkand, Fergana and Tashkent regions. This will generate an additional 14 billion kilowatts of electricity, increasing the supply of electricity to households by 50 percent. By 2025, it is planned to install solar panels in all government organizations. For this purpose, investments in the amount of \$2 billion will be attracted. Due to this, 60 percent of electricity and gas consumption will be transferred to “green energy”. At the same time, the use of small plants powered by renewable energy sources will be significantly expanded [11].

In March of this year, the President of the country signed the Resolution “On measures to implement the Clean Energy for Buildings project in Uzbekistan with the participation of the World Bank.” The state received a loan from the World Bank in the amount of \$143 million to provide all social facilities in Uzbekistan with devices powered by renewable energy sources. The project is scheduled to be completed in 2028. In February of this year, a Presidential Decree was signed on measures to accelerate the implementation of renewable energy sources and energy-saving technologies in 2023[12]. These Resolutions have created favorable conditions for investment and the transition to renewable energy sources. Support mechanisms include government subsidies, benefits, green certificates, tax exemptions, etc. For convenience, the state has launched a platform on which you can purchase solar panels and water heaters in installments or with compensation from the state for a one-time payment.

Since 2023, a market for “green certificates” has been introduced. Small and medium-sized businesses are switching to solar energy. The “Green” certification system is a means of accounting and monitoring the production and consumption of electricity based on renewable energy sources [13]. One green energy certificate confirms the production of 1000 kWh of electricity using renewable energy sources. Certificates may be transferred to third parties. Income from the sale of green energy certificates is exempt from income tax [14].

By 2026, it is planned to increase electricity production by an additional 30 billion kilowatt-hours, reaching a total generating capacity of 100 billion kilowatt-hours, and also reduce natural gas consumption to three billion cubic meters, thanks to an increase in the share of renewable energy sources to 25 percent.

Thus, the development of solar energy is an excellent alternative to natural gas. According to the World Bank, the development of green energy will help reduce the import of fossil fuels, thereby lowering costs for importing countries. For example, Uzbekistan could save \$67 billion by 2060. The development of green energy will make it possible to get rid of the construction of expensive long power transmission lines to hard-to-reach remote settlements.

In general, as the experience of other countries shows, the development of green energy is very important for the development of the state as a whole, since it is the most environmentally friendly type of energy generation that does not harm the ecology and environment, the healthy development of the population and the future generation.

One of the key directions in the development of Uzbekistan's national energy system, based on the rational use of water resources, is hydropower. The country operates several hydroelectric power plants (HPPs), with the largest being the Charvak, Farhad, and Andijan HPPs, which generate a significant share of renewable energy.

In recent years, the government of Uzbekistan has been actively attracting foreign investments and developing new small and medium-sized HPP projects to enhance energy security and reduce dependence on fossil fuels. However, the potential of hydropower in Uzbekistan remains underutilized. One of the priority tasks is the modernization of existing power plants using advanced technologies, which will improve their efficiency and reduce environmental impact. Additionally, the construction of small HPPs presents a promising opportunity, as they are more environmentally friendly and require lower investments compared to nuclear power plants.

The development of regional energy integration—strengthening cooperation within the Central Asian energy market, including the creation of a unified energy system—will help optimize electricity supply. Tajikistan and Kyrgyzstan possess significant hydropower potential, which, in turn, could expand electricity imports and further enhance regional energy security.

Meanwhile, nuclear issues in Uzbekistan entered a new stage during the state visit of Russian President V. Putin to Tashkent. Following the visit, it was announced that a decision had been made to build a small nuclear power plant in Uzbekistan. Thus, the question about this project, which was kept at the level of rumors and vague discussions both at the official level and among the expert community, acquired more specific outlines and content: the nuclear power plant will be built. This decision caused different reactions in society. On social networks, one can observe a surge of emotions and indignation in connection with this decision. The range of critical reactions to nuclear power plants ranges from environmental, economic, technical and financial arguments to geopolitical ones.

As can be seen from this, the problem of constructing a nuclear power plant is not just an energy issue, but a more complex and unique issue that requires a broad public discourse. It is appropriate to mention in this regard that this problem is also being discussed in Kazakhstan and judging by reports, this issue will be put to a referendum and if the decision is positive, a tender will be organized among several possible nuclear power plant construction companies. Moreover, Kazakhstan has a more developed hydropower system, which reduces the urgent need for nuclear energy. Kazakhstan is also actively developing renewable energy sources (wind and solar power), which has helped decrease dependence on coal.

Thus, the Kazakhstani experience demonstrates that comprehensive public discussions are crucial before constructing a nuclear power plant. Additionally, the development of renewable energy and hydropower can serve as an alternative to the costly construction of nuclear power plants.

A comparative analysis of energy diversification strategies in other countries can be found in Table 2.

Table 2 Comparative Analysis of Energy Diversification Strategies

Country	Main Strategy	Key Advantages	Key Disadvantages
Uzbekistan	Combined approach: development of renewable energy sources (RES), construction of nuclear power plants (NPP), infrastructure modernization	- High potential for solar energy • Government support for RES • Reduced dependence on natural gas	• High costs and long construction periods for NPP • Dependence on imported technologies and fuel
Kazakhstan	Development of RES, potential construction of NPP (under consideration via referendum)	- Active development of RES (especially wind energy) Broader public discussions before decision-making	• - High dependence on coal-fired power plants • Underdeveloped small-scale hydropower
France	Reliance on nuclear energy (over 70% of total electricity production)	- Energy independence Low CO ₂ emissions	• - Expensive waste disposal • Growing public concern
Germany	Transition to RES («Energie wende»), phase-out of NPP	- Rapid development of solar and wind energy Reduced dependence on fossil fuels	• - High transition costs • Challenges in ensuring energy system stability
Iran	NPP + hydropower + solar energy	- Well-developed hydropower • Operating NPP (Bushehr) High potential for solar energy	• - Political sanctions limit access to technology • High costs of nuclear energy

Conclusion

In Uzbekistan, over the past few years, steps have been actively taken towards resolving issues regarding electricity shortages and periodic interruptions in its supply. Diversification of energy sources is a source of security for the country. History has repeatedly proven that dependence on imports of a single energy source sometimes leads to negative social, political and economic consequences for a country[15]. Thus, summarizing the above, we can identify the following factors affecting energy security and risks:

- demographic growth

- terrorist attacks
- unstable geopolitical situation, political coups, sanctions
- natural disasters and catastrophes
- insufficient investment
- insufficient development of infrastructure, industrial accidents, high wear and tear of equipment and untimely renewal of infrastructure.

In turn, you should pay attention to the positive and negative aspects of nuclear power plant construction:

- meeting 20% of the required amount of electricity consumed
- high cost of nuclear power plant construction, long construction period, payback period unknown
- all aspects and all possible risks have not been fully studied, seismically active region, proximity to the border with Kazakhstan (40 km)
- lack of experience in the construction and operation of nuclear power plants, lack of qualified personnel, dependence on the Russian Federation
- a fuel supply strategy has not been developed due to logistics difficulties and radioactive waste disposal.

At the same time, it is necessary to emphasize the positive and negative aspects of the development of green energy:

- providing up to 40% of total electricity generation with a capacity of up to 25 GW by 2030
- economically beneficial: a large number of sunny days per year, relatively low costs for the construction of solar farms, speed of construction, quick payback
- attracting private investment
- Environmentally friendly, reducing negative impact on the environment
- state support: allocation of subsidies from the state, benefits, green certificates, tax exemptions, etc.
- sale of surplus electricity without taxation
- construction of expensive long power transmission lines to hard-to-reach remote settlements.

Additionally, one of the key challenges facing Uzbekistan in its quest for energy diversification is the lack of infrastructure and technology to harness renewable energy sources. The country has limited experience in developing renewable energy projects and faces obstacles such as high upfront costs and a shortage of skilled labor. To overcome these challenges, Uzbekistan will need to attract foreign investment and expertise to create a competitive renewable energy sector.

Uzbekistan should take into account the experience of other countries. The Kazakh experience demonstrates that before constructing a nuclear power plant, it is essential to consider public opinion and actively develop renewable energy sources. The Iranian example shows that a combination of nuclear and hydropower can be sustainable but requires significant investments. The French model confirms the efficiency of nuclear power plants but also highlights their long-term costs. The German path proves that transitioning to renewable energy is possible but requires substantial investments and grid modernization.

However, despite all the problems facing the Republic of Uzbekistan in the field of broadening of energy sources, Uzbekistan's foreign policy is aimed at the active development of solar energy through international cooperation and attracting investment. This not only helps to improve the environmental situation and sustainable development of the country, but also strengthens its position in the international arena. Uzbekistan provides an example of successful integration of national and international efforts in the field of renewable energy, which can serve as a model for other developing countries.

Thus, it is extremely important for the Republic of Uzbekistan to use the potential of solar energy generation. It is the development of this type of alternative energy sources that should be emphasized. The use of solar energy will lead to a high economic effect, reduced negative impact on the environment and sustainable development of the state. These measures will not only help reduce carbon dioxide emissions, but will also increase the energy independence of the Republic of Uzbekistan. At the same time, the country must build on existing energy partnerships with neighboring countries and international partnerships to ensure a stable and sustainable energy future. By addressing these challenges, Uzbekistan can pave the way to a safer and more sustainable energy system that will benefit both its economy and the environment. At the same time, it is necessary to continue reforms and attract investments to modernize infrastructure and achieve the goals set to reduce emissions and increase the share of green energy.

In conclusion, energy diversification is a complex issue that requires careful planning and cooperation both domestically and internationally. However, the interests of the state should be taken into account and strive to strengthen energy independence and security.

REFERENCES

[1] Водная, продовольственная и энергетическая безопасность в Центральной Азии: вводный анализ - преимущества межотраслевых решений предварительные данные и анализ, подготовленный НИЦ МКВК и экспертами, для обсуждения. - 7 июня, 2021. <https://www.oecd.org/env/outreach/Water%20Food%20Security%20in%20Central%20Asia%20RUS.pdf>

[2] Энергетический кризис в Центральной Азии: простых решений не осталось <http://berlek-nkp.com/tadzhikistan/12292-energeticheskiy-krizis-v-centralnoy-azii-prostyh-resheniy-ne-ostalos.html>

[3] Постановление Президента Республики Узбекистан от 07.02.2019 г. № ПП-4165. URL <https://lex.uz/pdfs/4194042>

[4] "We must eliminate any risks". Energy Minister on construction of a NPP in Uzbekistan. - 2023. <https://www.gazeta.uz/en/2023/05/30/nuclear-power-plant/>

[5] World Nuclear Industry Status Report. – 2022. <https://www.worldnuclearreport.org/IMG/pdf/wnisr2022-v3-hr.pdf>

[6] Умаров Д.Г. Современные проблемы и перспективы совершенствования энергетической политики Узбекистана. Постсоветские исследования. - 2022. - 5(5). - С. 482-493.

[7] Cost and Performance Characteristics of New Generating Technologies, Annual Energy Outlook. - 2022. https://www.eia.gov/outlooks/aeo/assumptions/pdf/table_8.2.pdf

[8] Agency for Strategic Reforms under the President of the Republic of Uzbekistan // Energy Efficiency in Uzbekistan: Prospects and Challenges. <https://asr.gov.uz/en/news/8132>

[9] The Use of Renewable Energy - An Issue of National Importance. – 2022. <https://president.uz/>

[10] ОБСЕ Повышение энергетической безопасности в Центральной Азии. https://www.osce.org/files/f/documents/8/9/513790_0.pdf

[11] Address by the President of the Republic of Uzbekistan H.E. Mr. Shavkat Mirziyoyev to the Oliy Majlis and the People of Uzbekistan. – 2022. <https://president.uz/>

[12] Постановление Президента Республики Узбекистан от 16.02.2023 г. № ПП-57. <https://lex.uz/ru/docs/6385720>.

[13] Зокиров Ш.Е. Возобновляемые источники энергии в Узбекистане: экономические механизмы стимулирования и перспективы развития. Экономика и социум. - 2019.-№.4(59). - СС. 347

[14] Сертификаты “зеленой энергии” внедряют в Узбекистане с этого года. - 2023. <https://www.gazeta.uz/ru/2023/05/17/green-energy/> (accessed 14.06.2024)

[15] Aramov J. Russia-Kazakhstan-Uzbekistan Gas Union: The Costs and Benefits for Uzbekistan. <https://cabar.asia/ru/gazovyyj-soyuz-rossiya-kazahstan-uzbekistan-izderzhki-i-vygody-dlya-uzbekistana>.

REFERENCES

[1] Vodnaya, prodovol'stvennaya i energeticheskaya bezopasnost' v Central'noj Azii: vvodnyj analiz - preimushchestva mezhotraslevykh reshenij Predvaritel'nye dannye i analiz, podgotovlennyj NIC MKVK i ekspertami, dlya obsuzhdeniya, 7 iyunya, 2021 g [Water, food and energy security in Central Asia: introductory analysis - benefits of intersectoral solutions Preliminary data and analysis prepared by SIC ICWC and experts, for discussion on June 7, 2021] <https://www.oecd.org/env/outreach/Water%20Food%20Security%20in%20Central%20Asia%20RUS.pdf> [in Russ.]

[2] Energeticheskij krizis v Central'noj Azii: prostyh reshenij ne ostalos' [Energy crisis in Central Asia: no easy solutions left]. <http://berlek-nkp.com/tadzhikistan/12292-energeticheskij-krizis-v-centralnoy-azii-prostyh-resheniy-ne-ostalos.html> [in Russ.]

[3] Postanovlenie Prezidenta Respubliki Uzbekistan, ot 07.02.2019 g. № PP-4165 [Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan, dated 02/07/2019 No. PP-4165] <https://lex.uz/pdfs/4194042> [in Russ.]

[4] “We must eliminate any risks”. Energy Minister on construction of a NPP in Uzbekistan, 2023. <https://www.gazeta.uz/en/2023/05/30/nuclear-power-plant/>

[5] World Nuclear Industry Status Report, 2022. <https://www.worldnuclearreport.org/IMG/pdf/wnisr2022-v3-hr.pdf>

[6] Umarov D.G. Sovremennyye problemy i perspektivy sovershenstvovaniya energeticheskoy politiki Uzbekistana. Postsovetskie issledovaniya [Modern problems and prospects for improving the energy policy of Uzbekistan. Post-Soviet studies], 2002, Vol. 5, No. 5, pp. 482-493. [in Russ.]

[7] Cost and Performance Characteristics of New Generating Technologies, Annual Energy Outlook, 2022. https://www.eia.gov/outlooks/aeo/assumptions/pdf/table_8.2.pdf

[8] Agency for Strategic Reforms under the President of the Republic of Uzbekistan. Energy Efficiency in Uzbekistan: Prospects and Challenges. <https://asr.gov.uz/en/news/8132>

[9] The Use of Renewable Energy - An Issue of National Importance 2022. <https://president.uz/>

[10] OBSE Povyshenie energeticheskoy bezopasnosti v Central'noj Azii [OSCE Enhancing Energy Security in Central Asia] URL https://www.osce.org/files/f/documents/8/9/513790_0.pdf [in Russ.]

[11] Address by the President of the Republic of Uzbekistan H.E. Mr. Shavkat Mirziyoyev to the Oliy Majlis and the People of Uzbekistan, 2022. <https://president.uz/>

[12] Postanovlenie Prezidenta Respubliki Uzbekistan, ot 16.02.2023 g. № PP-57 [Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan, dated February 16, 2023, No. PP-57]. <https://lex.uz/ru/docs/6385720> [in Russ.]

[13] Zokirov SH.E. Vozobnovlyaemye istochniki energii v Uzbekistane: ekonomicheskie mekhanizmy stimulirovaniya i perspektivy razvitiya. Ekonomika i socium [Renewable energy sources in Uzbekistan: economic incentive mechanisms and development prospects. Economy and Society"], 2019, no.4(59), pp. 347 [in Russ.]

[14] Sertifikaty «zelyonoy energii» vnedryat v Uzbekistane s etogo goda, 2023 [Green energy certificates will be introduced in Uzbekistan starting this year, 2023] URL <https://www.gazeta.uz/ru/2023/05/17/green-energy/> [in Russ.]

[15] Aramov J. Russia-Kazakhstan-Uzbekistan Gas Union: The Costs and Benefits for Uzbekistan URL: <https://cabar.asia/ru/gazovyj-soyuz-rossiya-kazahstan-uzbekistan-izderzhki-i-vygody-dlya-uzbekistana>

ӨЗБЕКСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ СЫРТҚЫ САЯСАТЫНДАҒЫ ЭНЕРГИЯНЫ ӘРТАРАПТАНДЫРУ ПРОБЛЕМАСЫ

***Изтелеуова Е.¹, Райымбекова А.А.²**

¹ Л.Н. Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университет,
Астана, Қазақстан

² Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және
әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Ш.Мирзиевтің билікке келуімен Өзбекстан Республикасы өзінің сыртқы саясатын белсенді түрде дамыта бастады, өзара тиімді халықаралық ынтымақтастықты кеңейте бастады, шетел инвестицияларын тартуға тырысты, елдің экономикалық және саяси қауіпсіздігін нығайта бастады. Энергияны әртараптандыру Өзбекстан Республикасының сыртқы саясатындағы маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Мемлекет импортқа тәуелділікті азайту және өзінің энергетикалық қауіпсіздігін жақсарту үшін энергия көздерін әртараптандыру қажеттігін мойындады. Соңғы бірнеше жылда үкімет күн энергиясы сияқты жаңартылатын энергия көздерін дамыту бойынша шаралар қабылдауда. Жасыл энергетикалық жобаларға инвестиция салу арқылы Өзбекстан Республикасы көмірқышқыл газының шығарындыларын азайтуға және қазба отындарына тәуелді емес тұрақты энергетика жүйесін құруға ұмтылуда. Бұл ретте келіссөздер жүргізіліп, атом электр станциясын салу бойынша жұмыстар басталып кетті.

Мақаланың мақсаты – Өзбекстан Республикасының энергетикалық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге бағытталған сыртқы саясатының негізгі аспектілерін, сондай-ақ осы үдерістегі халықаралық ынтымақтастықтың рөлін талдау. Баламалы және неғұрлым экологиялық энергия көздерін зерделеуге және Өзбекстан Республикасының аумағында атом электр станциясын салу мәселелеріне ерекше назар аударылады. Қорытындылай келе, осы екі энергия көзінің оң және теріс жақтары берілген. Сонымен қатар, ұсынымдар берілді, соның арқасында мемлекет өзінің энергетикалық тәуелсіздігі мен қауіпсіздігін нығайтады, сондай-ақ елдің тұрақты дамуына қадам жасайды.

Энергияны әртараптандыру ел ішінде де, халықаралық деңгейде де мұқият жоспарлауды және ынтымақтастықты талап ететін күрделі мәселе болса да, зерттеу нәтижелері Өзбекстан Республикасында энергияны әртараптандырудың дамып келе жатқанын көрсетеді.

Тірек сөздер: сыртқы саясат, Өзбекстан Республикасы, күн энергиясы, атом электр станциясы, энергетикалық қауіпсіздік, энергетикалық әртараптандыру, энергия көздері, Ш. Мирзиев

Қаржыландыру: Мақаладағы зерттеу AP23483774 «Түркі интеграциясын тереңдету: Қазақстан үшін перспективалар, геосаяси тәуекелдер мен қауіптер» атты жоба аясында ҚР Ғылым және жоғары білім министрлігінің гранттық қаржыландыруымен жүзеге асырылды.

ПРОБЛЕМА ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ ДИВЕРСИФИКАЦИИ ВО ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКЕ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

***Изтелеуова Е.¹, Райымбекова А.А.²**

***¹ Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева,
Астана, Казахстан**

**² Казахский университет международных отношений и мировых языков
имени Абылай хана, Алматы, Казахстан**

Аннотация. С приходом к власти Ш. Мирзиёева Республика Узбекистан стала активно развивать свою внешнюю политику, расширяя взаимовыгодное международное сотрудничество, стремясь привлечь иностранные инвестиции, укрепляя как экономическую, так и политическую безопасность страны. Диверсификация энергетики является одним из важнейших вопросов внешней политики Республики Узбекистан. Государство признало потребность в диверсификации своих источников энергии с целью уменьшения зависимости от импорта и повышения своей энергетической безопасности. В последние несколько лет правительство предпринимает шаги по продвижению возобновляемых источников энергии, таких как солнечная энергия. Инвестируя в проекты зеленой энергетики, Республика Узбекистан стремится сократить выбросы углекислого газа и создать более устойчивую энергетическую систему, менее зависимую от ископаемого топлива. В то же время ведутся переговоры и начата работа по строительству атомной электростанции.

Целью статьи является анализ основных аспектов внешней политики Республики Узбекистан, направленных на обеспечение энергетической безопасности, а также роль международного сотрудничества в этом процессе. Отдельное внимание уделяется изучению альтернативных и более экологичных источников энергии и вопросам строительства атомной электростанции на территории Республики Узбекистан. В заключении приводятся как положительные, так и отрицательные стороны этих двух источников энергии. Наряду с этим были даны рекомендации, благодаря которым, государство укрепит свою энергетическую независимость и безопасность, а также предпримет шаг к устойчивому развитию страны.

Несмотря на то, что энергетическая диверсификация является сложной проблемой, которая требует тщательного планирования и сотрудничества как внутри страны, так и на международном уровне, результаты исследования свидетельствуют о развитии энергетической диверсификации в Республики Узбекистан.

Ключевые слова: внешняя политика, Республика Узбекистан, солнечная энергия, АЭС, энергетическая безопасность, энергетическая диверсификация, источники энергии, Ш. Мирзиёев

Финансирование: Исследование в статье осуществлено при грантовом финансировании Министерства науки и высшего образования

РК в рамках проекта AP23483774 «Углубление тюркской интеграции: перспективы, геополитические риски и угрозы для Казахстана».

Information about authors:

Izteleuova Yelena - PhD Candidate in Regional Studies, Department of Regional Studies, Faculty of International Relations, L. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan, e-mail: elena4bob@gmail.com

Raiymbekova Akerke - PhD Candidate, senior lecturer, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan, e-mail: akerke8383@mail.ru

Авторлар туралы мәлімет:

Изтелеуова Елена- PhD кандидаты, Аймақтану кафедрасы, Халықаралық қатынастар факультеті, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан, e-mail: elena4bob@gmail.com

Райымбекова Акерке Алтынхановна - PhD кандидаты, аға оқытушы, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: akerke8383@mail.ru

Сведения об авторах:

Изтелеуова Елена - кандидат PhD, кафедра Регионоведения, Факультет международных отношений, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан, e-mail: elena4bob@gmail.com

Райымбекова Акерке Алтынхановна - кандидат PhD, старший преподаватель, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: akerke8383@mail.ru

Received: January 15, 2025

UDC 327

IRSTI 11.25.40

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.59.1.014>

PROBLEMS AND PROSPECTS FOR INTEGRATION OF CENTRAL ASIA COUNTRIES

* Noviks A.M.¹, Idrysheva Zh.K.²

^{*1,2} Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. In the proposed study, contemporary integration processes in Central Asia are analyzed. The author examines the historical prerequisites for the formation of regional identity and highlights the key internal and external factors influencing cooperation among the countries of the region. Special attention is paid to the role of global players—Russia, the United States, and China—who strive to strengthen their presence and utilize the economic and geopolitical potential of Central Asia for their own interests. The paper underscores the relevance of initiatives such as the “Belt and Road,” the Eurasian Economic Union, and the U.S. “New Silk Road,” pointing to the need for a balanced approach in selecting future directions for integration. In conducting this study, a comparative analysis, examination of international organizations’ documents, and an interdisciplinary methodology are employed to account for the socio-cultural, political, and economic aspects of the process. As a result, the author identifies barriers related to differences in language, values, and politics, highlighting the importance of effective intercultural dialogue. In conclusion, it is argued that the countries of Central Asia must develop a joint strategy grounded in a shared historical-cultural foundation and reflecting the interests of all participants in order to achieve sustainable integration. The study demonstrates that harmonizing regional relations and strengthening multilateral ties contribute to the region’s stability and competitiveness on the global stage. Thus, the proposed model of collaboration, rooted in common cultural-historical legacies and alignment of interests with key external partners, lays the foundation for forming a unified economic and political space in the region.

Key words: integration, Central Asia, problems of integration, prospects for cooperation, global players, Russia, USA, China

Introduction

Within the scope of this research, the term “integration” refers to the unification of certain countries into a single entity with the goal of further economic, political, and cultural development. Currently, intercultural interaction among the countries of Central Asia is undergoing a transformational stage caused by a number of factors such as political modernization, integration processes, the development of innovative technologies, as well as the active attention from global “players” such as the USA, Russia, and China [1].

The contemporary modernization changes in Central Asia are reflected in the revision of the foreign policy courses of the countries in the region as well

as in the strengthening of the political significance of multilateral structures such as the Shanghai Cooperation Organisation (SCO), Eurasian Economic Union (EAEU), Collective Security Treaty Organization (CSTO), ASEAN, and others [2]. For example, in Turkmenistan, with the advent of new leadership, processes of transformation began, and the country's policy started to change towards greater openness, intensified bilateral and multilateral dialogues. For countries such as Uzbekistan, Tajikistan, and Kyrgyzstan, key tasks and priorities became the development of stable and friendly relations with regional neighbors [3].

At this moment, Central Asia, occupying a strategic position in the heart of Eurasia, faces a number of threats that could affect not only the national security of the countries in this region but also the security of other world regions. In this context, the idea of regional integration in Central Asia becomes particularly important. However, despite active attempts by the political leadership of the countries in the region, the integration process encounters a number of problems and challenges related to both internal factors and the external geopolitical environment [4].

Projects such as China's "One Belt, One Road", the USA's "New Silk Road", and Russia's "Eurasian Economic Union" are vivid examples of how global powers try to use the potential of Central Asia in their interests [5]. However, it begs the question: to what extent do these initiatives meet the interests of the Central Asian countries? And is history repeating itself when great powers sought to dominate the region without considering the interests of the local population?

It must be acknowledged that Central Asia indeed faces the need to define its regional identity. However, it is important that this process is based on the real interests and needs of the countries in the region, not external dictates. In this context, it is important to consider the cultural and historical features of the region as well as to take into account the interests of all Central Asian countries.

With this perspective, the main goal of this research is to analyze the current state of regional integration in Central Asia, identify the main problems and challenges, as well as determine potential directions for deepening integration processes in the region. To achieve this goal, the historical context and current trends of regional integration will be considered, an analysis of external and internal factors influencing the integration process, as well as an assessment of the role of major international actors such as Russia, China, and the USA in the integration processes of the region. The object of the research are the countries of Central Asia and their interrelations, while the subject is the processes of regional integration including the economic, political, and socio-cultural interaction of the countries in the region as well as external and internal factors affecting these processes.

Materials and methods

In this study, an interdisciplinary approach was utilized, drawing from political science, international relations, sociology, and cultural studies. A range of primary sources served as the foundation, including official documents, legislative acts, and intergovernmental agreements from Central Asian states,

supplemented by reports and policy briefs from international organizations. Comparative analysis was employed to examine integration models and practices in other regions such as the European Union, ASEAN, and the Visegrad Group. Additionally, a historical-contextual method was incorporated to trace the evolution of relations in Central Asia from the post-Soviet era, identifying key socio-cultural and geopolitical factors shaping current integration processes.

As an additional step, a content analysis was conducted on official documents related to the activities of integration associations, which made it possible to identify dominant narratives and assess the practical challenges of regional integration.

Thus, this comprehensive and detailed methodological approach enabled the identification of both commonalities and divergences in integration aspirations, as well as a deeper understanding of how factors such as security, economic development, and cultural interaction intersect. This multi-dimensional framework was chosen to most accurately reflect the interconnected economic, political, and socio-cultural dimensions of integration processes. The chronological scope of the research covers the period from the early 2000s to the present, with reference to earlier historical periods where relevant. As a result, the study provides a holistic understanding of the structural, institutional, and cultural factors shaping the trajectory of integration in Central Asia.

Results and discussion

To date, scholars have proposed differing explanations for the nature and mechanisms of implementing integration processes. This is due to both certain theoretical-methodological approaches and the practice of existence of integration unions in different regions of the world.

Turning to the works of Ziyadullayev N.S., Ziyadullayev N.O., we find that actual communication with representatives of other cultures, both at home and abroad, opens up the most obvious examples of cultural collisions. Such conflicts become the plots of jokes, funny stories, and causes of troubles [6].

According to the authors above, different levels of barriers that arise in the process of integration in the Eurasian space are distinguished:

- language barriers;
- barriers in non-verbal communication;
- stereotypes as barriers in intercultural interactions;
- differences in value orientations.

When building their behavior in accordance with the norms of their culture, participants in the integration process fail in most cases because each actor has a set of norms, values, rules, and settings.

To illustrate intercultural barriers, one can refer to conflicts related to religious and linguistic differences that arise in the cross-border areas of the Fergana Valley. On the other hand, successful practices of dialogue are evident in joint cultural and educational initiatives, such as national culture festivals held in Kazakhstan or the establishment of inter-university exchange programs between Uzbekistan and Kyrgyzstan.

Issues of integration in Central Asia have always been in the focus of the political leaders of the states in the region. For example, issues of regional security were actively discussed at the meeting of Central Asian leaders in Tashkent in 2000 [7]. At this meeting, the heads of state of Kazakhstan, Uzbekistan, Kyrgyzstan, and Tajikistan signed an agreement on cooperation in the field of combating terrorism, extremism, and other threats, which actually became the basis for creating a «Defensive Alliance» to protect the interests and security of the countries in the region.

However, it should be considered that the presence of such political players on the world stage as Russia, the USA, and China makes it impossible to create a security system in Central Asia without their participation. These countries have entered into strategic opposition in this region. Their relationships here represent an intense rivalry between major players for dominance over less powerful countries. While the interests of these powerful states may intersect, there are also deep disagreements between them regarding the redistribution of zones of influence in the post-Soviet space and the formation of a unified strategy in conditions of increasing globalization [8].

Russia is historically connected with Central Asia, and its presence in the region is determined not only by economic and political interests but also by cultural and historical ties. Russia seeks to restore its positions in the region, relying on a common history, cultural connections, and economic cooperation [9].

The policy of Central Asia after the collapse of the USSR at the end of the 90s was reflected in the Middle East, but the centuries-old cooperation with Russia, marked by close economic ties, determined the further vector of development. Russia historically represents an important part of this vast Eurasian continent and continues to actively participate in regional affairs. Russia has many tools for influencing its neighbors, and it is becoming increasingly clear that other global powers cannot fully replace Russia's role in this region, especially considering Russia's current efforts to strengthen ties with Central Asian countries such as the CSTO and the EAEU [10].

The idea of Eurasian integration is deeply rooted in the historical memory, geographical connectivity of regions, and similarity of stages of economic and cultural development. On the one hand, Eurasian integration is seen as an attempt to recreate unity in the territory of the former USSR, based on universal principles of freedom, democracy, and market economy, similar to those applied in the European Union. The Eurasian union aims to become one of the key players on the world stage, serving as a bridge between Europe and the rapidly developing Asia-Pacific region.

Opponents of the Eurasian concept point out that the specificity of the Eurasian zone lies in the difficulties or unwillingness of the countries of the region to follow the declared values and to meet European norms of democracy and market economy. This leads to the creation of their own unique alternative space [11].

Proponents of the Eurasian ideology consider it as a philosophy for peoples with a common historical heritage who are afraid of losing their uniqueness in a world where large associations dominate.

The USA, on the other hand, sees Central Asia as a region of strategic interest, especially considering its rich energy resources and geopolitical position. The US strategy in the region is aimed at strengthening its presence, control over energy resources, and creating alternative transport routes. However, such an approach can cause concerns among the countries of the region and lead to conflicts of interest with other global players [12].

US projects such as “Greater Central Asia” and “New Silk Road” are attempts to create alternative economic and transport corridors bypassing Russia. These initiatives are aimed at deepening ties between Central Asian countries and South Asia, particularly with Afghanistan, Pakistan, and India. The main goal is to reorient the economic flows of Central Asian countries from the traditional direction to the north (Russia) to the south [13].

Projects such as the TAPI gas pipeline and CASA-1000 are part of this strategy. They propose the creation of infrastructure that will allow Central Asian countries to export their energy resources to the south, bypassing Russia. This could lead to a significant economic and geopolitical rethinking of the role of the region on the world stage [14].

China is actively promoting its “One Belt, One Road” project, which involves creating a transportation and infrastructure network linking China with Europe through Central Asia. This project can bring economic benefits to the countries of the region, but it can also increase these countries’ dependency on China, which may raise concerns among other global players.

According to the World Bank, total investments under the Belt and Road Initiative in Central Asia reached approximately USD 19 billion by 2019 [17]. At the same time, according to estimates by the International Monetary Fund, trade flows between China and the Central Asian countries increased by 70% between 2013 and 2020 [18].

China’s interests in Central Asia, particularly in the construction of hydroelectric power stations and infrastructure projects, are closely related to its broader geopolitical and economic goals in the region. Significant Chinese investments in the hydroelectric sector of Central Asia are notable, for example, a major Chinese hydroelectric project in Central Asia represents a cascade of five dams with a capacity of 480 MW on the Tentek River in the Almaty region of Kazakhstan. This project, worth \$15 billion, was announced in December 2018, although negotiations on financing with Chinese banks continue. In addition to large-scale projects in Central Asia, there is potential for micro-hydroelectric solutions that can be integrated into the existing irrigation network with energy storage, offering a levelized cost of energy below €0.03/kWh [15].

The construction of hydroelectric power stations has a historical context that dates back to the Soviet era when large dams were built in Kyrgyzstan and Tajikistan to use water resources, and downstream countries such as Kazakhstan and Uzbekistan shared their oil and gas reserves in winter. China’s participation in

hydroelectric projects is seen as a means to foster regional cooperation, especially between historically hostile countries such as Uzbekistan and Tajikistan. Chinese investments contribute to regional energy security, economic growth, and decarbonization, as discussed at forums such as the Central Asia Energy Trade and Investment Forum 2023, which brought together politicians and stakeholders from Central Asian countries and international institutions.

It is important to note that Central Asia faces a choice: to follow external dictates or to seek its own development path based on its interests and needs. The experience of Eastern European countries such as Poland, Czech Republic, Slovakia, and Hungary, which created the “Visegrad Group”, can serve as an example for Central Asian countries [16]. However, it is important that such a union is based on the real interests of the countries of the region, not external dictates.

Alongside this, it is worth considering scenarios of independent integration, in which the Central Asian countries aim to develop their own unified economic space without the decisive involvement of major powers. For instance, if the countries of the region were to establish an effective free trade area and agree on mechanisms for mutual investment, this could reduce their dependence on external actors. Although implementing such an approach in the near future appears challenging, this scenario holds potential, provided there is sufficient political will and an increased level of mutual trust among the region’s elites.

On the other hand, integration in Asia faces a number of challenges due to the complexity and increasing heterogeneity of Asian communication styles, necessitating a revision of Western research approaches in this area. Practical steps and perspectives to overcome these problems include strengthening intercultural dialogue and cooperation between the countries of Central Asia and the outside world. For example, the dialogue between the Central Asian countries and the Republic of Korea demonstrates the importance of intercultural interaction in strengthening international relations and cooperation in culture and education. Since 2000, the Central Asian countries have made significant socio-economic progress, but they need to overcome certain problems for further development.

Positive changes in intercultural communication and integration can help create a favorable climate for knowledge and experience exchange, strengthening diplomatic and economic relations, and increasing the level of understanding and respect among different cultures and peoples of the region. However, at a practical level, many still do not consider a well-connected Central Asia a realistic goal in the short term, highlighting the need for strategic planning and interaction at many levels to achieve these goals.

In conclusion, Central Asia is at a crossroads and faces a number of complex challenges. On one hand, the region attracts the attention of global powers that seek to strengthen their positions. On the other hand, the countries of the region must define their priorities and development strategies to ensure their sovereignty, stability, and prosperity of their peoples.

To strengthen the theoretical foundation of the study, it is advisable to draw on the experience of ASEAN and the EU, where one can observe mechanisms for

conflict resolution, the formation of supranational institutions, and the creation of single economic spaces [19] (Table 1).

Table 1 - The experience of ASEAN and the EU

Criteria	ASEAN	European Union	Opportunities for Central Asia
Historical context of formation	Emergед in the late 1960s as a response to regional instability, with a focus on conflict prevention and economic growth among Southeast Asian nations.	Established after World War II, initially as the European Coal and Steel Community (1951), later transforming into a deeper political and economic union with common institutions.	Central Asia can draw from both ASEAN's post-conflict stabilization model and the EU's historical continuity to reduce tensions and build shared structures.
Supranational institutions	Formal supranational bodies (e.g., the Secretariat) exist but have limited authority; most decisions are made by consensus.	A robust system of supranational institutions, including the European Commission, European Parliament, and Court of Justice, which hold real regulatory powers.	Central Asia may follow ASEAN's flexible model while gradually adopting EU-style coordination mechanisms with expanding mandates, respecting sovereignty.
Conflict resolution mechanisms	Emphasizes the «Asian way» – informal consultations, diplomacy, consensus-building, and step-by-step confidence-building measures.	A legalistic system with structured institutions for dispute resolution; prioritizes legality and binding norms via directives and regulations.	Central Asia could blend ASEAN's flexible diplomacy with the EU's rule-based system to develop arbitration mechanisms and build legal capacity.
Single economic space	Focus on free trade area (ASEAN Free Trade Area – AFTA); economic integration is progressing, but large disparities in development remain among members.	Developed a Customs Union, Single Market, and eventually an Economic and Monetary Union (euro); features high-level economic integration and uniform business regulations.	Central Asia can start by reducing trade barriers and harmonizing standards, with long-term goals for deeper economic ties, while acknowledging development and infrastructure gaps.

Role of major powers / external actors	Influenced by China, the US, and Japan, but maintains relative autonomy through internal solidarity and shared interest in stability.	Acts as a global power in its own right, attracting investment and engaging externally with strong financial and policy instruments.	Central Asia is influenced by Russia, China, the US, and others; a balance must be struck between attracting investment and preserving autonomy—ASEAN’s diplomacy and the EU’s unified foreign policy offer contrasting but useful lessons.
Cultural and educational cooperation	Develops student exchange programs (e.g., ASEAN University Network), hosts regional cultural festivals, and promotes grassroots integration through people-to-people initiatives.	Has a comprehensive set of educational (Erasmus+, Horizon 2020) and cultural cooperation programs under EU initiatives.	Central Asia could implement inter-university exchange programs, regional cultural festivals, and shared education standards to foster a regional identity without eroding national traditions.
Flexibility vs. depth of integration	High flexibility in decision-making; members retain considerable independence and often lack unified positions on key issues.	Achieves deeper integration but sometimes experiences «sovereignty crises» (e.g., Brexit) and difficulties coordinating among numerous states.	Central Asia might combine ASEAN’s flexible, consensus-based approach with the EU’s long-term strategies for deeper economic and political convergence, depending on political will and mutual trust.
Scenarios and lessons for Central Asia	Integration evolves «from the bottom up» through trust-building, cultural/educational ties, and support for small and medium-sized enterprises.	Institutionalized integration with binding regulations, supranational governance, and centralized coordination in economic, political, and legal spheres.	The key is clarity of goals (e.g., trade liberalization, security cooperation, infrastructure coordination). Gradual trust-building, reliance on regional assets, and selective adoption of supranational tools could guide integration in a realistic and context-sensitive manner.

This table outlines the key approaches to integration in ASEAN and the EU and compares them with the specific realities and prospects of Central Asia, where external influence is high, and inter-state trust still requires significant development.

In particular, ASEAN has demonstrated the importance of gradually building trust and establishing close communication at the levels of business, education, and culture. In the context of Central Asia, such models show that even in conditions of significant political fragmentation, it is possible to achieve compromise and mutual benefits.

The author emphasizes that only a combination of coordinated and mutually acceptable solutions by the countries of the region in the specified areas can stimulate the process of integration in Central Asia. In this case, the states of the region are presented with positive prospects in creating a highly integrated politico-economic region capable of competing with other leading regions of the world.

Conclusion

One of the key aspects to consider in the further development of integration processes in Central Asia is taking into account the interests of all participants. It is essential to strive to create a model of integration that considers the specifics of each country, including its historical, cultural, and economic characteristics. Only such an approach will allow for long-term stability and prosperity of the region.

The period of transformation opens new horizons for deepening dialogue and cooperation between the countries of the region. Political modernization and the aspiration towards integration may help overcome historical disagreements and create a favorable environment for joint development. The advancement of innovative technologies can facilitate knowledge and experience sharing, which is crucial for socio-economic growth. Active attention from global powers can bring new investments and technologies to the region, contributing to its integration into the world community. Finally, strengthening the role of multilateral structures can help form common regional agendas and strategies, essential for sustainable development and intercultural understanding in Central Asia.

Moreover, successful integration requires active interaction at all levels – from governmental to public. Creating common educational, cultural, and scientific programs, developing transport and infrastructure networks, and deepening economic cooperation – all contribute to strengthening the ties between the countries and peoples of the region. In contemporary conditions, regionalization positively affects not only economic processes but also the formation of an international relations system.

In the context of a systemic crisis affecting the states of the region, the role of external factors significantly increases. Much depends on the balance of interests in the Central Asian region of global powers – the USA, Russia, and China. Consequently, various scenarios for the realization of the regional integration process are possible: absorption of the region by external forces, or

a “network model of regional integration,” practically expressed in the political initiatives of Kazakhstan’s leadership to transform the network of bilateral agreements into a successful regional union; and finally, the creation and development of supranational, transboundary consortia, and a “compensatory” model of economic relations, enabling the mutually beneficial exploitation of the most significant resources.

REFERENCES

- [1] Сыроежкин К.Л. Центральная Азия сегодня: вызовы и угрозы / К.Л. Сыроежкин. – Алматы: КИСИ при Президенте РК, 2011. – 353 с.
- [2] Аземкулова А. Ш. Интеграция – важнейшее условие обеспечения безопасности стран Центральной Азии и роль политической элиты // Вестник Дипломатической академии Министерства иностранных дел Кыргызской Республики имени Казы Дикамбаева. – 2020. – № 13. – С. 19-24.
- [3] Попова Л. А. Евразийская интеграция: концепция, противоречия и перспективы развития // Политика, экономика и социальная сфера: проблемы взаимодействия. – 2016. – № 3. – С. 159-174.
- [4] Лебеденко С. С. Будущее евразийской интеграции: перспективы развития Евразийского экономического союза // Вопросы устойчивого развития общества. – 2021. – № 6. – С. 81-86.
- [5] Аяганова А. А. Основные направления развития экономической интеграции стран Центральной Азии // М. Рыскулбеков атындагы Кыргыз экономикалык университетинин кабарлары. – 2016. – № 2. – С. 111-113.
- [6] Зиядуллаев Н. С., Зиядуллаев У. О стратегии развития государств Центральной Азии в условиях глобализации и регионализации мировой экономики // Общество и экономика. – 2019. – № 4. – С. 87-100.
- [7] Дуйсен Г. М., Айтжанова Д. А., Тесля П. Н. Возможна ли экономическая интеграция в Центральной Азии? Региональный вектор политики Казахстана // Всероссийский экономический журнал ЭКО. – 2020. – № 10 (556). – С. 8-33.
- [8] Малышев Д. В. Интеграция инокультурных мигрантов в Центральной Азии // Россия и новые государства Евразии. – 2018. – № 3. – С. 147-155.
- [9] Крыжко Е.В., Пашковский П.И. Особенности внешнеполитического курса США в отношении государств Центральной Азии // Проблемы постсоветского пространства. – 2021. – Т. 8. – № 1. – С. 65-81. <https://doi.org/10.24975/2313-8920-2021-8-1-65-81>
- [10] Сафранчук И. А. Концепция «Новый шелковый путь» и политика США в «Большой Центральной Азии» // Международная жизнь. – 2013. – № 7. – С. 43-53.
- [11] Ли Ю. В. Современное состояние и перспективы формирования единого политико-экономического региона Центральной Азии: дис. – Кыргызско-российский славянский университет, 2010.
- [12] Мажидов Ш. Ф. К вопросу об этнокультурных процессах в Центральной Азии и Европейском Союзе // Евразийство: теоретический

потенциал и практические приложения. – 2014. – № 7. – С. 238-243.

[13] Искакова Г. К. Региональная безопасность в Центральной Азии и стратегии России, США и Китая // PolitBook. – 2014. – № 4. – С. 8-51.

[14] Токтомушев К. Понимание трансграничного конфликта в постсоветской Центральной Азии: случай Кыргызстана и Таджикистана // Connections. Quarterly Journal. – 2018. – Т. 17. – № 1. – С. 23-46.

[15] Чукова Р. Национальная идентичность в постсоветской Центральной Азии: реалии и перспективы // BulgarianHistoricalReview/RevueBulgared’Histoire. – 2008. – № 3-4. – С. 70-99.

[16] Дмитриева Е. Л. Постсоветская центральная Азия: этнотерриториальные споры и пограничные конфликты (обзор) // Россия и мусульманский мир. – 2018. – № 4 (310). – С. 45-55.

[17] World Bank. Belt and Road Economics: Opportunities and Risks of Transport Corridors. Washington DC: World Bank. – 2020 – 333 p.

[18] International Monetary Fund (IMF). Regional Economic Outlook: Middle East and Central Asia. Washington DC: IMF. – 2021 – 101 p.

[19] Pomfret, R. The Central Asian Economies in the Twenty-First Century: Paving a New Silk Road. Princeton, NJ: Princeton University Press. – 2019 – 154 p.

REFERENCES

[1] Syroyozhkin K. L. Tsentral’naya Aziya segodnya: vyzovy i ugrozy / K. L. Syroyozhkin. [Central Asia Today: Challenges and Threats] – Almaty: KISI pri Prezidente RK, 2011, 353 s. [in Russ.]

[2] Azemkulova A. Sh. Integratsiya – vazhneyshee uslovie obespecheniya bezopasnosti stran Tsentral’noy Azii i rol’ politicheskoy elity [Integration as the Key Condition for Ensuring the Security of Central Asian Countries and the Role of the Political Elite] // Vestnik Diplomaticheskoy akademii Ministerstva inostrannykh del Kyrgyzskoy Respubliki imeni Kazy Dikambaeva, 2020, No. 13, pp. 19-24. [in Russ.]

[3] Popova L. A. Evraziyskaya integratsiya: kontseptsiya, protivorechiya i perspektivy razvitiya [Eurasian Integration: Concept, Contradictions, and Development Prospects] // Politika, ekonomika i sotsial’naya sfera: problemy vzaimodeystviya, 2016, No. 3, pp. 159-174. [in Russ.]

[4] Lebedenko S. S. Budushchee evraziyskoy integratsii: perspektivy razvitiya Evraziyskogo ekonomicheskogo soyuza [The Future of Eurasian Integration: Development Prospects of the Eurasian Economic Union] // Voprosy ustoychivogo razvitiya obshchestva, 2021, No. 6, pp. 81-86. [in Russ.]

[5] Ayaganova A. A. Osnovnye napravleniya razvitiya ekonomicheskoy integratsii stran Tsentral’noy Azii [Main Directions of Economic Integration Development in Central Asian Countries] // M. Ryskulbekov atyndagy Kyrgyz ekonomikalyk universitetinin kabarlary, 2016, No. 2, pp. 111-113. [in Russ.]

[6] Ziyadullaev N. S., Ziyadullaev U. O strategii razvitiya gosudarstv Tsentral’noy Azii v usloviyakh globalizatsii i regionalizatsii mirovoy ekonomiki [On the Strategy for the Development of Central Asian States in the Context of Globalization and Regionalization of the World Economy] // Obshchestvo i

ekonomika, 2019, No. 4, pp. 87-100. [in Russ.]

[7] Duysen G. M., Aitzhanova D. A., Teslya P. N. Vozmozhna li ekonomicheskaya integratsiya v Tsentral'noy Azii? Regional'nyy vektor politiki Kazakhstana [Is Economic Integration Possible in Central Asia? The Regional Policy Vector of Kazakhstan] // Vserossiyskiy ekonomicheskii zhurnal EKO, 2020, No. 10 (556), pp. 8-33. [in Russ.]

[8] Malyshev D. V. Integratsiya inokul'turnykh migrantov v Tsentral'noy Azii [Integration of Foreign Culture Migrants in Central Asia] // Rossiya i novye gosudarstva Evrazii, 2018, No. 3, pp. 147-155. [in Russ.]

[9] Kryzhko E. V., Pashkovskiy P. I. Osobennosti vneshnepoliticheskogo kursa SShA v otnoshenii gosudarstv Tsentral'noy Azii [Features of the US Foreign Policy Course towards Central Asian States] // Problemy postsovetского prostranstva, 2021, Vol. 8, No. 1, 65-81. <https://doi.org/10.24975/2313-8920-2021-8-1-65-81> [in Russ.]

[10] Safranchuk I. A. Kontseptsiya «Novyy shelkovyy put'» i politika SShA v «Bol'shoy Tsentral'noy Azii» [The «New Silk Road» Concept and US Policy in «Greater Central Asia»] // Mezhdunarodnaya zhizn', 2013, No. 7, pp. 43-53. [in Russ.]

[11] Li Yu. V. Sovremennoe sostoyanie i perspektivy formirovaniya edinogo politiko-ekonomicheskogo regiona Tsentral'noy Azii: dis. – Kyrgyzsko-rossiyskiy slavyanskiy universitet, 2010. [The Current State and Prospects for the Formation of a Unified Political and Economic Region of Central Asia: Dissertation. – Kyrgyz-Russian Slavic University, 2010]. [in Russ.]

[12] MazhidovSh. F. K voprosu ob etnokul'turnykh protsessakh v Tsentral'noy Azii i Evropeyskom Soyuze [On the Issue of Ethnocultural Processes in Central Asia and the European Union // Eurasianism: Theoretical Potential and Practical Applications.] // Evraziystvo: teoreticheskii potentsial i prakticheskie prilozheniya, 2014, No. 7, pp. 238-243. [in Russ.]

[13] Iskakova G. K. Regional'nayabezopasnost' v Tsentral'noyAziiistrategiiRossii, SShAiKitaya [Regional Security in Central Asia and the Strategies of Russia, the USA, and China] // PolitBook, 2014, No. 4, pp. 8-51. [in Russ.]

[14] Toktomushev K. Ponimanietransgranichnogokonflikta v postsovetской Tsentral'noy Azii: sluchay Kyrgyzstana I Tadjikistana [Understanding Transboundary Conflict in Post-Soviet Central Asia: The Case of Kyrgyzstan and Tajikistan] // Connections. Quarterly Journal, 2018, Vol. 17, No. 1, pp. 23-46. [in Russ.]

[15] Chukova R. Natsional'nayaidentichnost' v postsovetской Tsentral'noy Azii: realiiiperspektivy [National Identity in Post-Soviet Central Asia: Realities and Prospects] // Bulgarian Historical Review, 2008, No. 3-4, pp. 70-99. [in Russ.]

[16] Dmitrieva E. L. PostsovetскаяTsentral'nayaAziya: etnoterritorial'ny esporyipogranichnyekonflikty (obzor) [Post-Soviet Central Asia: Ethnoterritorial Disputes and Border Conflicts (Review)] // Russia and the Muslim World, 2018, No. 4 (310), pp. 45-55. [in Russ.]

[17] World Bank. Belt and Road Economics: Opportunities and Risks of Transport Corridors. Washington DC: World Bank, 2020, 333 p.

[18] International Monetary Fund (IMF). Regional Economic Outlook: Middle East and Central Asia. Washington DC: IMF, 2021, 101 p.

[19] Pomfret, R. The Central Asian Economies in the Twenty-First Century: Paving a New Silk Road. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2019, 154 p.

ОРТАЛЫҚ АЗИЯ ЕЛДЕРІНІҢ ИНТЕГРАЦИЯСЫ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН БОЛАШАҒЫ

* Новикс А.М.¹, Идрышева Ж.К.²

^{*1,2} Казахский Национальный Университет им. Аль-Фараби,
Алматы, Казахстан

Аңдатпа. Осы зерттеуде Орталық Азиядағы қазіргі интеграциялық үдерістер талданады. Автор өңірлік бірегейліктің қалыптасуына ықпал еткен тарихи алғышарттарды қарастырып, аймақтағы мемлекеттердің ынтымақтастығына әсер ететін негізгі ішкі және сыртқы факторларды атап көрсетеді. Зерттеуде Ресей, АҚШ және Қытай сияқты жаһандық ойыншылардың рөліне ерекше назар аударылған, өйткені олар Орталық Азияның экономикалық әрі геосаяси әлеуетін өз мүдделеріне пайдалану мақсатында өңірдегі ықпалын күшейтуге ұмтылады. Жұмыста «Бір белдеу, бір жол», Еуразиялық экономикалық одақ және АҚШ-тың «Жаңа Жібек жолы» бастамаларының өзектілігі атап көрсетіліп, интеграцияның келешектегі бағыттарын айқындауда теңгерімді тәсілдің қажеттілігіне мән беріледі. Зерттеу барысында салыстырмалы талдау, халықаралық ұйымдардың құжаттарын зерделеу және пәнаралық әдіснаманы қолдану арқылы үдерістің әлеуметтік-мәдени, саяси және экономикалық қырларын ескеруге мүмкіндік жасалады. Нәтижесінде автор тілдік, құндылық және саяси айырмашылықтардан туындайтын кедергілерді анықтап, тиімді мәдениетаралық диалогтың маңыздылығын ерекше атап көрсетеді. Қорытындыда Орталық Азия елдері тұрақты интеграцияға қол жеткізу үшін ортақ тарихи-мәдени негізге және барлық қатысушылардың мүдделерін ескеруге сүйенген бірлескен стратегия әзірлеу қажет деген тұжырым жасалады. Зерттеу аймақтық қатынастарды үйлестіру және көпжақты байланыстарды нығайту өңірдің жаһандық аренадағы тұрақтылығы мен бәсекеге қабілеттілігін арттыратынын көрсетеді. Осылайша, ортақ мәдени-тарихи тамырлар мен жетекші сыртқы серіктестердің мүдделерін үйлестіруге негізделген өзара іс-қимыл үлгісі аймақта тұтас экономикалық және саяси кеңістікті қалыптастыруға берік негіз қалайды.

Тірек сөздер: интеграция, Орталық Азия, интеграция мәселелері, ынтымақтастық перспективалары, әлемдік державалар, Ресей, АҚШ, Қытай

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИНТЕГРАЦИИ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

*Новикс А.М.¹, Идрышева Ж.К.²

*^{1, 2} Казахский Национальный Университет им. аль-Фараби,
Алматы, Казахстан

Аннотация. В предлагаемом исследовании анализируются современные интеграционные процессы в Центральной Азии. Автор рассматривает исторические предпосылки формирования региональной идентичности и выделяет ключевые внутренние и внешние факторы, влияющие на сотрудничество государств региона. Особое внимание уделяется роли глобальных игроков – России, США и Китая, стремящихся укрепить свое присутствие и использовать экономический и геополитический потенциал Центральной Азии в собственных интересах. Работа подчеркивает актуальность инициатив вроде «Один пояс, один путь», Евразийского экономического союза и «Нового Шелкового пути» США, указывая на необходимость сбалансированного подхода в выборе дальнейших направлений развития интеграции. В рамках исследования применяются сравнительный анализ, изучение документов международных организаций, а также междисциплинарная методология, позволяющая учесть социально-культурные, политические и экономические аспекты процесса. В результате автор выявляет барьеры, связанные с различиями в языковой, ценностной и политической плоскостях, и подчеркивает значимость эффективного межкультурного диалога. В заключении делается вывод о том, что для достижения устойчивой интеграции странам Центральной Азии необходимо разработать совместную стратегию, опирающуюся на общий историко-культурный фундамент и учитывающую интересы всех участников. Работа показывает, что гармонизация региональных отношений и укрепление многосторонних связей способствуют повышению стабильности и конкурентоспособности региона на мировой арене. Таким образом, предложенная модель взаимодействия, опирающаяся на общие культурно-исторические корни и согласование интересов с ведущими внешними партнерами, создает основы для формирования целостного единого экономического и политического пространства региона.

Ключевые слова: интеграция, Центральная Азия, проблемы интеграции, перспективы сотрудничества, мировые игроки, Россия, США, Китай

Information about authors:

Noviks Asel Marhabatovna - PhD student, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: asel.91_91@mail.ru

Idrysheva Zhazira Kuanyshevna - Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Senior Lecturer, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: idrysheva7@gmail.com

Авторлар туралы мәлімет:

Новикс Асель Мархабатовна - PhD докторант, әл- Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: asel.91_91@mail.ru

Идрышева Жазира Куанышевна - Тарих ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор (доцент), аға оқытушы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан Республикасы, e-mail: idrysheva7@gmail.com

Сведения об авторах:

Новикс Асель Мархабатовна - PhD докторант, Казахский национальный университет им. Аль-Фараби, Алматы, Казахстан, e-mail: asel.91_91@mail.ru

Идрышева Жазира Куанышевна - кандидат исторических наук, ассоциированный профессор (доцент), старший преподаватель, Казахский национальный университет им. Аль-Фараби, Алматы, Казахстан, e-mail: idrysheva7@gmail.com

Received: December 3, 2025

УДК 323

МРНТИ11.15.51

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.59.1.015>

ПОТЕНЦИАЛ МЕЖДУНАРОДНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА В РАМКАХ ИНВЕСТИЦИЙ СТРАН-ЧЛЕНОВ ОРГАНИЗАЦИИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

*Тюлебеков Т.Б.¹, Серік Е.Т.², Ермекбаев А.А.³

^{*1} Евразийский Национальный Университет им. Л.Н. Гумилева,
Астана, Казахстан

² эксперт по торговой и инвестиционной политике,
автор телеграмм канала tradereport.kz

³ Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
ТОО «Pro analytics», Алматы, Казахстан

Аннотация. В статье рассматривается потенциал международного сотрудничества в области инвестиций между странами-членами Организации экономического сотрудничества (ОЭС), а также его влияние на экономическое развитие региона в целом. Автор акцентирует внимание на институциональных и экономических факторах, которые существенно влияют на трансграничные потоки капитала. Важным аспектом является анализ того, как законодательные, регулирующие и финансовые условия в странах ОЭС могут способствовать или, наоборот, препятствовать инвестиционному сотрудничеству. Механизмы координации инвестиционной политики, включая создание общего правового и экономического пространства для инвесторов, рассматриваются как ключевые элементы для развития регионального экономического партнерства.

В статье также проводится анализ основных тенденций и барьеров, которые тормозят углубление инвестиционного сотрудничества, таких как несовершенство регулирования на национальном уровне, инфраструктурные ограничения, а также вопросы макроэкономической стабильности и политической неопределенности. В условиях глобализации и растущей конкуренции за международные инвестиции, эти проблемы могут серьезно осложнить привлечения капитала в развивающиеся экономики стран ОЭС.

Авторы выделяют перспективные направления развития международных инвестиционных связей, учитывая такие современные вызовы глобальной экономики, как цифровизация, устойчивое развитие, изменение климата и тенденции региональной интеграции. В этом контексте, особое внимание уделяется важности формирования единой стратегии, которая способствовала бы гармонизации экономических интересов стран-членов и стимулировала приток устойчивых инвестиций.

В заключение статьи предлагаются рекомендации по повышению эффективности взаимодействия между странами ОЭС, направленные на устранение существующих барьеров и создание благоприятных условий для привлечения инвестиций. Предлагается усилить сотрудничество

в области инновационных технологий, улучшить инфраструктуру и макроэкономическую стабильность, а также внедрить новые механизмы координации на межгосударственном уровне, что позволит укрепить экономическую кооперацию и ускорить процессы региональной интеграции.

Ключевые слова: Организация экономического сотрудничества, Узбекистан, инвестиции, сотрудничество, торговля, экономическая интеграция, геоэкономика, Казахстан

Введение

Организация экономического сотрудничества (ОЭС) является региональной международной площадкой, объединяющей 10 государств Центральной Азии, Ближнего Востока и Южного Кавказа. Данная организация была создана с целью углубления экономических, торговых и инвестиционных связей между странами региона [1].

Одной из ключевых задач ОЭС является углубление экономической интеграции между странами-участницами. Это предполагает устранение торговых барьеров, унификацию регуляторных стандартов и гармонизацию экономической политики для создания благоприятных условий для взаимной торговли и инвестиций. В рамках ОЭС рассматривается возможность формирования зоны свободной торговли, что может способствовать увеличению товарооборота и развитию конкурентных преимуществ государств региона.

ОЭС уделяет особое внимание развитию торговли между странами-членами путем упрощения таможенных процедур, унификации тарифного регулирования и модернизации логистической инфраструктуры. Важнейшим направлением деятельности организации является развитие транспортных коридоров, таких как TRASECA (Транспортный коридор Европа – Кавказ – Азия) и Коридор Север – Юг, которые позволяют странам региона более эффективно интегрироваться в международные цепочки поставок.

Учитывая значительные природные ресурсы стран ОЭС (нефть, газ, уголь, уран), организация активно содействует развитию энергетического сотрудничества. Основное внимание уделяется вопросам диверсификации энергетических маршрутов, увеличения объемов взаимной торговли энергоресурсами и внедрения новых технологий в сфере возобновляемой энергетики. Программы сотрудничества направлены на укрепление энергетической безопасности и снижение зависимости отдельных стран от импорта топлива.

Прямые иностранные инвестиции (ПИИ) являются важным инструментом экономического роста для стран ОЭС, особенно в условиях недостаточного внутреннего финансирования. Организация разрабатывает меры по улучшению инвестиционного климата, включая защиту прав инвесторов, улучшение институциональной среды и создание совместных проектов в таких сферах, как энергетика, машиностроение и добывающая промышленность. В этом контексте страны-члены ОЭС обладают значительным потенциалом для углубления взаимных инвестиционных

связей, что может способствовать экономической интеграции региона и созданию благоприятных условий для предпринимательской деятельности.

Об этом также отмечал Президент Узбекистана Шавкат Мирзиёев на 16-м Саммите ОЭС, который прошел в ноябре 2023 года: «пространство ОЭС, охватывающее полумиллиардное население и располагающее одной третью энергетических ресурсов мира, обладает колоссальным потенциалом для расширения связей в торгово-экономической, промышленной сфере, в области инвестиций, инноваций и транспорта». Вместе с тем, он отметил также большой неиспользованный потенциал для расширения всестороннего сотрудничества между государствами-членами Организации [2].

Несмотря на положительную динамику притока прямых иностранных инвестиций (ПИИ) между странами ОЭС, сохраняются значительные барьеры, препятствующие активному развитию инвестиционного сотрудничества. Среди них можно выделить институциональные ограничения, различия в национальных законодательных системах, политическую нестабильность, а также геоэкономические вызовы.

При этом ведущие экономики ОЭС, такие как Турция, Иран, Азербайджан и Казахстан, демонстрируют высокий уровень взаимных инвестиций, что открывает новые возможности для расширения сотрудничества и привлечения долгосрочных капиталовложений.

Цель данной статьи — проанализировать текущие тенденции, выявить ключевые барьеры и перспективные направления развития международного инвестиционного взаимодействия между странами ОЭС.

Описание материалов и методов

Методологическая основа данной статьи основана на анализе инвестиционного сотрудничества стран ОЭС с учетом количественных и качественных методов. Исследование направлено на выявление ключевых тенденций и факторов, влияющих на потоки прямых иностранных инвестиций (ПИИ) между странами-участницами, а также определение барьеров и перспектив для дальнейшего укрепления инвестиционных связей.

В статье применяется комплексный междисциплинарный подход к анализу потенциала международного сотрудничества в рамках инвестиций стран-членов Организации экономического сотрудничества (ОЭС).

Основным методом исследования стал статистический анализ, в рамках которого проанализирована динамика ПИИ стран-членов ОЭС. Кроме того, применялся SWOT-анализ инвестиционного климата в странах ОЭС, позволяющий выявить сильные и слабые стороны, а также потенциальные возможности и угрозы в сфере международного инвестиционного сотрудничества. Кейс-стади – анализ успешных инвестиционных проектов в регионе, таких как турецкие, азербайджанские и иранские вложения в Казахстан позволил выявить наиболее крупные и привлекательные направления для инвестиций. В рамках нормативно-правового анализа изучено Соглашение о содействии и защите инвестиций от 2005 года.

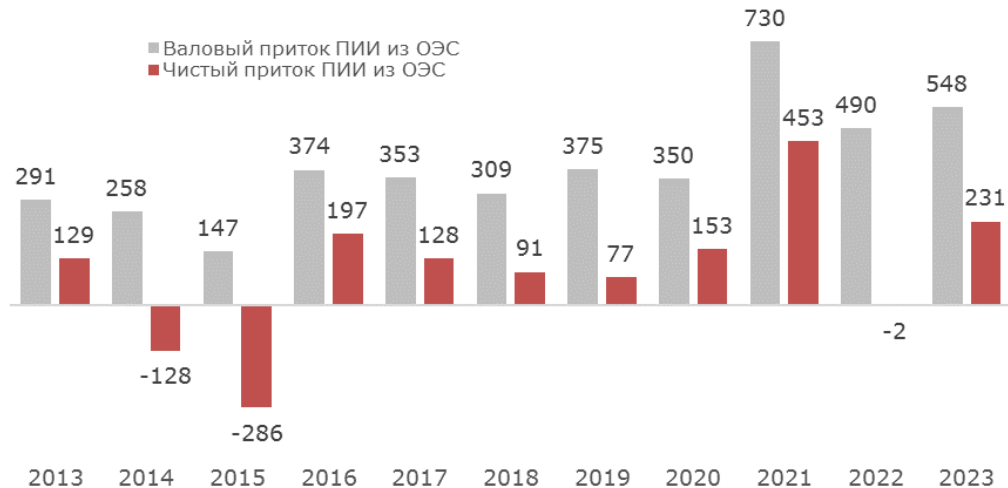
Источниками данных послужила официальная статистика Казахстана, а также открытые интернет-источники. Вместе с тем, стоит отметить некоторые ограничения, с которыми сталкивались авторы в ходе анализа, а именно не все страны ОЭС публикуют детальную статистику по инвестициям, что может усложнять анализ отдельных сегментов.

Результаты

Из центральноазиатских государств наиболее продвинутые отношения у Турции с Казахстаном. В перспективе в сотрудничестве с ним Турция рассчитывает сформировать единое политико-экономическое пространство для всех тюркских государств (не только центральноазиатских) – с общим рынком, единой региональной энергосистемой, системой транспортировки энергоресурсов [3].

Как показывает анализ, валовый приток прямых иностранных инвестиций (ПИИ) из стран ОЭС в Казахстан в 2023 году составил 548 млн долл., что на 12% выше чем в 2022 году (490 млн долл.). В годовом выражении наибольший приток ПИИ приходится на 2021 год, когда объем инвестиций достиг 730 млн долл. При этом, 79% инвестиций из ОЭС приходилось на инвесторов из Турции (434 млн долл.).

таблица 1. Динамика ПИИ из стран ОЭС в Казахстан, млн долл.

Источник: собственные расчеты на базе данных Бюро Национальной статистики РК

В международной практике принято уделять больше внимания показателю по чистому притоку ПИИ. Это обусловлено тем, что данный показатель наравне с входящими потоками учитывает и исходящие, что дает возможность оценить ситуацию с потоками ПИИ более объективно.

К примеру, В 2014-2015 и 2022 годах валовый приток ПИИ из стран ОЭС в Казахстан показал положительную динамику. Однако, чистый приток оставался отрицательным из-за погашения задолженностей и выхода инвесторов. Объем чистого притока из ОЭС составил - 128,4 млн долл., -286,1 млн долл., и -2,1 млн долл. соответственно. В 2021 году, благодаря крупным инвестициям из Турции (434 млн долл.), чистый приток ПИИ из ОЭС достиг рекордных 452 млн долл. В 2023 году чистый приток восстановился до 231 млн долл.

Таблица 2. Валовый и чистый приток ПИИ из стран ОЭС, млн долл.

Страна	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Валовый приток, млн долл.											
ПАКИСТАН	3	1	1	0	-1	-1	-1	0	0	0	0
ТАДЖИКИСТАН	0	0	0	0	1	0	12	1	0	0	4
АФГАНИСТАН	0	0	0	0	0	0	0	7	0	4	1
АЗЕРБАЙДЖАН	55	41	22	35	49	5	8	-5	-9	70	38
КЫРГЫЗСТАН	-60	-26	-18	-3	0	4	3	5	2	8	8
УЗБЕКИСТАН	5	1	-1	5	14	-1	2	-25	22	-4	22
ИРАН	17	0	-1	-1	-5	1	-6	4	26	32	20
ТУРКМЕНИСТАН	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	21
ТУРЦИЯ	271	241	145	338	294	300	358	364	688	380	434
страны ОЭС	291	258	147	374	353	309	375	350	730	490	548
Чистый приток, млн долл.											
ПАКИСТАН	3	1	1	-1	-1	-1	-1	0	0	0	0
ТАДЖИКИСТАН	0	0	1	0	0	0	12	0	0	0	4
АФГАНИСТАН	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
АЗЕРБАЙДЖАН	30	11	16	14	45	-1	5	-12	-9	69	38
КЫРГЫЗСТАН	-63	-26	-31	-5	0	2	2	-3	-1	-10	10
УЗБЕКИСТАН	2	0	-6	0	7	-3	0	-26	5	-16	1
ИРАН	16	6	-3	-1	-5	0	-6	4	24	14	19
ТУРКМЕНИСТАН	1	1	0	0	2	0	0	0	0	0	21
ТУРЦИЯ	141	-122	-264	189	80	94	66	190	434	-61	137
страны ОЭС	129	-128	-286	197	128	91	77	153	453	-2	231

Источник: собственные расчеты на базе данных Бюро Национальной статистики РК

В рамках ОЭС наиболее активны инвесторы из Турции. Валовый приток ПИИ из Турции в Казахстан за 10 лет составляет 3,8 млрд долл., а чистый приток ПИИ 884 млн долл. Согласно данным ЕАБР, турецкие инвестиции в Казахстане представлены несколькими крупными проектами.

Турецкая Anadolu Group с 1997 года инвестировала 313 млн долл. в производство пива Efes Kazakhstan в Карагандинской области, а с 1994 года вложила 300 млн долл. в производство прохладительных напитков через «Кока-Кола Алматы Боттлерс».

Yildirim Group инвестировала 250 млн долл. в строительство завода по производству кальцинированной соды, а Nobel Pас с 2002 года вложила 103,5 млн долл. в фармацевтическое производство.

В фармацевтической отрасли значительное событие произошло в октябре 2012 года, когда «Глобал Фарм» продал 60% акций турецкой компании Abdi Ibrahim. Этот шаг был частью проекта по строительству нового завода в Казахстане. После сделки компания была переименована в «Абди Ибрахим Глобал Фарм», и общий объем инвестиций Abdi Ibrahim составил 60 млн долл.

YDA Group вложила средства в строительство международного аэропорта в городе Туркестан. Проект, запущенный в 2019 году и введенный в эксплуатацию в 2020 году, обошелся в 200 млн долл.

Вторым крупнейшим инвестором является Азербайджан, вложивший за 10 лет 307,5 млн долл. Инвесторы из Азербайджана практически не применяют долговое финансирование, в связи с чем разрыв между валовым и чистым ПИИ незначителен – объем чистых ПИИ составляет 206,7 млн долл.

Нужно отметить, что большая часть азербайджанских инвестиций была вложена в период с 2013 по 2017 годы. В дальнейшем показатели существенно снизились и достигли отрицательных значений в 2020 и 2021 года (-5,1 и -8,9 млн долл.). При этом в 2022 году наблюдается резкий скачок инвестиций до 69,7 млн долл., с последующим снижением до 38,4 млн долл. в 2023 году.

Крупные азербайджанские инвестиции в Казахстане сосредоточены в Мангистауской области. В специальной экономической зоне «Морпорт Актау» был запущен проект по строительству завода ТОО «Актау ЭнергоМаш» для производства кабелей и трансформаторов, с азербайджанскими инвестициями около 40 млн долл. Азербайджанская компания Azersun Holding построила в 2016 году логистический центр «Морской порт Актау», вложив в проект около 20 млн евро.

Кроме того, между странами запущены крупные совместные проекты, такие как: совместное казахстанско-азербайджанское предприятие ООО «Бакинский зерновой терминал» (2007 г.) с оценочной стоимостью проекта в 3,8 млн долларов США. В свою очередь, АО «НК «КазМунайГаз» передало в доверительное управление азербайджанской компании SOCAR казахстанскую самоподъемную плавучую буровую установку Satti (2019 г.). Модернизация проведена за счет Казахстана — ориентировочно 40-45 млн долларов США [4].

Отдельно следует отметить ПИИ из Туркменистана и Ирана, демонстрируют значительный прирост в последние годы. Инвесторы из Туркменистана были крайне неактивны вплоть до 2022 года. Чистый приток ПИИ с 2013 по 2022 год составил 4,2 млн долл. Однако уже в 2023 году Туркменистаном инвестировано 21 млн долл. в рамках транспортно-логистического проекта.

В свою очередь, Туркменистан продолжает освоение месторождений нефти и газа на туркменском участке Каспийского моря и на суше с целью повышения объемов их добычи, активизируя привлечение иностранных инвестиций. Как отметил президент страны С. Бердымухамедов в

числе приоритетных задач развития нефтегазового сектора - освоение крупнейшего газового месторождения «Галкыныш» и прокладка газопровода Туркменистан - Афганистан - Пакистан - Индия (ТАПИ) [5].

В 2023 году валовый приток ПИИ Ирана снизился на 40% по сравнению с 2022 годом и составил 19,5 млн долл., при этом чистый приток составил 19 млн долл. В 2021 году с помощью иранского бизнеса была начата разработка медно-молибденового месторождения Борлы в Карагандинской области. В 2022 году был завершен проект строительства гидрометаллургического завода по производству меди мощностью 5000 тонн в год, с инвестициями в 24,4 млн долл.

Таджикистан наряду с Пакистаном и Афганистаном являются одними из наименее активных инвесторов в Казахстане. 13,7 млн долл. чистого притока складываются за счёт крупных вложений в 2021 году – 11,7 млн долл. В остальном чистый приток ПИИ из Таджикистана не превышал 1 млн долл.

Узбекистан и Кыргызстан демонстрируют отрицательные значения чистого притока ПИИ, объем которого составляет -44,7 и -133,1 млн долл. к 2023 году. Кыргызстан в период с 2013 по 2016 демонстрировал отток инвестиций из Казахстана и совокупный чистый ПИИ составил на тот момент -31,2 млн долл. Положительная динамика чистых ПИИ была лишь в 2017-2019 гг. и объем ПИИ не превышал 2 млн долл.

Среди узбекских проектов в РК стоит отметить реставрацию текстильного завода в Шымкенте узбекской компанией Alliance Textile, которая вложила в проект 46 млн долл. С 2022 года узбекские инвесторы, включая компанию Artel, начали строительство завода по производству бытовой техники в Карагандинской области с инвестициями в 52,5 млн долл.

В 2023 году Global Textile начала строительство завода по переработке хлопка в Туркестанской области, инвестировав 2,5 млн долл. Проект включает перерабатывающий завод, текстильные фабрики, цеха по окрашиванию и логистический центр. Общая мощность предприятия составит 13,8 тыс. тонн продукции в год, которая будет реализовываться как на внутреннем рынке Казахстана, так и экспортироваться в страны Евросоюза [6].

Обсуждение

Инвестиционный потенциал стран ОЭС определяется их географическим положением, ресурсной базой и стремлением к интеграции в мировую экономику. Средний ВВП на душу населения по странам ОЭС составляет около 3578 долларов США, а общая численность населения региона более 400 млн человек. Регион ОЭС охватывает значительные территории с разнообразными природными ресурсами, включая нефть, газ, сельскохозяйственные угодья и минеральные ресурсы.

Организация экономического сотрудничества имеет ряд соглашений, направленных на поощрение и защиту инвестиций среди стран-членов, ключевым из которых является Соглашение о поощрении и защите

инвестиций, подписанное в 2005 году. Это соглашение обеспечивает защиту прав иностранных инвесторов, включая справедливое обращение, защиту от незаконной экспроприации и возможность свободного перевода средств. Несмотря на наличие этого соглашения, уровень интеграции и внутрирегиональных инвестиций в рамках ОЭС остается низким.

Казахстан и Турция остаются лидерами по привлечению ПИИ, несмотря на экономические колебания и геополитическую обстановку. В 2023 году Казахстан достиг отметки в 157,2 млрд долл., а Турция - 156,5 млрд долл. Оба государства активно развивают свои энергетические и инфраструктурные сектора, что способствует притоку инвестиций. Туркменистан и Азербайджан также продолжают привлекать значительные объемы ПИИ, достигая в 2023 году 42,9 млрд долл. и 32,7 млрд долл. Однако следует отметить, что данные инвестиции имеют выраженную сырьевую направленность.

С другой стороны, такие страны, как Афганистан и Таджикистан, остаются наименее привлекательными для иностранных инвесторов, с объемами ПИИ, едва превышающими 1,6 млрд долл. в Афганистане и 3,3 млрд долл. в Таджикистане к 2023 году.

Уровень прямых иностранных инвестиций (ПИИ) в странах-членах ОЭС остается значительно ниже своего потенциала и гораздо меньше, чем объемы ПИИ, получаемые быстро развивающимися странами, такими как Бразилия, Индия и Китай. Единственным исключением является Турция, которая сумела привлечь растущий объем ПИИ благодаря своим рыночным реформам и политике либерализации. На внутригосударственном уровне ситуация еще хуже. За исключением инвестпроектов Турции в регионе и двусторонних инвестиций между Турцией и Ираном, внутрирегиональные инвестиции остаются незначительными. Существует множество ограничений, препятствующих как глобальным, так и внутрирегиональным инвестициям в регионе ОЭС.

Недостаточная диверсификация экономики остается одной из ключевых проблем для большинства стран ОЭС, за исключением Турции и частично Казахстана. Эти страны в значительной степени зависят от ограниченного числа секторов, таких как энергетика и добыча полезных ископаемых. Узкая специализация экономики ограничивает возможности для привлечения инвестиций в более широкий спектр секторов, таких как производство, сельское хозяйство, технологии и инновации. Это создает значительные риски для экономической устойчивости стран региона, особенно в условиях глобальных экономических изменений и волатильности рынков.

Состояние физической инфраструктуры также представляет собой серьезный барьер для привлечения иностранных инвестиций. Во многих странах ОЭС наблюдается недостаток современных транспортных и логистических сетей, что увеличивает затраты на ведение бизнеса и снижает конкурентоспособность региона. Вдобавок к этому, хронические проблемы с энергообеспечением, такие как частые перебои с электричеством, серьезно подрывают доверие инвесторов и делают страны менее привлекательными для долгосрочных вложений.

Еще одной значительной проблемой является недостаток квалифицированной рабочей силы. В то время как некоторые страны региона могут предложить дешевую неквалифицированную рабочую силу, квалифицированные кадры, необходимые для современных высокотехнологичных секторов, остаются в дефиците. Это затрудняет развитие производственных цепочек с высокой добавленной стоимостью и снижает привлекательность региона для инвесторов, ориентированных на инновационные технологии и производства.

Наряду с этим, проблемы с правопорядком и коррупция продолжают оставаться серьезными препятствиями для привлечения инвестиций. Непредсказуемость правовой системы, высокая степень бюрократии и коррупция создают неблагоприятный деловой климат, что особенно остро ощущается в менее развитых странах региона. Это увеличивает транзакционные издержки и снижает уровень доверия со стороны иностранных инвесторов.

Заключение

В рамках ОЭС Казахстан участвует в работе Конвенции «Об избежании двойного налогообложения и предотвращении уклонения от налогообложения в отношении налогов на доход и капитал» со всеми странами ОЭС, за исключением Афганистана.

Также в рамках инвестиционной деятельности между странами сформировано Соглашение о содействии и защите инвестиций от 2005 года. Однако в целом работу по развитию инвестиционного климата между странами ОЭС можно охарактеризовать как слабую и недостаточно проработанную. Особенно в отношении участия Казахстана в данной организации, о чем свидетельствуют показатели чистого притока ПИИ и экспортных операций.

Одним из важнейших направлений углубления экономического сотрудничества в регионе ОЭС является развитие транспортной инфраструктуры. Этот сектор играет ключевую роль в интеграции экономик региона, поскольку он обеспечивает физическую связность между странами, облегчает доступ к международным рынкам и способствует росту торговли. В этом контексте реализация масштабных инфраструктурных проектов, таких как Северо-Южный транспортный коридор и Транскаспийский транспортный маршрут, может существенно изменить ситуацию.

Северо-Южный транспортный коридор представляет собой стратегическую транспортную артерию, соединяющую Индию, Иран, Афганистан, Кавказ и Россию с Европой. Этот коридор значительно сокращает время и стоимость транспортировки грузов между этими регионами, что делает его привлекательным для международной торговли. Благодаря этому проекту страны ОЭС смогут не только укрепить свои экономические связи друг с другом, но и стать важными транзитными точками для грузов, направляющихся в Европу и Южную Азию. Это создаст новые рабочие места, повысит инвестиционную привлекательность

региона и будет способствовать устойчивому экономическому росту.

Транскаспийский транспортный маршрут также является ключевым проектом, направленным на развитие транспортной связности в регионе. Этот маршрут связывает Китай, Казахстан, Каспийское море, Азербайджан, Грузию и Турцию, создавая альтернативный путь для перевозки грузов между Центральной Азией и Европой. Важно отметить, что Транскаспийский маршрут становится еще более значимым в контексте китайской инициативы «Один пояс — один путь», которая направлена на развитие новых торговых путей между Азией и Европой. Реализация этого проекта позволит странам ОЭС усилить свои позиции на глобальной арене, увеличив объемы транзитных грузов и привлекая дополнительные инвестиции в транспортную инфраструктуру.

Энергетический сектор остается одной из ключевых областей для сотрудничества и инвестиций в регионе ОЭС. Страны-члены ОЭС, такие как Азербайджан, Казахстан, Иран и Туркменистан, обладают значительными запасами нефти и природного газа, что открывает большие возможности для реализации масштабных энергетических проектов. Эти ресурсы являются важным фактором в глобальной энергетической безопасности, и в условиях возрастающего спроса на энергоресурсы, особенно в Европе, регион ОЭС может сыграть стратегическую роль в их поставках.

Энергетические коридоры, связывающие Центральную Азию с Европой и Южной Азией, могут стать важным элементом углубления экономического сотрудничества в регионе. Например, Туркменистан-Афганистан-Пакистан-Индия (ТАПИ) газопровод представляет собой масштабный проект, направленный на транспортировку природного газа из Туркменистана в Индию через Афганистан и Пакистан. Этот проект имеет огромный потенциал не только для повышения энергетической безопасности в регионе, но и для создания новых возможностей для экономического сотрудничества между странами ОЭС.

Казахстан также активно развивает свою энергетическую инфраструктуру в сотрудничестве с другими странами ОЭС. Например, в Кызылординской области реализуется несколько крупных энергетических проектов совместно с Турцией, включая строительство газопоршневой электростанции мощностью 138 МВт и парогазовой установки мощностью 240 МВт. Эти проекты не только способствуют развитию энергетической инфраструктуры Казахстана, но и укрепляют стратегическое партнерство между Казахстаном и Турцией в энергетическом секторе.

Кроме того, важным направлением развития энергетической инфраструктуры является переход на возобновляемые источники энергии. В этом контексте интерес представляет проект по строительству солнечной электростанции «Тору-Айгыр» в Кыргызстане, реализуемый Казахстаном. Этот проект демонстрирует стремление стран региона к снижению углеродного следа и поддержке глобальных усилий по переходу на чистую энергию.

Для углубления экономического сотрудничества в регионе ОЭС необходимы скоординированные усилия стран-членов по реализации инфраструктурных проектов. Это включает в себя не только строительство новых объектов, но и модернизацию существующей инфраструктуры, что позволит создать более интегрированную и эффективную экономическую зону. Важно отметить, что такие проекты, как Северо-Южный транспортный коридор и Транскаспийский транспортный маршрут, могут быть успешными только при условии тесного сотрудничества и согласования действий между странами.

В контексте текущей геополитической обстановки, вызванной войной в Украине, страны Центральной Азии могут извлечь значительные выгоды. Конфликт ослабил традиционные торговые и инвестиционные маршруты через Россию, что стимулирует Центральную Азию развивать альтернативные пути и экономические связи со странами ОЭС. Это также открывает возможности для привлечения новых инвестиций в инфраструктуру, энергетику и логистику, поскольку страны стремятся диверсифицировать свои внешнеэкономические связи и уменьшить зависимость от России.

В контексте текущей геополитической обстановки в регионе, вызванной конфликтом в Украине, потенциальные выгоды активной работы со странами ОЭС довольно высоки. Казахстан является важным поставщиком зерновых культур, продуктов пищевой промышленности и сырьевых материалов. Данное конкурентное преимущество открывает возможности для привлечения инвестиций в агропромышленный комплекс при правильном подходе в привлечении инвесторов. К тому же глубокая проработка отношений со странами ОЭС открывает и другие рынки Ближнего и Дальнего Востока.

В крайне оптимистичной перспективе есть возможность формирования таможенного союза и общего рынка, что позволит сместить акцент внешней торговли на более стабильные рынки, расширить внутренний рынок сбыта продукции и увеличить приток прямых иностранных инвестиций.

Однако, процесс формирования таможенного союза и общего рынка в рамках ОЭС может быть затруднен, поскольку члены организации могут неохотно идти на снижению тарифов в связи протекционистским подходом к отечественному производству. Тем не менее, активное содействие со стороны институтов, таких как Банк торговли и развития ОЭС, может способствовать реализации подобных инициатив.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Официальный сайт ОЭС <https://eco.int/>
- [2] Под председательством Президента Узбекистана состоялся очередной саммит ОЭС. // <https://invest-in-uzbekistan.org/novosti-uzbekistana/pod-predsedelstvom-prezidenta-uzbekistana-sostoyalsya-ocherednoj-sammit-oes/>

[3] Джакупов Т., Политическое сотрудничество Турции и Ирана со странами Центральноазиатского региона // Постсоветские исследования. – 2019. - Т.2. № 3. - с. 1119-1129.

[4] Что связывает Казахстан и Азербайджан? // <https://liter.kz/chto-svazyvaet-kazakhstan-i-azerbaidzhan-1702019351/>.

[5] Туркмения активизирует привлечение иностранных инвестиций в нефтегазовую сферу // <https://tass.ru/ekonomika/20631959>

[6] Узбекистан инвестирует в текстильное производство в Казахстане // <https://e-cis.info/news/568/124428/>

REFERENCES

[1] Oficialnii sait OES [Official website of the ECO]. <https://eco.int/> [in Russ.]

[2] Pod predsedatelstvom Prezidenta Uzbekistana sostoyalsya ocherednoi sammit OES [The next ECO summit was held under the chairmanship of the President of Uzbekistan.] // https://invest_in_uzbekistan.org/novosti_uzbekistana/pod_predsedatelstvom_prezidenta_uzbekistana_sostoyalsya_ocherednoj_sammit_oes/ [in Russ.]

[3] Djakupov T. _ Politicheskoe sotrudnichestvo Turcii i Irana so stranami Centralnoaziatskogo regiona [Political cooperation of Turkey and Iran with the countries of the Central Asian region] // Postsovetskie issledovaniya, 2019, T.2, № 3, s. 1119_1129 [in Russ.].

[4] Chto svyazivaet Kazahstan i Azerbaidjan [What connects Kazakhstan and Azerbaijan?] // https://liter.kz/chto_svazyvaet_kazahstan_i_azerbaidzhan_1702019351/ [in Russ.]

[5] Turkmeniya aktiviziruetsya privlechenie inostrannih investicii v neftegazovuyu sferu [Turkmenistan is intensifying the attraction of foreign investment in the oil and gas sector] // <https://tass.ru/ekonomika/20631959> [in Russ.]

[6] Uzbekistan investiruetsya v tekstilnoe proizvodstvo v Kazahstane [Uzbekistan invests in textile production in Kazakhstan] // <https://e-cis.info/news/568/124428/> [in Russ.]

ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҒЫНТЫМАҚТАСТЫҚ ҰЙЫМЫНА МҮШЕ ЕЛДЕРДІҢ ИНВЕСТИЦИЯЛАРЫ ШЕҢБЕРІНДЕГІ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫНТЫМАҚТАСТЫҚТЫҢ ӘЛЕУЕТІ

*Тюлебеков Т.Б.¹, Серік Е.Т.², Ермекбаев А.А.³,

¹ Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Астана, Қазақстан

² сауда және инвестициялық саясат жөніндегі сарапшы,
tradereport.kz телеграмм каналының авторы

³ әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, ЖШС «Pro analytics»,
Алматы, Қазақстан

Андатпа. Мақалада Экономикалық ынтымақтастық ұйымына (ЭЫҰ) мүше елдер арасындағы инвестициялық халықаралық ынтымақтастықтың әлеуеті, сондай-ақ оның бүкіл аймақтың экономикалық дамуына әсері

қарастырылады. Автор трансшекаралық капитал ағымдарына айтарлықтай әсер ететін институционалдық және экономикалық факторларға ерекше назар аударады. Маңызды аспектілердің бірі – ЭЫҰ елдеріндегі заңнамалық, реттеуші және қаржылық жағдайлардың инвестициялық ынтымақтастыққа қалай ықпал етуі немесе керісінше, оны тежеуі туралы талдау жасау. Инвестициялық саясатты үйлестіру механизмдері, оның ішінде инвесторлар үшін ортақ құқықтық және экономикалық кеңістік құру, аймақтық экономикалық серіктестікті дамытудағы негізгі элементтер ретінде қарастырылады.

Мақалада сондай-ақ инвестициялық ынтымақтастықты тереңдетуге кедергі келтіретін негізгі тенденциялар мен тосқауылдар, мысалы, ұлттық деңгейдегі реттеудің жетілмеуі, инфрақұрылымдық шектеулер, сондай-ақ макроэкономикалық тұрақтылық пен саяси белгісіздік мәселелері талданады. Глобализация және халықаралық инвестициялар үшін өсіп келе жатқан бәсекелестік жағдайында бұл мәселелер ЭЫҰ елдерінің дамып келе жатқан экономикасына капитал тартуды айтарлықтай қиындатуы мүмкін.

Авторлар халықаралық инвестициялық байланыстарды дамыту үшін заманауи жаһандық экономикадағы, цифрландыру, тұрақты даму, климаттың өзгеруі және аймақтық интеграция тенденциялары сияқты қазіргі шақыруларды ескере отырып, болашақтағы бағыттарды айқындайды. Осы тұрғыда, аймақтық серіктестікті дамытуды жеделдететін және елдер арасындағы экономикалық мүдделерді үйлестіруге көмектесетін біртұтас стратегия құрудың маңыздылығына ерекше көңіл бөлінеді.

Мақала соңында ЭЫҰ елдері арасындағы ынтымақтастықты жақсартуға арналған ұсыныстар беріліп, инвестициялар тарту үшін қолайлы жағдайлар жасау және барша барьерлерді жою мақсатында инновациялық технологиялар саласында ынтымақтастықты арттыру, инфрақұрылымды жақсарту, макроэкономикалық тұрақтылықты нығайту және жаңа үйлестіру механизмдерін енгізу ұсынылады.

Тірек сөздер: Экономикалық ынтымақтастық ұйымы, Өзбекстан, Инвестициялар, ынтымақтастық, сауда, экономикалық интеграция, геэкономика, Қазақстан

THE POTENTIAL OF INTERNATIONAL COOPERATION WITHIN THE FRAMEWORK OF INVESTMENTS OF MEMBER COUNTRIES OF THE ORGANIZATION OF ECONOMIC COOPERATION

*Tyulebekov T.B.¹, Serik E.T.², Yermekbayev A.A.³

¹ L.N. Gumilov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

² expert in trade and investment policy

³ al-Farabi Kazakh National University, LLP «Pro analytics»,
Almaty, Kazakhstan

Abstract. The article examines the potential of international cooperation in the field of investments between the member countries of the Economic Cooperation Organization (ECO), as well as its impact on the overall economic development of the region. The author focuses on institutional and economic factors that significantly influence cross-border capital flows. An important aspect is the analysis of how legislative, regulatory, and financial conditions in ECO countries can either promote or, conversely, hinder investment cooperation. Mechanisms for coordinating investment policies, including the creation of a common legal and economic space for investors, are considered as key elements for the development of regional economic partnerships.

The article also analyzes the main trends and barriers hindering the deepening of investment cooperation, such as imperfect national-level regulations, infrastructure limitations, and issues related to macroeconomic stability and political uncertainty. In the context of globalization and growing competition for international investments, these problems can significantly complicate the attraction of capital to the developing economies of ECO countries.

The authors identify prospective directions for the development of international investment ties, taking into account modern challenges of the global economy, such as digitalization, sustainable development, climate change, and trends in regional integration. In this context, special attention is paid to the importance of forming a unified strategy that would facilitate the harmonization of economic interests among member countries and stimulate the inflow of sustainable investments.

In conclusion, recommendations are provided to improve the effectiveness of interaction between ECO countries, aimed at eliminating existing barriers and creating favorable conditions for attracting investments. It is proposed to strengthen cooperation in the field of innovative technologies, improve infrastructure and macroeconomic stability, as well as introduce new coordination mechanisms at the intergovernmental level, which will contribute to strengthening economic cooperation and accelerating regional integration processes.

Key words: Economic Cooperation Organization, Uzbekistan, investment, cooperation, trade, economic integration, geo-economics, Kazakhstan

Сведения об авторах:

Тюлебеков Т.Б. - докторант Евразийского Национального Университета имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

Серік Е.Т. - эксперт по торговле и инвестиционной политике

Ермекбаев А.А. - доцент Казахского Национального Университета, эксперт ТОО «Pro analytics», Алматы, Казахстан

Авторлар туралы мәліметтер:

Тюлебеков Т.Б. – Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің докторанты, Астана, Қазақстан

Серік Е.Т. - Сауда және Инвестициялық саясат жөніндегі сарапшы

Ермекбаев А.А. - Қазақ ұлттық университетінің доценті, «Pro analytics» ЖШС сарапшысы, Алматы, Қазақстан

Information about the authors:

Tyulebekov T.B. - Doctoral student at L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Serik E.T. - expert on trade and investment policy

Yermekbayev A.A. - Associate Professor of the Kazakh National University, expert of Pro analytics LLP, Almaty, Kazakhstan

Статья поступила: 10 марта 2025

UDC 327

IRSTI 11.25.40

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.59.1.016>

FRANCE IN CENTRAL ASIA: BETWEEN DIPLOMACY, INVESTMENTS, AND CULTURAL INFLUENCE

* Dikanbayeva A.M. ¹, Manapova S.M. ², Sarbassova A.B. ³

*¹ al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

^{2, 3} K. I. Satbayev Kazakh National Technical Research University,
Almaty, Kazakhstan

Abstract. France considers Central Asia a strategically significant region, employing economic, diplomatic, and cultural instruments to strengthen its influence. In recent years, Paris has intensified its presence in the region, aiming to diversify foreign policy ties, promote European values, and enhance economic cooperation.

This article examines the key dimensions of France's engagement with Central Asian states, including economic partnerships in the energy sector, infrastructure projects, educational initiatives, and cultural diplomacy. Particular attention is given to the role of French companies, such as TotalEnergies and Orano, in energy cooperation, as well as France's efforts to expand Francophone education and cultural connections in the region.

Furthermore, the study explores the primary challenges France faces in Central Asia, including competition from Russia and China, geographical remoteness, and limited diplomatic and economic resources. The article outlines potential scenarios for the future development of France's strategy in the region, including the expansion of environmentally sustainable projects, the deepening of economic cooperation, and the strengthening of cultural engagement.

The findings indicate that despite existing constraints, France remains an important yet secondary actor in Central Asia. The long-term prospects of its influence will depend on its ability to adapt to evolving geopolitical dynamics and offer competitive forms of engagement to the region's states.

Key words: France, Central Asia, foreign policy, economic cooperation, energy sector, cultural diplomacy, soft power, geopolitical competition, international relations

Introduction

France has traditionally regarded Central Asia as a strategically significant region for implementing its concept of "soft power." This interest is driven by a combination of economic opportunities, geopolitical considerations, and cultural ties. Central Asian states, endowed with abundant natural resources, rapidly developing infrastructure, and an increasing role in international affairs, represent a region of substantial importance for Paris—not only in terms of economic partnerships but also as a means of expanding its diplomatic influence [1].

In recent years, France's presence in the region has significantly increased, a development influenced by shifts in the global balance of power, intensifying competition among major international actors, and the necessity of diversifying strategic partnerships. France seeks to strengthen its influence through economic cooperation, cultural initiatives, educational programs, and political dialogue. At the same time, Paris must navigate the complexities of bilateral relations with individual Central Asian nations while balancing the interests of other key international players, including Russia, China, the United States, and the European Union.

This article examines the key dimensions of France's engagement with Central Asia, analyzing Paris's economic and diplomatic initiatives while assessing the prospects for further cooperation in light of evolving geopolitical dynamics.

Materials and Methods

This study employs an interdisciplinary approach to analyzing France's engagement with Central Asian countries, integrating economic, political, and cultural dimensions of cooperation. The research is based on the following methodological framework:

Content Analysis of Media and Expert Publications – A systematic review of articles from international and regional media outlets, analytical reports from research institutions, and expert opinions in the fields of international relations and economics.

Comparative Analysis – An assessment of France's strategies in Central Asia in comparison with similar initiatives undertaken by other international actors, including the European Union, China, Russia, and the United States.

Historical and Logical Method – Applied to trace the evolution of France's relations with Central Asian countries and to identify key factors that have influenced the transformation of French policy in the region.

This comprehensive methodological approach allows for a holistic analysis of France's interactions with Central Asia, facilitating the identification of key trends and assessing prospects for future cooperation.

Results and Discussion

France has been actively developing cultural and educational cooperation with Central Asia, utilizing soft power tools to strengthen its presence in the region. In recent years, this topic has attracted the attention of researchers analyzing diplomatic strategies, economic cooperation, and France's cultural influence on Central Asian republics.

France views cultural diplomacy as a key instrument of influence in Central Asia, seeking to promote the French language, educational programs, and cultural initiatives. According to the study by Sarybayev and Dikanbayeva (2022), France's soft power is evident in its support for Francophone educational programs, the organization of French-language film festivals and literary events, and the activities of French cultural institutes in the region [2]. However,

researchers note that France's influence is constrained by competition from Russia, China, and English-speaking countries.

Garbuzarova (2023) highlights that France places significant emphasis on educational cooperation, particularly in Kazakhstan and Uzbekistan, where joint university programs are being developed, and the number of students studying in France is increasing [3]. However, the study shows that Francophone influence in the region remains limited due to the dominance of English and Russian in education.

Klinova, Kondratyev, and Kharitonova (2024) argue that France's educational initiatives are aimed at shaping a new generation of elites aligned with European values. Specifically, French grant programs and academic exchanges contribute to strengthening humanitarian ties between France and Central Asia [4].

Fawn, Kluczewska, and Korneev [5] provide a broader perspective on EU–Central Asian interactions, analyzing the perceptions, interests, and practices that shape engagement strategies. They argue that while the EU—and by extension, France—advocates for governance reforms, rule of law, and human rights promotion, regional actors often perceive European initiatives as secondary to the more immediate economic and security benefits provided by Russia and China. The study highlights that European cultural diplomacy efforts, including those led by France, face structural limitations due to competing influences and local preferences for pragmatic partnerships.

An analysis of contemporary research indicates that France continues to develop cultural and educational cooperation with Central Asia but faces several limitations. The main challenges include competition from other global powers, the low level of French language proficiency in the region, and limited diplomatic resources. At the same time, experts note that expanding educational programs and cultural initiatives could serve as an effective tool for strengthening France's long-term position in the region.

Economic cooperation between France and Central Asia

France has been steadily increasing its economic engagement with Central Asian countries, particularly Kazakhstan and Uzbekistan, which are key economic players in the region. The French strategy in the region focuses on trade, investment and resource diversification, aimed at reducing dependence on traditional suppliers and strengthening France's role as an alternative partner [3].

Key economic sectors of cooperation:

Energy sector

France plays a crucial role in the energy sector of Central Asia, with a particular focus on oil, gas and uranium production. TotalEnergies is involved in the development of oil and gas fields in Kazakhstan and Uzbekistan. Orano (formerly Areva) has invested heavily in Kazakhstan's uranium industry, leveraging the country's status as the world's largest uranium producer [4]. French investments are particularly relevant as France seeks to offset its declining influence in the African energy sector.

In October 2023, French President Emmanuel Macron visited Kazakhstan and Uzbekistan, an important step in France's strategy to strengthen its influence in Central Asia. The visit highlighted France's efforts to strengthen economic cooperation, secure energy supplies, and assert its geopolitical presence in a region traditionally dominated by Russia and China.

The main objective of Macron's visit was to diversify France's uranium sources, as the country seeks to reduce its dependence on Niger after a military coup disrupted supplies. Kazakhstan, the world's largest uranium producer, has become a key partner in ensuring France's nuclear energy security [6].

During the visit, Macron signed agreements aimed at expanding cooperation between French energy companies such as Orano and Kazakh uranium suppliers.

Macron's visit to Central Asia in 2023 underscored France's commitment to securing energy resources, expanding economic ties and establishing itself as a strategic partner in a region where global powers are competing for influence. The visit is therefore expected to deepen France's long-term engagement with Kazakhstan and Uzbekistan, positioning the country as a key European player in Central Asia's changing geopolitical landscape.

Infrastructure and Transport

France is expanding its presence in Central Asia's transport and infrastructure sectors, with a focus on railway modernization and logistics.

Alstom has invested in Kazakhstan's railway infrastructure and locomotive production, strengthening connectivity within the region [3].

The European Union, alongside France, is supporting the development of alternative transport corridors to bypass Russian routes, particularly in light of recent geopolitical tensions [4].

Renewable Energy and Sustainability

France is increasingly focusing on renewable energy projects, particularly solar and wind farms.

TotalEnergies has launched green energy initiatives in Kazakhstan and Uzbekistan, aligning with regional governments' sustainability goals [4].

French companies are exploring opportunities in nuclear energy cooperation, particularly in Kazakhstan, where local authorities seek access to French nuclear technology for future power plant projects.

Agro-Industrial Cooperation

France supplies agricultural machinery, technologies, and food products to Central Asian markets.

Despite these efforts, agricultural trade remains limited due to competition from Russia, China, and Turkey [2].

Challenges to Economic Cooperation

Geographical Distance: France's logistical constraints make trade with Central Asia less competitive compared to regional players like China and Russia.

Dominance of Alternative Actors: Russia and China maintain strong economic ties with Central Asia, often overshadowing France's influence [3].

Limited Business Awareness: Many French companies are unaware of investment opportunities in Central Asia, leading to underdeveloped economic engagement.

To enhance its economic influence in Central Asia, France can:

Expand green energy and sustainability projects to align with regional economic priorities.

Increase investment in digital technologies and innovation to diversify trade beyond traditional sectors.

Strengthen bilateral and EU-led economic partnerships to offer an alternative to Russian and Chinese dominance.

France's economic engagement with Central Asia is expanding, particularly in energy, infrastructure, and renewable resources. However, the success of its strategy depends on overcoming logistical challenges, increasing investment efforts, and positioning itself as a viable alternative to dominant regional players.

France's Geopolitical Influence in Central Asia

France views Central Asia as a strategically important region where it can exert influence through diplomatic, economic and cultural initiatives. Since the collapse of the Soviet Union, France has consistently engaged with the Central Asian countries, recognizing their independence early on and strengthening political and economic ties. However, with the rise of geopolitical competition, France has found it difficult to maintain and expand its presence [3].

France actively supports the EU-Central Asia cooperation framework by participating in regional summits and promoting European values.

France was one of the first European countries to recognize the independence of the Central Asian republics, establishing diplomatic missions and strengthening bilateral relations [3].

The 2023 Joint Roadmap for Deepening EU-Central Asia Ties reflects France's growing interest in countering Russian and Chinese dominance in the region [4].

France has limited direct military involvement in Central Asia, but participates in regional security dialogues, particularly on counterterrorism and Afghan security.

France promotes non-military security initiatives, including border management programs and law enforcement training [3].

France seeks to reduce Central Asia's dependence on Russian and Chinese influence by expanding economic and diplomatic partnerships.

The EU and France use trade agreements and investment incentives as geopolitical tools to provide Central Asia with alternatives to Russian and Chinese initiatives [4].

However, France's ability to act as a counterweight is limited by its economic limitations and the overwhelming influence of Russia on security issues and China on economic issues [2].

Unlike Russia and China, France does not have historical or geographical advantages in the region.

Although France has been increasing its investments in the region, its trade volume remains much lower than that of Russia or China. France has no military bases or significant defense cooperation agreements in Central Asia, relying instead on EU-led initiatives.

To enhance its geopolitical influence, France could:

Deepen diplomatic engagement by expanding its role in regional governance and mediation efforts.

Use EU partnerships to create long-term investment programs aligned with Central Asia's development priorities.

Strengthen cultural and educational cooperation to build regional elites that are aligned with European values.

During his visit in 2023, Macron reaffirmed France's support for Kazakhstan's independent foreign policy, emphasizing the country's role in balancing relations between Russia, China, and Western countries [6].

Discussions with Uzbekistan's leadership focused on expanding economic cooperation and cultural exchanges, reinforcing France's long-term commitment to the region [6].

Competition for Regional Influence

Macron's visit underscores France's ambitions to counter the growing influence of China, Russia, and Turkey in Central Asia. By developing closer ties with Kazakhstan and Uzbekistan, France aims to strengthen its geopolitical position in the region.

The visit was also in line with the EU's broader strategy of increasing engagement with Central Asia as a means of reducing dependence on Russian energy and trade routes [6].

Despite its efforts, France remains a minor geopolitical player in Central Asia, primarily relying on soft power and economic diplomacy. However, its potential as a countervailing force against Russian and Chinese dominance depends on its ability to expand its diplomatic presence and economic engagement.

Cultural and Educational Cooperation between France and Central Asia

France actively uses cultural diplomacy as a means of strengthening its presence in Central Asia, using various soft power instruments such as educational programs, language promotion, and cultural initiatives. This engagement is in line with France's broader strategy to strengthen its influence in the region and position itself as a key European partner for Central Asian countries.

One of the main instruments of French cultural influence in Central Asia is education. France has established partnerships with universities in Kazakhstan, Uzbekistan, and Kyrgyzstan, offering French-language programs and scholarships to students pursuing higher education in France. These efforts aim to develop long-term intellectual and professional ties between France and the region [2].

Furthermore, France has expanded the availability of French language courses through collaborations with local universities and the Alliance Française network. The French government provides scholarships and exchange programs, such as the Eiffel Excellence Scholarship Program, to encourage Central Asian students to study in France.

Joint research initiatives and academic partnerships with institutions in Kazakhstan and Uzbekistan are expanding, particularly in the fields of energy, environmental sciences, and humanities [3].

Despite these efforts, challenges remain as English and Russian remain the dominant languages of higher education in Central Asia, limiting the expansion of French-language instruction.

Cultural Initiatives and the Impact of Francophonie

France promotes its cultural heritage and values in Central Asia through various initiatives.

France operates cultural centers in major cities such as Almaty, Tashkent, and Bishkek, hosting exhibitions, film festivals, and literary events.

The French government supports local French-speaking associations and organizes annual events such as Francophonie Month to promote the French language and culture. French film festivals and theatre performances are regularly organized to introduce Central Asian audiences to contemporary and classic French cinema [5].

However, French cultural influence remains limited compared to Russia and China, which have a stronger media presence and deeper historical ties to the region. The growing preference for English and Chinese among Central Asian youth also poses a challenge to France's long-term cultural outreach.

Challenges and Future Prospects

Although France has made progress in expanding cultural and educational cooperation with Central Asia, its efforts are hampered by several obstacles:

- the dominance of English and Russian in education and business reduces demand for French language learning;
- unlike China's Confucius Institutes or Russia's Rossotrudnichestvo, France's network of cultural institutions in Central Asia remains relatively small;
- France's limited economic and military involvement in the region makes it a secondary partner compared to larger geopolitical players such as China, Russia, and the EU [4].

Moving forward, France can strengthen its cultural diplomacy by:

Increasing funding for French language programs and educational scholarships.

Strengthening cooperation with European and Central Asian partners to promote cultural exchange.

Expanding digital cultural outreach to attract younger audiences.

Overall, while France has established a strong presence in the cultural and educational spheres of Central Asia, its long-term influence will depend on its ability to compete with other global powers and effectively integrate into the region's evolving educational landscape.

Prospects for French Engagement in Central Asia

France is increasingly focusing on strengthening its economic and

diplomatic presence in Central Asia. As regional powers such as China and Russia dominate the geopolitical landscape, France seeks to establish itself as a strategic alternative through investments in energy, infrastructure and cultural diplomacy [3].

Expanding economic ties include key opportunities such as:

- France's investments in renewable energy and nuclear energy are growing, especially in Kazakhstan and Uzbekistan [4];

- The French government is actively pursuing trade diversification, positioning itself as a key partner in the EU's Central Asia strategy [2];

- France plays a key role in the EU-Central Asia platform, promoting European policies on governance, climate change and trade;

- By strengthening relations with Kazakhstan and Uzbekistan, France seeks to counterbalance Russia's geopolitical dominance;

- France is expanding French-language education programs, providing scholarships and promoting academic exchanges.

The development of French cultural institutions in the region aims to strengthen soft power participation and attract younger generations to European education.

Challenges France Faces in Central Asia

- France faces strong competition from China and Russia, which have deeper historical, economic and security ties to the region.

- The Belt and Road Initiative (BRI), actively supported by China, has made Chinese investment much more attractive than French alternatives [2].

- While French companies such as TotalEnergies and Orano have made inroads into energy and infrastructure, their overall investments pale in comparison to Chinese and Russian funding [4].

- Trade logistics remain a significant barrier due to the lack of direct transport routes between France and Central Asia.

- Unlike Russia, which has a military presence in the region, and China, which offers extensive economic assistance, France does not have direct security partnerships with Central Asian states [7].

Thus, France has the potential to expand its influence in Central Asia through targeted investments in energy, trade, and cultural diplomacy. However, to compete with dominant regional players such as China and Russia, France must strengthen economic incentives, improve transport connectivity, and develop stronger security partnerships. Whether France can successfully position itself as a key player in Central Asia will depend on its ability to overcome geopolitical constraints and adapt to the region's changing economic landscape.

Conclusion

France has been steadily developing its cooperation with Central Asian countries, leveraging soft power instruments, economic engagement, and diplomatic initiatives. Despite its geographical remoteness and relatively limited economic ties, Paris aims to strengthen its presence in the region while

competing with major global actors such as Russia, China, the United States, and the European Union.

France's economic partnership with Central Asia is concentrated in the energy, infrastructure, and agricultural sectors; however, the scale of French investments remains modest. Politically, France's influence is constrained, yet it participates in multilateral initiatives and engages in regional security cooperation. In cultural and educational domains, Paris has achieved some success, but the French language and educational programs remain less popular than their English, Russian, and Chinese counterparts.

The prospects for French influence in Central Asia depend on its ability to adapt its strategy to evolving geopolitical dynamics. Expanding economic projects, deepening educational initiatives, and increasing participation in regional political processes could strengthen France's position. However, achieving significant results will require overcoming structural limitations and offering more attractive cooperation frameworks for Central Asian states.

Overall, France remains an important but secondary player in Central Asia. The future success of its regional strategy will largely depend on its willingness to increase investments and enhance diplomatic engagement in response to the shifting global landscape.

REFERENCES

[1] Kopzhassarova L. Pascal Lorot: France – a Perfect Partner for Central Asian States // Central Asian Bureau for Analytical Reporting. 13.03.2020 <https://cabar.asia/en/pascal-lorot-france-a-perfect-partner-for-central-asian-states>

[2] Sarybayev A., & Dikanbayeva N. Soft power and cultural diplomacy: France's approach to Central Asia. *International Relations Quarterly*, 2022. - 20(3). - 99-118.

[3] Garbuzarova S. Educational cooperation between France and Central Asia: Current trends and challenges. *Journal of Eurasian Studies*, 2023. - 12(1) - P. 45-63.

[4] Klinova T., Kondratyev V., & Kharitonova A. France's influence in Central Asia: Economic, political, and cultural perspectives. *Central Asian Policy Review*, 2024.18(2), 77-95.

[5] Fawn R., Kluczewska K., & Korneev O. EU–Central Asian interactions: perceptions, interests and practices. *Central Asian Survey*, 2022. - 41(4) – P. 617–638. <https://doi.org/10.1080/02634937.2022.2134300>

[6] Emmanuel Macron veut renforcer la présence française en Asie centrale // *Le Point*. 01/11/2023 / https://www.lepoint.fr/monde/emmanuel-macron-veut-renforcer-la-presence-francaise-en-asie-centrale-01-11-2023-2541541_24.php?lpmc#11

[7] Adibaeva M., Saari, M., & Aki T. France's geopolitical position in Central Asia: Opportunities and limitations. *Asian Geopolitics Review*, 2023. - 15(4) – P. 34-56.

ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ ФРАНЦИЯ: ДИПЛОМАТИЯ, ИНВЕСТИЦИЯ ЖӘНЕ МӘДЕНИ ЫҚПАЛ АРАСЫНДА

*Диканбаева А.М.¹, Манапова С.М.², Сарбасова А.Б.³

¹ әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан
^{2, 3} Қ.И.Сәтбаев атындағы Қазақ ұлттық техникалық зерттеу университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Франция өзінің ықпалын нығайту үшін экономикалық, дипломатиялық және мәдени құралдарды қолдана отырып, Орталық Азияны стратегиялық маңызды аймақ ретінде қарастырады. Соңғы жылдары Париж сыртқы саяси байланыстарды әртараптандыруға, еуропалық құндылықтарды ілгерілетуге және экономикалық ынтымақтастықты нығайтуға ұмтылып, аймақтағы қатысуын күшейтеді.

Мақалада Францияның энергетика секторындағы экономикалық әріптестікті, инфрақұрылымдық жобаларды, білім беру бастамаларын және мәдени дипломатияны қоса алғанда, Орталық Азия мемлекеттерімен өзара іс-қимылының негізгі бағыттары талданады. TotalEnergies және Orano сияқты француз компанияларының энергетикалық ынтымақтастықтағы рөліне, сондай-ақ Францияның аймақтағы франкофондық білім мен мәдени байланыстарды дамытуға бағытталған күш-жігеріне ерекше назар аударылады.

Сонымен қатар, Францияның Орталық Азияда кездесетін негізгі сын-қатерлері қарастырылады: Ресей мен Қытайдың бәсекелестігі, географиялық қашықтық, дипломатиялық және экономикалық ресурстардың шектеулілігі. Мақалада экологиялық тұрақты жобаларды кеңейту, экономикалық ынтымақтастықты тереңдету және мәдени қатысуды күшейтуді қоса алғанда, аймақтағы Француз стратегиясын одан әрі дамытудың мүмкін сценарийлері ұсынылған.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, қолданыстағы шектеулерге қарамастан, Франция Орталық Азиядағы маңызды, бірақ кішігірім актор болып қала береді. Оның ықпалының ұзақ мерзімді перспективалары өзгермелі геосаяси жағдайларға бейімделу және өңір елдеріне өзара іс-қимылдың бәсекелестік нысандарын ұсыну қабілетіне байланысты болады.

Тірек сөздер: Франция, Орталық Азия, сыртқы саясат, экономикалық ынтымақтастық, энергетика, мәдени дипломатия, жұмсақ күш, геосаяси бәсекелестік, халықаралық қатынастар

ФРАНЦИЯ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ: МЕЖДУ ДИПЛОМАТИЕЙ, ИНВЕСТИЦИЯМИ И КУЛЬТУРНЫМ ВЛИЯНИЕМ

*Диканбаева А.М.¹, Манапова С.М.², Сарбасова А.Б.³

*¹ Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Алматы, Казахстан

^{2, 3} Казахский национальный исследовательский технический университет
имени К.И. Сатпаева, Алматы, Казахстан

Аннотация. Франция рассматривает Центральную Азию как стратегически важный регион, используя экономические, дипломатические и культурные инструменты для укрепления своего влияния. В последние годы Париж активизировал своё присутствие в регионе, стремясь диверсифицировать внешнеполитические связи, продвигать европейские ценности и укреплять экономическое сотрудничество.

В статье анализируются ключевые направления взаимодействия Франции с государствами Центральной Азии, включая экономическое партнёрство в энергетическом секторе, инфраструктурные проекты, образовательные инициативы и культурную дипломатию. Особое внимание уделяется роли французских компаний, таких как TotalEnergies и Orano, в энергетическом сотрудничестве, а также усилиям Франции по развитию франкоязычного образования и культурных связей в регионе.

Кроме того, рассматриваются основные вызовы, с которыми сталкивается Франция в Центральной Азии: конкуренция со стороны России и Китая, географическая удалённость, ограниченность дипломатических и экономических ресурсов. В статье предлагаются возможные сценарии дальнейшего развития французской стратегии в регионе, включая расширение экологически устойчивых проектов, углубление экономического сотрудничества и усиление культурного присутствия.

Результаты исследования показывают, что, несмотря на существующие ограничения, Франция остаётся важным, хотя и второстепенным актором в Центральной Азии. Долгосрочные перспективы её влияния будут зависеть от способности адаптироваться к меняющимся геополитическим условиям и предложить странам региона конкурентные формы взаимодействия.

Ключевые слова: Франция, Центральная Азия, внешняя политика, экономическое сотрудничество, энергетический сектор, культурная дипломатия, мягкая сила, геополитическая конкуренция, международные отношения

Information about authors:

Dikanbayeva A.M. – PhD candidate, al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: a.dykanbaeva@mail.ru

Manapova S.M. - Master of Political Science, Senior Lecturer, K. I. Satbayev Kazakh National Technical Research University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: s.manapova@satbayev.university

Sarbassova A.B. - Master of History, Lecturer, K. I. Satbayev Kazakh National Technical Research University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: aizhamalsarbassova@gmail.com

Авторлар туралы мәлімет:

Диканбаева А.М. – PhD докторант, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Алматы, Қазақстан, e-mail: a.dykanbaeva@mail.ru

Манапова С.М. - саясаттану магистрі, аға оқытушы, Қ.И.Сәтбаев атындағы Қазақ ұлттық техникалық зерттеу университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: s.manapova@satbayev.university

Сарбасова А.Б. – тарих магистрі, оқытушы, Қ.И.Сәтбаев атындағы Қазақ ұлттық техникалық зерттеу университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: aizhamalsarbassova@gmail.com

Сведения об авторах:

Диканбаева А.М. – докторант PhD, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан, e-mail: a.dykanbaeva@mail.ru

Манапова С.М. - магистр политологии, старший преподаватель, Казахский национальный исследовательский технический университет имени К.И. Сатпаева, Алматы, Казахстан, e-mail: s.manapova@satbayev.university

Сарбасова А.Б. - магистр истории, преподаватель, Казахский национальный исследовательский технический университет имени К.И. Сатпаева, Алматы, Казахстан, e-mail: aizhamalsarbassova@gmail.com

Received: March 2, 2025

Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ
ХАБАРШЫСЫ
«ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР және АЙМАҚТАНУ» сериясы

ИЗВЕСТИЯ
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
серия «МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ и РЕГИОНОВЕДЕНИЕ»

BULLETIN
of Ablai Khan KazUIRandWL
series “INTERNATIONAL RELATIONS and REGIONAL STUDIES”

«Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘнеӘТУ» АҚ «Полилингва» баспасында басылып шықты
«Баспа авторлық құқық материалдарының мазмұнына және фактілерді
жариялауға байланысты кепілдіктер бермейді, мақалалар нәтижелері
туралы деректер және басқа ақпараттар туралы мәліметке жауапты емес»

Отпечатано в издательстве «Полилингва» АО «КазУМОиМЯ имени Абылай хана»
«Издательство не несет ответственности за содержание авторских материалов и не
предоставляет гарантий в связи с публикацией фактов,
данных результатов и другой информации»

Ответственный за выпуск журнала
директор издательства:
Б.А. Есенғалиева

Технический редактор,
компьютерная верстка:
Б.С. Кынырбеков

Подписано в печать 27.03.2025 г.
Формат 70x90 1/8. Объем 32.25 п.л.
Заказ № 3518. Тираж 300 экз.

Издательство “Полилингва” КазУМОиМЯ имени Абылай хана
050022, г. Алматы, ул. Муратбаева, 200
Тел.: +7 (727) 292-03-84, 292-03-85, вн. 24-18
E-mail: kazumo@ablaikhan.kz, ablaikhan@list.ru